

T.C. MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTA DOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI
ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU EKONOMİ POLİTİĞİ ANABİLİM DALI
ORTADOĞU EKONOMİ POLİTİĞİ BİLİM DALI

CUMHURİYET DÖNEMİNDE GAZİANTEP EKONOMİSİNİN
TÜRKİYE VE ORTADOĞU AÇISINDAN ÖNEMİ

NEBAHAT TURAN

2015-İSTANBUL

T.C. MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTA DOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI
ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU EKONOMİ POLİTİĞİ ANABİLİM DALI
ORTADOĞU EKONOMİ POLİTİĞİ BİLİM DALI

CUMHURİYET DÖNEMİNDE GAZİANTEP EKONOMİSİNİN
TÜRKİYE VE ORTADOĞU AÇISINDAN ÖNEMİ

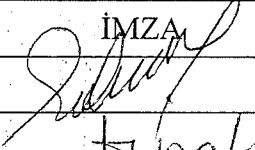
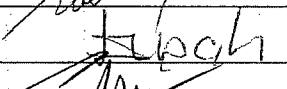
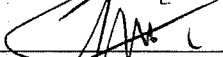
NEBAHAT TURAN

DANIŞMAN
DOÇ. DR. RECEP ULUSOY

2015-İSTANBUL

TEZ ONAYI

Enstitümüzün, Ortadoğu Ekonomi Politikleri Anabilim Dalında Yüksek Lisans öğrenimi gören 506212003 no. lu Nebahat TURAN' ın hazırladığı "Cumhuriyet Döneminde Gaziantep Ekonomisinin Türkiye ve Ortadoğu Açısından Önemi" konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunması ve sözlü sınavı Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin 16. maddesi uyarınca 22/11/2015. tarihinde saat 10.00 da yapılmış sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda adayın tezinin KABUL ne OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç. Dr. Recep ULUSOY	Kabul	
Prof. Dr. Erişah ARICAN	KABUL	
Doç. Dr. Mehmet SARAÇ	Kabul	

ÖZET

Gaziantep tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış Türkiye'nin en önemli sanayi ve ticaret merkezlerinden biridir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en gelişmiş şehri olması ilin önemini daha da arttırmaktadır. Gaziantep 1980 yılından sonra sanayi alanında atılım yaparak hızla gelişmeye başlamıştır. Türkiye ihracatında tekstil ve halı sektörüyle en ön sıralarda yer almaktadır. Sahip olduğu ticaret potansiyeli ve girişimcilik ruhuyla dünya piyasalarına entegre olmuştur. Gaziantep sahip olduğu ekonomik potansiyelle çevre iller için de istihdam sağlamakta, diğer illere örnek olarak bölge kalkınmasını sağlamaktadır. Türkiye'nin güney sınır komşularıyla yakın ticari ve ekonomik ilişkiler geliştirerek bölgede sanayi ve ticaret merkezi olmayı başarmıştır.

Gaziantep, Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılan en önemli ticaret kapısı konumundadır. Ortadoğu ülkeleriyle geliştirdiği ikili ilişkiler ekonomik kalkınmayı hızlandırmıştır. Ortadoğu bölgesinin sürekli hareketli olması ve bölgede eksik olmayan savaş, il ihracatını etkilemektedir. Fakat bu olumsuzluklara rağmen Gaziantep Ortadoğu ihracatına kısmi azalmalara rağmen devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gaziantep, Gaziantep ekonomi, Gaziantep Sanayi, Gaziantep ihracat, Ortadoğu

ABSTRACT

Gaziantep has hosted many civilization throughout the history That is one of the most important industrial and trade centers in Turkey. The importance of the city being the most developed city of the southeastern Anatolia Region increases. Gaziantep after 1980, by making progress in the field of industry it rapidly began to develop. The exports of textile and carpet industry in Turkey that is located in the front row. It has been integrated into the world market with trade potential and the spirit of entrepreneurship. Gaziantep provides employment for the environment with economic potential, provides for the development of region as an example to other cities. Turkey's southern border with countries in the region has become an industrial and trade center by developing close trade and economic relations.

Gaziantep, the most important trade port of Turkey to the middle east. Developed bilateral relations with the countries of the middle east, economic development has accelerated. The Middle east region is constantly moving and without missing a war in the region, affects city exports. But although these negativeness Gaziantep, continues although partial decrease to Middle east on exports.

Key Words: Gaziantep, Gaziantep economy, Gaziantep Industry, Gaziantep Export, Middle East

ÖNSÖZ

Son yıllarda Türkiye'nin Ortadoğu ile ilişkilerini tekrar gözden geçirmesi ve daha yakın ikili ilişkiler geliştirmesi, Gaziantep gibi sınır illerini daha önemli hale getirmiştir. Gaziantep gelişmiş sanayisi, ticaret ağı ve dinamik iş gücü ile Ortadoğu ihracatında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ilk sırada yer almaktadır. Türkiye ihracatında da en önemli iller arasında yer almaya ve yükselmeye devam etmektedir.

Bu çalışmada Gaziantep üzerinden Türkiye- Ortadoğu ekonomik ilişkileri incelenmeye çalışılmıştır. Bu tez çalışmasında beni yönlendiren ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Recep Ulusoy'a, yardımlarını esirgemeyen değerli arkadaşım Hacer Tuna'ya, eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi her türlü desteği sağlayan kıymetli aileme teşekkürlerimi sunarım.

İSTANBUL-2015

NEBAHAT TURAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TABLO LİSTESİ	vi
GRAFİK LİSTESİ	vii
HARİTA LİSTESİ	viii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	2
1. CUMHURİYET ÖNCESİ VE SONRASI GAZİANTEP VE EKONOMİK YAPISI	5
CUMHURİYET ‘TEN SONRA GAZİANTEP	11
2. GAZİANTEP’İN DEMOGRAFİK, SOSYAL VE EKONOMİK YAPISI.....	17
2.1 DEMOGRAFİK YAPI.....	17
Nüfus yapısı.....	17
2.2.SOSYAL YAPI	22
2.2.1. Ulaşım	25
2.2.2.Yerleşim	30
2.3.EKONOMİ	35
2.3.1. Tarım ve Hayvancılık	50
2.3.1.1. Güneydoğu Anadolu Projesi ve Gaziantep.....	50
2.3.1.2. Gaziantep’te Tarım	55
2.3.1.3. Gaziantep’te Hayvancılık	60
2.3.2. Sanayi ve Ticaret	62
2.3.3. Sınır ticareti ve kaçakçılık	83
2.3.4. Gaziantep Turizm Potansiyeli.....	93
2.3.5. Gelir dağılımı.....	99
2.3.6. İstihdam ve iş olanakları	105
2.3.6.1.Engelli istihdamı.....	117
2.3.6.2.İşsizlik	119
2.3.7. Gaziantep’in Bölge İlleri İle Karşılaştırılması.....	122
3. TÜRKİYE VE ORTADOĞU TİCARİ İLİŞKİLERİNDE GAZİANTEP	130
3.1. BÖLGEDE MEYDANA GELEN SAVAŞ VE İÇ KARIŞIKLIKLARIN BÖLGE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	132
3.2. TÜRKİYE- ORTADOĞU EKONOMİK İLİŞKİLERİNDE GAZİANTEP	149
3.3. ORTADOĞU İHRACATI VE ÜLKE İNCELEMELERİ	161
3.3.1. Irak- Gaziantep İkili İlişkiler	162
3.3.2. Suudi Arabistan- Gaziantep İkili İlişkiler	163

3.3.3. Libya- Gaziantep İkili İlişkiler	164
3.3.4. Suriye- Gaziantep İkili İlişkiler	165
3.3.5. Mısır- Gaziantep İkili İlişkiler	169
SONUÇ	171



TABLO LİSTESİ

TABLO 1: YILLARA GÖRE İL NÜFUSLARI, 2007-2014.....	19
TABLO 2: GAZİANTEP NÜFUSUNUN İLÇE MERKEZLERİNE GÖRE DAĞILIMI(%).....	20
TABLO 3: YILLARA GÖRE İLLERİN YILLIK NÜFUS ARTIŞ HIZI VE NÜFUS YOĞUNLUĞU(2007-2014).....	21
TABLO 4: NÜFUS YOĞUNLUĞU	21
TABLO 5: GAZİANTEP NÜFUSUNUN YAŞ GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI 2013 (%).....	22
TABLO 6: EĞİTİM GÖSTERGELERİ.....	23
TABLO 7: SAĞLIK GÖSTERGELERİ	24
TABLO 8: SOSYAL YAŞAM VE YAŞAM KALİTESİ GÖSTERGELERİ.....	25
TABLO 9: ULAŞTIRMA GÖSTERGELERİ	30
TABLO 10: TÜRKİYE EKONOMİSİNDE GAZİANTEP'İN YERİ.....	46
TABLO 11: GAZİANTEP İLİNİN ARAZİ KULLANIMI.....	56
TABLO 12: EN ÇOK ÜRETİLEN TARLA ÜRÜNLERİ.....	58
TABLO 13: EN ÇOK ÜRETİLEN SEBZELER.....	59
TABLO 14: EN ÇOK ÜRETİLEN MEYVELER	59
TABLO 15: BÜYÜKBAŞ HAYVAN SAYILARI	60
TABLO 16: KÜÇÜKBAŞ HAYVAN SAYILARI	61
TABLO 17: GAZİANTEP SERBEST BÖLGE İŞLEM HACİMLERİ.....	68
TABLO 18: İHRACAT YAPILAN İLK 10 ÜLKE (MİLYON DOLAR).....	72
TABLO 19: YAPILAN İHRACATIN ÜLKELERE GÖRE SEKTÖREL DAĞILIMI	74
TABLO 20: YILLARA GÖRE GAZİANTEP İTHALAT-İHRACAT PAYI VE İTHALATIN İHRACATI KARŞILAMA ORANI(MİLYAR DOLAR).....	75
TABLO 21: 2014 İHRACATÇI FİRMALARIN KANUNİ MERKEZLERİ BAZINDA İHRACAT PERFORMANSI (1000 \$).....	79
TABLO 22: 31.01.2015 İHRACATÇI FİRMALARIN KANUNİ MERKEZLERİ BAZINDA İHRACAT PERFORMANSI (1000 \$).....	80
TABLO 23: ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ GENEL BİLGİLER, İSTİHDAM VE ENERJİ TÜKETİMİ	82
TABLO 24: FİRMALARIN SEKTÖREL DAĞILIMI.....	83
TABLO 25: TURİZM GÖSTERGELERİ.....	98
TABLO 26: TRC GÜNEYDOĞU ANADOLU EŞDEĞER HANE HALKI KULLANILABİLİR GELİRİNİN BÖLGESEL DAĞILIMI-(206-2013).....	101
TABLO 27: GÜNEYDOĞU ANADOLU(TRC)	103
TABLO 28: GAZİANTEP'İN ALDIĞI YATIRIM TEŞVİK BELGELERİNİN YILLARA GÖRE ADET OLARAK DAĞILIMI	107
TABLO 29: GAZİANTEP YATIRIM TEŞVİK BELGELERİNİN DAĞILIMI- 2013	108
TABLO 30: YATIRIM MİKTARI(TL) VE SAĞLADIĞI İSTİHDAM(2001-2013)	108
TABLO 31: GAZİANTEP'İN ALDIĞI YATIRIM TEŞVİK BELGELERİNİN YATIRIM CİNSİ VE DESTEK SINIFINA GÖRE DAĞILIMI	109
TABLO 32: İL BAZINDA TEMEL İŞGÜCÜ GÖSTERGELERİ, 2013	111
TABLO 33: YAŞ GRUPLARINA GÖRE KAYITLI İŞGÜCÜ VE İŞSİZLER	122
TABLO 34: CARİ FİYATLARLA BÖLGESEL GAYRİ SAFİ KATMA DEĞER- İKTİSADİ FAALİYET KOLLARINA GÖRE TEMEL FİYATLARLA,(2010-2011)	124
TABLO 35:2013 YILI GAZİANTEP ORTADOĞU İHRACAT RAKAMLARI(1.000 DOLAR).....	156

GRAFİK LİSTESİ

GRAFİK 1: DÜNYA BANKASI REKABETÇİ KENTLER PROJESİ, 2007-2012 VERİLERİ	78
GRAFİK 2: EŞDEĞER HANE HALKI GELİRE GÖRE %20'LİK GRUPLAR İTİBARIYLA EŞDEĞER HANE HALKI GELİR DAĞILIMI-2013(İBBS,1. DÜZEY)	101
GRAFİK 3: YILLARA GÖRE GAZİANTEP İTHALAT-İHRACAT PAYI VE İTHALATIN İHRACATI KARŞILAMA ORANI(MİLYAR DOLAR).....	151
GRAFİK 4: GAZİANTEP İHRACATINDA ÖNEMLİ ÜRÜN GRUPLARI.....	154
GRAFİK 5: GAZİANTEP'İN ÜLKE GRUPLARINA GÖRE İHRACATI(%).....	155



HARİTA LİSTESİ

HARİTA 1: İLLERİN TAMAMLAYICILIK VE BENZERLİK GÖSTERGELERİ.....	48
HARİTA 2: TÜRKİYE’DEKİ TOPLAM TİCARETTEN ALDIĞI PAY YÜKSEK OLAN SINIR YA DA SINIRA YAKIN İLLER	49
HARİTA 3: SINIR TİCARET MERKEZİ KURULU OLAN, KURULMASI VE YARARLANMASI PLANLANAN İLLER	89



KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ABİGEM: Avrupa Birliği İş Geliştirme Merkezi

AFAD: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

a.g.e.: Adı geçen eser

BAE: Birleşik Arap Emirlikleri

BM: Birleşmiş Milletler

C: Cilt

CCKB: Dünya Bankası Rekabetçi Şehirler Bilgi Tabanı

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

GAİB: Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birlikleri

GAP: Güneydoğu Anadolu Projesi

GASBAS: Gaziantep Serbest Bölgesi Kurucu Ve İşleticisi Anonim Şirketi

GATEMAK: Uluslararası Hazır Giyim ve Tekstil Makineleri Fuarı

GSKD: Gayri Safi Katma Değer

GSMH: Gayri Safi Milli Hâsıla

GSO: Gaziantep Sanayi Odası

GTO: Gaziantep Ticaret Odası

GÜNSİFED: Güneydoğu Sanayici ve İş Dünyası Federasyonu

İŞİD: Irak Şam İslam Devleti

İBBS: İstatistikî Bölge Birimi Sınıflaması

İGE: İnsani Gelişme Raporu

İKA: İpekyolu Kalkınma Ajansı

KOBİ: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler

KOSGEB: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi

KÜSGEM: Küçük Sanayiye Geliştirme Merkezi

OECD: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü

OSB: Organize Sanayi Bölgesi

ÖMSS: Özürlü Memur Seçme Sınavı

Proj: Proje

s: Sayfa

S: Sayı

STA: Serbest Ticaret Anlaşmaları

STM: Sınır Ticaret Merkezi

T.C: Türkiye Cumhuriyeti

TOBB: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

TPE: Türk Patent Enstitüsü

TRC1: Gaziantep, Kilis, Adıyaman Bölgesi

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UNIDO: Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı

Ünv.: Üniversite

YDSK: Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi

yy: Yüzyıl



GİRİŞ

GİRİŞ

Cumhuriyet'in ilk yıllarında geleneksel kalkınma örneği olan Gaziantep, 1980'den sonra hızla sanayileşerek bölgenin en önemli sanayi şehri olmayı başarmıştır. Bu başarının arkasında yerel kalkınma dinamiklerini harekete geçirmesi ve girişimcilik potansiyelini kullanması yatmaktadır. Gaziantep sadece Türkiye iç pazarına ürün tedarik etmekle kalmamış, Türkiye'nin ihracatında ön sıralarda yer almıştır. Türkiye'nin tekstil ve halı devleri Gaziantep'te bulunmakta ve dünya piyasalarına ihracat yapmaktadırlar. Ortadoğu ülkeleri ile yakın ticari ve ekonomik ilişkilerde öncü kent olan Gaziantep, Ortadoğu pazarında önemli bir paya sahiptir. Ülkeler arsında yapılan ikili anlaşmalardan aktif olarak faydalanan il bölgedeki ekonomik gücünü arttırmaktadır. Özellikle sınır komşuları ile geliştirdiği sınır ticareti ekonomik canlılık sağlamaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinden sonra Ortadoğu pazarlarına hızla açılan Gaziantepli girişimciler bu pazarlarda da hak ettikleri konuma ulaşmayı başarmışlardır. Gaziantepli iş adamları yeni yatırımlarla daha çok pazara ulaşmayı ve pazar payını arttırmayı hedeflemektedir. Böylece Gaziantep, Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılan en büyük sanayi ve ticaret merkezi olarak, Türkiye ekonomisinde en üst sıralarda yer alacaktır.

Çalışmada Gaziantep ekonomi dinamikleri ve gelişmeleri incelenerek Türkiye açısından önemi ortaya konmaya çalışılmıştır. Hızla gelişen ve diğer illere örnek gösterilen ilin bölgedeki önemi araştırılmıştır. İlin başarı dinamikleri ve tetikleyen faktörler gün yüzüne çıkarılmıştır. Türkiye'nin Ortadoğu bölgesel ekonomi merkezi olan Gaziantep'in Ortadoğu piyasalarındaki konumu belirtilmeye çalışılmıştır. Türkiye'nin Ortadoğu ve Ortadoğu üzerinden diğer ülkelerle ihracatında transit geçişini sağlayan ilin ekonomik önemi tekrar vurgulanmıştır. Zaman zaman yaşanan siyasi krizler ve ülkeler arasında yapılan ikili anlaşmaların olumlu-olumsuz etkilerine değinilmiştir. Bölgede yaşanan savaş ve iç karışıklıkların Türkiye ve özellikle Gaziantep ekonomisi üzerindeki etkileri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızda literatür taraması yapılarak konu ile ilgili yazılmış kaynaklara başvurulmuştur. Kaynaklardan konuyla ilgili olanlar derlenerek özet hainle getirilmiştir. İnternet ortamında yayınlanan bilimsel makaleler, dergiler ve kitaplara yer verilmiştir. YÖK resmi sitesinde yayınlanmış tezlerden de faydalanılmıştır. Ayrıca konuyla ilgili güncel haberlere değinilmiştir. Konuyla ilgili daha önce yapılmış anket çalışmaları ve

yayınlanan raporlar dikkate alınmıştır. Gaziantep üzerine araştırmalar yapan kurum ve kuruluşların çalışmaları ve verileri dikkate alınarak değerlendirmeler yapılmıştır. TÜİK başta olmak üzere GSO, GTO ve benzeri resmi kurumlardan veriler alınarak tablo hazırlanmış ve analizleri yapılmıştır. Tablo olarak sunulmasına gerek olmayan verilere metin içerisinde değinilmiştir.





I. BÖLÜM

1. CUMHURİYET ÖNCESİ VE SONRASI GAZİANTEP VE EKONOMİK YAPISI

Gaziantep 5600 yıllık tarihiyle dünyanın en eski şehri olarak kabul edilmektedir. İlk Çağdan beri birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Medeniyetlerin kurulduğu Mezopotamya ve Akdeniz arasındadır. Fırat nehrine karışan Sacur çayının yukarı kollarından biri olan Ayınleben (Allaben) deresinin üzerinde, Halep'in kuzeyinden yükselerek devam eden Antep yaylasının merkezi bir noktası üzerine kurulmuştur. Deniz seviyesinden ortalama 900 metre yükseklikte engebeli bir arazide tepeler üstüne kurulmuştur. Uygun iklimi ve konumu eski çağlardan beri yerleşime açık bir saha olmasını sağlamıştır. Sakçagözü, Zincirli, Karkamış, Yesemek, Dülük, Zeugma (Belkıs) gibi yerleşim yerleri bölgenin en eski yerleşim birimleridir.¹ Gaziantep yöresinde adı bilinen ilk yerleşim merkezinin, Dolike (Doliche - Dolikhe) şehri olduğu bilinmektedir. Gaziantep'in 10 km. kuzeyinde, Dülük köyü yakınlarındaki kurulmuştur. Antik devirlerde iktisadi ve siyasi bütün faaliyetlerin yoğun olarak sürdüğü Kuzey Suriye ve Mezopotamya'yı İç Anadolu'ya bağlayan yolların geçtiği bölgenin Dülük olduğu bilinmektedir. Fırat nehrini takip eden kervanların bu bölgeden geçtiği bilinmekle beraber Urfa, Maraş ve Halep yollarının kesişim noktasıdır. Bu yerleşim yerinin adı, Bizans kaynaklarında Diba (Daluk) olarak geçmektedir. Dülük adının da bu sözcükten kaynaklandığı belirtilmektedir.²

Gaziantep'in tarih devirleri Kalkolitik, Paleolitik, Neolitik dönemler, Tunç Çağı, Hitit, Med, Asur, Pers, İskender, Selefkoşlar, Roma ve Bizans, İslam-Arap ve İslam-Türk devirleri olarak sıralayabiliriz. Günümüzde hala bu dönemlere ait kalıntılar gün yüzüne çıkarılmaktadır. Bu buluntular tarih öncesi kültürel ve siyasi yapının gelişimine tanıklık etmektedir.³ Özellikle Dülük ve çevresi ticaret yollarının birbirine bağlandığı en önemli bölgedir. Dülük'ün yanı sıra Zeugma askeri ve ticari bir merkez olarak zenginleşmiştir. Zeugma'da bulunan 100.000 çeşit mühür kentnin gelişmişlik düzeyini göstermektedir.⁴ Zeugma, Anadolu-Mezopotamya arasındaki ticari faaliyetlerde köprü

¹“Güneydoğu Anadolu Rehberi”, *Gaziantep* 27.07.2011,<http://www.guneydogumirasi.org/pdfs/gaziantep.pdf> (05.04.2014). s.153; Hüseyin Özdeğer.“Gaziantep”,**Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.13, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, Y.1996, s.466.

²“İlimizin Tarihçesi”,<http://www.gaziantep.gov.tr/ilimizin-tarihcesi> (25.03.2015);Hüseyin Özdeğer.a.g.e., s.446.

³ Mehmet Doğan, Şemsettin Can Kaya. **Gaziantep**, Gaziantep, 1997, s.31.

⁴ “Dünyanın En Eski Şehri”, www.egelisesi.k12.tr/dosyalar/editor/file/n.pdf (10.06.2015),s.15-16.

görevi görmüştür. Doğudan gelen ticaret yolları burada kesişmiş ve bölgenin zenginleşmesine vesile olmuştur. Hindistan-Suriye arasındaki ticari transferlerde de aktif rol oynamıştır. Hindistan'dan gelen ürünlerin Roma pazarlarına gönderilmesi bu bölgeyi doğuya açılan ticaret merkezi haline getirmiştir. Kazı çalışmaları kentin sadece ticari yönünü değil aynı zamanda önemli bir gümrük şehri olduğunu da göstermektedir.⁵ Yapılan kazı çalışmaları sonunda; Mezopotamya'nın " Tel Halal " ve " El Obeyd " boyalı çanak-çömleği burada görülmüştür. Kalkolitik döneme oranla daha ileri bir yerleşmeyi temsil eden İlk Tunç Çağ buluntularına da, Gedikli, Tilmen Höyük, Sakçagözü, ve Zincirli kazılarında rastlanmıştır. Tilmen Höyük kazı çalışmaları sonucunda rastlanan ev ve yapı kalıntıları, Tilmen Höyük'ün M.Ö. 3000'in sonlarında yoğun nüfuslu bir yerleşim yeri olduğunu göstermektedir. Sakçagözü, Tilmen Höyük, Zincirli, Yesemek ve Karkamış'ta yapılan kazı ve araştırmalar, M.Ö.1800-1700 yılları arasında yaklaşık 20 küçük krallığın mevcut olduğunu göstermiştir. Hititler'de bölgede Karkamış, Zincirli ve Sakçagözü gibi önemli kültür merkezlerinin kurulmasını sağlamıştır. Hititler'den sonra; M.Ö.850- 612 yıllarında Asurlular, M.Ö. 612-333 yıllarında Medler ve Persler, M.Ö.333- M.S.395 yıllarında Helenistler, M.S. 395-638 yılları arasında ise Bizanslılar bölgede hâkim güç olmuştur.⁶

Birecik ile Maraş arasında önemli bir konak yeri olarak kabul edilen Dülük, Eski çağ ve Orta çağda bölgeye Fırat yolu ile Mezopotamya'dan gelen kervanların konaklama merkeziydi. Dülük dini açıdan da dikkat çeken, Baal tapınağının bulunduğu dini bir merkez konumundaydı. İlk Çağ'a ait kaynaklarda Dülük adına geçmektedir. Ayntab adına ise ilk olarak Haçlı seferlerine ait kroniklerde rastlanmaktadır.⁷

Gaziantep dünyanın en eski ekonomi merkezi olarak kabul edilmektedir. Asya ve Mısır'dan Hindistan'a uzanan ticaret yolları Gaziantep üzerinden Mezopotamya'ya ulaşıyordu. Yine Fırat nehri üzerinden gerçekleşen ticaret Doğu Akdeniz ticaret

⁵ H. Hande Duymuş. **Anadolu Mezopotamya Sınırında Ticari Bir Kent: Zeugma**, TC. Kilis 7 Aralık Ünv. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi 1.Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, Bildiriler Kitabı, Kasım 2010, Kilis/Türkiye, s.28-30; "Gaziantep Ticaret Borsası Stratejik Plan 2012-2015", Gaziantep Ticaret Borsası, <http://www.gtb.org.tr/yonetim/pdf/27112014185624.pdf> (11.03.2015),s.6,7.

⁶http://www.gaziantep.gov.tr/default_B0.aspx?content=1069 (25.03.2015); Güneydoğu Anadolu Rehberi, <http://www.guneydogumirasi.org/pdfs/gaziantep.pdf> (25.03.2015),s.154-162; Hüseyin Özdeğer. a.g.e., s.466.

⁷Ahmet Özkılınç. **373 Numaralı 'Ayntab Livası Mufassal Tahrir Defteri (950/1543)**,9, Yayına Hazırlayanlar: Ahmet Özkılınç, Ali Coşkun, Abdullah Sivridağ, Murat Yüzbaşıoğlu. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı yayınları, 2000, s.1; Hüseyin Özdeğer. a.g.e., s.466.

şehirleriyle en kısa bağlantı Gaziantep üzerinden sağlanmaktaydı. Ayrıca şehrin İpek Baharat yolu üzerinde olması ilin önemini ve canlılığını korumasını sağlamıştır. İslamiyet bu tarihi şehir üzerinden Anadolu'ya yayılmıştır. Vahiy kâtiplerinden Hz. Ökkeşiye'nin türbesinin burada bulunması şehre ayrı bir önem atfetmektedir.

İslam ordusunun şehri Bizanslılardan 639 yılında almasıyla, halk Müslümanlığı kabul etmiştir. Fetih sembolü olarak meşhur Ömeriye Camii yapılmıştır. Antep ve Hatay, Anadolu topraklarında Müslümanlar tarafından fethedilen ve İslam halklarının yerleştirildiği ilk bölge olarak bilinmektedir. Eyyubiler ve Memlûklüler zamanında Ayntab şehri büyük gelişme göstermiştir. Cami, medrese ve köşkler yapılarak şehir kısa sürede bir sanat ve kültür merkezi haline gelmiştir. Bölgede Malazgirt Savaşından sonra Selçuklu İmparatorluğuna bağlı bir Türk devleti kurulmuştur. 1270 yılında Moğolların şehri istila etmesiyle yıkılan kent önce Dulkadiroğulları daha sonrada Memlûkluların eline geçmiştir.⁸ Şehir, Cumhuriyet öncesine kadar Ayıntap adıyla anılmıştır. Bu adın benzerine de ilk kez Haclı Seferlerine İlişkin kayıtlarda rastlanmak mümkündür. Urfalı Mateosve Papaz Griro' nun, 1124- 1155 yılları arasındaki seferlerde, Arapların Ayıntab Şehrinden Hantap (Hamptan) diye soz ettiği anlatılmaktadır. Arapça "parlak pınar" anlamına gelen Ayıntab, Ermeni kaynaklarında Anthapt olarak geçmektedir.⁹

1516 yılında Mercidabık Muharebesi ile Osmanlı topraklarına katılan bölge, Cumhuriyet Dönemine kadar'' Ayıntep'' olarak adlandırılmıştır. Ayıntap adını suyunun güzelliğinden ve bolluğundan almıştır. Ayın; pınar, kaynak ve suyun gözü anlamındadır. Tap ise; parlak ve güzel anlamındadır. Bundan dolayı Ayıntap güzel pınar ve güzel kaynak manasına gelmektedir. Yine Tap; güç ve takat anlamına da gelmektedir. Şehre suyunun bolluğundan dolayı bu isimin verildiği söylenmektedir. Gaziantep'in yetiştirdiği ünlü ilim adamı tarihçi Bedrüddin Ayni'nin ifadesiyle Gaziantep'in eski adı ve asıl adı 'Kala-ı Füsüs'tur. "Kala-ı Füsüs" yüzük kalesi anlamına

⁸ Mustafa Gözel.(Proje Koor.) "Ulaşım", *Gaziantep İlinde Doğa Turizmi Master Planı 2013-2023*, <http://gaziantep.ormansu.gov.tr/Gaziantep/Files/belgeler/GAZ%C4%B0ANTEP%20DO%C4%9EA%20TUR%C4%B0ZM%C4%B0%20MASTER%20PLANI-%2013.03.2013.pdf>, (22.03.2015), s.23; Hüseyin Özdeğer. a.g.e., s.466,467.

⁹"İller Yatırım Kataloğu", www.tdv.org.tr/illerkatalog/illerkatalog.pdf (22.03.2015), s.415; Hüseyin Özdeğer. a.g.e., s.466.

gelmektedir. Ayntep adının nerden geldiği ile ilgili bunlardan başka birçok rivayet de bulunmaktadır.¹⁰

1543 ve 1560 yıllarındaki kaynaklarda Ayntab livasının Arap eyaletinden ayrılarak Zülkadiriyye eyaletine bağlandığı anlaşılmaktadır. 18.yüzyıl sonlarına kadar bu eyalete bağlı olarak kalır. 1818'de kaza haline getirilerek Haleb'e bağlanır. 19. yüzyıl boyunca 1281'e kadar kaza olarak kalır. Ayntab 1281'den 1864'e kadar Haleb eyaletine bağlı bir sancak konumundadır.¹¹

16.yy.da Antep bölgesel ekonomik güç haline gelmiştir. Arabistan, İran ve Irak' a açılan bölgede kavşak noktası olması ilin önemini arttırmıştır. Bu tarihte birçok çarşıya sahip olması ticaret canlılığını göstermektedir. Halkın her şeyi devletten beklememesi Antep'in bölgede fark edilir bir gelişme göstermesini sağlamıştır. Halep'e bağlı olmasına rağmen kendi hinterlandını oluşturmayı başarmıştır.1520-1580 yıllar arasında Akdeniz Havzası'nın büyümesinden yararlanmıştır. Hac ibadeti yapmak için İstanbul-Antep-Şam-Mekke rotasının izlenmesi hac ticaretini beraberinde getirmiştir. Hacı adaylarının Antep çarşılarından alışveriş yapması ekonomik canlılığı arttırmıştır. Ayrıca Mekke ve Medine'de yapılan tekstil fuarına da çok sayıda tüccar katılmaktadır. Gaziantep, Halep'ten farklı alanlarda üretim yapmaya başlamıştır. Bu farklılaşma ticaret ve sanayide önemli bir kent olmasını sağlamıştır. Ticari hayatın düzenlenmesi, vergilerin gelire orantılı olarak alınması ve köylere giden küçük tüccardan vergi alınmaması, ilin gelişmişlik göstergeleri olarak karşımıza çıkmaktadır.¹²

Osmanlı himayesine girdiği dönemde şehirde köklü bir değişiklik olmamış, sanayi ve ticaret olduğu gibi devam etmiştir. Bu devirde zengin vakıf kuruluşları, esnaf birlikleri, sosyal yardım kurumları, medreseler ve köy aşiret oymaklarının düzenli çalıştıkları Gaziantep Şehir kayıtlarında anlatılmaktadır. Transit ticaretin daha da önem kazanmasıyla, ilk sanayileşme adımları olarak sanat kolları gelişmeye başlamıştır. Fakat yerli sanayinin gelişmesi ve sanayicinin korunması için yeterince adım atılmamış, bilakis Avrupalı tüccarlardan ve diğer azınlıklardan daha az gümrük vergisi alınarak yabancı malların ülke içine rahatça girmesi ve dolaşımı sağlanmıştır. Türk mallarından

¹⁰Mustafa Gözel. a.g.e., s.23; Hüseyin Özdeğer. a.g.e., s.466,468.

¹¹Ahmet Özkılınç. a.g.e., s.1-2; Hüseyin Özdeğer. a.g.e., s.467,468.

¹²Kenan Mortan, Osman S. Arolat. **Gaziantep Ekonomisine Bakış**, İstanbul, Heyamola Yayınları, 2009, s.15-17.

alınan ağır vergiler, yabancı yatırımlar karşısında fiyatların yükselmesine ve yerli sanayinin çökmesine neden olmuştur. Yabancı mallar karşısında rekabet edemeyen yerli sanayi maalesef gelişmemiş, Avrupa'dan çok sonra gelişme dinamiklerine sahip olabilmıştır.¹³

Osmanlı döneminde şehirde çok sayıda cami, han, hamam ve medrese yapılmıştır. Ticaretin merkezi olan şehirde üretim, ticaret faaliyetleri artırılmış ve el sanatları gelişmiştir. Birçok seyahatnameye konu olmuştur. Özellikle Evliya Çelebi Seyahatnamesi gelişim ve şehirleşmenin ileri düzeyde olduğunu göstermektedir.¹⁴ Gaziantep, İskenderun Körfezi' in İstanbul ve Basra Körfezi'ne bağlayan yollar ile İskenderun Körfezi'ni, Kafkasya' ya bağlayan yollar üzerinde bulunmaktadır. İktisadi ve siyasi bütün faaliyetlerin en yoğun devam ettiği, Kuzey Suriye ile Mezopotamya'yı Orta Anadolu' ya bağlayan yolların geçtiği yer Dülük bölgesidir.¹⁵ İl Hz. Ömer döneminde İslam topraklarına katılmış olmakla birlikte Emeviler, Abbasiler ve Selçuklulardan kalma tarihi eser bulunmamaktadır. İlk esaslı imar faaliyetleri Eyyubiler döneminde gerçekleştirilmiştir. Eyyubiler 'den kalma köşkler, mermer süslemeli evler inşa edilmiştir. Dulkadiroğluları ve Memluküler zamanında da imar edilen Gaziantep'te Dulkadiroğlularından kalan eserlerin en eskisi Nasirüddin Mehmed Bey'in 1402 yılında imar ettiği medrese ve mescit, en meşhuru ise 16.yy.'ın başlarında yapıldığı düşünülen Alâüddeve Camii'dir.

Osmanlı döneminde Anadolu'nun mühim bir kültür ve ticaret merkezi haline gelen Gaziantep birçok tarihçi, şair ve tüccar yetiştirmiştir. Şehrin kültür birikiminin yanı sıra yaycılık, dericilik, boyacılık, yağcılık, sabunculuk, rakıcılık, özellikle de dokumacılık gibi sanayi kolları gelişmiştir. Osmanlı ekonomisinin gerilediği dönemde bile şehirde 70 boyahane ve 3815 pamuklu tezgâh bulunmaktadır. Bu tezgâhlarda yaklaşık 4000 kadın işçi çalışarak ekonomik hayatın içinde yer almıştır. Antep'e has kilim, kumaş ve halılar hala önemini korumakta ve farklı birçok bölgeye ihracatı yapılmaktadır.¹⁶

¹³ “İller Yatırım Kataloğu”, www.tdv.org.tr/illerkatalog/illerkatalog.pdf (22.03.2015), s.415.

¹⁴ Mehmet Doğan, Şemsaddin Can Kaya. a.g.e, s.33; Hüseyin Özdeğer. a.g.e., s.467,468.

¹⁵ İlkay Köroğlu. “131 No’lu Gaziantep Şer’i ye Sicilinin H.(1182-1196) Değerlendirilmesi”, Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Konya 2009, s. 1.

¹⁶ Mehmet Solmaz. **Atatürk Gaziantep’te: Mektuplar, Belgeler, Fotoğraflar, Anılar, Nüfus Tescili: Gaziantep’in Adaşı ve Hemşehrisi** 4. Basım, Gaziantep: İlke Matbaacılık Kuyumculuk İnş. San. Tic.

373 numaralı Ayntab Livası'na bakarak Ayntab'ın iktisadi ve siyasi yapısı hakkında bilgilere ulaşabiliriz. 1543 tarihli ve 373 numaralı Ayntab Livası Yekûn Cetveli'nde ortaya çıkan tabloya göre 30 mahalle, 224 karye, 228 mezra, 7 cemaat, 11 cami, 5 zaviye ve 40 mescit bulunmaktadır. Toplam liva gelirinin 2.331.641,5 akçe olduğu belirtilmektedir. Ayntab Livası'nda vergiye tabi olan mahsul ürünleri; buğday, arpa, burçak, nohut, mercimek, kabuklu pirinç, susam pamuk, badem, bakla, ceviz, yazlık sebzeler, üzüm ve sumaktır. ¹⁷Bu liva aynı zamanda Ayntab'ın ekonomik durumu hakkında da bilgi vermektedir. Deftere göre o dönemde; senelik peynir, kuru üzüm, pekmez ve tuz vergileri 330,000 akçe, küçükbaş hayvanlardan alınan vergiler 9,000 akçe, otlakıyesinin 7,000 akçe, kirasının 2,040 akçe ve Ayntab Kalesi'nin umumi masraflarının 94,402 akçe olduğu yazılmaktadır. 16.yüzyılda Halep- Şam-Antep yöresinde üretilen lüks dokuma halıları dış pazardan yoğun ilgi görmekteydi. Şam ve Halep'te üretilen ürünler Antep üzerinden Anadolu'ya arz edilmiştir. Transit ticaretin önemli bir merkezi olan Antep'te çok sayıda yabancı tüccar da bulunmaktadır. Daha sistemli ve düzenli çalışmak için esnaf kuruluşları ve konsolosluklar açılmıştır. Dokumacılığın il gelirine büyük katkı sağladığı görülmektedir. Ayrıca bu dönemde küçük sanayi olarak nitelendirilebilecek işletmelerde mevcuttur. Bunlar: kirişhane, boyahane, debbağ hane(deri işletmeleri), berşhane, şem hane(mum imalathanesi) , ser hane- baş hane'dir. ¹⁸ Sınır bölgesi olan Antep zamanla ticaret kenti haline gelmiş, kent içi mal talebini karşılamasının yanı sıra çevre bölgelerin ihtiyaçlarını da karşılayan büyük bir ticaret merkezi olmuştur. Var olan büyük ticaret yollarına yenilerinin eklenmesi ve güvenli hale gelmesi ile sadece bölgede değil, Türkiye Ortadoğu ticaretinde de önemli bir ticaret ve lojistik merkezi olmuştur. Kent ticaretine dair bulunmuş en eski ticaret belgesi 14.yüzyıla aittir. Ticaretin uluslararası bir boyut kazandığının diğer bir göstergesi de 1872 yılında Fransız tüccarların sorunlarını çözmek için konsolosluğun açılmasıdır. Daha sonra Amerika ve Yunanistan'ın da konsolosluk açmasıyla bu sayı 19 yüzyılın ortalarında üçe çıkmıştır. Diğer yandan jeopolitik konumunun avantajlarından yararlanarak, Ortadoğu ülkeleri ile yakın ticari ve kültürel ilişkiler içinde bulunmuştur. Kentin canlılığı azınlıklarında bu bölgede ekonomik

Ltd. Şti., 2013, s.72-76; Nusret Çam. "Gaziantep", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.13, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, Y.1996,s.470,471.

¹⁷ Ahmet Özkılınç. a.g.e. s.3.

¹⁸Celal Pekdoğan. **Gaziantep Ticaret Odası'nın Yüzyılı(1898-1998)**, Gaziantep, 1999,s.15- 17; Hüseyin Özdeğer. a.g.e.,s.468,469.

faaliyetlerde bulunmasına, Antep halkının hoşgörüsü ise yerleşimcilerin sayısını arttırmıştır. Azınlıklar üzerinde etkin olmak isteyen Amerika ve Avrupa ülkeleri de bu dönemde bölgede etkin rol almaya başlamıştır.¹⁹

Cumhuriyet ‘Ten Sonra Gaziantep

Gaziantep’in coğrafi konumuna baktığımızda; il 6.216 km²’lik²⁰ yüzölçümü ile Türkiye topraklarının yaklaşık olarak %1’ni oluşturmaktadır. Arazi yapısı genellikle dalgalı ve engebeldir. ²¹Doğuda Şanlıurfa’nın Birecik ve Halfeti ilçeleri, kuzeyde Adıyaman’ın Besni ve Kahramanmaraş’ın Pazarcık ilçesi, batısında Osmaniye’nin Bahçe ve Güneyinde ise Hatay’ın Hassa ilçesi, Suriye sınırı ve Kilis ili ile çevrilidir. İlin en önemli akarsuyu Fırat Irmağıdır. Başlıca ovaları İslâhiye, Barak, Tilbaşar(Oğuzeli), Araban ve Yavuzeli’dir. Karasu, Bozatl (Merzimen),Nizip, Karaçay ve Balık Suyu diğer önemli akarsularıdır.²²

İl üzerinde Akdeniz ve Kara iklim özellikleri görülmektedir. Yazlar sıcak ve kurak, kışları ise soğuk ve yağışlı geçer. Yağışlar daha çok kış ve ilkbahar aylarında görülür. En sıcak ay temmuz, en soğuk ay Ocak’tır. İlin denize uzaklığı 140km olup rakımı 855m’dir.²³

İli %51,9’u dağlar, %26,9’u ovalar, %19’u platolar ve % 2,2’sini yaylalar kaplamaktadır. Doğu Anadolu Fay Hattı etkisinde olan il 3. derece tehlikeli deprem bölgesidir. İlde bugüne kadar hasar yapıcı deprem yaşanmamıştır. İl zemin yapısı itibariyle heyelan olayı meydana getirecek potansiyele sahip değildir. Sadece İslâhiye ilçesinde lokal heyelan olayları yaşanmaktadır. İlde 17 adet çadır kent alanı bulunmaktadır. Fakat bu alanların alt yapı sorunları devam etmektedir. İlde yapılacak

¹⁹Birgül Uyan. **Bölgesel Gelişme Dinamikleri: Gaziantep İlinde Yerel Ekonomik Gelişmeyi Etkileyen Faktörler, Çukurova Üniversitesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adana, 2009, s.36-40.

²⁰“Gaziantep Coğrafi Konum” Gaziantep Üniversitesi, http://www.gantep.edu.tr/static2/?static_ID=20256199 (12.01.2015).

²¹ Haz. Çev. ve Planlama Şube Müdürlüğü, “Coğrafi Kapsam”, *Gaziantep İl Çevre Durum Raporu 2011*, http://www.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/gaziantep_icdr2011.pdf , (15.02.2015), s.18,19.

²² Mehmet Güllü. “Serbest Bölgeler Ve Gaziantep Serbest Bölgesi’nin Yöre Ve Ülke Ekonomisine Katkıları”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, 2008, s.78-80.

²³ “Güneydoğu Anadolu Rehberi”, *Gaziantep* 27.07.2011, <http://www.guneydogumirasi.org/pdf/s/gaziantep.pdf>, (05.04.2014). s.143

donanımlı bir afet tesisi, ili bölgede hatta Suriye ve Irak' ı da içine alan bölgenin üssü haline getirecektir.²⁴

1908 yılında yapılan idari düzenlemelerle Antep sancak merkezi oldu. 1913 yılında Kilis ve Halfeti Antep Sancağına bağlandı. 1.Dünya Savaşı sonunda İngilizler bölgede hâkim olmuştur. 1918 tarihinde Halep'in İngilizler tarafından işgal edilmesi üzerine bağımsız sancak oldu. Daha sonra Fransız işgali başlamış halk savunmaya geçerek üstün bir başarı örneği sergilemiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra 1924 yılında sancakların kaldırılmasıyla il statüsü almıştır.²⁵ İngilizlerin Mondros Mütarekesinin 7. maddesini bahane ederek, 15 Ocak 1919'da Amerikan Kolejini ve çevresindeki Ermeni evlerini kışla ve karargâh edindiler. İngilizlerin ili işgal etmesini fırsat bilen Ermeniler Suriye topraklarından dönerek ile yerleşmeye başladılar. Baskı altında tutulan halk, elinde bulunan bütün savaş malzemelerini İngilizler teslim etmek zorunda bırakıldı. Fakat halk, İşgalin ağırlığı, düşmanın eziyeti ve zulmü karşısında kararlılıkla direndi. Daha fazla işgaline devam edemeyen İngilizler Ekim 1919'da kenti Fransızlara bıraktı. Fransız işgali ile Ermeni hâkimiyeti oluşmaya başladı. Kurtuluş mücadelesini başlatan halk Antep'te 'Heyet-i Merkeziye' i kurdu. Ermeni tahrikleri ve Fransız baskısı halkın birlik ve beraberliğini arttırmış, çevre illerden Antep halkına destekler artmıştır.²⁶ Antep halkı 10 ay boyunca Fransız kuvvetlerine karşı büyük bir direniş gösterdi. 1921'de direnişin kırılmaya halk geri çekilmiş, Fransızlar şehre hâkim olmuştur. Fransızlar Ankara Antlaşması imzalandıktan sonra şehri boşaltmıştır. 25 Aralık 1921 de şehir boşaltılmış ve Gaziantep iki yıl süren işgalden kurtulmuştur.²⁷

Gaziantep Savunması, Kurtuluş Savaşı tarihinde fedakârlık, yiğitlik ve bağımsızlık sembolü olarak tarihe geçmiştir. Ayntep olarak adlandırılan şehir bu tarihten sonra Fransızlara karşı direnişiyle 'Gazi' unvanını aldı. Bu tarihten sonra şehre Gaziantep, 1928 yılından sonra ise şehre Gaziantep ismi verildi. Kurtuluş Savaşı sırasında en fazla hasar gören illerden biri olan Antep, Fransız işgalinden kurtulduktan

²⁴İlimiz Afetsellik Dosyası, 2011,TC. Gaziantep Valiliği İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü, <http://www.gaziantepkentkonseyi.org.tr/dosyalar/dosyalar/pfdz4oo5.pdf> (23.04.2015), s.1, 2, 25-28, 35.

²⁵“Güneydoğu Anadolu Rehberi”, *Gaziantep* 27.07.2011, <http://www.guneydogumirasi.org/pdf/s/gaziantep.pdf>, (05.04.2014). s.164.

²⁶“İlimizin Tarihçesi”, <http://www.gaziantep.gov.tr/ilimizin-tarihcesi> (25.03.2014); Hüseyin Özdeğer. a.g.e.,s.467,468; Metin Tuncel. “Gaziantep”,**Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.13, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, Y.1996,s.474.

²⁷“Gaziantep Tarihi”, http://www.gantep.edu.tr/static2/?static_ID=20256197 (26.03.2015);Hüseyin Özdeğer. a.g.e.,s.468,469; Metin Tuncel.a.g.e.,s.474.

sonra hızlı bir gelişme göstermiştir. Nüfus artışı ile birlikte ticaret ve sanayi alanlarında büyük atılımlar gerçekleştirmeye başlamıştır.²⁸ 1987 yılında çıkarılan 3398 sayılı kanun ile il büyükşehir statüsü kazanmıştır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesinin en gelişmiş, Türkiye'nin ise 6. büyük kenti olan Gaziantep, sanayisi ve ticari hacmi ile bölgenin en önemli şehri haline gelmiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin tüm ürünlerinin işlendiği ve bu ürünlerin hem iç hem de dış pazara sunulduğu bir sanayi ve ticaret merkezidir. Dört tane Organize Sanayi Bölgesi birçok küçük sanayi siteleri ve serbest bölgesiyle yüksek bir ticaret hacmine sahiptir. Çeşitli alanlarda uluslararası pazarlara yönelik çalışan, sanayi altyapısı gelişmiş, yerel işletmelere sahip, AB ülkeleri ve başta Suriye olmak üzere Ortadoğu ülkeleri ile ekonomik ilişkilere sahiptir. Dünyanın 140 ülkesi ile ticaret yapan, birçok sektörde önemli ölçüde katma değer yaratan ve bölgede önemli istihdam merkezi pozisyonunda olan Türkiye'nin en önemli ticaret merkezlerinden birisidir.²⁹ Dış ticaret yapan firmaların ve yabancı yatırımcıların ihtiyaç duyduğu lojistik, gümrükleme, depolama, bankacılık, ulaşım, konaklama gibi birçok hizmet sektöründe güçlü bir altyapıya sahip olması ve bu hizmet sektörlerinde faaliyet gösteren yerli ve yabancı çok sayıda firmanın varlığı Antep şehrini daha da önemli hale getirmektedir. Kentin güneydoğusuna kurulan havaalanı, güney batısında başlatılan yeni konut projeleri ile önümüzdeki yıllarda nüfusun kentin güney kısmına doğru kayması beklenmektedir. Sanayide bölgenin parlayan yıldızı olan Gaziantep, Türkiye çapında da cezbedici hale gelmiştir.³⁰

Cumhuriyet dönemi boyunca Anadolu'nun sanayi merkezi olmuştur. Coğrafi konumu ve Cumhuriyet öncesi Halep ile yakın ilişkilere sahip olması kente avantajlar sağlamıştır. Dokumacılık imalatı 19. yüzyılda Halep'te gerilemeye başlamasına rağmen yakın çevresindeki Antep, Urfa ve Diyarbakır illerinde gelişmeye devam etmiştir. İmalatçı olan bu şehirler Avrupa mallarına karşı direnebilmiştir. Gaziantep, Doğu ve Güneydoğu Anadolu illeri için stratejik öneme sahiptir. Akdeniz bölgesi ile bağlantılar sağlaması ilin önemini daha da arttırmaktadır. Sadece ülke içinde değil Ortadoğu

²⁸ **Güneydoğu Anadolu Rehberi, Gaziantep** 27.07.2011, <http://www.guneydogumirasi.org/pdfs/gaziantep.pdf>, (05.04.2014). s.142,164.

²⁹ "Gaziantep Tarihçesi", <http://www.gso.org.tr/Content/?gsoSyfID=168> . (18.02.2015).

³⁰ Ahmet Güzel. "Gaziantep'te Sanayi'nin Gelişmesinde Coğrafi Konumunun Önemi", <http://www.yatirimmm.com/makale-gaziantepin-turkiye-ekonomisindeki-yeri.html> (22.03.2015), s.11-13.

coğrafyası ile de ilişkilerin merkezlerinden biridir. Osmanlı için Halep ne kadar önemli bir merkez ise aynı şekilde Türkiye için de Antep o kadar önemli bir merkezdir. İlk olarak Teşviki Sanayi Kanunu ve 1929 gümrük tarifesi ile sağlanan korumacı önlemlerle gelişimini hızlandırmıştır. Asıl kırılma noktasını ise 1970 yılında Küçük Sanayiye Geliştirme Merkezi'nin (KÜSGEM) kurulmasıyla yaşamıştır. Sanayide hızlı adımlar atılmış, farklı sanayi kolları gelişmeye başlamıştır. Bu tarihten sonra Gaziantep tarıma dayalı gelişmeden uzaklaşarak hızla sanayi sektörüne yönelmiştir. 1986 yılında kalkınma öncelikli iller arasına dâhil edilmiştir. 1970 yılında ilde Organize Sanayi Bölgesi'nin kurulması ile imalat sanayinde en gelişmiş iller arasında yerini almaya başlamıştır. Antep ihracat ve ithalat değerleri en yüksek olan iller arasında gelmektedir. İl her dönem güçlü dış bağlantılara sahip olmuştur. Çok sayıda ürün için Türkiye ve dünya çapında başvurular yaparak marka şehir olma yolunda hızla ilerlemektedir. Patent, marka ve endüstriyel tasarım başvuru sayısı en yüksek iller arasında yer almaktadır.³¹

Akdeniz Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu bölgesinin birleştiği noktada yer alan Gaziantep ili sanayi ve ticaret merkezidir. Doğu ve Güneydoğu illeri için tedarikçi konumundadır. Türkiye'nin batısında bulunan sanayi şehirleri ile güneyini bir birine bağlayan, bölgenin en gelişmiş sanayi kentidir. Antep bireysel girişimcilik örneği ve Marka Şehir olma hedefi ile gelişimini sürdürmektedir. İmalat sanayinde gıda, tekstil, deri ve işlenmiş deri, kimya, inşaat malzemeleri, Kâğıt ve kâğıt ürünleri, orman ürünleri, plastik ve Kauçuk ile metal eşya ve makine sanayi olmak üzere 9 sektörde hızla gelişmeye devam etmektedir. İlde dört tane Organize Sanayi Bölgesi bulunmakta, beşincisi için de görüşmeler yapılmaktadır. 23.700.000m² alan üzerine inşa edilen bu bölgede, 58.000 bin işçi istihdam edilmektedir. İlde ayrıca 6 tane Küçük Sanayi Bölgesi bulunmaktadır. Serbest sanayi bölgesi ve Örnek Sanayi Bölgesi de bulunan kent, çevre illere de istihdam alanı yaratmaktadır. Başta makine halısı ve Antep fıstığı olmak üzere birçok ihracat ürünü üretmektedir. Amerika, Avrupa ve Ortadoğu ülkeleri ile ticaret bağlantılarına sahiptir. Sanayi ve ticarete gösterdiği başarılar ilde altyapı çalışmaları ve

³¹Birgül Uyan. a.g.e., s. 36-40;Tahir Öğüt, **Milli Sınırların Oluşum Sürecinde Güneydoğu Anadolu'da Kaçakçılık Sorunu ile Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Raporu ve Değerlendirilmesi**, TC. Kilis 7 Aralık Üniv. İktisadi ve idari bilimler fakültesi 1.Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, Bildiriler Kitabı, Kasım 2010, Kilis/Türkiye, s.33.

ulaşım alanında yeni adımlar atılmasını gerektirmektedir. Yeni projelerle il daha cazip bir sanayi ve ticaret merkezi olmaya devam edecektir.³²



³²“İller Yatırım Kataloğu”, *Gaziantep*, s.417-421, <http://www.tdv.org.tr/illerkatalog/illerkatalog.pdf> (25.03.2015) .



II. BÖLÜM

2. GAZİANTEP'İN DEMOGRAFİK, SOSYAL VE EKONOMİK YAPISI

2.1 DEMOGRAFİK YAPI

Nüfus yapısı

Osmanlı döneminde sahip olduğu ticari hareketlilik il nüfusunun her daim dinamik olmasını sağlamıştır. 1536 yılında 10,000'nin üzerinde bir nüfusa sahip olduğu görülmektedir. Bu tarihte Güneydoğu Anadolu bölgesinin üçüncü kalabalık şehridir. Antep bulunduğu konum itibari ile her dönem çevre illere göre daha fazla nüfusa sahip olmuştur.³³

Gaziantep ili nüfusu ile ilgili önemli sayılabilecek güvenilir bilgileri 1877-1910 yılları arasında tespit edilen Halep Salnamesinde bulabilmekteyiz. Halep Salname kayıtlarına göre 57,976 kişi olarak tespit edilen nüfus, 1882 yılında 80,361 kişi, 1887 yılında 88,785 kişi olmuştur. Bu tarihler arasında ilin sürekli artan bir nüfusa sahip olduğu görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecinde nüfusta doğal olarak azalma meydana gelmiştir. Gerek savaşın etkisi gerekse göç hareketleri nüfus kısmen azalmasına neden olmuştur. 1904 yılında nüfus 85,901'kişiye düşmüştür. 1910 yılında il toplam nüfusu 90,000' kişiye ulaşmıştır. Bu rakamlar dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda, kesin sonuçlara ulaşmamızı engellemektedir. Resmi olarak kabul edebileceğimiz rakamlara ise Cumhuriyet Döneminde ulaşmaktayız. 1927 yılında yapılan ve beş yılda bir tekrarlanan genel nüfus sayımı sonuçları il nüfus rakamlarını vermektedir.³⁴

Anadolu'da yeni sanayi kentlerinin ortaya çıkması, öte yandan hükümetin yerel kalkınmayı destekleyici politikaları ile sosyo-ekonomik gelişmeler nüfus hareketliliğini tetiklemiştir. Gaziantep yerel sanayileşme odaklarının öncü kentlerinden biri olarak nüfus hareketliliklerine sahne olmuştur. Sanayinin gelişmesi ile özellikle çevre illerden ve kendi taşrasından göç almaya başlamıştır. Gaziantep'te göçün en önemli nedeni ekonomiktir. %70'lik bir oranda ekonomik nedenlerle göç eden nüfus vardır. %16'lık nüfus ailevi nedenlerle, %9,6'lık bir oran ise bireysel nedenlerle Gaziantep'e göç

³³ Celal Pekdoğan. a.g.e.,s.17.

³⁴ Hadi Albayram. **Gelişimi Yapısı ve Sorunlarıyla Gaziantep Sanayi**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 2004, s.28-29.

etmiştir. Hane büyüklüğü Türkiye ortalamasına yakın olmakla beraber sekiz ve sekizin üzerinde nüfusa sahip hanelerin oranı da azımsanamayacak bir orandadır.³⁵

Cumhuriyet tarihinde yapılan ilk nüfus sayımda 214.499 kişi olan nüfus her geçen gün artarak devam etmiştir. Özellikle şehir merkezlerinde ekonomik gelişmeler, sağlık sektöründeki iyileşmeler ve Uluslararası bir ticaret ağı olması kent nüfusunun artışını etkilemiştir. Fakat köy nüfusu şehir nüfusunun aksine gittikçe azalmıştır. 2012 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçların göre Gaziantep ilinin nüfusu 1.799.558 kişidir. Nüfusun 1.604.933 kişisi şehirlerde yaşarken, 194.625 kişisi köy ve beldelerde yaşamaktadır. Büyük oranda kendi taşrasından göç alan Gaziantep, son 30 yılda Şanlıurfa, Kahramanmaraş, Kilis ve Adıyaman gibi çevre illerin kırsal bölgelerinden de göç almıştır. Göç 1950'lerden beri bir süreklilik arz etmesine rağmen asıl göç dalgası 1970'lerden sonra hızlı bir artış göstermiştir. Kentte yaşayanların sadece %25'i 1980 öncesinde göç etmişken, 1980 sonrası göç edenlerin oranı %75'tir. Bu göç artışındaki en önemli sebep şüphesiz ekonomik canlılıktır. Göçle birlikte kent merkezlerinde çarpık kentleşe baş göstermiştir. Son dönemde Türkiye genelinde olduğu gibi Gaziantep ilinde de şehirleşme alanında ciddi adımlar atılmaya başlanmıştır.³⁶ Oran olarak baktığımızda; şehirde yaşayanların oranı %89.18; köyde yaşayanların oranı %10.82'dir. İl merkezi nüfusu 1.438.373, ilin nüfus yoğunluğu ise km² başına 264 kişidir. Erkekler nüfusun 907.172'sini, kadınlar ise 892.386'sini oluşturmaktadır. Gaziantep'teki ilçe sayısı 9, belediye sayısı 22, köy sayısı ise 439'dur. Nüfus bakımından en büyük ilçeleri sırasıyla; Şahinbey, Şehitkâmil, Nizip ve İslâhiye'dir. Yüzölçümü bakımından ise en büyük ilçe Şehitkâmil'dir. Nüfus ve yüzölçümü bakımından en küçük ilçe Karkamış'tır. Türkiye geneli ile kıyaslandığında; Türkiye nüfusunun üzerinde bir artışa sahip olduğu gözlenmektedir. 2012 yılında yapılan sayımda 1.799.558'lik nüfusuyla Türkiye'nin sekizinci ili olmuştur.³⁷ 2011 yılı verilerine baktığımızda; Gaziantep 74 milyon 724 bin 269 olan Türkiye nüfusunun % 2,35' ini oluşturmaktadır. Gaziantep nüfusu 2014 yılında 1.889.466 kişi olmuştur. Türkiye nüfusu içindeki payı her geçen gün

³⁵Şerife Geniş, Emin Baki Adaş. "Gaziantep Kent Nüfusunun Demografik Ve Sosyo-Ekonomik Yapısı: Saha Araştırmasından Notlar", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011 10(1), s.294-295,297-299.

³⁶"Rakamlarla Gaziantep 2012", <http://www.gaziantep.gov.tr/kurumlar/gaziantep.gov.tr/siteg/docu/ment/gaziantep%20sosyo-ekonomik%20gosterge%202013.pdf> (12.06.2014).

³⁷"Gaziantep İli Sosyal Göstergeler", <http://www.tuik.gov.tr> (12.06.2014).

artmaktadır. 2007 yılından bu yana sürekli artan bir orana sahiptir. 2014 yılında Türkiye nüfusu içindeki payı %2,43'e yükselmiştir.

Tablo 1: Yıllara Göre İl Nüfusları, 2007-2014

Yıllara göre il nüfusları, 2007-2014								
İl	Toplam nüfus							
Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Toplam	70.586.256	71.517.100	72.561.312	73.722.988	74.724.269	75.627.384	76.667.864	77.695.904
Gaziantep	1.560.023	1.612.223	1.653.670	1.700.763	1.753.596	1.799.558	1.844.438	1.889.466

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>

Nüfusun yaş dağılımı göz önüne alındığında, kentin yüksek doğurganlığa ve düşük yaşam beklentisine sahip, büyük bir çoğunluğu çocuk ve gençlerden oluşan dinamik bir nüfusa sahip olduğu görülmektedir.

Nüfusun ekonomik faaliyetlere göre dağılımına baktığımızda Cumhuriyet'in ilk yıllarında tarım alanında yoğunlaştığı görülmektedir. Tarımın sektör içindeki payı her geçen gün azalmasına rağmen diğer sektörlere göre birinciliğini korumaktadır. Hizmet sektörü ve sanayi sektörü sırasıyla tarımı izlemektedir. Nüfus istihdama bağlı bir hareketlilik yaşamaktadır. Sanayi ve ticaret sektöründe çalışanların kent merkezlerine yerleşmesi il içi göçe neden olmaktadır. Kırsal alanda yaşayan nüfus daha iyi iş imkânları için kent merkezlerine göç etmektedir. Sadece il içi değil çevre bölgelerden aldığı göçlerle, Gaziantep nüfusu her geçen gün artmaktadır. Bu özelliği ile Antep batıya göçü engelleyen bir kalkan konumundadır. Doğu nüfusunun batıya akınını engelleyen illerden birisidir.³⁸

2011 yılında Van ilimizde meydana gelen 7,2 şiddetindeki deprem ilde büyük yıkıma sebep olmuştur. Büyük bir yıkım yaşayan halk yaralarını saramadan 5,6 şiddetinde ikinci bir depremle sarsılmıştır. Halk hayatını sürdürebilmek ve kışın ağır şartlarından daha fazla etkilenmemek için göç etmeye başlamıştır. Gaziantep ili bu süreçte aşırı göç almıştır. Çok uzak olmaması, ekonomik refahın yüksek, iş

³⁸ Hadi Albayram. a.g.e.,s.32-36.

imkânlarının fazla ve şartların uygun olması Van nüfusunun Gaziantep'e kaymasında etkili olmuştur.³⁹

Tablo 2: Gaziantep Nüfusunun İlçe Merkezlerine Göre Dağılımı(%)

Gaziantep Nüfusunun İlçe Merkezlerine Göre Dağılımı(%)								
Şahinbey	Şehitkâmil	Nizip	İslâhiye	Nurdağı	Araban	Oğuzeli	Yavuzeli	Karkamış
44	37	7	4	2	2	2	1	1

Kaynak: <http://gso.org.tr/userfiles/yatirim.pdf>

Gaziantep nüfusunun ilçelere göre dağılımına baktığımızda en kalabalık ilçelerin Şahinbey ve Şehitkâmil olduğunu görmekteyiz. Diğer ilçe oranlarının toplamından daha fazla nüfusa sahiptirler. Şahinbey toplam nüfusun %44'üne, Şehitkâmil %37'sine sahiptir.

GAP'la bölgesel kalkınma hedeflenerek nüfus hareketliliğinin önüne geçilmek istenmiştir. Proje kapsamına alınan illerin metropollere ve gelişmiş illere göç etmesi kısmen durdurulacaktı. Fakat Gaziantep hariç diğer iller göç vermiştir. Gaziantep ise çevre illerden göç almıştır. Sadece göç hareketleri değil yüksek doğurganlık oranı da il nüfusunun sürekli artmasını sağlamaktadır.⁴⁰ Nüfus artış hızı 2014 yılı verilerine göre yıllık binde 24,1'dir. Nüfus artışı önceki yıllara göre biraz azalmıştır. Nüfus yoğunluğu 2014 verilerine göre 277'dir.⁴¹

³⁹“İlimiz Afetsellik Dosyası: 2011”,TC. *Gaziantep Valiliği İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü*, <http://www.gaziantepkentkonseyi.org.tr/dosyalar/dosyalar/pfdz4oo5.pdf> , (23.04.2013), s. 1-3.

⁴⁰ Özkan Yıldız.“GAP illerinde Sosyal ve Ekonomik Dönüşüm” *Ege Akademik Bakış*, 2008, http://www.onlinedergi.com/MakaleDosyaları/51/PDF2008_1_16.pdf (19.04.2015), s.290-292.

⁴¹<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (16.03.2015).

Tablo 3: Yıllara göre illerin yıllık nüfus artış hızı ve nüfus yoğunluğu(2007-2014)

İl	Yıllık nüfus artış hızı ⁽¹⁾ (%)						
	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014
Yıllar							
Toplam	13,1	14,5	15,9	13,5	12,0	13,7	13,3
Gaziantep	32,9	25,4	28,1	30,6	25,9	24,6	24,1

(1) Yıllık nüfus artış hızları ve nüfus yoğunlukları hesaplanırken son yıl idari bölünüş yapısı dikkate alınmıştır.

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>

Nüfus artış oranı Türkiye ortalamasının üzerindedir. Türkiye ortalamasına baktığımızda azalan bir seyir izlemektedir. Nüfus artış hızı Gaziantep'te 2007 yılında binde 32,9'dan 25,4'e düşmüştür. 2009-2011 yılları arasında artış olmuşsa da bu oran 2007 yılı seviyesine ulaşamamıştır. 2012 yılından sonra azalarak binde 24,6'ya inmiştir. Kısmi bir düşüşle bu oran 2014 yılında binde 24,1 seviyesine gerilemiştir.

2000- 2013 yılları arasında nüfus artış hızında birinci sırada yer almaktadır. %432'lük bir oranla İstanbul'u geride bırakmıştır. En fazla vilayet nüfusuna sahip ilk 20 il içinde, 8. sıradadır. Nüfusun % 89'u şehirde, %11'i köylerde yaşamaktadır.⁴²

Tablo 4: Nüfus yoğunluğu

Yıllar	Nüfus yoğunluğu							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Toplam	92	93	94	96	97	98	100	101
Gaziantep	229	236	243	249	257	264	270	277

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>

TUİK verilerine baktığımızda, Gaziantep nüfus yoğunluğunun 2007 yılında 229 olduğu görülmektedir. Yıllar itibari ile artan bir seyir izlemiştir. Bu sayı 2014 yılında 277'e ulaşmıştır. Türkiye geneline baktığımızda da nüfus yoğunluğu artmıştır.

⁴² "Ekovizyon 2013", <http://www.gso.org.tr/userFiles/File/Sayfalar/Ekovizyon2013.pdf> (21.04.2015), s.24-27.

Tablo 5: Gaziantep Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı 2013 (%)

Gaziantep Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı 2013 (%)			
Okul Öncesi(0-4)	İlköğretim Ve Orta Öğretim Çağı(5-19)	Çalışabilir Nüfus (20-60)	60 Yaş Ve Üstü
12	32	49	7

Kaynak: <http://gso.org.tr/userfiles/yatirim.pdf>

Gaziantep genç ve dinamik bir nüfusa sahiptir. 60 yaş ve üstü nüfus toplam nüfusun %7'sini oluşturmaktadır. Çalışabilir nüfus toplam nüfus içinde en büyük paya sahiptir. Nüfusun %49'u çalışabilir nüfus, %32'si eğitim çağında olan nüfustur.⁴³

2.2.SOSYAL YAPI

Devlet Planlama Teşkilatı'nın 2003 yılında hazırlayıp yayınladığı "İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması" Türkiye'de ki illeri Gelişmişlik Endeksine göre beş ayrı kategoriye ayırmıştır. İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli ve Bursa bu sıralamada ilk grupta yer almaktadır. İkinci grupta yer alan illerin arasında bulunan Gaziantep, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ikinci derece gelişmiş tek ildir. Gaziantep ekonomideki başarılı ilerlemesine rağmen, 2012 yılı verileri esas alınarak yayınlanan rapora göre Sosyo-Gelişmişlik Sıralamasında alt sıralarda kalmıştır. Rapora göre 2005 yılında 52. sırada olan il 2010 yılında bir basamak gerileyerek 53.sırada yer almıştır.⁴⁴ İlde okuma-yazma oranı her geçen gün artmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında %8 olan oran %93,52 ile Türkiye ortalamasına yaklaşmıştır. 81 il içinde 45. sırada yer almaktadır. Fakat İlköğretimde Okullaşma Oranı (Net) %99,37 ile Türkiye ortalamasının üzerindedir. Yüksekokul veya Fakülte Mezunu Oranı (15 yaş ve üzeri) %6,72, iller sıralamasında 63. sırada ve %10,24 olan Türkiye ortalamasının altındadır.⁴⁵

⁴³ "Yatırım Teşvik İstatistikleri", <http://gso.org.tr/userfiles/yatirim.pdf>,(21.04.2015).

⁴⁴ H. Erhan Gül, Bora Çevik. "2010 ve 2012 Verileriyle Türkiye'de İllerin Gelişmişlik Düzeyi Araştırması", *İktisadi Araştırmalar Bölümü*, 2014, http://ekonomi.isbank.com.tr/UserFiles/pdf/ar_03_2012.pdf . (24.06.2014), sf.1,5-10.

⁴⁵ "Gaziantep İli Sosyal Göstergeler", <http://www.tuik.gov.tr> ,(25.06.2014).

Tablo 6: Eğitim Göstergeleri

EĞİTİM GÖSTERGELERİ	Yıl	Birim	Gaziantep	Türkiye	Sıra**(81 İl içinde)
Okur-Yazar Nüfus Oranı	2011	%	93,52	95,13	45
İlk Öğretimde Okullaşma oranı(net)	2011	%	99,37	98,67	11
Ortaöğretimde Okullaşma Oranı(net)	2011	%	56,65	67,37	65
İlköğretimde Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı*	2011	Kişi	27	20	79
Genel Ortaöğretimde Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı*	2011	Kişi	25	16	78
Mesleki ve Teknik Ortaöğretimde Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı*	2011	Kişi	19	16	69
İlköğretimde Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı*	2011	Kişi	43	30	78
Genel Ortaöğretimde Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı*	2011	Kişi	41	28	77
Mesleki ve Teknik Ortaöğretimde Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı*	2011	Kişi	42	35	74
Yüksekokul ve Fakülte Mezunu Oranı(15 yaş ve üzeri)	2011	%	6,72	10,24	63

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/yayinupload/katalog.pdf>

NOT:*Gösterge negatif anlam içerdiğinden bu gösterge için sıralamadaki öncelik azdan çok olana göre yapılmıştır.

**Bazı göstergeler için bir takım illerin verileri eksik olması veya gizli olması nedeniyle sıralama kimi durumlarda 81'e kadar çıkmamaktadır.

** İllerin Verileri eşit olması durumunda bu iller aynı sıra numarasını paylaşmaktadır.

Gaziantep sağlık göstergelerine baktığımızda Bebek lm Hızı binde 17,23 tr. Türkiye ortalamasının ise binde 11,72 olduğu görülmektedir. 81 il içinde 78. sırada yer alması sağlık alanında daha ciddi yatırımlara ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Tablo 7: Sağlık Göstergeleri

SAĞLIK GÖSTERGELERİ	Yıl	Birim	Gaziantep	Türkiye	Sıra** (81 il içinde)
Bebek lm Hızı*	2011	Binde	17,23	11,72	78
Yüz bin Kişi Başına Düşen Toplam hastane yatak sayısı	2011	Adet	234	252	43
On bin kişi başına düşen hekim sayısı	2011	Kişi	13	17	45
On bin kişi Başına düşen diş hekimi sayısı	2011	Kişi	1	3	67
On bin kişi Başına Düşen Eczacı Sayısı	2011	Kişi	2	3	62

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/yayinupload/katalog.pdf>

NOT:*Gösterge negatif anlam içerdiğinden bu gösterge için sıralamadaki öncelik azdan çok olana göre yapılmıştır.

**Bazı göstergeler için bir takım illerin verileri eksik olması veya gizli olması nedeniyle sıralama kimi durumlarda 81'e kadar çıkmamaktadır.

** İllerin Verileri eşit olması durumunda bu iller aynı sıra numarasını paylaşmaktadır.

Tablo 8: Sosyal Yaşam Ve Yaşam Kalitesi Göstergeleri

SOSYAL YAŞAM VE YAŞAM KALİTESİ GÖSTERGELERİ	Yıl	Birim	Gaziantep	Türkiye	Sıra**(81 il içinde)
Kaba Evlenme Hızı	2011	Binde	9,56	8,02	7
Kaba Boşanma Hızı*	2011	Binde	1,32	1,62	37
Kaba İntihar Hızı*	2011	Binde	3,30	3,62	29
Yüz bin kişi başına ceza infaz Kurumuna giren Hükümlüler*	2011	Kişi	121	107	54
Bin kişi Başına Otomobil Sayısı	2011	Adet	80	109	49
Kişi Başına Mesken Elektrik Tüketimi	2011	KWh	445	592	53
İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi ile Hizmet Verilen Nüfusun Belediye Nüfusuna Oranı	2010	Yüzde	100	99	1
Belediyelerde Kişi Başı Çekilen Günlük Su Miktarı	2010	Litre/kişi-gün	179	216	70
Kanalizasyon Şebekesi ile Hizmet Verilen Nüfusun Belediye Nüfusuna Oranı	2010	Yüzde	97	88	6
Atık Hizmeti Verilen Nüfusun Toplam Nüfus İçinde Oranı	2010	Yüzde	91	83	5

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/yayinupload/katalog.pdf>

NOT:*Gösterge negatif anlam içerdiğinden bu gösterge için sıralamadaki öncelik azdan çok olana göre yapılmıştır.

**Bazı göstergeler için bir takım illerin verileri eksik olması veya gizli olması nedeniyle sıralama kimi durumlarda 81'e kadar çıkmamaktadır.

** İllerin Verileri eşit olması durumunda bu iller aynı sıra numarasını paylaşmaktadır.

2.2.1. Ulaşım

Gaziantep kara ulaşımında güneyden ve Akdeniz'den doğuya ve kuzeye giden yolların kavşağında ve GAP'ın girişinde bulunmaktadır. Tarihi İpek Yolu güzergâhında olmasından dolayı önemli bir geçit noktasıdır. Gaziantep ilinde toplam 3391 km.

karayolu ağı mevcut olup, bunlardan 73 km'si otoban, 487 km'si il ve devlet yolu 2831 km'si köy yoludur.⁴⁶ Gaziantep, karayolu ulaşımı açısından geniş bir ağa sahiptir. Gaziantep, karayolu bağlantısı ile Osmaniye üzerinden Adana'ya ve Mersin'e, Birecik köprüsü üzerinden Şanlıurfa'ya, Narlı üzerinden Kahramanmaraş'a, Fevzipaşa üzerinden Antakya'ya, Kilis üzerinden Halep'e, yine Kilis'ten bir yolla Hassa üzerinden Antakya'ya ve Besni üzerinden Adıyaman'a bağlanmaktadır. Bu yollarla önemli bir kavşak oluşturan Gaziantep, karayolu ulaşımı yönünden bir düğüm noktası ve lojistik merkezidir.⁴⁷ Gaziantep ilinde kayıtlı toplam 60 lojistik firması ve 50 nakliye firması bulunmaktadır. Gaziantep sınırları içerisinde lojistik firmalarına bağlı 2 antrepo ve firmaların kendilerine özel 4 adet fiktif antrepo bulunmaktadır. Gaziantep'te yerleşik lojistik ve nakliye firmalarının filoları toplamı ise 12.356 kamyon ve TIR'dan oluşmaktadır. Türkiye ve Suriye arasındaki sınır ticaretinin gelişmesi amacıyla başlatılan çalışmalar ve 2003 yılında Gaziantep- Suriye sınır ticaretinin kolaylaştırılması amacı ile bir Sınır Ticaret Merkezi kurulmasına karar verilmiştir. Yapılan çalışmalar neticesinde, Oğuzeli- Akçakoyunlu köyü mevkiinde her türlü ulaşım, denetim ve kontrol açısından kolaylığa sahip olan bir bölge tespit edilmiştir. Burada, iki adet antrepo, tır parkı, ürün sergi merkezi, alış-veriş merkezi, gümrük idare merkezi, sosyal tesisler iletişim ve diğer ünitelerden oluşan bir kompleks oluşturulması kararına varılmıştır. Sınır ticaretinin artmasıyla gerek Gaziantep gerekse Türkiye ekonomisinde ciddi artış sağlanması hedeflenmektedir.⁴⁸

Hammaddelerin sanayi alanına getirilmesi, mamul mal üretilmesi ve bunların sanayi bölgelerine ulaşımının sağlanması gelişmiş bir ulaşım ağına sahip olmakla mümkündür. Gelişmiş ulaşım ağına sahip olmayan bölgelerde maalesef sanayi ve ticarete gelişmeler beklemek mümkün değildir. Gaziantep gelişmiş karayolu ağına sahip olması ve ticaret yolları üzerinde bulunmasıyla bölgenin en avantajlı ilidir. Organize Sanayi Bölgeleri bu yüzden ilin en uygun ulaşım ağına sahip alanlara inşa edilmiştir. Sadece karayolu değil demiryolu ve havaalanına en uygun mesafede

⁴⁶“Ulaşım”, Gaziantep Ticaret Odası, <http://www.gto.org.tr/Ulasim-icerik-18.html> (08.03.2015); **Gaziantep Yatırım Fırsatları**, Gaziantep Yatırım Destek Ofisi, 2012, Gaziantep, s.3,4.

⁴⁷“Ulaşım”, Gaziantep Sanayi Odası, <http://www.gso.org.tr/Content/?gsoSyfID=173> (08.03.2015); **Gaziantep Yatırım Fırsatları**, Gaziantep Yatırım Destek Ofisi, 2012, Gaziantep, s.3,4.

⁴⁸ Metin Yıldırım, İbrahim Örnek. “Walth Whitman Rostow’un Kalkınma Aşamaları Yaklaşımına Göre Gaziantep Ekonomisinin İncelenmesi”, Eylül 2012, Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları, <http://www.tek.org.tr/dosyalar/gaziantep3.pdf> (20.02.2015),s.13-15.

konumlandırılarak sanayi ve ticaretin arttırılması sağlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin son döneminde kurulan tarihi Berlin- Bağdat Demiryolu hattı Gaziantep'in İslâhiye ilçesinden geçerek Halep'e bağlanmıştır. Yine il sınırından Türkiye'ye girerek Suriye sınırını takip ederek Mardin'in Nusaybin ilçesinden Bağdat'a bağlanmaktadır. 1960'lı yıllarda bu hatta eklemeler yapılarak çevre illere ve Doğu Anadolu'ya bağlantılar sağlanmıştır. Bu hat Gaziantep'in Anadolu'nun iç kısımları ve Ortadoğu ile bağlantılarını da sağlamaktadır.⁴⁹

Gaziantep demiryolu, Adana-Malatya demiryolunun Narlı istasyonunu, Halep-Bağdat demiryolu Karkamış, Cerablus istasyonuna bağlar, ayrıca Fevzipaşa'dan geçen Halep ekspresi de Gaziantep'in İslâhiye ilçesi sınır kapısından Suriye topraklarına girer.⁵⁰ Gaziantep Demiryolu ağı, yurtiçi ve yurtdışı bağlantılara sahiptir. Irak ve Suriye ile bağlantısı olan demiryolu, ulaşım ve ticaret alanında önemli olanaklar sağlamaktadır. Ayrıca merkez ve ilçeler yanı sıra OSB- Başpınar'da bulunan istasyon, mal sevkiyatında firmalara hizmet vermektedir. 2003 yılı itibariyle ildeki mevcut Demiryolu uzunluğunun 286,57 km olduğu bilinmektedir. İl 2010 Yılı içerisinde Suriye-Halep ile de karşılıklı tren seferlerine başlamıştır. Fakat son dönemde Suriye'de yaşanan olumsuz gelişmeler seferlerin aksamasına ve iptal edilmesine yol açmıştır.

1976 yılında hizmete giren Gaziantep Havaalanı 1993 yılında uluslararası ve yük taşımacılığına açılmıştır. Şehir merkezine 19,6 km uzaklıkta inşa edilen havaalanı ilin ve bölgenin havayolu ulaşımında önemli bir yere sahiptir.⁵¹ Uluslararası Gaziantep Havaalanında yurt dışından geliş ve gidişlerde gümrükleme işlemleri direkt olarak yapılmaktadır. Gaziantep Uluslararası Oğuzeli Havaalanı kent merkezine 20 km. mesafede yer almaktadır.⁵² 2006 yılında hizmete açılan yeni iç-dış hat terminal binası ile yıllık yaklaşık olarak 4 milyon yolcuya hizmet vermektedir.⁵³ Ayrıca, diğer illere de Ankara bağlantılı uçak seferleri yapılmakta olup, tarifersiz uçuşlarda da alandan yararlanılmaktadır. Gaziantep havaalanının kapasite arttırma, kentin kimliğine uygun

⁴⁹Hadi Albayram. a.g.e.,s.38-40; **Gaziantep Yatırım Fırsatları**, Gaziantep Yatırım Destek Ofisi, 2012, Gaziantep, s.3,4.

⁵⁰“Ulaşım”, Gaziantep Ticaret Odası, <http://www.gto.org.tr/Ulasim-icerik-18.html> (18.03.2015).

⁵¹Mustafa Gözel. a.g.e.,s.29,31.

⁵² “Ulaşım”,Gaziantep Ticaret Odası, <http://www.gto.org.tr/Ulasim-icerik-18.html> (18.03.2015).

⁵³<http://www.gaziantep.dhmi.gov.tr/havaalanlari/sayfa.aspx?hv=12&mnu=129#.VQn0QIWszWzW> (20.03.2015).

olarak genişletilmesi ve standart bir yapıya kavuşması için çalışmalar devam etmektedir.

Gaziantep raylı sistemde hızlı adımlar atmaktadır. 2011 yılında TCDD ile Gaziantep Büyükşehir Belediyesi işbirliği ile hayata geçecek olan Gaziray Projesi protokolü imzalanmıştır. Gaziray projesi, İstanbul ve diğer büyük illerdeki projeler gibi yapılacaktır. Gaziray banliyö hattı Gaziantep'te yolcu yoğunluğunun yaşandığı Organize Sanayi Bölgesindeki Başpınar İstasyonundan başlayıp, Gaziantep merkezden geçerek Küçük Sanayi Bölgesindeki Mustafayavuz'a ulaşacaktır. Proje, 22 kilometre uzunluğa sahip olup, 15 istasyondan oluşmaktadır. En az 4 hattan oluşacak demiryolunun inşası, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları tarafından, İstasyonlar ise Gaziantep Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılacaktır.⁵⁴ Mevcut ve planlanan demiryolu hatlarıyla ve diğer ulaşım modları ile bütünleşmiş olacak Gaziray'da, ilk etapta günde 100 bin kişi taşınması hedeflenmektedir. Yapılması planlanan yeni demiryolu projeleri ile Orta Asya ve Ortadoğu'ya kadar uzanan geniş bir ağa sahip olacaktır. Gaziantep, Yüksek Hızlı Tren hattıyla Halep'e Medine'ye bağlanarak inanç turizminde etkin bir merkez olmak istemektedir. Ayrıca, Irak'la direkt demiryolu bağlantısı ile Gaziantep-Musul-Bağdat'ın birbirine demiryolu ile bağlanması, bu hattın Basra ve Körfez Ülkelerine kadar ulaşması yeni projeler arasındadır. Gaziantep'in tasarladığı bu projelere sahip olması ülke içinde, bölgede ve Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılan demiryolu kavşak noktası olmasını sağlayacaktır. Yeni hatların yanı sıra mevcut hatlarda onarım çalışmaları devam etmektedir.⁵⁵

Ülkemizin güney komşularıyla ticarete büyük önem arz eden projelerden biri de Nusaybin-Habur Hızlı Demiryolu Projesidir. Gaziantep güzergâhında olan bu proje, sadece Türkiye, Suriye ya da Irak arasında değil, Avrupa ile Ortadoğu arasında da demiryolu taşımacılığının daha etkin hale getirecektir. Söz konusu hat, bölgedeki gelişmelerle birlikte Ortadoğu'ya yapılan ihracatta demiryolu katkısını ciddi ölçüde artıracak, bölge ekonomisinin gelişmesini sağlayacaktır. GAP Eylem Planı kapsamında çalışmaları sürdürülen Nusaybin-Habur hızlı demiryolunda proje hazırlama çalışmaları devam etmektedir. Ülkemizin hem yolcu hem de yük taşımacılığı potansiyelinin yüksek

⁵⁴ <http://www.gaziantep-bld.gov.tr/haber-690-buyuksehir-belediyesi-ile-tcdd-arasinda-gaziray-protokolu-imzalandi.html> (11.02.2015).

⁵⁵ <http://www.tcdd.gov.tr/home/detail/?id=1263> (11.02.2015).

olduğu Karaman-Mersin-Adana-Osmaniye-Gaziantep-Şanlıurfa-Mardin hızlı demiryolu koridorunun yapılması ile yolcu ve yük taşımacılığının daha konforlu, güvenli, rahat ve kısa sürede yapılması planlanmaktadır.⁵⁶Suriye-İstanbul THY seferleri artan talepler karşısında haftada üç kez olmak üzere başlatılan seferleri 2008 yılınca beşe çıkartmıştır. İki ülkenin doğu-batı arasında köprü konumunda olması ulaşım alanında yeni projeler üretilmesine olanak tanımaktadır. Gaziantep-Halep arasında 160 km hıza sahip olacak hızlı tren projesi kısa zamanda hayata geçirilecektir. Gerekli çalışmaların hızla başlatıldığı ve rehabilitasyonun tamamlanmak üzere olduğu her iki ülke ulaştırma bakanlığınca belirtilmiştir. Ayrıca yeni projede yolcuların giriş-çıkış işlemlerinin trende yapılmasına yönelik çalışmalar da devam etmektedir. Bu projenin hayata geçmesiyle bölgenin en önemli iki ticaret merkezi arasındaki mesafe 35 dakikaya inmiş olacaktır. Buda iki ülkenin ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin kalkınmasına hız katacaktır.⁵⁷ Eldeki verilerde henüz yeterli demiryolu hat uzunluğuna sahip olmadığını görmekteyiz. 2011 yılı demiryolu hat uzunluğunun yüz ölçüme oranı 0,00014 Km/km²'dir. Bu oranla 81 il içinde 32. Sırada yer almaktadır.

⁵⁶“Ulaşan Erişen Türkiye 2014, Demiryolu Sektörü”, http://www.ubak.gov.tr/BLSM_WIYS/UB_AK/tr/dokuman_ust_menu/projeler_faaliyetler/20130319_101534_204_1_64.pdf (18.04.2015),s.165,166.

⁵⁷Fatih Mehmet Öcal, Filiz Tutar, Mehmet Vahit Eren. **Türkiye ile Suriye arasındaki Sınır Ticaretinin Ülke Ekonomilerine Etkileri**, TC. Kilis 7 Aralık Üniv. İktisadi ve idari bilimler fakültesi 1.Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, Bildiriler Kitabı, Kasım 2010, Kilis/Türkiye, s.73.

Tablo 9: Ulaştırma Göstergeleri

ULAŞTIRMA GÖSTERGELERİ	Yıl	Birim	Gaziantep	Türkiye	Sıra**(81 il içinde yeri)
Bir Milyon Nüfusta Trafik Kazalarında Ölü Sayısı*	2011	Kişi	34	51	8
Bir Milyon Nüfusta Trafik Kazalarında Yaralı Sayısı*	2011	Kişi	2.785	3.186	16
Devlet ve İl Yollarına Göre Asfalt Yol Oranı	2013	Yüzde	97,67	94,24	33
Devlet ve İl Yollarına Göre Bölünmüş Yol Oranı	2013	Yüzde	37,67	30,14	20
Demiryolu Hat Uzunluğunun Yüzölçümüne Oranı	2011	Km/km ²	0,00014	0,00013	32

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/yayinupload/katalog.pdf>

NOT:*Gösterge negatif anlam içerdiğinden bu gösterge için sıralamadaki öncelik azdan çok olana göre yapılmıştır.

**Bazı göstergeler için bir takım illerin verileri eksik olması veya gizli olması nedeniyle sıralama kimi durumlarda 81'e kadar çıkmamaktadır.

** İllerin Verileri eşit olması durumunda bu iller aynı sıra numarasını paylaşmaktadır.

2.2.2.Yerleşim

Gaziantep M.Ö.400 yılından beri üzerinde köklü medeniyetlerin kurulduğu en eski yerleşim alanlarından biridir. Şehir ilk olarak kale etrafında kurulmaya başlamış daha sonra güney ve batıya doğru genişlemiştir. Nüfusun artmasıyla birlikte doğuya doğru genişlemeye devam etmiştir.⁵⁸ 131 Nolu Gaziantep Şer'iyeye Sicili kayıtlarına göre Antep üç nahiyeden oluşmaktadır. Bunlar: Ayıntap, Telbaşer (Tilbaşar), Nehrü' l-Cevaz nahiyeleridir. Bu tahrir defterinde Ayıntap Nahiyesi'nde 108, Telbaşar Nahiyesi'nde 101, Nehr' ülCevaz Nahiyesi'nde de 25 köy olmak üzere toplam 234 köyün kaydı bulunmaktadır. Tahrir defterlerine göre 1536 yılında 34, 1543 yılında 29, 1574 yılında ise 21 mahalle adı bulunmaktadır. İlk yerleşim alanlarının kale civarında olduğu görülmektedir. Önemli bir ticaret merkezi olması han sayısının çevre illere göre fazla

⁵⁸ İsmail H. Özşabuncuoğlu, Arif Özsağır, A.Atilla Uğur. **Son Dönem Gaziantep Ekonomisi, Cumhuriyetinin 75. Yılına Armağan**, Gaziantep Üniversitesi Vakfı Kültür Yayınları, 1999,s.32,33.

olmasını sağlamıştır. İl merkezinde Osmanlı döneminden Kurtuluş Savaşı sonlarına doğru 31 han yapılmıştır.⁵⁹16. ve 17. yy. arasında sanayi ve ticaretin gelişmesiyle birlikte vakıflar yoluyla birçok medrese, kitaplık, han, hamam, cami, bedesten gibi topluma faydalı kuruluşlar yapılmıştır. Ekonomik canlılık kent yapılanmasını da doğrudan etkilemiştir. 18.yy. Osmanlı Devleti'nde yaşanan sosyal ve ekonomik olumsuzluklara rağmen kentte 64 mahallenin mevcut olduğu ve birçok küçük esnaf teşkilatının faaliyette olduğu bilinmektedir.⁶⁰

Evliya Çelebi seyahatnamesinin 9. cildinde İstanbul'dan hareketle Kütahya, Afyon, Manisa, İzmir, Sakız, Kuşadası, Aydın, Tire, Denizli, Muğla, Bodrum, Ege adaları, Isparta, Antalya, Alanya, Karaman, Silifke, Tarsus, Adana, Maraş, Antep, Kilis, Halep, Lazkiye, Şam, Beyrut, Sayda, Safet, Nablus, Kudüs, Evliya menkıbeleri ile Mekke ve Medine hakkında geniş bilgiler vermektedir.⁶¹Antep şehrinin yapısı, mimarisi ve gelişimini seyahatnamesinde anlatmaktadır. Evliya Çelebi'nin gözüyle o dönemde Antep: *“Ayıntab şehri tümüyle 32 mahalledir. Toprak ve kireç örtülü bayındır, bakımlı, yüksek saraysı evleri vardır. Tümüyle yüz kırk mihraplı; yoğun cemaate sahip, Arasat Meydanındaki Boyacıoğlu Camii ve çarşı içindeki Tahtalı Cami, sanatlı, ferah büyük kubbeli ve görkemli yapılardır. Ayıntab'ta 300'ü aşkın sarayın özel hamamı vardır. Tümüyle 3900 dükkanlı büyük bir çarşıya, açık artırmayla satış yapan pazarlara sahiptir. İki bedesteni, çarşısı ve saraçhanesi üstleri örtülü kagir, sağlam, sıradüzeni içinde süslü dükkanlardır. Tamamı tamamına 70 çeşmesi var. Fakat onlara hiç de gereksinme duyulmaz. Her eve hayat ırmağı denginde sular akmaktadır. Her ev, bağı, bahçesi, fıskiye havuzları, cennet ırmağı suları ile çeşit çeşit servi, çınar, söğüt, kavak ve diğer meyve ağaçları ile donatılmış irem bağını andırır. Bağları, bostanları, gül bahçeleri geniş örgüden kafese alınmış çok verimli olmakla Ayıntab ucuz ve şirin bir şehirdir. 1648'de gördüğümüz şehir bu kez nice mahalle, han, cami ve dükkan kazanarak büyük bir gelişme göstermiş, Tanrıya şükürler olsun ki bu gelişmesini sürdürmektedir. Şehir, yüksek bir düzlükte ve yer yer bayırlar üstünde kurulduğundan suyu ve havası da güzeldir. Birçok hanları var ama en görkemlileri ve en ünlüleri Mustafa Paşa Hanı, Pekmez Hanı, Tuz Hanı, İki Kapılı Hanı, Börekçi Hanı, Arasdat*

⁵⁹ İlkay Köroğlu. a.g.e.,s.1-15.

⁶⁰Celal Pekdoğan. a.g.e., s.17,18.

⁶¹ Ülkü Çelik Şavk. **Sorularla Evliya Çelebi**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, II. Basım, 2011, s.30.

Hanı'dır. İki tane de imareti (aşevi) var: Gelen gidene aylar yıllar bol ve minnetsiz sofralar açarlar. Tümüyle kırk tekkesi olup, hepsinin en görkemlisi en çok donanmış, yiyeceği bol ve hoş yapılısı Mevlevi Tekkesi'dir. Türkmen Ağası Mustafa Ağa yapısı olup, IV.Murad'ın silahtarı Mustafa Paşa'ya bağışlanmıştır. Tekke 40-50 yoksul hücreleriyle çevrilmiş, yüksek kubbeli baştanbaşa ham ve işlenmiş mermerlerle döşeli haremi, haremın ortasında büyük bir havuzun başında rengârenk üzüm salkımlarını andıran süslü avizelerle donalı çardağı olan büyük, sağlam, görkemli bir yapıdır. Bakımlı, bezeli, temiz caddeleriyle kent gerçekten şirindir. Yer yer (suk-i sultanisi) açık artırmayla satış yerleri Halep tarzı kâgir binalardan oluşmuş çarşıları vardır. Ama bu övdüğümüz yerler tümüyle kale içindedir. Her sokak başında kapıcıların açıp kapattıkları kale kapısı kadar sağlam kapılar vardır. Geceleri tüm sokaklar kandillerle aydınlatıldığından bekçiler gruplar halinde rahatlıkla sokaklarda kol gezerek görevlerini yaparlar.

Şehrin ortasındaki kocaman bir kaya üstüne yüksek, görkemli ve dairevi bir kale oturtulmuştur. Kale çok sağlamdır. Kaleyi çevreleyen hendek 1300 adımdır. Eni 40, derinliği 20 arşın kesme kayadan oyulmuştur. Bunların üstüne her biri ayrı sanat ve mimari üslûpla belli aralıklarla sıralanmış, çok güzel kuleler oturtulmuştur. Bin bir bedeni olan kalenin temelindeki kayaların içinden yine dairevi bir biçimde kaleyi çevreleyen ve hendeğe bakan mazgal delikleri açılmıştır ki, hendek kenarına kuş bile konmaz.

Kalenin batı kapısı, yedi katlı demirden bir kapıdır. Kapı aralıklarından çeşitli savaş araç ve gereçleri, silahlar, demir açma kafesleri, saçma topları vardır. Kale silah ve askerlerle donatılmış, baca benzeri nefesliklerle havadar bir oturma yeridir.

Çoğunlukla, halkı Havrani kürk, çuha ferace, elvan boğası, kavukla küllah üstüne beyaz sarık sararlar. Yörede kâfir hiç yoktur. Güzel kadınları pek çoktur. Hepsi de sarı çizme giyer, başlarına sivri gümüş taç takınır, beyaz çarşafa bürünürler. Nazik, arlı, edepli, çarşıya çıkmaları ayıp sayılan hatunları vardır. Üzüm şerbet içen, tatlı dilli, garip, dost, bilgili, anlayışlı, halim selim insanları vardır. Kahvelerinde hoş söyleşilerle insanları kendilerine çekerler, hatta özendirirler. Bu söyleşilerini bağ ve bahçelerdeki yeme ve içmelerle daha da renklendirdiler.

Şehrin defterde yazılı öşür veren 70 000 bağı vardır. 9 346 000 kökten oluşmakla pek ünlüdür. Şehri çevreleyen dağlar tümüyle bağıdır. Halkı çok sağlıklıdır, şehrin yeme, içme dışındaki yönlerini de överler. Buranın âlemi bezeyen kırk çeşit üzümü, binlerce tulum pekmezi, bademli ve şamfistıklı tatlı (köftürü) sucuğu, pestili vardır ki, Arab'a, Acem'e ve Hindistan'a kadar gönderilir. Tüm halkı tatlı yediğinden tatlı dillidir. Ama dillerinde pelteklik vardır. "r" sesiyle, "k" seslerini doğru çıkaramazlar.

Yöre nar, incir, dut, şeftali, zerdali, kayısı, beyaz ekmek ve yoğurduyla dünyaca ün kazanmıştır. Yine elvan boğası, Ayıntap eğer, yay ve gedelesiyle ünlü bir kenttir. Cennet bağlarına örnek öyle bahçeleri var ki, yalancı ve ölümlü dünyaya özgü "İrem"ler sayılırlar. Bunların içinde, en bakımlısı, en zengin ve donanmış Musulluoğlu bahçesidir. Kısacası bu şehri anlatmaya, ne dil ne de kalem yeter. Dünya yüzünden geniş bir ili, göz alıcı büyük yapıları her yerden aranan eşyası, birçok mezarları, bolluk ve verimliliği, bitimsiz yiyecek ve içecek pınarları ve ırmaklarıyla burası "Şehr-i Ayıntab-ı Cihan" (Dünyanın Gözbebeği Şehri)" dir.'⁶²

Halep'in 1.Dünya Savaşı sonrası Osmanlı topraklarından ayrılmasıyla kentin imarında yeni adımlar atılmaya başlanmış, bilinen ilk imar planı 1933-1935 yılları arasında Profesör Hanmann Jansen tarafından yapılmıştır. Bu plan kentte kalıcı projeler yapılmasını sağlamış ve sonraki dönemlerde de etkin olmuştur. Bu plan doğrultusunda kentte yapılan en önemli projeler arasında Suburcu, Karagöz ve Gaziler Caddesi'nin genişletilerek yeniden düzenlenmesi ile Atatürk Bulvarı ve İsmet İnönü Caddelerinin açılması gösterilebilir.⁶³ Gaziantep başta kale etrafında yapılmaya başlamış, 1938 yılına kadar yamaçlara ve tarımsal topraklara doğru ilerlemiştir. İkinci imar planı 1950-1955 yılları arasında, Y. Mimar Kemal Söylemezoğlu ve Kemal Ahmet Arı tarafından yapılmıştır. 1950 sonrası nüfusun artmasıyla birlikte yeni yerler iskâna açılmıştır. Kente daha modern bir görünüm verilmeye çalışılmış, yeni yollar yapılmıştır. 1960 sonrası nüfusun artmasıyla birlikte konut ihtiyacını karşılamak için yeni yerleşim alanları oluşturulmuştur. 1960-1975 tarihleri arasında kentte 40'a yakın yeni mahalle kurulmuştur. Bununla birlikte imar planının dışında kalan alanlarda, hazine arazilerinde

⁶² "Gaziantep Tarihçesi" <http://www.gaziantep.gov.tr/ilimizin-tarihcesi> (23.01.2015).

⁶³Yavuz Selim Ay. "Gaziantep'te Planlamaya Genel Bakış", Türkiye Mühendislik Haberleri, 2001/5, s. 415, http://www.imo.org.tr/resimler/dosya_ekler/ac69f7859bd1512_ek.pdf?dergi=178 (15.12.2014). s.44,46.

ve hisseli tapu alanları dışı niteliksiz konut ve işyeri yapımı hızla yaygınlaşmış, şehrin çehresi beklenen ve istenen imar planına kavuşmamıştır. 1974 yılında üçüncü imar planı Zühtü Can tarafından yapılmış, şehrin artan ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır. Her geçen gün artan nüfusla birlikte büyük şehir olan Gaziantep yapılan tüm imar projelerine rağmen hedeflenen imar yapısına kavuşmamıştır. 1990 yılında, Büyükşehir Belediyesi tarafından M. Oğuz Aldan 'a dördüncü imar planı yaptırılmıştır. Konut ihtiyacının karşılanması hedefinin yanı sıra sanayi bölgelerinin oluşturulması ve ticaret yollarının düzenlenmesi sağlanmıştır.⁶⁴

Sanayileşmenin artmasıyla beraber kentleşme oranı da hız kazanmıştır. Artan iş gücü ihtiyacı, refah düzeyinde yaşanan artış ve ticari faaliyetlerin önem kazanması göç sayısında artışa neden olmuştur. Özellikle çevre illerden çok sayıda göç alan il, bölgenin sanayi ve ticaret merkezi haline gelmiştir.⁶⁵ Yeni göç dalgası beraberinde çarpık kentleşmeyi getirmekle birlikte gelir dağılımına göre yerleşme ortaya çıkmıştır. Gelir seviyesi düşük insanlar güneydeki ve Karşıyaka'daki yamaçlara yerleşirken, yüksek gelire sahip olanlar ise batıdaki bahçeli ve apartman tipi konutlara yerleşmişlerdir. Tarım ve bağ alanlarının yeni konutlar için bozulmaya başlamasıyla birlikte çıkarılan yasayla ancak Değirmişem, İncilipınar, Sarıgüllük gibi Alleben çevresindeki bağ bahçe nitelikli tarımsal alanlar korunabilmiştir. Buna rağmen birçok ilçede denetim yetersizliği sonucu kontrolsüz yapılaşmanın önüne geçilememiştir. İpek Yolu'nun Karşıyaka ve Gar binasının kuzey kısmından bağlanmasıyla kentin ekonomik çehresi yeniden şekillenmiştir. Şehirlerarası ve uluslararası ticaret güzergâhı olması, bu yol üzerinde yeni iş yerlerinin açılmasına ve yeni yerleşim alanlarının kurulmasına yol açmıştır. Kentin güneyinde gelişmeye başlayan imalat sanayi 1970'ten sonra güneye doğru kaymış Küçük Sanayi Sitesi ve Organize Sanayi Bölgesi'nin temelleri atılmıştır. Kent'in güneydoğusuna kurulan havaalanı ile güney batısında başlatılan yeni konut projeleri ile önümüzdeki yıllarda nüfusun kentin güney kısmına doğru artması beklenmektedir. Sanayide bölgenin parlayan yıldızı olan Gaziantep, Türkiye çapında da cezbedici hale gelmiştir.⁶⁶

⁶⁴ Muammer Bilgiç. ,**Gaziantep'te Sanayi'nin Gelişmesinde Coğrafi Konumunun Önemi**, Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, 2013,s.22-25; Metin Tuncel. a.g.e., s.474,475.

⁶⁵ Hadi Albayram. a.g.e., s.29-32.

⁶⁶Muammer Bilgiç. a.g.e.,s.25-27.

Modern bir kent görünümünde olan ilde yeni yerleşim projeleri hayata geçirilmektedir. Özellikle kaçak yapıtları engellemek için Büyükşehir ve Merkez İlçe Belediyeleri sıkı önlemler almaktadır. Şehrin farklı alanlarında kentsel dönüşüm projeleri uygulanmaktadır. Doğal hayatın korunması ve yeşil alanların tahribatını engellemek için yeşil alan çalışmalarına ayrıca önem verilmektedir. Bu çalışmalara Orman ve Çevre Müdürlüğünden de büyük destek sağlanmaktadır. Turistik Tesislerin yapımı için şehre yakın alanlar tercih edilmektedir. Turistik merkezlerin daha çok şehir içinde kalması, ulaşım imkânlarının daha fazla olması otellerin ve tesislerin şehir merkezine yapılmasına neden olmaktadır.⁶⁷

2.3.EKONOMİ

16. yy. Antep livası kayıtlarına göre Antep bu asırda Güneydoğu Anadolu ve bölgenin en önemli ticaret merkezi konumundadır.⁶⁸Antep şehri; 16. ve 17. yy.’ de iktisadi ve ticarî yönden oldukça gelişmiş bir şehirdir. Osmanlı döneminde özellikle dokumacılık alanında gelişmiştir. Halep, Şam, Antep yöresinin lüks dokumaları meşhurdur. 16. yy.’ da pamuklu bez imalatı başlamıştır. Bu dönemde Antep halkının ekonomik yönden zengin olduğu görülmektedir. Yabancı tüccarların sayısı ilde fazladır. Osmanlı saltanatı bozulmaya başlayınca Antep ili de bu durumdan etkilenmiştir. 1800’ün sonlarına doğru hayvancılık azalmış, ekonomi ve tarım kötü etkilenmiştir. Ticareti elinde tutan Ermeniler şehirden ayrılınca şehir ekonomik yönden sarsılmıştır. Meşrutiyet’ten sonra esnaf loncalarının kaldırılması küçük esnafa zarar vermiştir.⁶⁹ Yabancılara tanınan hukuki ve ekonomik ayrıcalıklar, yerli esnafın rekabet gücünü zayıflatmıştır. Piyasalarda yabancı mallara talebin artması, yöneticilerin ekonomik kalkınmaya yeterince önem vermemesi, askeri konuların ön planda olması ve sermaye sağlayıcı kurumların olmaması küçük sanayicileri zora sokmuştur. 1864 yılında ‘İslahı Sanayi Komisyonu’ kurularak sanayi kurtarılmaya çalışılmış fakat istenen başarı sağlanamamıştır. Osmanlı devleti bu tarihten sonra Avrupa’ya ekonomik olarak bağımlı olmaya başlamıştır. Bu durum ilerleyen yıllarda Osmanlı Devleti’nin iç işlerine karışılmasına zemin hazırlamıştır.18. yy.da imparatorluk genelinde yaşanan sosyal ve ekonomik olumsuzluklar Antep’te daha az etkili olmuştur. Bu yüzyılda dokumacılık

⁶⁷Mustafa Gözel. a.g.e.,s.31.

⁶⁸ Hüseyin Özdeğer. **Onaltıncı Asırda Ayıntab Livası**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1938, s.367,368.

⁶⁹ İlkay Köroğlu. a.g.e., s.16.

sektörü en önemli sanayi koludur. Halep'e ihracatı yapılmaktadır. Halep'ten de Antep pazarına Halep kuşağı, Halep alacası, Halep şilesi, İngiliz çukası, Fransız çukası ve Londra çukası gibi mallar getirilmektedir. Tüm bunlar kentin o dönemde canlı ve dışa açık bir ekonomiye sahip olduğunu göstermektedir. 19. yy.'ın ikinci yarısından itibaren Osmanlı sanayisi genel olarak çöküntü yaşarken Antep gibi dokuma merkezleri önemini korumuştur. Bu yıla ait yayınlanan belgelerde ilde işlek bir ticaret olduğu belirtilmektedir. Ayrıca çevre vilayetlere, Anadolu'ya ve Avrupa'ya ihracat yapılmaktadır. Şehrin nüfusu ve sosyo- ekonomik yapısı her geçen gün daha da gelişmiştir. 19. yy. in sonlarına gelindiğinde Antepli ve Halepli dokumacılar arasında yaşanan rekabet dikkat çekmektedir. Yine bu dönemde Antep alacası tüketiciler tarafından aranan ve önemli miktarda alınan bir kumaştı. Antepli dokumacılar 1904 yılında Avrupa'dan iplik almamayı tercih etmiştir. İlde üretilen iplik Avrupa malının yanında daha çabuk solmasına rağmen, ucuz olması yerli alıcıları memnun etmekteydi. Halepli üreticiler ise bu dönemde Avrupa mallarını tercih etmişlerdir. Antepli üreticiler paranitralin adında yeni bir boya maddesi kullanmaya başlamış ve Halep piyasasını ele geçirmiştir. Antepli üreticilerin bu çalışkanlığı ve azmi 20.yy. başlarında iplik boyama ve dokuma alanında uzman olmasını sağlamıştır. Bu tarihte dikkat çeken bir diğer üretim faktörü ise kadınların mendil ve dantel örerek bunları ABD'ye ihraç etmeleridir. ABD'li misyonerlerin yönlendirilmesiyle yeni bir ticari üretim dalı ortaya çıkarmışlardır. Girişimcilikte sınır tanımayan Antepliler bu alanda da söz sahibi olmaya başlamıştır. İmalatı ve ihracatı kendileri yapmaya başlamışlardır.

Cumhuriyet'in ilanından 20 ay önce kurulan ve çalışmalarına başlayan Gaziantep Sanayi ve Ticaret Odası'nın hukuki temelleri 22 Nisan 1925 tarihinde atılmıştır. Ticaret ve Sanayide önemli bir yeri olan şehrin diğer muhitlerle iletişimini sağlamak ve denetimin sağlanması odanın görevlerindedir. Gaziantep Sanayi ve Ticaret Odası kaçakçılık, yerli malların korunması ve Avrupa'ya gönderilen mallarla ilgili sorunları çözmede esnafa yardımcı olmak gibi görevleri üstlenmiştir. İlde yapılan kurumsal düzenlemeler ekonomide olumlu sonuçlar alınmasını sağlamıştır. Halkın desteğini alarak kurulması, odaya kayıtların fazla olmasını ve ticaretin savaş döneminden sonra hızla canlanmasını sağlamıştır. 1923-1926 yılları hızlı bir toparlanma ve düzelme dönemi olarak kabul edilebilir. Anteplilerin girişimci ruhu, çalışkanlığı,

ülke kalkınmasına verdikleri değer ve sahip oldukları deneyim oldukça Antep her dönem adı anılan bir şehir olacaktır.⁷⁰

Son dönemlerde şirketlerin devletlerden daha çok ön planda olduğu görülmektedir. Sermayenin küreselleşmesi firmaların dünya ekonomi sistemine yön vermeleri ile sonuçlanmıştır. Sadece ülke değil bölgeler, iller ve şirketler bazında kalkınma yaşanmaktadır. Sermaye hareketleri, ticaret ve yabancı yatırımların önündeki engeller kalktıkça, ulaşım ve iletişim maliyetleri azaldıkça, firmalar hangi malı nerede nasıl üreteceklerine ve nereye satacaklarına yönelik tercihleri kendileri belirlemekte ve tercih şansları artmaktadır. Böylece sermaye uluslararası olmakta, şirketlerin ülke dışındaki yatırımları artmakta, üretim artmakta ve bu yatırımlar, sadece ulusları değil aynı zamanda daha büyük ve geniş ölçekteki bölgesel ve küresel piyasaları da ortaya çıkartmaktadır. Böylece yabancı ortaklı şirketler, doğrudan satın alma ve dolaylı yabancı sermaye akımları artmaktadır. Son yıllarda yabancı sermaye hareketliliği ülkelerdeki birçok ekonomik göstergeden daha çok artmıştır. Yabancı yatırımlar üretim ve istihdam da ciddi artışlar sağlamaktadır. Bunun yanı sıra teknoloji transferi, yönetim kültürü, verimlilik artışı, kalite standartları, uluslararası üretim ve Pazar ağlarına erişim, AR-GE çalışmaları gibi unsurları da beraberinde getirerek rekabeti arttırmakta ve iç piyasaların standartlarını geliştirmektedir. Yan sanayi gelişmekte ve firmaların en büyük sorunlarından biri olan tedarik zincirini kurulmaktadır. Değişen ekonomik düzene ayak uydurabilmek ve yabancı yatırımlardan faydalanabilmek için ülkeler bir takım reform çalışmaları yapmışlardır. Bunlar doğrudan yabancı yatırımları düzenleyen yasalar, yatırım ortamının iyileştirilmesi, ekonomik değişkenlerin düzeltilmesi ve siyasi istikrarı sağlamak olarak sayılabilir. Yabancı sermaye hareketliliğini; krizler, vergiler, yüksek girdi maliyetleri, kayıt dışı ekonomi, yolsuzluk, rekabet, gelişmişlik düzeyi, faiz ve enflasyon gibi faktörler belirlemektedir.⁷¹

Dünya piyasalarında Doğrudan Yabancı Yatırımların artması Çok Uluslu Şirketlerin devletlerden daha aktif olmasını sağlamıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında ekonomik etkinliğini de kaybeden yeni devletin kalkınmak için yabancı yatırımlara ihtiyacı vardı. İlk yatırımların demiryolları üzerinde gerçekleştiği görülmektedir.

⁷⁰Celal Pekdoğan. a.g.e., s.15-31.

⁷¹ Muhsin Halis. "Yabancı Girişimciliği Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma", Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi, S.12, Y.9, Haziran, 2007, <http://dergi.kmu.edu.tr/userfiles/file/haziran2007/24.pdf> (25.04.2014), s.305.

Anadolu'da demiryolları yapıldıktan sonra demiryollarının geçtiği bölgelerde üretimin ve nüfusun artmasına, ticaretin hareketlenmesine ve tüketim mallarına talebin artmasına neden olmuştur. Böylelikle Osmanlı ekonomisi de Doğrudan Yabancı Yatırımlardan faydalanmaya başlamıştır. Yatırımcılara kolaylıklar sağlanmış ve mülk edinme koşulları kolaylaştırılmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Yabancı sermayenin üçte ikisi imalat ve madencilik sektöründe, üçte biri de bankalar, ticaret şirketleri, dış ticaret ve sigorta şirketleri gibi hizmet sektörlerinde yoğunlaşmıştır. Fakat Doğrudan Yabancı Yatırımların artması ekonominin yabancı yatırımcıların eline geçmesine yol açmıştır. Kendi karlarını maksimize etmek için üreticileri ezen ve baskı uygulayıp kuralları kendine göre şekillendiren bu şirketler maalesef yerli hak için olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Ekonomi devlet ve yerli halkın elinden çıkarak Yabancı Şirketlerin eline geçmiştir. 1930- 1950 yılları arasında liberal politikalar terk edilerek devletçi politikalar izlenmeye başlanmıştır. Böylece Doğrudan Yabancı Yatırımlarda ciddi oranda azalma görülmüştür. 1954 yılında Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çıkarılmış, 1960 darbesinden sonra izlenen liberal politikalar yerini planlamacı politikalara bırakmıştır. Yerli sanayicilere tanınan teşvikler yerli şirketlerin sayısını arttırmıştır. Şirketler kendilerine rakip olmayacak yabancı ortaklıklar kurmuştur. Bu ortaklıklarla KOBİ'lerin faaliyet alanları daralmaya başlamıştır. 1970 yılından sonra yabancı yatırımlar iç siyasi gerginlikler, Kıbrıs meselesi ve petrol kriziyle azalmıştır. 1980 sonrası uygulanan liberal politikalar ve yabancı yatırım teşvikleri ile Yabancı Yatırımlar tekrar artmaya başlamıştır. Yatırım miktarı 1989'dan sonra 1 milyon doların üstüne çıkmıştır. Fakat kurumsal ve hukuksal alt yapı yetersizliği kısa vadeli spekülasyonlara neden olmuştur. Dış finansman ihtiyacını karşılayamayan KOBİ'ler bu durumdan olumsuz etkilenmiştir.⁷² KOBİ sayısının fazla olduğu Gaziantep'te de yeterince yatırım yapılamamış. Büyük firmalar karşısında esnaf tutunmakta zorluk çekmiştir.

1980'li yıllarda dışa açılma ve ihracata yönelik büyüme modeli ile Yabancı sermaye için dönüm noktası olmuştur. Bu durum 1980'lere kadar yapılan yatırımlar maalesef ülke ile uyumlu bir gelişme gösterememiş, ikili bir yapının oluşmasına neden olmuştur. Zamanla ülke politikalarını etkiler duruma gelmiştir. Yerli yatırımcılardan

⁷² Nurullah Gür. "Doğrudan Yabancı Yatırımların Yerli Şirketler Üzerine Etkileri", MÜSİAD Araştırma Raporları:90, İstanbul 2014, http://www.musiad.org.tr/F/Root/burcu2014/Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar%20Yay%C4%B1n/Pdf/Ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20Raporlar%C4%B1/90Dogrudan_Yabanci_Yatirimlar.pdf, (24.04.2015), s.57-67.

daha avantajlı konuma gelmeleri iç piyasada huzursuzluk ve yabancı yatırımlara olumsuz yaklaşılması ile sonuçlanmıştır. Gelişmekte olan ülkeler daha korumacı politikalar uygulamaya başlamıştır. Türkiye bu tutumunu 1980'den sonra aşarak küreselleşme olgusuyla sermayeyi ülkeye çekmek için mevzuatta değişikliğe gitmiştir. Sonuçta bunun meyvesini de almıştır. 1980'de 97 milyon dolar olan yabancı sermaye, 1981 yılında 337 milyon dolara yükselmiştir. 1987 yılına gelindiğinde bu miktar 665 milyon dolara çıkmıştır. 1987- 1989 yılları yabancı yatırımların en hızlı arttığı dönemler olmuştur. Fakat bu artışa rağmen yabancı sermaye yatırımları diğer gelişmekte olan ülkelerin gerisinde kalmıştır.⁷³

Doğrudan Yabancı Yatırım oranı 1990'lardan sonra hızla azalmıştır. Bunda ülkede yaşanan siyasi karışıklıkların payı büyüktür. 2000- 2001 yılında tekrar artan yatırımlar ülkede yaşanan krizle birlikte büyük bir düşüş yaşamıştır. Yatırımlar sektör bazında incelendiğinde 1980'lerde daha çok imalat sanayine yönelikken 2000'lerden sonra hizmet sektörüne kaymıştır. 2001- 2008 yılları arasında Türkiye ekonomisi hızla kalkınmaya başlamıştır. Küresel sermaye bolluğu istikrarlı bir şekilde büyüyen Türkiye'ye Doğrudan Yabancı Yatırımların artmasını sağlamıştır. Siyasi istikrarsızlığın ortadan kalkması, ekonomik altyapı sorunlarının giderilmesi, finans sisteminin sağlıklı hale getirilmesi, teşvik kanununun çıkarılması ve cari açık dışında diğer makroekonomik sorunların çözülmesi Yabancı Yatırımların artmasını sağlamıştır. Türkiye bu dönemde sadece ABD, İsrail ve AB ülkelerinden değil Arap dünyasından da çok sayıda yatırım çekmiştir.⁷⁴ Gaziantep gibi KOBİ'lerin fazla olduğu yerlerde Doğrudan Yabancı Yatırımlar yeterince etkin olamamaktadır. Fakat büyük şirketlerin kurulmasına ve dünya piyasalarına entegre olabilecek bir ekonomi oluşturmaktadır.

1999 yılından sonra yatırım teşvik belgesi alan, Yabancı yatırımların en çok yapıldığı 20 ilden biri de Gaziantep ili olmuştur. Özellikle perakendeci yatırım yapılmıştır. 1998-1999 yıllarında yabancı yatırım oranının yaklaşık 77 milyon dolar olmuştur. Gaziantep yabancı yatırım girişleri ve miktarlarına bakıldığında; 1985-1998 yılları arasında yabancı ortaklık sayısının 26 olduğu görülmektedir. Gaziantep yabancı sermayeye ilgi göstermesiyle dikkat çekmiş ve kalkınmada yabancı sermayeye önem

⁷³Sabahat Bayrak Kök. **Küresel Baskılar Karşısında Geçerli Bir Üstünlük Yönelimi Olarak Yabancı Sermaye Ve Yabancı Sermayeye Yönelik Bakışın KOBİ'lerde Karşılaştırmalı Bir Analizi-I, SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, S.7, 2014,Konya, s.200-207.**

⁷⁴Nurullah Gür. a.g.e.,s.57-67.

vermiştir. İlk olarak sınır komşusu Suriye'den 1985 yılında yabancı sermaye almıştır. Ardından 1986'da Suudi Arabistan, 1990'da Almanya, 1991'de İspanya, 1994- 1995'te Irak, 1995'te Suriye, 1996'da 5 firma ile Irak, 1996'da Suriye, 1997'de iki firma ile Irak, 1997'de İran, Almanya ve iki firma ile Irak, 1998'de beş firma ile Irak, 1996'da Almanya ile yabancı yatırımlar devam etmiştir. Yabancı ortak payı %10- 100 arasında değişen toplam 26 firma ve 508.853 milyon TL tutarında yabancı sermaye bulunmaktadır. Gaziantep iller arasında ağırlıklı olarak Arap ülkelerinden yabancı sermaye çeken il olmuştur.⁷⁵ Bu durum Gaziantep'in Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılan en önemli kapısı ve bölgenin en önemli yatırım merkezi olduğunun göstergelerinden biridir.

Gaziantep yabancı yatırımları destekleyerek girişimciliğin önünü de açmaktadır. Gaziantep'te faaliyet gösteren işverenlerin eğitim seviyeleri arttıkça yabancı sermaye ye bakış açıları da değişmektedir. Genç nüfusun küresel piyasalara daha çok entegre olabildiği görülmektedir. Artan yatırım oranıyla ilin ticaret hacmi artmakta, yeni istihdam alanları oluşmakta ve üretim verimliliği artmaktadır. Büyük ölçekli firmalar yabancı yatırımlara daha açıktır. Küçük ölçekli işletmelerin de yabancı yatırımları kullanmaları ilin kalkınmasına büyük katkı sağlayacaktır.⁷⁶

GSO'nun Ocak 2012 toplantısında konuşan Başbakanlık Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı Başkanı İlker Aycı Gaziantep'in bölgede yükselen ticaret merkezi olduğunu ve ihracat payını 8 kat arttırdığını belirtmiştir. Özellikle Suriye, Irak ve Almanya'dan yatırım çektiğini, bölgede savaşın bitmesi halinde Gaziantep'in daha da hızlı büyüyeceğini belirtmiştir. Gaziantep'te yabancı sermayeli 300 yabancı firmanın bulunduğu ve her geçen gün sayısının daha da arttığına değinmiştir.⁷⁷ G-20 Dünya Yatırım Ajansları Birliği'nin "Doğrudan Yabancı Yatırımlar Konferansı" na katılan Başbakan Yardımcısı Ali Babacan, ekonomik büyüme için doğrudan yabancı yatırımların çok ciddi bir potansiyel oluşturduğunu, verimlilik, istihdam yaratması, yüksek kalite standartları, teknolojik gelişmeler ve ekonomik canlılık için önemli bir rol

⁷⁵ Sabahat Bayrak Kök. a.g.e., s. 216-219.

⁷⁶ Muhsin Halis. a.g.e.,s.306-317.

⁷⁷ Barış Çakan."GSO Ocak Ayı Meclis Toplantısı Yapıldı",18.01.2012,<http://www.gso.org.tr/?gsoHaberID=2527> (01.03.2014).

oynadığını dile getirmiştir.⁷⁸ Türkiye’deki KOBİ’lerin mevcut yapısal özelliklerinden kaynaklanan engelleri aşması durumunda, dünyadaki pek çok ülkenin yabancı sermayeden sağladığı yararlardan daha çok pay alması mümkündür.⁷⁹ Değişen dünya şartlarında yabancı yatırımların payı artmaktadır. Şirketlerin ekonomilerde devletlerden daha etkin olması, ülkelerin yabancı yatırımlara bakışını değiştirmektedir. Ekonomi yabancı yatırımların teşviki ve küresel piyasalara entegrasyonla yeniden şekillenmektedir. Türkiye’nin imalat sanayinde önemli bir yere sahip olan Gaziantep yeni ekonomi sistemine hızla entegre olmaya çalışmaktadır.

Türkiye’nin önemli sanayi ve ticaret merkezlerinden biri olan Gaziantep İli, sanayi ve ticarete yaratılan çok çeşitli ve zengin üretim değerleri ile gerek ülke gerekse bölge ekonomisi açısından önemli bir ekonomik güce sahiptir. Büyüme hızı ile gelişmekte olan illere örnek olarak gösterilmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında geleneksel bir kalkınma aşaması ile geçiş dönemi yaşamıştır. Tarıma dayalı bir ekonomi modeli uygulanmıştır. Sanayinin dünyada hızla yükselmesi gelişmekte olan ülkelerin ekonomi sistemlerini etkilemiştir. Gaziantep’te tarıma dayalı ekonomiden sanayi odaklı ekonomiye 1930-1979 yılları arasında geçiş yapmıştır. Dünyada ve ülkede meydana gelen ekonomik dengesizlikler bu süreci aksatmış ve kalkınma politikaları hedeflerin altında kalmıştır.1980’li yıllarda sanayi atılan yeni adımlarla hızla kalkış dönemine geçilmiştir. Hâlen kalkış düzeyinde yoluna devam eden Gaziantep marka şehir olma yolunda ilerlemektedir.

Tekstil sektörünün öncülüğünde büyüyen bir Anadolu kenti olan Gaziantep, pamuk hammaddesine dayalı bir iplik ve dokuma bölgesi konumundadır. Kalkınmaya öncülük edecek sanayi kolu olarak tekstil sektörü belirlenmiş ve bu doğrultuda bir büyüme hedeflenmiştir. Büyük ölçüde kendi iç dinamikleri ile sergilediği hızlı ve başarılı gelişme sonucu yalnızca Türkiye’de değil, aynı zamanda bölgede ve dünyada da dikkati çeken bir kent olmuştur. Gerek sanayi ve ticaret açısından, gerekse kalkınma dinamikleri açısından içinde bulunduğu bölgenin önderi konumundadır. İl merkezinde tarımsal imkânlar çevre illere göre düşük olmasına rağmen, bu çevre illerin ürettiği ara

⁷⁸Doğan Haber Ajansı, “Babacan: Doğrudan Yabancı Yatırımlar Büyüme için Güçlü Unsur”, <http://www.mynet.com/tv/babacan-dogrudan-yabanci-yatirimlar-buyume-icin-guclu-unsur-vid-3325855/> (04.05.2015)

⁷⁹Sabahat Bayrak Kök. a.g.e., s. 195.

malı niteliğindeki malların, nihai ürün haline getirildiği bir kent merkezidir. Bu açıdan bakıldığında Gaziantep, gelişmekte olan illere “Örnek kent” olarak gösterilmektedir.⁸⁰

Coğrafi Konumu itibari ile liman şehirlerine yakınlığı, Türkiye'nin Ortadoğu ticaretinde oynadığı büyük rol şehri bölgede önemli kılmakla birlikte, Türkiye'nin en zengin illeri arasında yer almaktadır. Ülkemizin sürdürülebilir kalkınma sürecinde ekonomik ve sosyal gelişme dinamiklerini içinde barındıran Antep, aynı zamanda Ortadoğu ve batı arasında ekonomik entegrasyonu sağlamaktadır. Tarihi İpek Baharat yolu üzerinde bulunması geçmişte olduğu gibi günümüzde de kültürel etkileşimde köprü görevi görmesini sağlamaktadır. Gaziantep halkı üretkenlik ve ticari kabiliyetin temellerini bu etkileşim sonucu almıştır. Güneydoğu Anadolu Projesi(GAP)'nin merkezi olan Gaziantep çevresindeki illeri etkisi altına almakta, üretim ve ticaret hacmindeki istikrarlı ilerleme ile de Türkiye ekonomisini etkilemektedir. En önemli geçim kaynakları; başta tarım ve hayvancılık olmak üzere, enerji kaynakları, el sanatları, sanayi ve ticarettir. GAP ile tarımın gelişmesi ve verimliliğin artırılması, bölge halkının gelir düzeyi ve hayat standardını yükselterek, bu bölge ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak, kırsal alandaki verimliliği ve istihdam imkânlarını artırarak, sosyal istikrar, ekonomik büyüme gibi konularla birlikte milli kalkınma hedeflenmektedir. Maden kaynakları bakımından fakir olan Gaziantep'ten fosfat, manganez ve boksit çıkarılmaktadır.

Gaziantep Türkiye'deki 2. Derece Gelişmiş İller olarak sınıflandırılan iller arasındadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 2. Derece Gelişmiş İller arasındaki tek il olan Gaziantep, bölgesinin en gelişmiş ili olarak ilan edilmiştir.⁸¹ Gaziantep ekonomisinin, 1960'larda başlayan ve günümüze kadar ulaşan yıllar itibarıyla önce yavaş, daha sonra hızla artmakta olan sanayileşme ve gelişme ile birlikte girişimciliğin de büyük rol oynamasıyla hızlı bir gelişim grafiği izlemiştir. Bu gelişmeyi üç dinamik etki ile açıklayabiliriz; bunlardan birincisi, dünya ekonomisindeki küresel etkilere bağlı olan gelişmeler, ikincisi ülke ekonomisindeki yapısal değişimler, üçüncüsü ise dünya ve ülke ekonomisindeki küreselleşme kapsamında gerçekleşmekte olan dışa açılmaya

⁸⁰ Metin Yıldırım, İbrahim Örnek. a.g.e., s.6-15.

⁸¹ İbrahim Kılıç, Sinan Saraçlı, Sıdika Kolukısaoglu. “Sosyo-Ekonomik Göstergeler Bakımından İllerin Bölgesel Bazda Benzerliklerinin Çok Değişkenli Analizler ile İncelenmesi”, İstatistikçiler Dergisi S.4, 2011, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/jssa/article/viewFile/5000047728/5000045056> (11.02.2015), s.65, 66.

yönelik konjonktürle örtüşen Gaziantep girişimcilik kültürüdür. Bu üç temel dinamiğin Gaziantep ekonomisi üzerinde büyük bir rol oynadığı görülmektedir. Günümüzde Gaziantep girişimcilik kapasitesi hızla gelişen iller arasında yerini çoktan almıştır. Girişimcilik konusunda tüm Türkiye’de olduğu gibi kadın girişimci sayısının çok az olması Gaziantep ilinin en önemli eksikliğidir ama buna rağmen dünya pazarlarında kabul gören spesifik ürünler üreterek rekabet yapabilmeyen çok sayıda girişimcinin Gaziantep’ten çıktığı bilinmektedir. Gaziantep, geleneksel zanaat ve küçük sanayi tecrübesini yeni bir sanayi ivmesine dönüştürmeyi başararak, bölgenin sanayi odağı olmayı başarmış bir kenttir. Bu tecrübenin oluşmasında Gaziantep’in; Roma, Bizans ve Osmanlı gibi büyük medeniyetlere ev sahipliği yapmış olmasının büyük katkısı vardır. Gaziantep’li sanayiciler yatırım yaparken banka kredisi ya da devlet desteği almamış, genellikle kişisel ve aile tasarruflarından faydalanmıştır. İşletme içinde karşılaşılan sorunlarda da yine aile içi tasarruflar ya da yakın ilişkiler içinde oldukları diğer yatırımcılardan destek almışlardır. Yabancı sermayenin de olmaması Gaziantep’te girişimciliği tetiklemiştir.⁸² Gaziantep’li girişimcilerin kendi bölgelerine yatırım yapmalarında sosyo- psikolojik faktörlerde etkili olmuştur. Aile ve akrabalarına yakın olma, tanıdığı bildiği bir coğrafyada olma, daha kolay pazar bulma, aynı alanda üretim yapan firmalarla birlikte hareket etme ve dayanışma içerisinde olması yatırımların il içinde yapılmasını sağlamıştır.⁸³

TOBB Gaziantep Genç Girişimciler Kurulu tarafından yeni iş fikirlerinin desteklenmesi amacıyla ‘Girişimci Havuzu Projesi’ başlatılmıştır. Girişimci Havuzu ’nun amacı yeni iş fikirlerini bir araya getirerek nitelikli olanları tarafların ortak kararı ile finanse etme, melek yatırımcı bulma ya da teknik danışmanlık sağlayarak hayata geçirmede yol göstermek olarak belirlenmiştir. Ayrıca kadın girişimcilerin sayısını arttırmak için, TOBB Gaziantep Kadın Girişimciler Kurulu tarafından çalışmalar yapılmaktadır.⁸⁴Gaziantep Sanayi Odası, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ve Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı’nın ortak çabaları sonucunda 2009 yılında

⁸² Mehmet Marangoz, Günel Önce, Hale Çelikkın. **Yerel Kalkınma ve Göç: Gaziantep Örneği**, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, C. 4, S.1, Kasım 2010, Kilis/Türkiye, s.157-161.

⁸³Hadi Albayram. a.g.e., s.42,43.

⁸⁴“Girişimcilik, Haziran 2014”, TOBB <http://www.tobb.org.tr/TOBBKadinGirisimcilerKurulu/Documents/Bulten/Girisimcilik%20-%20Haziran%202014.pdf> . (30.03.2015).

“Girişimcilik Merkezi” hayata geçirilerek girişimcilerin desteklenmesi hedeflenmiştir.⁸⁵

Güneydoğu bölgesinde yatırım yapılacak potansiyele sahip olan il, maalesef yeterince yatırım desteği alamamıştır. Halk kendi birikimlerini sermayeye dönüştürmektedir. Devlet ya da yabancı yatırımcıların desteği azdır. Yabancı Sermaye Yatırımları Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, 2003 yılında Gaziantep, Diyarbakır ve Kilis illerinde toplam 87 milyon dolarla sınırlı kalmıştır. Bu oranla Doğu ve Güneydoğu bölgesi Karadeniz’den sonra en az yatırım yapılan bölge olmuştur. Gaziantep çevre illere göre bölgede yatırım yapılabilirlik açısından en avantajlı ildir.⁸⁶

Turgut Özal dönemi ile Türkiye ekonomisi liberalleşme ve Küresel Ekonomiye dâhil olmaya başlamıştır. Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde sanayi illeri kurulmuştur. Gaziantep bu dönemde “yerel sanayileşme odaklarının” birinci kuşak öncü kentlerinden biri olarak yerini almıştır. Daha önce sahip olduğu sanayi deneyimleriyle birlikte 1990 yılında atılım yaparak dünya ekonomisine dâhil olmayı başarmış ve ihracat odaklı üretime yoğunlaşmıştır.

Gaziantep’in yatırımcıların ilgi odağı olmasında etkili birçok faktör vardır. Bunların en önemlileri;

- Yerli ve yabancı yatırımcılar için vazgeçilmez olan Ortadoğu pazarına, bilhassa sınır komşusu olduğu Suriye, Irak ve diğer Ortadoğu ülkelerine yakın olması,
- GAP’ın giriş kapısı olmakla birlikte en gelişmiş etkili sanayi ve ticaret merkezi olması,
- Altyapısı ve sanayisi gelişmiş, bölge illerden işçi göçü alan ve kalifiye elemanı yeterli sanayi bölgesi olması,
- Serbest bölge ve Ar-Ge çalışmaları için Teknoparklara sahip olması,

⁸⁵ Mehmet Şimşek. “Maliye Bakanı Sayın Mehmet Şimşek’in Konuşma Metni”, 23.07.2009 [http://www.maliye.gov.tr/BakanKonusmalariArsiv/Gaziantep%20Sanayi%20Odasinda%20Yapti%C4%9Fi%20Konusma%20\(23.07.2009\).pdf](http://www.maliye.gov.tr/BakanKonusmalariArsiv/Gaziantep%20Sanayi%20Odasinda%20Yapti%C4%9Fi%20Konusma%20(23.07.2009).pdf) (30.03.2015).

⁸⁶ Bülent Özkan. **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Belirleyen Faktörler: İşletme Ve İşveren Profili Açısından Gaziantep İli Örneği**, Dumlupınar Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kütahya 2005, s.120-121.

- 4 Organize Sanayi Bölgesine sahip olmakla birlikte, 11 milyon metrekarelik alan üzerine kurulu 5.Organize Sanayi Bölgesinin de arsa tahsisine başlanmış olması,
- Gaziantep Organize Sanayi Bölgesi içerisinde demiryolunun ve iyi bir container terminalinin bulunması,
- Tüm sanayi bölgelerinde doğal gazın kullanılıyor olması,
- Bölge ticaretinde etkileşimde olduğu Adana, Mersin ve İskenderun'a otoyol bağlantısının bulunması,
- Uluslararası havaalanına sahip olması,
- Gaziantep ve çevresindeki illerde çok sayıda TIR filolarının bulunması,
- Altyapısı İpek Baharat Yolu'na dayanan köklü ve yerleşik bir ticaret kültürüne sahip olması,
- Tarihin en eski medeniyetlerine ev sahipliği yapmış olmasının verdiği avantajlar ile önemli bir turizm potansiyeline de sahip olması,
- İthalat ve ihracat yapan yabancı ve yerli yatırımcıların ihtiyaç duyduğu, bankacılık, gümrükleme, lojistik, depolama, müteahhitlik, iletişim, ulaşım, konaklama gibi birçok hizmet dalında ciddi bir alt yapıya sahip olmakla birlikte, bu sektörlerde ulusal ve uluslararası birçok firmanın faaliyet gösteriyor olması Gaziantep'i yatırımcılar için daha da cazip hale getirmektedir. Gaziantep halkı sahip olduğu bu avantajları en güzel şekilde değerlendirmeyi bilmiş ve bölgede en önemli sanayi ve ticaret merkezi olmuştur.⁸⁷

⁸⁷ “Dünyanın 7 Harikasından Biri Gaziantep”, [http://www.gso.org.tr/userfiles/file/Sayfalar/ekovizyon2014\(1\).pdf](http://www.gto.org.tr/Ekonomi-icerik-19.html(30.03.2015);“Ekovizyon 2014””, <a href=) (25.03.2015), s.29.

Tablo 10: Türkiye Ekonomisinde Gaziantep'in Yeri

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE GAZİANTEP'İN YERİ	
İhracat yapan firma sayısı	1.270
İhracat yapılan ülke sayısı	172
Türkiye toplam ihracatındaki payı %(2014)	4,27
En fazla ihracat yapan 10 il sıralamasındaki yeri (2014)	6
İlk 1.000 ihracatçı firma arasındaki firma sayısı (2014)	67
İSO birinci 500 büyük firma sıralamasındaki firma sayısı (2011)	19
İSO ikinci 500 büyük firma sıralamasındaki firma sayısı (2011)	24

Kaynak: <http://www.gto.org.tr/Ekonomi-icerik-19.html>

Türkiye ekonomisinde Gaziantep'in yerine baktığımızda; ihracat yapan 1270 firma bulunduğunu ve 172 farklı ülkeye ihracat gerçekleştirdiğini görmekteyiz. 2014 yılında Türkiye ihracatındaki toplam payı %4,27'dir. En fazla ihracat yapan 10 il arasında 6. Sırada yer almaktadır. İlk 1000 ihracatçı firma arsında 67 tanesi Gaziantep menşelidir.

Günümüzde rekabet olgusunun genelden yerele kayması, il bazında rekabet algısını oluşturmuştur. Her il artık kendi kalkınmasını sağlayabilecek gücü kendisi ortaya koymak zorundadır. Devletten gelen kalkınma desteği maalesef yeterli olmamaktadır. Yatırımcıların da daha çok gelişmiş illere yönelmesi, az gelişmiş illerimizin bölge dinamiklerini harekete geçirmesi gerektiğini göstermektedir. Yerel kalkınmanın sağlanmasında illerin ürün yelpazeleri, ticaret ve ihracat potansiyellerinin belirlenmesi çok önemlidir. Rekabet edilebilir ürün geliştirme ve ürün çeşitliliği sağlanmalıdır.

Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından hayata geçirilen “İhracata Dönük Üretim Stratejisi” ile il bazında üretimin artırılması ve dünya pazarlarında rekabet edebilecek ürünler üretilmesi hedeflenmiştir. Yapılan bu çalışma illere bu konuda destek sağlamayı ve yol göstermeyi amaçlamaktadır. İllerin üretim ve ihracat potansiyelini hangi ülkelere yönlendirmesi gerektiği ve yeni açılacak sektörlerin belirlenmesi gibi konularda

destek sağlayacaktır. Bu çalışma ile üç temel hedefe ulaşılacak istenmektedir. Bu hedefler;

-İllerin üretim alanlarını belirleyerek bu alanda ihracat potansiyelini arttırarak ülke ekonomisine katkı sağlamak,

-Az gelişmiş yöreler de güç merkezlerini harekete geçirerek bölgesel kalkınmaya destek olmak,

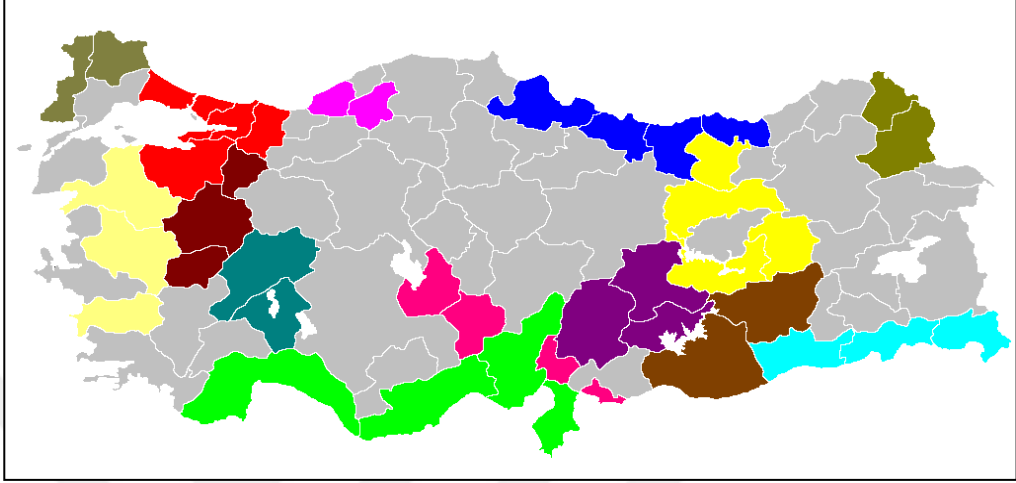
-Uygun teşvik ve destek mekanizmaları geliştirerek, doğrudan yerel kalkınmayı ve dolaylı olarak ülke kalkınmasını sağlamak,

Hangi il hangi üründe üretim üstünlüğüne sahip, hangi pazarlar da rekabet edebilir, geliştirilebilecek ürünler nelerdir, ürünlerin çeşitliliği, sıradanlığı, bölgesel güç merkezleri nerelerdir, ihracatta sıçrama kabiliyetleri gibi soruların cevapları aranmıştır. Biz bu rapordaki Gaziantep ilimizin göstergelerini dikkate alacağız. Gaziantep, 2010 yılı itibari ile “ Orta ve İleri Teknoloji Mal İhracatı” yüz milyon doların üzerinde olan iller arasında 8. Sırada yer almaktadır. 2000 yılından bugüne kadar Orta ve İleri Teknoloji Ürünü ihracatı artan Gaziantep ‘in 2010 yılındaki payı 415 milyon dolardır. Rekabetçi avantaja sahip ürün ya da çeşitlilik açısından 11. sırada yer almaktadır. Türkiye ihracatı, özellikle Ortadoğu ve Kafkas bölgesinde çeşitlilik göstermektedir. Gaziantep ürettiği ve ihracat ettiği ürünlerin sıradanlık değeri açısından en düşük sıradanlığa sahip 15. İlimizdir. İl ihracat çeşitliliği açısından 1. Bölge iller arasında yer almaktadır. İhracata yönelik ürün çeşitliliğini arttırabilecek alt yapıya sahip olan ilimizin bu konuda sağlanacak destek ve yatırımlarla ihracat payı daha da artacaktır. İllerimizin dünya pazarlarındaki Pazar payı değişim incelendiğinde Türkiye genelinde artış gözlenmektedir. Gaziantep, 2000- 2009 yılları arasında rekabet gücü en fazla artış gösteren 5. İlimizdir.

Çalışmada illerin tamamlayıcılık ve benzerlik göstergelerine de yer verilmiştir. Benzerlik göstergesi ile her bir ilin ihracatının sektörel dağılımı incelenerek, ihracat desenleri birbirine benzeyen iller tespit edilmiştir. İhracat ürün yelpazeleri benzer olan iller aynı renkte gösterilmiştir(Harita 1). Benzer ihracat sepetine sahip olan illerin bölgesel güç merkezleri olarak hareket edebileceği ve ihracat kanalıyla bölgesel kalkınmaya büyük destek sağlayabileceği görülmektedir. Tamamlayıcılık ve Benzerlik

Gösterge haritasına(Harita 1) baktığımızda, Gaziantep ilimizin yakın komşularıyla benzer yapıya sahip olmadığı görülmektedir.

Harita 1: İllerin Tamamlayıcılık ve Benzerlik Göstergeleri



Kaynak: İl ticaret potansiyeli, Ekonomi Bakanlığı, <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/Ana%20Sayfa/Bilgi%20Merkezi/02.Ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20ve%20Raporlar/kitapmakro.pdf;jsessionid=qbb3JnlMQRt8TLpT2fxRBrRKKgsVLJm19bDnpBLWft8CXGhNYSHb!1575871891>

Ayrıca Türkiye toplam ticaretinden aldığı pay yüksek olan sınır ya da sınıra yakın illerimiz değerlendirilmiştir(Harita 2). Bu illerimizin iç piyasalardan ziyade, dış pazarda daha aktif olduğu ve dış ticarete yöneldikleri görülmektedir. Bu illerimiz dış ticaret yoluyla önemli atılımlar yapabilecek potansiyele sahiptir. Dış ticaret hacmini artırdıkları takdirde ülke ekonomisinde de ciddi artış sağlanacaktır. Gaziantep ilimizde dış ticarete odaklanan en önemli illerimiz arasında gelmektedir. İllerin hâlihazırda ihracat yaptığı iller dışında ihracat yapabileceği ve ithalat yapısı itibari ile ilin doğal partneri ülkeler belirlenmiştir. Bu tespitler yapılırken ülkelerin milli hâsılları ve ülkemize uzaklıkları da göz önünde bulundurulmuştur. Gaziantep ilimizin tamamlayıcısı olan ülkeler Romanya, Vietnam ve Mısır'dır.

Harita 2: Türkiye'deki Toplam Ticarettten Aldığı Pay Yüksek Olan Sınır Ya Da Sınıra Yakın İller



Kaynak: İl il ticaret potansiyeli, Ekonomi Bakanlığı, <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/Ana%20Sayfa/Bilgi%20Merkezi/02.Ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20ve%20Raporlar/kitapmakro.pdf;jsessionid=qbb3JnlMQrt8TLpT2fxRBrRKKgsVLJm19bDnpBLWft8CXGhNYSHb!1575871891>

Son olarak da illerin “Rekabet Gücü İçin Stratejik Yol Haritası” belirlenmiştir. Nitelikli sıçrama ile ilin mevcut sanayi yapısı ile daha nitelikli ürünler ihraç etme kapasitesi gösterilmiştir. Gaziantep Nitelikli Sıçrama Kabiliyetine Sahip ilk 20 il arasında yer almaktadır. Nitelikli ürün uzayı metodolojisi çerçevesinde illerin mevcut üretim ve ihracat kapasitesi, yetenekleri göz önünde bulundurulduğunda, her bir ilin ihracatına geçiş yapabileceği 200’den fazla sektör tespit edilmiştir. Nitelikli sıçrama kabiliyeti ve sofistikasyon açısından iller 4 bölgede değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme ile, teknolojik düzeyi yüksek ve Türkiye’nin prestij ürünleri olabilecek ürünleri konu alan, verilen teşviklerin ve desteklerin ötesinde yeni nesil teşvikler hayata geçirilebilecektir. Gaziantep Nitelikli sıçrama ve sofistikasyon değerlendirmesinde, “Yeni Sektörlere Yönelik Devlet Yardımları” alabilecek iller arasında yer almaktadır.⁸⁸ Gaziantep yerel kalkınmada bölgede önemli bir güç olmaya devam etmektedir. İhracat

⁸⁸“İl İl Dış Ticaret Potansiyeli”, Ekonomi Bakanlığı, <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/Ana%20Sayfa/Bilgi%20Merkezi/02.Ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20ve%20Raporlar/kitapmakro.pdf;jsessionid=qbb3JnlMQrt8TLpTxRBrRKKgsVLJm19bDnpBLWft8CXGhNYSHb!1575871891> (09.05.2015) ,s.23-25.

potansiyelini daha da arttırabilecek kapasite ve girişimciliğe sahiptir. Rekabet edilebilir ürünler geliştirmesi ilin ihracat payını daha da arttıracaktır.

BAŞLICA GELİR KAYNAKLARI

Gaziantep ekonomisinin temel taşları başta tarım, hayvancılık, ticaret ve sanayidir. Özellikle son yıllarda mevsim değişiklikleri tarım ve hayvancılığı olumsuz etkilemiştir. Bölgede yaşanan su sıkıntısı tarımda verimliliği düşürmüştür. Su sorununun çözümü için başta GAP projesi olmak üzere yeni projelerle tarımda verimliliğin artırılması hedeflenmektedir. Gaziantep ekonomisine en az katkı madenlerden sağlanmaktadır. Maden kaynakları bakımından fakir olan kentte sadece fosfat, manganez ve boksit çıkarılmaktadır.

El sanatları bakımından zengin bir kültüre ve birikime sahiptir. İpek Baharat Yolu üzerinde olması farklı milletlere ait sanat ve kültürel değerlerin Gaziantep'in dokusuyla harmanlanarak muazzam bir hal almasını sağlamıştır. Eski yapılar muhteşem mozaiğini, mimarisini ve yapısını hala korumaktadır. Çarşılarda bakırcılık, sedef kakmacılığı, yemenicilik, kutnuculuk, Antep işi nakış ve özellikle halı ve kilim dokumacılığı yapılmaktadır. Kutnuculuk 16.yy'da Suriye'den gelmiştir. Günümüzde sadece Antep 'te yapılmaktadır. Bir zamanlar sadece silah kabzalarına yapılan sedef kakmacılığı, yaygınlaşarak özellikle 1960'lı yıllardan sonra mobilya ve süs eşyalarında kullanılmıştır. Tarihi mirasına sahip çıkan Antep ustaları yemenileri tekrar gün yüzüne çıkararak, Halep'ten aldıkları bu 600 yıllık mirası yaşatmaya devam etmişlerdir. Antepli ustaların ellerinden çıkan bakır eserler, Bakır devrinden kalma höyükler kentin değerine değer katmaktadır. Yapılan eserler sadece Antep 'te değil Türkiye, Ortadoğu ve dünya çapında bir değere sahiptir. Farklı dokusu ve muhteşem desenleri ile doğu- batı sentezi oluşturan Antep dokumacılığı ayrı bir öneme ve değere sahiptir. Özellikle halı ve kilim dokumacılığında Gaziantep dünya piyasalarında rekabet etmektedir.

2.3.1. Tarım ve Hayvancılık

2.3.1.1. Güneydoğu Anadolu Projesi ve Gaziantep

Güneydoğu Anadolu Projesi(GAP), Cumhuriyet tarihinin en maliyetli ve en kapsamlı projesi olarak kabul edilmektedir. GAP, bölgesel kalkınma yaklaşımı, sürdürülebilir insani gelişme felsefesiyle uluslararası literatürde geçen ve marka

değeri olan bir projedir. GAP alanı olarak Fırat-Dicle Havzası ile Yukarı Mezopotamya ovalarında yer alan Adıyaman, Gaziantep, Batman, Diyarbakır, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illeri belirlenmiştir. Bu illerin alan büyüklüğü ve nüfus büyüklüğü, Türkiye ortalamasının %10'u dur. GAP'ın temel hedefleri; Güneydoğu Anadolu Bölgesinin kalkınmasını sağlayarak bölgeler arası gelir farklılıklarını azaltmak, halkın gelir düzeyini ve yaşam kalitesini yükseltmek, kırsal alanda verimliliği sağlamak, istihdam olanakları yaratmak, ulusal alanda ekonomik gelişme ve sosyal istikrar hedeflerine katkıda bulunmaktır.⁸⁹

Gaziantep, her türlü ürünün yetiştirilebileceği tarım için uygun topraklara sahiptir. Verimli topraklara sahip olması ürün çeşitliliği ve verimliliği açısından avantaj sağlasa da, bölgede yaşanan su kıtlığı tarımdan tam verim alınmasını ve bu toprakları değerlendirmeyi mümkün kılmamaktadır. Bölgede verimliliği arttırmak, Türkiye genelinde bir eşitlik sağlamak, bölgenin su kaynaklarını en verimli şekilde kullanma ve eldeki verimli toprakları değerlendirmek amacı ile Güneydoğu Anadolu Projesi hazırlanmıştır. Proje 1970'de Fırat ve Dicle nehirleri üzerine sulama ve hidroelektrik amaçlı olarak hazırlanmış 1980'de çok sektörlü, sosyo-ekonomik bir bölgesel kalkınma projesine dönüştürülmüştür. Planlanan toplam sulama alanı, Türkiye'de ekonomik olarak sulanabilir toplam alanın %20'lik kısmına eşittir. Toplam elektrik Türkiye'de ekonomik olarak geliştirilebilir elektrik enerjisi potansiyelinin %22'lik kısmına eşittir. Ayrıca GAP'la üretilen enerji 1988 yılında Türkiye'de elde edilen hidroelektrik enerjisine eşit olacaktır. 13 proje içerisinde 22 baraj, 19 hidroelektrik santrali, 26 sulama ünitesi yer almaktadır. 7.490 MV Kurulu kapasiteden 27 milyar KWh elektrik, 630 km sulama kanalı, 1.82 milyon hektar alanın da sulanması ile yeni tarım alanlarının açılması hedeflenmektedir. Daha sonra proje kapsamı genişletilerek 1989'da GAP Master Planı hazırlanmıştır. Bu plan doğrultusunda Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde yapılması tasarlanan barajlar, hidroelektrik santraller ve diğer sulama projelerinin yanı sıra kırsal ve kentsel altyapı projeleri, ulaştırma, sağlık, eğitim, konut, turizm alanları da

⁸⁹Birsan Gökçe. "Bir Bölgesel Dönüşüm Projesi Olarak GAP: GAP'ın Dünü ve Bugüne Etkileri", VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Ekim 2009, "Toplumsal Dönüşümler ve Sosyolojik Yaklaşımlar", Sosyoloji Derneği, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın. http://www.sosyolojiderneği.org.tr/kutuphane/icerik/Gokce_birsan.pdf (10.03.2015), s. 514-520; Kıvılcım Metin Özcan, Ümit Özlale. "GAP Bölgesi Gelir Dağılımı", Türkiye Ekonomi Kurumu, Haziran 2012, <http://www.tek.org.tr/dosyalar/gap9.pdf> 1(9.05.2015), s.2-4; Nilay Çabuk. **Güneydoğu Anadolu'da Yoksulluğun Sosyal Göstergeleri**, Ankara Üniv. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, 43,2(2003), s.47-50.

projeye eklenerek kapsamı genişletilmiştir. GAP'ın sağlayacağı sulama ile verimli tarım potansiyeli sağlanacak, ekonomik hâsıla bölgede 4,5 misli artacak, artan nüfusun büyük çoğunluğu iş imkânına kavuşacaktır. Sulama, modern girdilerin daha yoğun kullanımına olanak tanıyarak aynı zamanda farklı çeşitlikte ve yılda birkaç kez ürün alınabilmesini sağlayacaktır. Böylece bölgede tarımsal verimlilik artacak ve üretim üç dört kattan daha fazla olabilecektir. Tarım alanlarının sulanmasıyla buğday üretiminde %104, arpa üretiminde %69, pamuk üretiminde %388, domates üretiminde %556 oranında verim artışı sağlanacaktır. Fakat mercimek ve fıstık üretiminde nemin artmasıyla kısmi azalma yaşayacaktır. Proje'nin ülke ekonomisine büyük katkıları olduğu gibi, proje kapsamındaki bölgelerde yerleşim alanlarının bulunması, tarihi yapılar maalesef sular altında kalacaktır. Hasankeyf bu tarihi alanlardan sadece biridir. Yaşam alanlarını terk etmek zorunda kalan insanlarda çeşitli sosyo-ekonomik sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu insanların taşınmaz mal varlıklarının kamulaştırılması ve yeni yaşam alanları bulunması GAP kapsamında ele alınmalıdır. GAP'si hayvancılık alanında da yenilikler doğuracaktır. Düşük verim alınan yerli ırk daha yüksek verim alınan ırklarla değiştirilecek ve modern besi hayvancılığı bölgede yaygınlaştırılacaktır. Sulu tarımla birlikte hayvan yemi üretimi beraberinde üretim artışını da getirecektir. Küçükbaş hayvan sayısı da bölgede çok azdır. GAP'si ile hayvancılıkta artış sağlanacak ve besi hayvancılığın gelişmesiyle yeni istihdam alanları oluşacaktır. Tarımın gelişmesi beraberinde sanayi ve hizmet sektörünün gelişmesini de sağlayacaktır. Sanayide diğer illerden daha avantajlı ve altyapıya sahip olan Gaziantep sahip olduğu sanayi potansiyelini daha da arttırarak bölgenin sanayi devi olma yolunda hızla ilerleyecektir. Gaziantep ili dışında GAP kapsamındaki illerde tarım sektörü en önemli istihdam alanını oluşturmaktadır. Artan üretimle istihdam oranı artacak ve çevre illerden de işgücü istihdam edilecektir. Üretim artışı Türkiye ve dünya piyasalarına açılmayı sağlayacaktır. Eldeki ürün miktarı artacağı için sadece yerel ihtiyacı karşılamayacak aynı zamanda ihracatı da arttıracak ve gelişen ihracat potansiyeli bölge ekonomisine büyük katkı sunacaktır. Üretim artışı bölgeye yeni yatırımları çekecek ve yeni iş imkânları doğacaktır. Projenin çerçevesi genişletildikçe bölge kalkınması daha kapsamlı olacaktır.⁹⁰

⁹⁰“Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)'nin Dünü Bugünü Yarını”, Akademik Bakış Dergisi S.36, Mayıs – Haziran 2013, <http://www.akademikbakis.org/eskisine/36/10.pdf> ,(18.01.2015);

1989 yılında bölgesel kalkınma hedefleri gerçekleştirmek amacıyla sanayi, ulaştırma, kentsel ve kırsal altyapı, çevre koruma ve sosyal alanlar proje kapsamına alınmıştır. GAP'ın temel kalkınma hedefleri arasında; bölgesel kalkınmayı sağlamak, bölgesel farklılıkları gidermek, ekonomik ve sosyal koşulları iyileştirmek, refah düzeyini ve yaşam standartlarını yükseltmek yer almaktadır. Toprak ve su potansiyelini geliştirmek, sürdürülebilir sosyo-ekonomik gelişmenin gerçekleştirilmesi, bölge içi ve bölgeler arası farklılıkları en aza indirmek ya da ortadan kaldırmak hedefler arasında yer almaktadır. Amaçlanan hedeflere ulaşılması halinde sadece bölge kalkınmayacaktır. Bölge ile birlikte Türkiye'de kalkınmış olacaktır. GAP öncelikle kırsal- tarımsal alanda dönüşüme odaklanmıştır. Sulama projelerinin geliştirilmesiyle tarımda verimlilik ve artış sağlanması ile birlikte ekonomik değeri yüksek ürün üretimi amaçlanmaktadır. Üretimin artması ihracat artışını sağlayacaktır. Tarımsal gelişmelerle halkın ekonomik gücü artacaktır. Gelir artışı, istihdam sağlanması ve yaşam standartlarında artış olacaktır.⁹¹

Böylece GAP sadece tarım ve sulama ile sınırlı kalmayarak bölge genelinde bir kalkınma projesi halini almıştır. 1990'lı yıllara kadar bölge kalkınmasına çok büyük katkı sağlamakla birlikte küresel bazda yaşanan sıkıntılar projenin yeniden gözden geçirilmesine sebep olmuş, katılımcı ve sürdürülebilir insani gelişme yaklaşımı ile yeniden şekillenmiştir. Merkeze insanı koyan, insan gelişimi ile bölge gelişiminin sağlanacağını düşünen bir proje halini almıştır. 2008 yılında GAP Eylem Planı tekrar gündeme alınarak tasarlanan veya yarım kalan projelerin hayata geçmesi için çözüm önerileri masaya yatırılmıştır. Daha kararlı ve hızlı adımlar atılarak bölge kalkınmasının özel sektör işbirliği ile sağlanması hedeflenmiştir. Başlangıcından geldiği noktaya bakarak bir değerlendirme yaparsak; GAP temelde tarım alanlarına yeterli su sağlamak, tarımda çeşitliliği ve verimliliği arttırmak, yeni istihdam alanları açarak halkın iş sıkıntısını çözmek, göçü engellemek, bölgeler arası farklılıkları aza indirmek, Türkiye genelinde ekonomik refahı arttırmak ve sürdürülebilir bir gelişme sağlamaktadır. GAP ile bölgeler arası gelir farklılıkları azalarak, kırsal alanda verimlilik ve istihdam

Mehmet Ali Çelik, Ali Ekber Gülersoy. **Güneydoğu Anadolu Projesinin Harran Ovası Tarımsal Yapısında Meydana Getirdiği Değişimlerin Uzaktan Algılama İle İncelenmesi**, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, S. 28, C. 6, 2013, s.47-54; Ekrem Demir. **Güneydoğu Anadolu Projesi'nin Ülke Ekonomisine Katkısı ve Bölge Yerleşim Alanlarına Etkisi**, GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 23, S. 3 (2003) Gaziantep 2003, s.189-205.

⁹¹Özkan Yıldız. a.g.e.,s.288-289.

sağlanacaktır. Kırsal alanda verimlilik ve istihdamın sağlanmasıyla ekonomik büyüme, istikrar ve ihracat hacminde büyüme sağlanacaktır. İş imkânlarının artması büyük kentlere göçü engelleyerek nüfusun şehirde yoğunlaşmasını engelleyecektir. Çarpık kentleşme, işsizlik ve konut sorunlarını azaltacaktır. Bunun için GAP sadece bölgesel bir proje değil, Türkiye çapında ekonomik büyüme ve istikrar sağlayacak bir projedir.⁹²

GAP ile birlikte hayvan yetiştiriciliği gelişmiş, sulu bölgelerde tatlı su balıkçılığı yapılmaya başlanmıştır. Yolcu ve yük trafiğinde artış yaşanmış, otoyollar inşa edilmiştir. Karayolları ağı daha da geliştirilerek, bölgenin en önemli ulaşım ve ticaret merkezi haline gelmiştir. Şehrin gelişmesi ile nüfus artmıştır. Bölgenin en önemli çekim merkezi haline gelmiş ve istihdam hacmi artmıştır.⁹³ Master planı hazırlanırken maalesef insan faktörü ön plana alınmamıştır. Ekonomik ve sosyal alanda meydana gelecek değişiklikler sürekli gündeme alınırken, sağlık ve eğitim hizmetleri ile altyapı gereksinimleri aynı doğrultuda ele alınmamıştır. 1995 yılında insanı merkeze alan GAP Sosyal Eylem Planı hazırlanmıştır. Bu tarihten sonra proje sadece ekonomik olarak değil insani gelişim hedef alınarak değerlendirilmiştir.⁹⁴

GAP içerisinde Gaziantep sulama projeleri: Hancağız Baraj ve Sulaması, Kayacık Baraj ve Sulaması, Kemlin Baraj ve Sulaması, Belkıs, Nizip Pompaj Sulaması, Birecik Baraj Gölü'nden Pompaj Sulamasıdır. 2010 yılı itibari ile enerji projelerinin %74' ü(5.534 MW) gerçekleştirilmiştir. Maalesef barajlarda bu oran ancak yarısına ulaşabilmiştir. Tarımsal üretim ülke içi tüketim ağırlıklı olarak gerçekleştiği için ihracatta istenilen hedefe henüz ulaşamamıştır. Ürün çeşitliliği ve kalitesi artırılarak ihracata yönelik üretim yapılması bölge ekonomisini kalkındıracaktır.⁹⁵

GAP'a 2003 yılında 211 milyon lira ödenek ayrılırken, 2014 yılında bu ödenek 1,36 milyar liraya çıkartılmıştır. 2015 yılında ödenek miktarının daha da artırılması teklif edilmiştir. Bu rakamlarla GAP'a ayrılan ödenek son yıllarda 7 kat arttırılmıştır. 2008 yılında proje hızlandırılmış, 2014 yılı itibariyle 442 bin 842 hektar alan sulamaya

⁹²Sedat Benek. "Ortaya Çıkışı, Gelişme Seyri ve Bölgeye Etkileri Bakımından Güneydoğu Anadolu Projesi(GAP)", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/998/12142.pdf> (15.12.2014); Mehmet Ali Çullu, Mehmet Açıkgöz. "Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)'nın Tarımsal Kalkınmaya Etkileri", http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/5ba7c3bbe8402a4_ek.pdf (11.02.2015), s.1-7.

⁹³ Bülent Özkan. a.g.e.,s.163.

⁹⁴ Birsen Gökçe. a.g.e.,s. 529-532.

⁹⁵ Mehmet Ali Çullu, Mehmet Açıkgöz. a.g.e.,s.1-7.

açılmıştır. 2015 yılında 50 bin hektar daha sulama kapsamına dâhil edilerek GAP kapsamında toplam 492 bin 842 hektar alanın sulamaya açılması hedeflenmektedir.⁹⁶

2.3.1.2. Gaziantep'te Tarım

Mezopotamya toprakları içinde yer alan Gaziantep, bereketli topraklara sahiptir. Tarihte tarımın ilk olarak başladığı bölgede bulunmaktadır. Kendine özgü iklimi, zengin bitki örtüsü ile bölgenin en önemli illerinden biridir. Fakat bu bereketli topraklar günümüzde eski önemini koruyamamıştır. Bölgede su sıkıntısının yaşanması da toprakların yeterince işlenememesine neden olmaktadır.⁹⁷

Güneydoğu Anadolu'nun en gelişmiş şehri olan Antep topraklarının ¼'ü tarıma elverişli topraktır ve Fırat Nehri'nin suları tarım sulamasında kullanılır. Bu topraklarda daha çok ekonomik değeri yüksek olan tarım ürünleri üretimi yapılmaktadır. Bu ürünlerin başında Antep fıstığı, zeytin, üzüm, pamuk ve kırmızıbiber gelmektedir. Bu ürünlerin yanı sıra buğday, arpa ve mercimek gibi hububat ürünleri kentte en çok üretimi yapılan ürünlerdir.⁹⁸ Tarım alanlarının oranı %60, ormanlık ve fidanlık alanları %15, çayır ve mera %8, tarım dışı arazi oranı ise %19dur. Tarım arazilerinde tarla bitkilerinin oranı %57, meyve ve uzun ömürlü bitkilerin oranı ise %41'dir. Arazilerin %2'lik kısmında ise sebze yetiştirilmektedir.⁹⁹ Türkiye tarım alanlarının %1,3'ünü, bağ alanlarının %5,6'sını oluşturmaktadır.

⁹⁶http://www.ormansu.gov.tr/osb/haberduyuru/guncelhaber/150105/T%C3%BCrkiye%E2%80%99nin_Pr estij_Projeleri_Gap_Kop_Dap_ve_Tragep_%C4%B0le_Milli_Ekonomiye_Y%C4%B1lda_10_8_Milyar_Dolar_Katk%C4%B1_Sa%C4%9Flanacak%E2%80%A6.aspx?sflang=tr, (15.03.2015).

⁹⁷ Özkan Yıldız. a.g.e.,s.288,289.

⁹⁸“Seçilmiş göstergelerle Gaziantep,2012”,<http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/GAZIANTEP.pdf> (05.02.2015) , s.122-128.

⁹⁹“Gaziantep Tarımsal Yapı”, http://www.gaziantep.gov.tr/ortak_icerik/gaziantep/tarim.pdf,(07.01.2015).

Tablo 11: Gaziantep İlinin Arazi Kullanımı

Gaziantep ilinin arazi kullanımı		
İl Yüz ölçümü	622.295.Ha.	%100
Tarım alanı	382.077.Ha.	%60
Çayır Mera alanı	47.142.Ha.	%8
Orman alanı	92.419 Ha.	%15
Tarım dışı kullanılan alan	110.905 Ha.	%19

Kaynak: http://www.gaziantep.gov.tr/ortak_icerik/gaziantep/tarim.pdf

Topraklar her ne kadar tarıma elverişli olsa da kuraklık sebebi ile birçok arazi zorunlu olarak nadasa bırakılmaktadır.¹⁰⁰ Gaziantep ilçeleri tarım ürünlerine baktığımızda; İl merkezi, Oğuzeli, Nizip, Kilis ve İslâhiye’de üzüm bağları; Araban, Nizip ve Yavuzeli’nde fıstık bahçelerinin olduğu görülmektedir. Bu ilçelerde pirinç, pamuk, susam, tütün üretimi ve meyve ve sebzeçilik de yaygındır. Hiç kuşkusuz en değerli tarım ürünü Antep fıstığı burada üretilmekte ve dünyaya ihracatı bu bölgeden sağlanmaktadır. Tarihi kaynaklara baktığımızda Antep fıstığının M.S.820 yılında İtalya’nın Suriye konsolosu tarafından Avrupa’ya götürüldüğü bilinmektedir. Şamlı tüccarlar tarafından ticareti yapıldığı için Şam fıstığı olarak ta bilinmektedir. Menengiç ağaçlarının aşılınmasıyla elde edilen Antep fıstığının ekonomik değeri çok yüksektir. Kent ekonomisinde büyük bir öneme sahiptir. Üretim senelere göre farklılık göstermekle birlikte, genellikle bir sene az bir sene çok hasat elde edilmektedir. Yıllık üretim 5-25 bin ton arasında değişmektedir. Türkiye’nin fıstık üretiminin % 50-75’ini karşılar. Fıstık ağaçları sıcak iklimde her toprakta yetiştirilebilir. Bakımı kolay, ürünü değerli, başka ağaçların yetişmediği yamaçlarda ve kıraç topraklarda bile verim elde edilen kıymetli bir üründür. Fıstık ve zeytin üretimi yapan çiftçiler ara ürün olarak bağcılığı tercih ederek hem gelirlerini arttırmakta hem de ülke ekonomisine katkı sağlamaktadırlar. Türkiye ve bazı Ortadoğu ülkelerinde altın ağacı ya da yeşil altın olarak adlandırılan Antep fıstığı, iç ve dış piyasada değerli olup üreticisine çok iyi gelir sağlamaktadır. Ürün taze veya kavrulmuş çerez olarak piyasaya sürülmekle birlikte,

¹⁰⁰ İsmail H. Özşabuncuoğlu. a.g.e., s.38.

özellikle Antep'in meşhur fıstıklı baklava üretiminde iç piyasanın fıstık talebini de karşılamaktadır. GAP ile sulanabilir koşullarda Antep fıstığı yetiştirilmesi ve verim artırılması hedeflenmektedir. Fıstıktan sonra kentte yetiştirilen en önemli ürün üzümdür. Yirmi çeşit üzüm yetiştirildiği bilinmektedir. En çok merkez ilçelerde ve İslâhiye'de üzüm bağına rastlanmaktadır. Üzüm üretimini zeytin takip etmektedir. Bağlar genellikle yamaçlarda ve az topraklı alanlarda yetiştirilmektedir.¹⁰¹ Gaziantep; Antepfıstığı, zeytin, pamuk, üzüm, kırmızıbiber keten gibi ekonomik değeri yüksek sanayi bitkileri ile mercimek, buğday ve arpa gibi hububat ürünleriyle zengin bir tarım yöresidir.¹⁰²

İlde 382 hektardan fazla toprak tarıma ayrılmış ve bu toprakların en büyük bölümü Antep fıstığı üretimine ayrılmaktadır. Son dönemde zeytinyağı fiyatlarındaki reel artış, zeytin üreticiliğini olumlu etkilemiştir. Cazip hale gelen zeytin yetiştiriciliği yeni zeytin bahçelerinin kurulmasını sağlamıştır. Bağcılığa uygun iklim şartlarına ve toprak yapısına sahip olmasına rağmen istenilen düzeyde değildir. Küçük ve dağınık parçalar halinde olması, belli bir standarda sahip olmaması ekonomik verimliliği düşürmektedir. Endüstri bitkisi açısından baktığımızda pamuk üretimi dikkat çekmektedir. 2000-2001 yıllı üretim sezonunda, 117 bin dekar alanda pamuk ekilmiş ve 35 bin tondan fazla üretim sağlanmıştır. Pamuk üretiminin artmasıyla sanayideki gelişim de artmaktadır. Gaziantep'te yetiştirilen kırmızı mercimek, kimyon, kırmızıbiber, kapari ve nohut gibi ürünlerin ekonomik değeri yüksektir.¹⁰³

İl doğal ormanlar ve ağaçlandırma ile oluşturulmuş yeşil alanlara sahiptir. Ormanlar genellikle yüksek tepelerde oluşmuştur. İklimin etkisi bunda çok önemlidir. Bir taraftan güneydeki çöl ikliminin tesiri altında kalır, diğer taraftan kuzeydeki yüksek dağların, serin hava kitlelerinin bölgeye girmesine engel olması sebebiyle yazları çok sıcak olmaktadır. Kurak bir bölge olması, yağışların düzensiz ve az olması yeşil alanların az olmasına neden olmuştur. GAP çalışmaları ile su sıkıntısı azaltılarak daha yeşil bir bölge oluşturulmaya çalışılmaktadır. Seri ormanlar Güneydoğu Anadolu iklim mintikası dâhilinde bulunmaktadır. İl ormanları Doğu Toroslar 'in Kahramanmaraş üzerinden güneye uzanan 2.493 rakım ve Milcan Dağı'nın Suriye ve Amik Ovasına

¹⁰¹ Mehmet Doğan, Şemsettin Can Kaya. a.g.e., s.31.

¹⁰² Mustafa Gözel. a.g.e., s.27.

¹⁰³ "İller Yatırım Kataloğu", www.tdv.org.tr/illerkatalog/illerkatalog.pdf (22.03.2015), s.415.

dağılan kolları üzerinde Büyük Sof Tepesi'nin Gaziantep Ovası'nda son bulan sırtları üzerinde yer almaktadır. Bölgenin en yüksek rakımı batı hududunu teşkil eden sırtlardır. Genellikle il ormanları rakımın 800-1450 arasında değişmektedir. En fazla bulunan bitki topluluğu türü meşe ve kızılçamdır. Meşe ormanları koruma altına alınmıştır. Kızılçam ormanları faydalanılan verimli alanlardır. Gaziantep'te 1952 yılında orman dışı ağaçlandırma faaliyeti başlatılmıştır. Dülükbaşa Ağaçlandırması yanında şu ana kadar ilde 32.318 Ha. ağaçlandırma, Erozyon Kontrolü ve Rehabilitasyon ile 1140 Ha. özel ağaçlandırma olmak üzere toplam 33.458 Ha. alanda ağaçlandırma çalışması yapılmıştır.¹⁰⁴

Tablo 12: En Çok Üretilen Tarla Ürünleri

En çok üretilen tarla ürünleri			
Ürün adı(ilk beş)		2002(üretim/ton)	2013(üretim/ton)
1	Buğday	314 bin	275 bin
2	Arpa	88 bin	116 bin
3	Şekerpancar	22 bin	177 bin
4	Pamuk	50 bin	33 bin
5	Mısır	13 bin	37 bin

Kaynak:https://www.tarim.gov.tr/SGB/TARYAT/Belgeler/il_yatirim_rehberleri/gaziantep.pdf

Gaziantep'te buğday üretimi tarım ürünleri içinde en büyük paya sahiptir. Gıda sanayinin buğday ürünleri üzerinde yoğunlaşması buğday üretimini arttırmaktadır. 2013 yılı verilerine baktığımızda 275 bin ton buğday üretilmiştir. En fazla üretilen diğer ürünler 2013 yılı itibariyle Arpa, Şekerpancarı, Pamuk ve Mısır'dır. 2013 yılında 116 bin ton Arpa ve 177 bin ton Şekerpancarı üretilmiştir.

¹⁰⁴ http://www.gaziantep.gov.tr/ortak_icerik/gaziantep/ormancilik.pdf (10.04.2015).

Tablo 13: En Çok Üretilen Sebzeler

En çok üretilen sebzeler			
Ürün adı(ilk beş)		2002(üretim/ton)	2013(üretim/ton)
1	Karpuz	68 bin	43 bin
2	Biber	45 bin	22 bin
3	Kavun	39 bin	29 bin
4	Patlıcan	22 bin	31 bin
5	K. Soğan	72 bin	20 bin

Kaynak:https://www.tarim.gov.tr/SGB/TARYAT/Belgeler/il_yatirim_rehberleri/gaziantep.pdf

Gaziantep’te 2013 yılında 43 bin ton karpuz üretilmiştir. En çok üretilen diğer sebzeler de biber, kavun, patlıcan ve k.soğandır. 2002 yılı verileriyle karşılaştığımızda patlıcan dışında diğer sebzelerin üretiminde düşüş yaşanmıştır. Özellikle karpuz üretimi 2002’de 68 bin ton iken 2013’te 43 bin tona düşmüştür.

Tablo 14: En Çok Üretilen Meyveler

En çok üretilen meyveler			
Ürün adı(ilk beş)		2002(üretim/ton)	2013(üretim/ton)
1	Üzüm	126 bin	127 bin
2	Zeytin	49 bin	119 bin
3	Antepfıstığı	8 bin	10 bin
4	Nar	5 bin	22 bin
5	İncir	2.700	3.200

Kaynak:https://www.tarim.gov.tr/SGB/TARYAT/Belgeler/il_yatirim_rehberleri/gaziantep.pdf

Gaziantep’te en çok üretilen meyvelerin başında üzüm ve zeytin gelmektedir. İl toprak yapısı üzüm ve zeytin yetiştiriciliğine uygun olduğundan verim

alınmaktadır.¹⁰⁵2002 yılında 126 bin ton olan üzüm üretimi 2013 yılında 127 bin ton olmuştur. En büyük artış zeytin ve nar üretiminde yaşanmıştır. 2002 yılında 49 bin ton zeytin üretilirken 2013 yılında 119 bin ton üretilmiştir. 2002 yılında 5 bin ton olan nar üretimi neredeyse 4 kat artarak 22 bin ton olmuştur.

2.3.1.3. Gaziantep’te Hayvancılık

Gaziantep ekonomisinde hayvancılık da tarım kadar önemli bir yere sahiptir. Her ne kadar bölgedeki en önemli sanayi şehri olsa da, aynı zamanda canlı hayvan ihracatını gerçekleştiren en önemli merkezdir.¹⁰⁶Tahıl tarımının yapıyor olması beraberinde küçükbaş hayvancılığın daha çok gelişmesine neden olmuştur.¹⁰⁷Büyükbaş hayvancılık genellikle işletme amaçlı değil daha çok hane ihtiyacını karşılamak için yapılmaktadır. Bu yüzden büyükbaş hayvan ihracatı ilde yapılmamaktadır. TÜİK 2013 yılı verilerine göre ilde toplam büyükbaş hayvan sayısı 149.943’tür. Bunların içinde 149.793 baş sığır, 150 baş manda olduğu görülmektedir. Son dönemde melez sığırların sayısı yerli sığır sayısını geçmiştir. Yerli sığır sayısının gittikçe azaldığı görülmektedir.¹⁰⁸

Tablo 15: Büyükbaş Hayvan Sayıları

Büyükbaş hayvan sayıları	2002(Baş)	2013(Baş)
Sığır(Kültür)	863	73.552
Sığır(Melez)	30.825	67.840
Sığır(Yerli)	10.874	8.401
Sığır Toplam	42.562	149.793
Manda	145	150
Toplam	42.707	149.943

Kaynak:https://www.tarim.gov.tr/SGB/TARYAT/Belgeler/il_yatirim_rehberleri/gaziantep.pdf

¹⁰⁵“Gaziantep İli Tarımsal Yatırım Rehberi”, https://www.tarim.gov.tr/SGB/TARYAT/Belgeler/il_yatirim_rehberleri/gaziantep.pdf (22.02. 2015).

¹⁰⁶ Mehmet Doğan, Şemsettin Can Kaya. a.g.e., s.178.

¹⁰⁷ Hadi Albayram. s. 27.

¹⁰⁸“Gaziantep İli Tarımsal Yatırım Rehberi”, https://www.tarim.gov.tr/SGB/TARYAT/Belgeler/il_yatirim_rehberleri/gaziantep.pdf (22.02.2015).

İlde mera alanları fazla fakat verimsizdir. Bu yüzden ilde daha çok küçükbaş hayvan yetiştirilir. En çok yetiştirilen küçükbaş hayvan koyundur. Çevre illere ve Arap ülkelerine çok sayıda canlı hayvan ihracatı yapılmaktadır.¹⁰⁹

Küçükbaş hayvancılık ilde önemli bir yere sahiptir. Özellikle keçi ve koyun üretimi yaygın olmakla birlikte yerli ırk sayısı oldukça fazladır. Antep'in halı sanayinde gelişmiş olması beraberinde koyun ve keçi besiciliğini de getirmiştir. Osmanlı döneminde keçi kılının dokuma sektöründe kullanıldığı bilinmektedir.¹¹⁰ İlde küçükbaş hayvan sayısı 2013 TÜİK verilerine göre 93.411'dir. Bunların 228 merinos koyun, 199.998'i kıl keçisi ve 293.185'i de yerli koyundur. Önceki dönemlerle karşılaştığımızda kıl keçisi ve merinos koyun sayısının arttığı görülmektedir. Genel olarak baktığımızda küçükbaş hayvan sayısının azalmıştır.¹¹¹ Koyun yetiştiriciliği genellikle et üretimi için yapılmaktadır. İslah edilmiş koyun türü bulunmamaktadır.

Tablo 16: Küçükbaş Hayvan Sayıları

Küçükbaş hayvan sayıları	2002(Baş)	2013(Baş)
Koyun(Merinos)	0	228
Koyun(Yerli)	341.714	293.185
Keçi(Kıl)	173.762	199.998
Keçi(Tiftik)	0	0
Toplam	515.476	493.411

Kaynak:https://www.tarim.gov.tr/SGB/TARYAT/Belgeler/il_yatirim_rehberleri/gaziantep.pdf

İlde kümes hayvancılığı ve arıcılıkta yapılmaktadır. Tavuk eti ve yumurta üretimi önemli gelir kaynakları arasında yer almaktadır. Fakat kümes hayvancılığının yapılması öncelikle il ihtiyacını karşılamak amacı ile yapılmaktadır. Ayrıca Fırat nehri

¹⁰⁹“2012 Yılı Gaziantep İl Çevre Durum Raporu, Gaziantep 2013”, T.C. Gaziantep Valiliği Çevre Ve Şehircilik İl Müdürlüğü, [http://www.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/Gaziantep_icdr2012\(1\).pdf](http://www.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/Gaziantep_icdr2012(1).pdf) (28.02.2015).

¹¹⁰Hadi Albayram. a.g.e., s.27.

¹¹¹“Gaziantep İli Tarımsal Yatırım rehberi”, https://www.tarim.gov.tr/SGB/TARYAT/Belgeler/il_yatirim_rehberleri/gaziantep.pdf (22.02.2015)

üzerine kurulmuş yaklaşık on alabalık tesisi bulunmaktadır. Balık üretimi de il ihtiyacını karşılamak için yapılmaktadır. İl ihtiyacının yanı sıra bölge ihtiyacını karşılamak amacı ile çevre iller ile ufak çaplı ihracat yapılmaktadır.

2.3.2. Sanayi ve Ticaret

Mezopotamya ile Doğu Akdeniz kıyılarını, Anadolu ve Mısır'ı birbirine bağlayan önemli ticaret yolları üzerinde bulunması Gaziantep'in tarih boyunca önemini korumasını sağlamıştır. Osmanlı imparatorluğu döneminde, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun ekonomik ilişkileri Lazkiye ve Halep kentleri çevresinde odaklanmış ve yöredeki eyaletlerle dış dünyanın bağlantısı bu kentler aracılığıyla sağlanmaktaydı. Halep ve çevresi İstanbul'dan sonra en büyük ikinci ticaret merkezi olmuştur. Osmanlı Devleti döneminde büyük öneme sahip olan Halep şehrine bağlı olarak yörede birtakım sanayi merkezleri oluşmaya başlamıştır. Bunların başında Halep Eyaleti'ne bağlı Gaziantep şehri gelmektedir. Gaziantep bu dönemde başta pamuk olmak üzere tarım ürünlerinin mamul ve yarı mamul bir şekilde işlendiği ve üretilen bu ürünlerin Halep ve Lazkiye şehirleri vasıtasıyla pazarlandığı bir merkez haline gelmiştir. Birinci Dünya Harbi'nden sonra Halep'in Osmanlı devleti sınırları dışında kalması, Halep'in yerine getirdiği işlevleri üstlenebilecek yeni bir ticaret ve sanayi merkezi oluşturma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bölgede bu işlevleri yapabilecek niteliğe sahip, ulaşım ve üretim alt yapısı açısından uygun olan Gaziantep bir ölçüde, bu görevleri yüklenmiştir. Böyle bir gelişme, Gaziantep'in bölge ekonomisinde ön plana çıkmasına yol açmıştır. Tarım sanayisine dayalı bir ekonomi yürüten kentte başta dokumacılık olmak üzere tüm sektörlerde ev ve atölye tipi üretim tarzı hâkim olmuştur. Makineleşme çok düşük, kol gücüne dayalı ve düşük üretim kapasitesine bağlı bir üretim söz konusudur.

Gaziantep ticaret ve sanayi; Cumhuriyet'in ilk yıllarında tarıma dayalı, dokuma sanayinin ağırlıklı olduğu ve atölye tipi üretim tarzının etkin olduğu bir yapı göstermektedir. 1927 yılında yapılan ilk sanayi sayımına göre, küçük sanayi kuruluşlarından meydana gelen 2008 tesis bulunmakta, bunların %55,5'i tarıma dayalı sanayi kuruluşu, %21'i dokuma sanayi,%10'luk kısmı ise ağaç ürünleri ve metal eşya sanayinden oluşmaktadır. 1920-33 yıllarını kapsayan dönemde Gaziantep sanayi önemli bir gelişme gösterememiştir. Kuşkusuz bu durumun temel nedeni, Kurtuluş Savaşı'ndan yeni çıkmış genç bir Cumhuriyet'in, içinde bulunduğu olumsuz ekonomik koşullardır.

Lozan Antlaşması'yla birlikte, ülkeye sokulan yabancı mallara uygulanan gümrük işlemleri yetkisi Türkiye'nin elinden alınmış, böylece yerli mallar yabancı mallarla rekabet edemez hale gelmiştir. 1920-1925 yılları arasında yeni şirketlerin kurulması, Gaziantep Ticaret ve Zahir Borsası (1929), Gaziantep Tütün Müstahsilleri Kooperatif Şirketi (1933), Hasankeyf Tütünleri İhracatçıları Birliği (1938), Gaziantep Fıstığı İhracatçıları Birliği'nin kurulması (1939) gibi gelişmeler ilin ekonomik canlılığını arttırmış ve bölge insanını yeni yatırımlara teşvik etmiştir.¹¹² Tüccarların sorunlarını çözmek bölgenin ticari ve sanayi faaliyetlerini düzenlemek ve diğer bölgelerle işbirliği ve iletişim kurmak, kısacası etkin bir ticaret ortamı sağlamak için kurulan Gaziantep Ticaret Odası (GTO), "Ziraat, Ticaret ve Sanayi Odası" adıyla 1898 yılında kurulmuştur.¹¹³ 1925 yılında çıkarılan 655 sayılı yasayla Gaziantep Sanayi ve Ticaret Odası, Cumhuriyet döneminde hükmi şahsiyete sahip ilk mesleki kuruluş olma özelliği kazanmıştır. Bu tarihte 11 sanayi bölgesine ayrılan Türkiye'de, Antep bağımsız bir bölge olarak belirlenmiş ve 7 il kendisine bağlanmıştır. İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar titizlikle uygulanmış ve bunlarla yetinilmemiştir. 1928 yılında ilde yapılan yerel bir kongrede sanayi ve ticaretin geliştirilmesi ile ilgili yeni kararlar alınmıştır. Madenlerin saflıklarıyla oynanmaması, Türkiye- Suriye gümrük tarifelerinde kolaylaştırıcı değişiklikler yapılması, Milli Bankaların ilde şube açması, Üretilen ürünlerin doğal ve hilesiz olması, Antep ve çevresindeki yolların ivedilikle yapılması, gümrüğün sınıra nakli gibi konular üzerinde durulmuştur. Yapılan incelemeler sonucunda bu kararların başarıyla uygulandığı görülmektedir.¹¹⁴ 1931 yılında Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı ile teşvikler artırılmış yeni sanayi kolları kurulmaya başlamıştır. Devlet yardımı alan iller arasında olmayan Gaziantep yeni firmalar kurmayı başarmıştır. Türkiye'de Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan yararlanarak kurulan 1473 firmanın 28'i Gaziantep'te bulunmaktadır. Bu girişimcilik ruhu Antep'e Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da yasadan yararlanan ilk ve Türkiye çapında ise 8.il olmasını sağlamıştır. Bu kanundan yararlanan firmaların çeşitli iş kollarına dağılımında ilk sırayı 14 işyeri ile sabun yapım evleri, 8 işyeri ile un, 3 işyeri ile de pamuklu ve ipekli dokuma dalları izliyordu. 1930 yılında ise dokuma sektörü ön plana çıkmıştır.¹¹⁵ 1930-1937 yılları dokuma sanayinde üretimin 4,5

¹¹²Metin Yıldırım, İbrahim Örnek. a.g.e.,s.6-15.

¹¹³<http://www.gto.org.tr/GTO-Hakkinda-icerik-2.html> (17.04.2015).

¹¹⁴Kenan Mortan, Osman S. Arolat. a.g.e.,s.25.

¹¹⁵Metin Yıldırım, İbrahim Örnek. a.g.e.,s.6-15.

kat arttığı, modern dokuma fabrikalarının açıldığı ve eski fabrikaların kapasitelerinin arttırıldığı yıllardır. Ülke genelinde Aşar vergisinin kaldırılması tarım alanlarının genişlemesini sağlamıştır. Tarım aletlerinin modern hale kavuşması ve makineleşme ile birlikte üretim artmıştır. Gaziantep'te de bu dönemde buğday üretiminde ciddi artış sağlanmış ve buna bağlı olarak dört büyük ölçekli üretim yapan un fabrikası açılmıştır. 1940'lı yıllardan sonra dünya da meydana gelen ekonomik sıkıntılar Gaziantep'te de yaşanmıştır. Özel sektöre verilen teşviklerin kalkması, devletçilik politikalarının uygulanmasıyla ve vergilerin arttırılması girişimcileri olumsuz etkilemiştir. Bu durumdan en çok etkilenen dokuma tezgâhlarını elinde bulunduran özel firmalar olmuştur. El tezgâhlarında yapılan geleneksel dokumacılık yaşanan bu olumsuz gelişmeler sebebi ile büyük ölçekli üretime geçememiş ve fabrikalaşamamıştır. Yurt dışından makine getirilmesinin güç olması ve fabrikalaşan firmalardan alınan Muamele vergisi büyük ölçekli üretime geçilmesini engellemiştir. Büyüyemeyen ve ithalat karşısında tutunamayan tezgâhlar zamanla kapanmaya başlamıştır. Devletin sanayi üzerindeki rolü, özellikle iplik dağıtımının devletin elinde ve sınırlı olarak yapılması dokuma tezgâhlarının kapanmasına neden olan bir başka etkendir. 1941 yılından sonra iplik dağıtımının Sümerbank'a verilmiş ve kooperatifler aracılığı ile dağıtımı sağlanmıştır. Dokuma sanayinde büyük paya sahip olan Gaziantep'te de biri büyük ölçekli olmak üzere üç adet dokumacılık kooperatifi kurulmuştur. Özel girişimlerin zorlaştığı bu dönemde, devlet birçok ilde dokuma, şeker ve çimento fabrikaları kurmuştur. Devlet eliyle Gaziantep'te kurulan tek kamu kuruluşu, 1942 yılında özel sektörden alınan Tekel içki fabrikasıdır.

1950'den 1960'a kadar geçen dönemde ciddi sanayileşme adımları atılamamış fakat devletçiliğin etkisi azalmış, Özel sektöre dayanan Liberalizm politikaları izlenmiştir. Bazı sanayi kuruluşları devlet elinden çıkartılarak özel sektöre devredilmeye çalışılmıştır. Fakat bu olumlu adımlara rağmen sanayide özelleşme yeterince sağlanamamıştır. ABD'nin Marshall Planı kapsamında Türkiye'ye yaptığı para transferleri; tarımda makineleşme, enerji, karayolları, çimento ve şeker sanayinde büyük yatırımlar yapılmasını sağlamıştır. Bu yardımlar Türk sanayinde belli gelişmelere olanak tanımıştır. Özellikle dokuma, çimento, şeker, demir ve çelik üretimi artmıştır. Karayolu ulaşımının önem kazandığı bu dönemde, Gaziantep'in önemli karayolları kavşağında olması, imalat sanayinde değişiklikleri ve yenilikleri beraberinde getirmiştir.

1956 yılında Fırat Nehri üzerine kurulan Birecik Köprüsü ile ilin doğu ve güneydoğu karayolu bağlantısı kurulmuştur. Bölgeye motorlu taşıtların girmesi ve tarımda makineleşme ile üretim dokuma sanayinden tarım araçlarının onarımı ve yedek parça üretimine kaymıştır.¹¹⁶ Tornacılık, oto tamirciliği, karosercilik, boyacılık, elektrikçilik, radyatörcülük ve kaportacılık hızla gelişmiştir. Bir süre sonra sınır ötesinden, Suriye ve Lübnan'dan Gaziantep'e tamir, bakım ve döşeme işleri için motorlu araçlar gelmeye başlamıştır. Günümüzde bu üretim dalı halen küçük ölçekli işletmeler şeklinde "küçük sanayi sitelerinde" varlığını korumaktadır. 1950-1960 yılları arasında kimya sanayinde önemli sayılabilecek bir gelişme de Nizip'te kurulan ve yüzde 70 hissesinin devletin elinde bulundurduğu Ülfet Gıda ve Sabun Sanayi'nin kurulmasıdır. Yörede yoğun bir şekilde yapılan zeytin tarımına bağlı olarak, eskiden beri ev ve atölyelerde yapılan sabun ve yağ üretimi, modern tesislerde üretilmeye başlanmıştır. Ayrıca eski fabrikaların bakım ve onarım yapılmış, modern makinelerle üretime devam etmesi sağlamıştır. Daha önce var olan fabrikalarına ilave olarak, 2 modern un fabrikası kurulmuş ve günlük üretim 60 tona ulaşmıştır.¹¹⁷Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulmasıyla ekonomide yeni kalkınma dönemi başlamıştır. Beşer yıllık kalkınma planları hazırlayarak ekonomik gelişme arttırılmaya çalışılmıştır. Gaziantep'te modern anlamda ekonomik gelişme tam olarak 1968 yılında kalkınmada öncelikli iller kapsamına alınması ve 1970'de Küçük Sanayi Geliştirme Merkezi'nin (KÜGEM) kurulması ile başlamıştır. Küçük Sanayi Geliştirme Merkezi'nin pilot proje olarak bu ilde kurulması, Birleşmiş Milletler uzmanlarının şehirde yaptıkları inceleme sonucunda büyük bir sanayi potansiyeline sahip olduğunu tespit etmeleriyle sağlanmıştır. 1960-1970'li yıllar arasında ilde imalat sanayi üç koldan devam etmiştir. Bir taraftan evlerde yapılan küçük imalat diğer taraftan atölye ve imalathanelerde, öbür taraftan da fabrika çapında yapılan imalattır. 1964 yılında yapılan sayıma göre kentte toplam 43 tesis bulunmaktadır. Tesislerin sektörel dağılımına bakıldığında %35'lik bir payla dokuma sanayi ilk sırada gelmekte ve bunu %32'lik payla gıda ve %16'lık payla kimya sanayi izlemektedir. Bu dönemde Gaziantep'te yaşanan en önemli gelişme ise Gaziantep çimento fabrikasının kurulmasıdır. 1960'lı yılların ortalarında geleneksel sanayi kuruluşları orta büyüklüğe ulaşmış olmasına rağmen, Gaziantep sanayi henüz gelişmiş bir düzeyde değildir. İl imalat sanayinde üretilen katma değer Türkiye toplamındaki

¹¹⁶ Hadi Albayram. a.g.e., s.38-44

¹¹⁷ Metin Yıldırım,İbrahim Örnek. a.g.e.,s.6-15.

payı ancak %0.06 civarındadır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın istenilen gelişmeyi sağlayamamasıyla İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanmıştır. İkinci Beş Yıllık Plan'ın en önemli hedefi, geri kalmış bölgelerde kalkınmayı sağlamak ve özel sektör yatırımlarını teşvik ederek hızlandırılmasını sağlamaktır. 1968'den başlayarak Kalkınmada Öncelikli İller kapsamına alınan Gaziantep'te sanayide belli gelişmeler olduysa da, yatırımcılara sağlanan teşvikler yeterli olmamıştır. Gaziantep imalat sanayinde faaliyet gösteren büyük kuruluş sayısı 1964 yılında 43 iken yaklaşık iki katı artarak 98'e yükselmiştir. Bu kuruluşlardan sadece 5'i kamu kuruluşudur. Buna bağlı olarak 1964-1972 yılları arasında katma değer %230'luk bir artış göstermiştir. Tesislerin sektörel dağılımı ise daha çok tüketim malları; gıda, içki ve dokuma sanayinin lehine gelişmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı'nın bu plan dönemi ile ilgili verilerine göre, Gaziantep ilinde 180 adet teşvik belgesi verilmiş ve bunun %29'u imalat sanayi sektörüne yönelik olmuştur. Üçüncü Beş Yıllık Plan döneminde Gaziantep ilinde yapılan yatırım teşviklerinin yüzde 33,8'inin imalat sanayi olduğunu görülmektedir. Bu yıllarda Gaziantep sanayinde yaşanan en önemli gelişme, 1973 yılında Organize Sanayi Bölgesi'nin hizmete açılması ve bu bölge içerisinde 1976 yılına kadar 3'ü gıda sektöründe olmak üzere 9 sanayi tesisi kurulmasıdır. Bu tesisler içerisinde gelişmekte olan un fabrikalarının yanı sıra makarna fabrikaları da kurulmuştur. 1955-75 yılları arası kentsel oran %40'dan %60'a yükselmiş, tarım ürünleri payı %73'den %62'ye düşmüş, tarımın payı bütün dönemlerde Türkiye ortalamasının altında kalmıştır.¹¹⁸ 1979 yılının sonlarında ekonomik sorunların tekrar baş göstermesiyle Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanmıştır. Büyük ölçekli yatırımların devlet desteği, Küçük yatırımların ise özel girişimciler tarafından geliştirilmesi benimsenmiştir. 1980 yılında sanayide yaşanan en büyük gelişme 24 Ocak Kararları ile sanayileşme ve sanayi ürünleri dış satımının teşvik edilmesidir. Sanayi sektörüne büyük sermaye akışı başlamıştır. Gaziantep sanayisi de bu yatırımlardan faydalanmıştır. Gaziantep Sanayi sayımına göre, 1979 yılında 110'a yükselen tesis sayısı, 1981 yılında 153 gibi yüksek değerlere ulaşmıştır. Gaziantep sanayi için bir sıçrama dönemi olarak kabul edilebilecek bu dönemde sanayileşmenin niteliğine bakıldığında, daha önceki planda hedeflenenin tam tersine üretim ve ana mallar sanayi şeklinde değil de, tüketim malları üretiminde yoğunlaşma olduğu görülmektedir.

¹¹⁸ Celal Pekdoğan. a.g.e.,s.23-30.

Sanayinin sektörel dağılımında, gıda ve içki sektörünün payının %30'a, tekstil sanayinin ise %40'lık bir paya ulaştığı görülmektedir.¹¹⁹1970- 1980'li yıllar ticaret gelirlerinin sanayi alanında sermaye ye dönüştüğü yıllardır. Gaziantep'te büyük işletmelerin bir bölümünün kurulmasında, küçük sanayicilerin ek olarak kredi kullanması önemli bir etken olmuştur. Sanayi desteklemek için kurulan kredi kuruluşları büyük ölçekli sanayilerin kurulmasında öncü olmuştur.¹²⁰1985 yılından sonra hazırlana Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda temel amaç olarak, ulusal refahın artırılması, verimlilik ve ihracat artışının teşviki, mevcut birikimlerin değerlendirilmesi ve sanayi üretiminin artırılması hedeflenmiştir. Özellikle İmalat sanayine büyük önem verilerek ihracatın artırılması hedeflenmiştir. Ülke düzeyinde dokuma sanayi özellikle de konfeksiyon sanayi teşvik edilmiştir. Ancak bu gelişmelerin önceki dönemlerden daha yavaş olduğu gözlenmiştir. Makro hedefler içeren Altıncı Beş Yıllık Sanayi programı ile dengeli ve istikrarlı bir kalkınma hedeflenmiştir. Dış ticaret hacminin artırılması, yeni pazar alanlarının bulunması ve büyük ölçekli üretim gerçekleştirilmesi öncelikli hale getirilmiştir.¹²¹ Öncelikli iller kapsamında çıkarılan Gaziantep'te 1989 yılından sonra yatırım teşvik belgesinden çok sayıda sanayi kuruluşu yararlanmıştır. 2.Organize Sanayi Bölgesi'nin 1990 yılında kurulması ile yatırım belgesi sayısı artmaya devam etmiştir. Teşvik belgesi sayısında asıl önemli artış 1995 yılında 3.Organize Sanayi Bölgesi'nin kurulması ile olmuştur. 1989 yılında 68 olan 25 ve daha fazla işçi çalıştıran tesis sayısı 1996 yılında 181'e ulaşmıştır. Bunun yanı sıra artan talepler doğrultusunda 3. Organize Sanayi Bölgesi kurulmuş, 1994 yılında 31 olan teşvik belgesinin sayısı ise 1995 yılında 208'e çıkmıştır. Gaziantep için kalkış dönemi olan bu yıllar yatırımda da kendini göstermiştir. 1990-1991 yıllarında yatırım miktarında %46'lık bir düşüş yaşanırken, 1996- 1997'de ise %112 oranında bir artış yaşanmıştır. Gaziantep kalkınmasında yaşanan sorunlar sadece il düzeyinde değerlendirilemez. Uygulanan politikalar, ülke sorunları ve dünyada yaşanan olumlu olumsuz gelişmeler bu süreci etkilemiştir.¹²²Gaziantep sanayi tarihi dönüm noktalarını; modern anlamda üretime başladığı 1965 yılı, Kalkınma Öncelikli İller arasında gösterildiği 1968 yılı, gelişmelerin başladığı 1980 yılı ve asıl büyük ve hızlı bir gelişimin yaşandığı 1990

¹¹⁹ Hadi Albayram. a.g.e., s.18-20

¹²⁰ Metin Yıldırım, İbrahim Örnek. a.g.e., s.6-15.

¹²¹Hadi Albayram. a.g.e., s. 20.

¹²² Metin Yıldırım,İbrahim Örnek. a.g.e., s.6-15.

yılları olarak sıralayabiliriz. Sanayi Bölgeleri, İhracata yönelik yatırım ve üretimi teşvik etmek, doğrudan yabancı yatırımları ve teknoloji girişini hızlandırmak, işlemleri ihracata yönlendirmek ve uluslararası ticareti geliştirmede kolaylıklar sağlamıştır. Ayrıca bu bölgelerde birçok kişi istihdam edilmiştir. Bulunduğu konum Gaziantep'in ticaret ve lojistikte Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılan kapısı olmasını sağlamıştır.

Tablo 17: Gaziantep Serbest Bölge İşlem Hacimleri

GAZİANTEP SERBEST BÖLGE İŞLEM HACİMLERİ			
İşlem yönü	2010	2011	2012
Bölgeden Yurtdışına Mal Çıkışı	26.296.622	37.518.825	50.185.760
Bölgeden Türkiye'ye Mal Çıkışı	41.057.402	16.250.654	7.178.569
Bölgeye Türkiye'den Mal Girişi	7.774.237	13.188.853	28.543.852
Bölgeye Yurtdışından Mal Girişi	52.253.236	44.673.090	15.156.805
Bölgeye Diğer Serbest Bölgelerden Mal Girişi	-	210.750	-
Bölgeden Diğer Serbest Bölgelere Mal Çıkışı	956.162	210.750	1.594.405
Toplam	128.337.659	112.052.922	102.659.391

Kaynak: <http://www.investingaziantep.gov.tr/>

1980'li yıllarda bütün dünyada meydana gelen ekonomik buhran sonucunda büyük ölçekli Fordist üretim tarzının sorgulanmasına neden olmuştur. Ekonomik buhrandan çıkabilmek için çıkış yolları aranmıştır. Bunların arasında kapasite kullanımının artırılması, yeni teknolojilerin üretime entegrasyonu, farklı üretim biçimleri, üretimin parçalara ayrıştırılması ve fason üretimin yaygınlaştırılarak üretim ölçeklerinin küçültülmesini sayabiliriz. Büyük ölçekli üretimin yerine küçük ölçekli üretim yaygınlaştırılmıştır. Ülkelerden ziyade ülkelerin alt bölgeleri önem kazanmaya başlamış ve yerel birimler ekonomik aktör olmaya başlamıştır. Gelişmiş ülkelerde sanayi bölgeleri kurularak dünya ekonomisine doğrudan dâhil olmuştur. 1990'lı yıllarda gelişmiş ülkelerde meydana gelen bu gelişmeler yeni gelişmekte olan ülkelerde ve savaş mağduru ülkelerde de örnek teşkil etmiştir. Kurulan bu bölgelerin en önemli özelliği; bir birine yakın, belirli bir sektörde uzmanlaşmış birçok işletmenin bulunması ve bu

işletmeler arasında iş bölüşümü, müteşebbisler arasındaki kültürel yakınlık ve güven unsurunun varlığıdır. Küçük ölçekli işletmeler talep değişikliklerine daha kolay cevap verebilir ve kolay uyum sağlayabilirler. Türkiye’de dünya ekonomisindeki bu değişikliklere kayıtsız kalmamıştır. Anadolu kaplanları ya da Anadolu sermayesi olarak adlandırılan küçük sanayi odakları ile Türkiye’de de yerellik yükselmeye başlamıştır. 1923-1953 yılları arasında tarım ve ticaret ağırlıklı bir politika, 1954-1980 yılları arasında ise ithal ikameci sanayileşme politikaları izlenmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında ulusal pazarın bütünleştirilmesine yönelik adımlar atılmış, demiryolu ağı geliştirilmiştir. Türkiye bu dönemde tarım ülkesi olarak dünya piyasalarına dâhil olmak istemiştir. Yabancı sermaye bu dönemde millileştirilmiş, kamu yatırımları tarım ve alt yapıya yönelmiştir. Özel sektör bu dönemde devlete yardımcı olarak rol almıştır. Devlet yatırımları demiryolu ağlarının geçtiği illere yani ulaşım ağı gelişmiş olan illeri tercih etmiştir. 1954 yılı sonrası ithal ikameci politikaların takip edilmesi ile devletin yanı sıra yabancı sermaye ile ortak olan büyük burjuva sınıfı ve yerel pazara yoğunlaşmış olan küçük burjuva aktif rol almıştır. Bu dönemde özellikle İstanbul, Kocaeli ve İzmir gibi gelişmiş iller sermayeye ev sahipliği yapmıştır. Tarımın arka plana itilmesi ve sanayinin gelişmesi ile iş göçü bu illere akmıştır. 1980 sonrasında tarımda yaşanan büyük düşüş ve istihdam sanayindeki durağanlık yeni sektörlerin ortaya çıkmasıyla iş gücünün bu alanlara kaymasına neden olmuştur. Hizmet ve finans sektörlerinin hızla gelişmesiyle üretken yatırım yerini finansal yatırımlara bırakmıştır. Fakat bu serbest sermaye hareketlilikleri beraberinde finansal krizler getirmiştir. Türkiye bu dönemde sanayileşme hedefinden uzaklaşarak finansal yatırımlara yönelmiştir. İmalat sanayi Türkiye’nin gelişmiş illerinde devam etse de bu dönemde sanayi açısından pek önemli kabul edilmeyen bazı kentler atak göstermiştir. Bu yeni sanayi kentleri Türkiye ve dünya piyasasına entegre olmaya başlamıştır. Anadolu kaplanları olarak adlandırılan sanayi odakları, Türkiye’de sermayenin mekânsal olarak değiştiğinin en büyük göstergesi olmuştur. Anadolu kaplanları ile batıdan doğuya doğru bir sermaye akışı başlamış, yeni sanayi ve üretim merkezleri kurulmaya başlamıştır. Hiç kuşkusuz bu iller içinde imalat sanayi üretimindeki payı, istihdam payı ve verimlilik artış oranlarına baktığımızda Gaziantep’in bir başarı örneği olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz.¹²³

¹²³ Mehmet Nuri Gültekin. **Ta Ezelden Taşkıdır Antep**, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 2011, s.413-426; Bülent Kayalı. **Uluslararası İş bölümü ve Gaziantep Tekstil Sektörü**, Ankara Üniversitesi,

Gaziantep Sanayi Odası il ekonomik düzenlemelerinde büyük rol almaktadır. Dış pazarlara dönük politikalar benimseyen oda, ihracatın artırılması ve küresel ağların geliştirilmesi için çalışmalar yapmıştır. 1996'da AB ile yapılan Gümrük Birliği anlaşması, Antep sanayinin yoğunlaştığı sanayi kollarında 'sıfır gümrük' uygulaması, özel teşvik niteliği taşımaktadır. Gaziantep Sanayi Odası'nın öncülüğünde, İlki 1996'da yapılan GATEMAK Uluslararası Hazır Giyim ve Tekstil Makineleri Fuarı büyük ilgi görmüştür. Fuara 1997'de 28 ülke, 700 şirket katılmış, 800 milyon dolarlık ihracat bağlantısı sağlanmıştır. Antep ekonomisi için bu fuar bir dönüm noktası olmuştur.¹²⁴

Gaziantep; yerel dinamiklerine bağlı olarak gelişen, küresel rekabet ortamında yarışan orta büyüklükteki kentler için iyi bir model oluşturmaktadır. Coğrafi sınırlılıkları, verimli tarım alanlarının sınırlı olması, devlet yatırımlarının azlığı gibi olumsuz etkenlere rağmen, kalkınma sürecinde kentin azımsanmayacak bir yol aldığı ve firmaların belirli sektörlerde önemli ölçüde uzmanlaşma sağladığı görülmektedir. Firmalar bir yandan ülke ekonomisinden ve uygulanan politikalardan kaynaklanan; döviz kurlarındaki oynaklıklar, girdi maliyetlerindeki artışlar, yüksek faiz oranları, finansman kaynaklarının sınırlı olması, kayıt dışı ekonomi, ağır vergi yükü, çeşitli belirsizlikler gibi kronikleşen sorunlarla mücadele ederken, diğer yandan firmaların yapısal özelliklerinden kaynaklanan zayıflıklar, dışsal sorunlarla baş etmeye çalışmaktadır.¹²⁵

Gaziantep'te sanayi ve ticaretin gelişmesi ile birlikte, finans ve sigortacılık sektörleri de paralel bir gelişme göstermiştir. Bu bankalar, kredi ve mevduat hizmetlerinin yanı sıra, her türlü dış ticaret hizmetlerini de sunmaktadır. Sahip olduğu bu imkânlar yatırımcılar için cazip bir ticaret, sanayi ve yatırım merkezi olmasını sağlamaktadır.

Gaziantep'in sanayi ve ticaretteki başarısını sadece bulunduğu konuma ve tarihi altyapısına bağlayamayız. Hiç kuşkusuz bu gelişme ve ilerlemede Gaziantep'li girişimcilerin rolü de çok büyüktür. Ticarete kazandıklarını sanayide sermaye olarak

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010,s.44-48.

¹²⁴ Kenan Mortan, Osman S. Arolat. a.g.e., s.29,30.

¹²⁵S. Alev Söylemez, Gülen Elmas Arslan, Gülşen Erenler Çakar, Sibel Kalaycıoğlu, Levin Özgen. "Gaziantep Sanayisi ve Dinamikleri", Türkiye Ekonomi Kurumu, Eylül 2012, www.tek.org.tr/dosyalar/gaziantep2.pdf (05.04.2014),s.1-25.

kullanmış, büyük ve orta ölçekli sanayi kuruluşlarının faaliyete girmesini sağlamışlardır.

Gaziantep bulunduğu konum itibari ile Türkiye'nin Ortadoğu ihracatında önemli bir yere sahiptir. Ortadoğu ihracatının yanı sıra, Türkiye'nin batısındaki sanayi şehirleri ile doğu illerini bir birine bağlayan büyük bir sanayi ve ticaret merkezidir. Doğu illerinin ihtiyaçlarının karşılanmasında da bölgenin en büyük tedarikçisi konumundadır. Gaziantep tarihin her döneminde köklü ticaret yolları güzergâhında olmuştur. Bulduğu konum, sahip olduğu ticaret yolları Arap ülkeleri ve doğu ülkeleri ile ihracat ve ithalat yapmasını ve geniş bir pazara sahip olmasını sağlamıştır. ¹²⁶Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde üretilen malların çoğu Gaziantepli tüccarların ve sanayicilerin ellerinde toplanır. Toplanan malların bir kısmı Gaziantep'te işlenerek mamul ya da yarı mamul haline getirilir. Tüccarlar tarafından il merkezlerine ya da il dışına satışı ve ihracatı gerçekleşir. Aynı şekilde doğuda ya da Arap coğrafyasında üretilen bir üründe Gaziantepli tüccarlar tarafından Türkiye'ye getirilerek piyasalara dağıtımı sağlanır. Bu özelliği tedarikçi bir merkez olmasını sağlamıştır. Transit ticaret yollarının güzergâhında olması ile Ortadoğu ve Afrika ülkeleri ticaretinde aktif rol oynamaktadır. Afrika ve Arap ülkelerine Anadolu'dan mal aktarımı ve bu ülkelere de Türkiye'ye mal aktarımı Gaziantep üzerinden sağlanır.¹²⁷ Gaziantep'in ihracat gerçekleştirdiği ülkelere baktığımızda, ilk üç sırada Ortadoğu ticaretimizin kilit ülkeleri olan; Irak, Suudi Arabistan ve Suriye yer almaktadır. Bu üç ülkeyi sırasıyla Almanya, İtalya, ABD, Birleşik Krallık, Polonya ve İsrail takip etmektedir. Gaziantep'in ihraç ettiği ürünler incelendiğinde, sanayi ürünlerinin %92,8'lik bir paya sahip olduğu, bu ürünlerin de genellikle tekstil, gıda ve tarım ürünleri olduğu görülmektedir. Bu noktada, Gaziantep'in en önemli ihracat kaynağının imalat sanayi olduğunu ifade edebiliriz.¹²⁸

¹²⁶ Mehmet Doğan. s.161-163.

¹²⁷ Mehmet Solmaz, Hulusi Yetkin. **Gaziantep Çevre İncelemesi**, Gaziantep Kültür Derneği Yay., Gaziantep, 1969, s.76,77.

¹²⁸“Gaziantep Ekonomisi” www.gto.org.tr/upload/.../Gaziantep-Ekonomisi---Turkce-673679.ppt (19.04.2015);“Gaziantep Dış Ticaret Rakamları”, http://gso.org.tr/userfiles/dis_ticaret.pdf (19.04.2015).

Tablo 18: İhracat Yapılan İlk 10 Ülke (Milyon Dolar)

İHRACAT YAPILAN İLK 10 ÜLKE (Milyon Dolar)		
ÜLKE	2012	2013
1. Irak	2.372.309.000	2.330.188.000
2. Suudi Arabistan	302.100.000	301.044.000
3. Libya	204.323.000	281.414.000
4. Suriye	54.427.000	278.267.000
5. A.B.D.	211.840.000	230.847.000
6. İngiltere	145.926.000	149.597.000
7. Almanya	164.131.000	143.792.000
8. İtalya	95.890.000	136.515.000
9. Rusya	123.747.000	119.337.000
10. Mısır	143.587.000	108.269.000

Kaynak: http://gso.org.tr/userfiles/dis_ticaret.pdf

2012- 2013 yılı verilerine baktığımızda Gaziantep'in en çok ihracatı Irak ile yaptığı görülmektedir. 2013 yılında kısmi bir düşüş yaşamasına rağmen, il ihracatında Irak önemli bir yere sahiptir. Gaziantep 2013 yılı Türkiye ihracatının %20'sini tek başına Irak ile yapmıştır. Suriye ile ihracat payı Savaş dönemine kadar çok yüksek olmuş fakat 2012 yılı verilerine baktığımızda çok büyük bir düşüş yaşandığı görülmektedir. 2013 yılında toparlanarak en çok artan ihracat payına sahip olmuştur. Libya'da Hükümetin kurulması ticari ilişkilerin tekrar yoluna girmesini sağlamış ve ihracat payı 2013 yılında artmıştır. Mısır ile yaşanan siyasi sorunlar ve Mısır'da yaşanan darbe ekonomide olumsuz etkiler yaratmıştır. Arap Baharından sonra ülkede beklenen radikal adımlar ve güven ortamı ekonomide olumlu sonuçlar doğurmaya başlamışken meydana gelen darbe hareketi tekrar bir güvensizlik ortamı oluşturmuştur. Türkiye ile darbe yönetimi arasında yaşanan gerginlik iki ülke ilişkilerini etkilemiştir. Bu olumsuz etki Gaziantep ihracatını da etkilemiş ve ihracat payının düşmesine neden olmuştur.

İtalya ve ABD’de ihracat payı da 2012 yılına göre artış göstermiştir. Gaziantep 2009-2013 yılları arasında ihracat payını %99 arttırarak, Türkiye ihracatında da payını en çok arttıran il olmuştur. 2013 yılında Gaziantep’in ihracat yaptığı 187 farklı ülke bulunmaktadır. İlk dörtte Ortadoğu ülkelerinin olduğu ve ihracat paylarının da yüksek olduğu görülmektedir. İhracat yaptığı ülke grubunda Avrupa ülkeleri %43’lük bir payla ilk sıradadır. %19’luk pay ile Ortadoğu ülkeleri, %12 ile bağımsız devletler topluluğu, %10’la Afrika ülkeleri sırayla takip etmektedir.

En çok ihracatı yapılan ürünlerin başında makine halıları gelmektedir. Türkiye’nin 2013 yılı toplam makine halısı ihracatının %68’ni Gaziantep tek başına gerçekleştirmiştir. Dünyanın en iyi makine halısı üreticileri ve en iyi markaları Gaziantep’te bulunmaktadır. En çok ihracatı yapılan diğer ürünler; kimyevi maddeler, bitkisel sıvı yağlar, hazır giyim, buğday unu, polpropilen iplikler, bisküvi-pasta ürünleri, dokuma kumaşlar, makarna, örme kumaşlar, dokunmamış kumaşlar, çimento ve toprak ürünleri, kakaolu mamuller, pamuk ipliği, akrilik iplik, kuru kayısı, şeker ve mamulleri, margarin, Antep fıstığı, ırmik, yer almaktadır.

Yıllara göre ihracatçı firma sayısı her geçen gün artmıştır. 2002’de 578 olan firma sayısı 2005’ e kadar artarak 821’ e yükselmiştir. Sürekli artış gösteren firma sayısı 2012 yılında 1,279’a ve 2013 yılında daha büyük bir artış sağlayarak 1,697’e çıkmıştır. Gaziantep girişimcilikte en büyük paya sahip illerimiz arasındadır. Firma sayısının artışı da bunun en büyük göstergelerinden biridir.¹²⁹

¹²⁹ http://gso.org.tr/userfiles/dis_ticaret.pdf (25.03.2015).

Tablo 19: Yapılan İhracatın Ülkelere Göre Sektörel Dağılımı

YAPILAN İHRACATIN ÜLKELERE GÖRE SEKTÖREL DAĞILIMI		
	Ülke	En fazla ihraç edilen sanayi ürünleri
1	Irak	Demir Çelik, Bitkisel Yağ, Değirmencilik ürün., dış giyim, pastacılık ür.
2	Suriye	B. yağlar, değirmencilik ür., kağıt- karton, toprak san., past. Ür.,
3	Suudi Arabistan	Makine halı, iplik, pastacılık ür., ayakkabı , demir dışı metaller
4	Libya	Makine halı, pastacılık ür., kimya plastik mam., çimento, iplikler,
5	ABD	Makine halı, kumaş, iplik, plastik ve mam., kuru kayısı
6	İtalya	Kumaş, iplik, Antep fıstığı, plastik ve mam., Elyaf makine halıları
7	Almanya	Makine halıları, kumaş, plastik ve mam., iplik, Antep fıstığı
8	İngiltere	İplik, makine halı, plastik ve mam., kumaş, Elyaf soğutma sis.
9	Rusya	Makine halı, iplik, kumaşlar, kuru kayısı, plastik ve mam., Tuftu halı
1	Mısır	Makine halı, kumaşlar, kağıt – karton, iplikler, demir- çelikten mam.

Kaynak: http://gso.org.tr/userfiles/dis_ticaret.pdf

Gaziantep ithalatında en büyük paya sahip ülkelerin başında Suudi Arabistan, Rusya, Almanya, Çin, Ukrayna ve ABD gelmektedir. 2013 yılında ithalat %31,7 oranında artarak 6.657.924 milyon dolara yükselmiştir. En çok ithalatı gerçekleştirilen ürünler arasında; yatırım malı, hammadde ve makine yer almaktadır.¹³⁰

Yıllar itibari ile ihracat ve ithalat payına baktığımızda, 2004 yılına kadar ithalatın ihracattan daha fazla olduğu görülmektedir. Bu yıllarda ithalatın ihracatı karşılama oranı negatiftir. 2005 yılından sonra ihracat payı sürekli artmıştır. İhracat payının artmasıyla ithalatın ihracatı karşılama oranı negatif değerden kurtulmuş ve artmıştır. 2013 yılı toplam ihracat payı 6.472.870 milyon dolardır. İthalat payı ise

¹³⁰ <http://gso.org.tr/userfiles/ithalat.pdf> (25.03.2015).

6.657.924 milyon dolardır. En çok ihracat yaptığı Ortadoğu ülkelerinde meydana gelen sorunlar ihracat payında azalmaya neden olmuştur.

Tablo 20: Yıllara Göre Gaziantep İthalat-İhracat Payı Ve İthalatın İhracatı Karşılama Oranı(Milyar Dolar)

YILLARA GÖRE GAZİANTEP İTHALAT-İHRACAT PAYI VE İTHALATIN İHRACATI KARŞILAMA ORANI(MİLYAR DOLAR)			
Yıllar	İthalat	İhracat	Karşılama oranı (%)
2002	658.223	619.391	-6,3
2003	1.000.182	865.806	-15,5
2004	1.332.053	1.295.156	-2,8
2005	1.686.016	1.746.032	96,5
2006	1.846.300	1.928.424	95,7
2007	2.265.290	2.573.261	88,1
2008	2.793.357	3.481.083	77,8
2009	2.126.150	3.260.097	65,2
2010	3.430.072	3.593.632	95,4
2011	4.722.623	4.928.968	95,8
2012	5.053.852	5.879.914	86,0
2013	6.657.924	6.472.870	102,8

Kaynak: <http://gso.org.tr/userfiles/ithalat.pdf>

İldeki ekonomik hareketlilik gelir ve refah seviyesini doğrudan etkilemiştir. Tarihin her döneminde gelişmiş ekonomik ilişkilere sahip olan Antep halkı refah içinde yaşamıştır. Fakat gümrük mevzuatının ülkelerle olan ticaretin önünde engeller oluşturması maalesef ticaret hacmini düşürmektedir. Uzun zaman alan bürokratik işlemler rahat ve serbest ticaret yapılmasını engellemektedir. Yapılacak değişikliklerle ticaretin daha aktif olması ve ticaret hacminin artması sağlanabilir.

Gaziantep tarıma uygun topraklara sahip olmasına rağmen yaşanan su sorunları nedeni ile büyük çapta bir tarımsal üretime sahip değildir. Bu nedenle Antep halkı ticari faaliyetlere ve endüstriyel üretime ağırlık vermiştir. Osmanlı hâkimiyetinden bugüne sahip olduğu ticari hinterlandını korumayı başarmıştır. Özellikle doğuda Asya ülkeleri ve Ortadoğu ülkeleri ile köklü ticari ilişkilere sahiptir. Bunun yanı sıra yurt içi ve yurt dışı Avrupa ülkeleri ile de ithalat ve ihracat bağlantılarına sahiptir.¹³¹

Osmanlı imparatorluğu döneminde sahip olduğu dokuma sektörünün yanı sıra tarım ve tekstil alanlarında öne çıkmıştır. Cumhuriyet dönemi tarım sektörünün ön plana çıkmasıyla Antep'te ilk yıllarda gıda sektörü önemli bir yere sahip olmuştur. Gaziantep sanayisi yerel sermaye desteği ile gelişmiş, küçük işletmeler zamanla yerini daha büyük işletmelere bırakmıştır. Antep sanayisi farklı sektörlerin üretimi gerçekleştirdiği ve iç piyasalara göre şekillendiği bir yapıya sahiptir. 1980 sonrası imalat sanayindeki payı hızla artmıştır. Dış piyasalara yönelik üretimin arttığı bu dönemde Antep hızlı bir geçiş yapamamıştır. Antep benzer illerin tekstil sanayindeki ihracatının gerisinde kalmıştır. Gıda ve makine imalatı ihracatta önemli olmaya başlamıştır. İhracatında öncelikle Türkiye iç pazarı ve yakın ülkeler yer almasına rağmen Antep sahip olduğu tarihi ve kültürel etkenleri kullanarak daha geniş bir piyasaya açılmayı başarmıştır.

Türkiye iç ticaretinde Gaziantep'in rolüne baktığımızda batı illeri ve doğu illeri arasında bir geçit merkezi olduğunu görürüz. Başta İstanbul olmak üzere gelişmiş sanayi ve ticaret merkezleri ile doğrudan bağlantılara sahiptir. Önemli karayolları ve demiryolu ağlarının Gaziantep'ten geçiyor olması kentin değerini daha da arttırmaktadır. Tarihte doğu batı bloğunu bir birine bağlayan, en büyük ticaret yolu İpek Baharat Yolu'nun güzergâhında bulunması kent değerini daha da arttırmaktadır. Gaziantep'li tüccarlar buldukları konumun ve sahip oldukları avantajların farkına varmış, sahip oldukları girişimcilik yetenekleri ile birlikte bu avantajları fırsata çevirmeyi bilmişlerdir. Gaziantep'li tüccarlar doğu ve güneydoğu illerinde yetişen tarım ürünlerini satın alarak işlenmesi ve ihracatının yapılmasını sağlarlar. Zirai ürünler ihtiyaç doğrultusunda işlenerek mamul ya da yarı mamul haline getirilir. İlde kurulan büyük fabrikalar aldıkları zirai ürünleri işleyerek ihtiyaç bölgelerine sevk ederler. Halkın çalışkanlığı ve kişisel başarısı il kalkınmasını sağlamıştır. Sadece Türkiye ile

¹³¹İsmail H. Özşabuncuğlu. a.g.e., s. 32,33.

sınırlı kalmayan ticaret, ihracat ve sanayi potansiyeli Gaziantep'in bölge ve uluslararası alanda geniş bir pazara hitap etmesini sağlamıştır.¹³²

Gaziantep'in Türkiye'nin en hızlı büyüyen on ili arasında 6. Sırada yer almaktadır. Sahip olduğu 1270 ihracatçı firma ile 172 ülkeye ihracat yapmaktadır. Türkiye ihracatının 4,27'sine sahiptir. Türkiye'nin en önemli ihracat firmalarından 67'si Gaziantep'tir. Antep fıstığı, makine halısı, plastik poşet ve iplik üretiminde Türkiye'de lider konumundadır. Gaziantep son yıllarda ihracat ve ticaret hacmindeki payını daha da arttırmıştır. 2000'li yıllarda 1,51 civarında olan ihracat payı 2014 yılında 4,27'e yükselmiştir. Türkiye genelinde bir karşılaştırma yaptığımızda ilin daha yüksek bir ihracat ve ticaret payına sahip olduğunu görmekteyiz. Gaziantep bu başarılı büyüme potansiyeli ile dünyada da adından söz ettirmektedir. Dünya Bankası Rekabetçi Şehirler Bilgi Tabanı (CCKB) Projesi kapsamında dünyanın en rekabetçi 7 kentinden biri seçilmiştir. Gaziantep bugün dünya çapında gelişmekte olan kentlere örnek gösterilmektedir. Gaziantep'liler hiçbir devlet yatırım desteği almadan kendi gayret ve yetenekleri ile Antep'in gelişmesi ve kalkınması için büyük gayret ve çaba göstermişlerdir. Topraklarına ve vatanlarına olan bağlılıkları zekâ ve yetenekleriyle birleşerek ili bugün sahip olduğu konuma getirmiştir. Antep bugün bir sanayi ve ticaret merkezi ise hiç kuşkusuz bunda girişimci, çalışkan ve toprağına bağlı halkın payı çok büyüktür. Bugün Türkiye'nin doğudaki en önemli ve tek sanayi, ticaret ve ihracat merkezi olan Antep, aynı hızla gelişmeye devam ettiğinde dünyada da hak ettiği konuma ulaşabilir. Gelişmekte olan bütün illerimizin de kendi muhasebelerini yaparak hem ilin gelişmesine hem de Türkiye'nin gelişmesine ve kalkınmasına katkı sağlaması gerekmektedir.¹³³

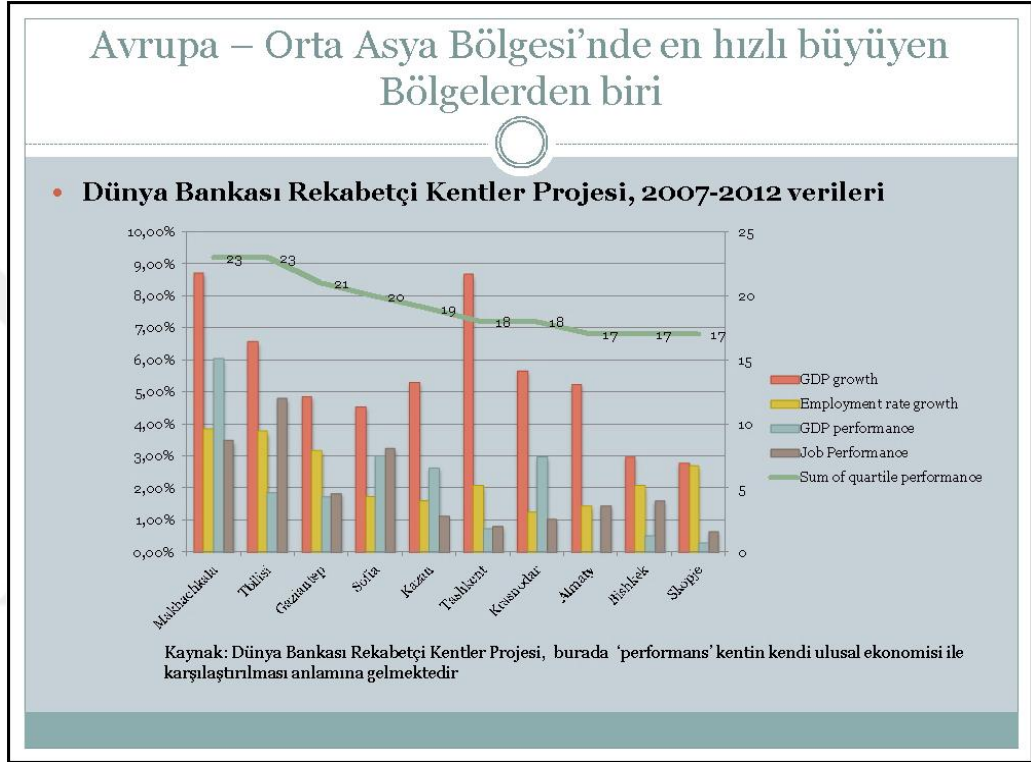
Gaziantep Sanayi ve Ticaret Odaları kuruluşlarından bugüne ilin gelişim ve kalkınması için çok çalışmış ve hala çalışmaktadır. Gaziantep'e has değerlerin korunması ve dünyaya tanıtılmasında da yine büyük role sahiptir. Antep'in simgelerinden biri olan baklavanın coğrafi işaret tescili Türk Patent Enstitüsüne başvurusu Gaziantep Sanayi Odası tarafından 2005 yılında yapılmıştır. Ayrıca 2009 yılında ülkemizin ilk uluslararası tescil başvurusu AB'ye yapılmış ve 2013 yılında "Antep Baklavası AB tarafından tescillenmiştir. Antep baklavası, AB resmi gazetesinde

¹³² Mehmet Doğan. a.g.e., s.161.

¹³³ <http://www.gto.org.tr/Ekonomi-icerik-19.html> (25.03.2015).

bugüne kadar yayımlanan ilk ve tek Türk ürünü olmuştur. Gaziantep Sanayi Odası “Antep Baklavası”nın Avrupa Birliği nezdinde tescilinin sağlanması için Türkiye’den yapılan ilk başvuru olması nedeniyle “coğrafi işaret” dalında 2010 yılında Türk Patent Enstitüsünün özel ödülüne layık görülmüştür.¹³⁴

Grafik 1: Dünya Bankası Rekabetçi Kentler Projesi, 2007-2012 Verileri



Kaynak: <http://www.gto.org.tr/Ekonomi-icerik-19.html>

Gaziantep ülke çapında 6 milyar 641 milyon 306 bin dolarlık ihracatı ile 6. Sırada yer almaktadır. 2014 Türkiye İhracatçılar Meclisi verilerine baktığımızda Gaziantep, Türkiye'nin en büyük ihracat merkezleri arasında bulunmaktadır. 2015 Ocak ayı ihracat performanslarına baktığımızda Gaziantep yerini korumakla birlikte ihracat hacmini arttırmıştır.¹³⁵

¹³⁴“Ekovizyon 2014”,Gaziantep Sanayi Odası [http://www.gso.org.tr/userfiles/file/Sayfalar/ekovizyon_2014\(1\).pdf](http://www.gso.org.tr/userfiles/file/Sayfalar/ekovizyon_2014(1).pdf) (25.03.2015)s.11,12.

¹³⁵<http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-ihracat-rakamlari-tablolar.html> (26.03.2015).

Tablo 21: 2014 İhracatçı Firmaların Kanuni Merkezleri Bazında İhracat Performansı (1000 \$)

2014 İHRACATÇI FİRMALARIN KANUNİ MERKEZLERİ BAZINDA İHRACAT PERFORMANSI (1000 \$)	
İL	TOPLAM
İSTANBUL	68.000.367,93
BURSA	12.749.752,49
KOCAELI	12.355.610,48
İZMİR	8.942.890,67
ANKARA	7.523.650,04
GAZİANTEP	6.641.306,17
MANISA	4.311.379,96

Kaynak: <http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-ihracat-rakamlari-tablolar.html>

2015 Ocak ayı ilk ihracat verilerinde Gaziantep'in bulunduğu konumu koruduğu görülmektedir. İhracat performansı 2014 yılı verilerinin altında görünse de bu miktar toplam yılı vermediği için karşılaştırma yapmak doğru değildir.

Tablo 22: 31.01.2015 İhracatçı Firmaların Kanuni Merkezleri Bazında İhracat Performansı (1000 \$)

31.01.2015 İhracatçı Firmaların Kanuni Merkezleri Bazında İhracat Performansı (1000 \$)	
İL	OCAK
İSTANBUL	4.829.689,21
KOCAELI	913.915,56
BURSA	901.126,65
İZMİR	641.179,94
ANKARA	521.371,44
GAZİANTEP	516.371,48
MANISA	228.578,48

Kaynak: <http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-ihracat-rakamlari-tablolar.html>

Gaziantep'te ekonomik faaliyetler başta kale civarında başlamış daha sonra ulaşımda yaşanan gelişmeler ve kentin daha geniş sanayi ve ticaret merkezlerine gereksinim duyması ile kentin dışına doğru yayılmaya başlamıştır. Küçük esnaf ve sanayi kuruluşlarının dağınık yapısına son verilmiş, bu kuruluşlar daha düzenli bir halde küçük sanayi bölgelerine toplanmıştır. Şehirden çok uzak olmayan bu küçük sanayi bölgelerini, gelişen ulaşım olanakları ile büyük sanayi bölgeleri ve küçük sanayi geliştirme merkezi takip etmiştir. Düzenli bir sanayi yapısına kavuşmasıyla sanayi malları üretiminde ve ticaretinde hızlı bir gelişme göstermiştir. Gaziantep 1980 yılından günümüze bu hızlı gelişimini devam ettirmektedir. Özellikle tekstil alanında Türkiye genelinde başta gelmektedir.¹³⁶

Son yıllara kadar her biri küçük atölyeler halinde dağınık bulunan, gelişen teknolojiye yeterince faydalanamayan, küçük ölçekli üretim yapan firmalar bulunmaktaydı. Bugün küçük sanayi birimleri bir araya gelerek Organize Sanayi Bölgelerinde toplanmıştır. Üretimlerini pamuk ipliği, akrilik iplik, halı, un, irmik, makarna, gıda maddeleri, bitkisel yağ, plastik, deterjan, kimyevi maddelere, metal eşya,

¹³⁶ İsmail H.Özsabuncuoğlu. a.g.e., s.33-38.

makine imalatı, orman ürünleri, inşaat yan malzeme üretimi, deri ve deri eşya üretimi yönünde yoğunlaştırmıştır.¹³⁷

Türkiye'nin en büyük sanayi sitesine sahip olan Gaziantep, beş sanayi bölgesine sahiptir. Dağınık halde bulunan küçük atölyeler bir araya getirilerek daha düzenli ve verimin yüksek olacağı sanayi bölgelerinde toplanmıştır.¹³⁸1. Sanayi Bölgesi 1969 yılında Başpınar'da, 210 hektar üzerine kurulmuştur. Yaklaşık 22.000 kişi bu bölgede istihdam edilmektedir. 173 fabrika yeri tahsis edilmiş, bunlardan küçük ve orta ölçekli 147 firma faaliyette bulunmaktadır. İkinci sanayi bölgesi de Başpınar'da 1986 yılında, 450 hektar alan üzerine kurulmuştur. Tahsis edilen firma sayısı 277'dir. Tekstil, kimya, plastik ve gıda alanında 274 firma faaliyet göstermektedir. Birinci sanayi bölgesinden daha geniş kapasiteye sahip olan bu bölgede 36.000 kişi istihdam edilmektedir. Gaziantep sanayide hızlı ve büyük adımlar atarak Türkiye'nin en önemli sanayi bölgelerinden biri olmuştur. Sanayi kenti olan Antep'e iki sanayi bölgesi yetmemiş, 1994 yılında Adana karayolu üzerinde 540 hektarlık alanda 3. Sanayi Bölgesi kurulmuştur. Tahsis edilen 275 firmadan 270'i faaliyettedir. 34.000 kişi bu bölgede istihdam edilmektedir. Kurulan her bölgede tahsis edilen firmaların neredeyse tamamı dolunca yeni sanayi bölgelerine ihtiyaç duyulmaya devam etmiş ve 2002 yılında yine Adana karayolu üzerine 1170 hektarlık alana 4. Organize sanayi bölgesi kurulmuştur. 130 fabrika tahsisi yapılmış, 109 firma faaliyete geçmiştir. 28.000 kişi bu bölgede istihdam edilmiştir. Dev bir sanayi kenti olan Antep'te 5. Sanayi bölgesi içinde kollar sıvanmış ve 2013 yılında arsa tahsisi yapılarak yeni bir bölge daha kurulmuştur. 5. OSB için ilk olarak 1120 ha'lık alan tahsis edilmiş, yatırım için başvuran firma sayısı artınca 805ha'lık alan daha ilave edilmiştir. İlaveden sonra toplam 1950 hektarlık alana kurulan bölgede, 373 firma tahsis edilmiştir.¹³⁹

¹³⁷Mustafa Gözel. a.g.e.,s.29,31.

¹³⁸“Gaziantep Sanayi”, <http://investingaziantep.gov.tr/Sanayi-icerik-72.html>, (04.03.2015).

¹³⁹“Gaziantep'in Ekonomik ve Sosyal Göstergeleri 2014”, <http://www.gso.org.tr/userfiles/file/Sayfalar/ekovizyon2014.pdf>, (15.03.2015).

Tablo 23: Organize Sanayi Bölgeleri Genel Bilgiler, İstihdam Ve Enerji Tüketimi

ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ GENEL BİLGİLER, İSTİHDAM VE ENERJİ TÜKETİMİ					
Genel bilgiler	1.bölge	2.bölge	3.bölge	4.bölge	5.bölge*
Kuruluş yılı	1969	1986	1994	1998	2012
Toplam alan(m ²)	2.100.000	4.500.000	5.400.000	11.700.000	19.500.000**
İstihdam	22.000	36.000	34.000	28.000	-
Firma sayısı	148	278	252	82	373
Elektrik tüketimi (KWh/ay)	35.000.000	81.849.823	110.000.000	50.000.000	-
Su tüketimi(ton/ay)	120.000	200.000	252.745	31.000	-
Doğalgaz tüketimi (m ³ /ay)	2.950.000	7.804.000	4.056.000	9.500.000	-
*Henüz faaliyete geçmemiştir.					

Kaynak: <http://www.gto.org.tr/Organize-Sanayi-Bolgeleri-serbest-12.html>

Firmaların sektörel dağılımına baktığımızda; tekstil sektöründe faaliyette bulunan 128 firma 3. Bölgede bulunmaktadır. Plastik firma sayısı 2. Bölgede daha fazladır. 2. ve 3.bölgelerde gıda sektörü diğer bölgelerden daha fazladır.

Tablo 24: Firmaların Sektörel Dağılımı

FİRMALARIN SEKTÖREL DAĞILIMI						
Bölge	Tekstil	Gıda	Plastik	Kimya	Diğer	Toplam
1.Bölge	57	46	10	11	24	148
2.Bölge	113	69	23	21	52	278
3.Bölge	128	62	14	23	45	252
4.Bölge	26	21	11	9	15	82
Toplam	324	178	58	64	136	760

Kaynak: <http://www.gto.org.tr/Organize-Sanayi-Bolgeleri-serbest-12.html>

2.3.3. Sınır ticareti ve kaçakçılık

Dış ticaretin özel bir şeklini oluşturan sınır ticareti, iki ülkenin sınır illerinde yaşayan halkın günlük ihtiyaçlarını daha kolay karşılamaları ve komşu iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla uygulanan bir ticaret türüdür. Kara ve deniz sınırına sahip ülkelerin kalkınmak için gerçekleştirdikleri özel bir ticaret türüdür.¹⁴⁰ Sınır Ticaretinin iki önemli avantajları bulunmaktadır. İlki sınır ticareti ile mallar kolay ve ucuza temin edilmekte, ikincisi sınır ticareti ile barış ve huzur ortamı sağlanarak güven ortamı oluşturulmaktadır. Sınır ticareti bölgeler arası gelişmişlik farkını azaltma ve istihdam yaratma gibi ekonomiye olumlu katkılar sağlamaktadır. Bölge halkı malları daha kolay ve ucuz olarak temin etmekte, komşu ülkelerle karşılıklı güven oluşmaktadır. Bölgeler arası gelişmişlik farkları azalmakta, girişimcilik teşvik edilerek sınır illerde yaşayan halkın refah seviyesi yükselmektedir. Sınır ticareti, sınır illerinde

¹⁴⁰ Uğur Güllülü, Burcu Candan, Şükrü Yapraklı, Kerem Karabulut. **Gürbulak Sınır Kapısından Geçiş Yapan Kişilerin Bu Kapıdan Gerçekleştirilen Sınır Ticaretinin Boyutları İle İlgili Bilgi, Düşünce Ve Tutumları Üzerine Bir Araştırma**, Erzurum 2006,s.387-389; Fatih Mehmet Öcal, Filiz Tutar, Mehmet Vahit Eren. a.g.e.,s.69;Tunay Karakök. **1980 Sonrası Türkiye-Suriye Sınır Ticareti**, TC. Kilis 7 Aralık Üniv. İktisadi ve idari bilimler fakültesi 1.Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, Bildiriler Kitabı, Kasım 2010, Kilis/Türkiye,s.129; Ayşe Nur Mercan. **Sınır Ticaretinin Geliştirilmesi ve sınırların Serbest Yerler Haline Dönüştürülmesi**, Mevzuat Dergisi, S.158, Y.14, 2011, <http://mevzuatdergisi.com/2011/02a/01.htm> (11.05.2015).

yaşayan halkın ihtiyaçlarını karşılamak için başlatılmış zamanla komşu illeri de kapsar hale gelmiştir.

1923-1929 yıllarında Türkiye iktisadi hayatı düzenleme adına yeni kararlar almış fakat Lozan anlaşması gereğince gümrük tarifelerinin 5 yıl daha uzatılması ile zorunlu bir serbest ticaret uygulanmıştır. Birinci dünya savaşından sonra sınırların tekrar çizilmesi, Doğu-Güneydoğu Anadolu bölgesi ile Kuzey Suriye arasında mevcut iktisadi bütünlüğe yeni bir şekil vermiştir. Doğal ticaret bölgelerin ayrılmasıyla kaçakçılık ekonomisine dönüşmüştür. 1923 yılında hazırlanan bir raporda, Gaziantep aşiretleri ve diğerlerinin yeni duruma alışmakta zorlandığı, kaçakçılığı normal, ülkeye zarar vermeyen bir durum olarak gördükleri belirtilmiştir. Ülkelerin çıkarları ve ihtiyaçları doğrultusunda kaçakçılık ve sınır ihlallerine müsamaha gösterilmiştir. Suriye şehirlerinin tahıl ve canlı hayvan teminin de Türkiye'den sağlaması bu konu da müsemma göstermesine neden olmuştur. 1929'dan sonra iktisadi alanda yapılan değişiklikler ve gümrük vergilerinin arttırılması kaçakçılığın artmasına neden olmuştur. Devlet ancak 1930-1931 yıllarında kaçakçılığın yoğun olarak yapıldığı Gaziantep ve Osmaniye(Cebelibereket) vilayetlerine raporlar hazırlatmaya başlamıştır. Alınacak önlemlerin bu raporlar doğrultusu da belirlenmesi amaçlanmıştır. Fakat rapor sonucunda kaçakçılığa konu olan malların miktarı oldukça düşük çıkmıştır. Gaziantep vilayetinin hazırladığı raporda kaçakçılığın sadece Gaziantep halkı tarafından değil çevre vilayetlerdeki halk tarafından da yapıldığı belirtilmiştir. Kaçakçılık sadece Suriye ile yapılmaktadır. Antep ili kaçakçılık işine yatkın olanları takip etmekte ve önlem almaya çalışmaktadır. Suriye'de arazisi olanlar giriş-çıkışlarda az miktarda parçalar halinde ülkeye kaçak mal sokmaktadırlar. Sınırdaki denetimin yetersiz olması ya da görevlilerin de kaçakçılığa belli bir bedel karşılığında izin verdiği görülmektedir. Gümrük vergilerinin yüksek olması, fiyatların daha uygun olması, düşük ücrete sahip halkı pahalılık karşısında kaçakçılığa yönlendirmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin ihmal edilmesi, demiryolu ağına sahip olmaması, ulaşım sıkıntısı gibi temel sorunlar yalnız kalan bölgeyi Halep'le yapılan kaçak ticarete yönlendirmiştir. Kaçakçılığın yoğun olarak yapıldığı bölgede ithal ürüne rastlamak neredeyse mümkün değildir. Kaçakçılıktan yüksek gelir elde eden tacirler haksız rekabet oluşturmaktadır. Bölgede Halep'e alternatif bir ticaret merkezinin henüz kurulmamış olması, sınır güvenliğinin sağlanamaması, temel ihtiyaç maddelerinin karşılanamaması, üretimin az

olması kaçakçılığın uzun bir süre devam etmesine neden olmuştur. Türkiye-Suriye arasında sınır ticareti 1985 yılında Gaziantep-Öncüpınar ve Karkamış sınır kapılarından yapılmaya başlamıştır. Soğuk savaş sırasında bir birine hiç olmadığı kadar uzak kalan fakat doğal ticaret hinterlandına sahip Gaziantep-Halep, son yıllarda canlanan sınır ticareti ile tekrar kavuşmuş bulunmaktadır.

Özellikle Suriye-Gaziantep arasında ciddi bir gelir kaynağı olmuş ve illerin kalkınmasını sağlamıştır. Gaziantep sahip olduğu ekonomik dinamizm, girişimcilik ruhu ve ticaret potansiyeli ile Sınır ticaretinin ilde ve bölgede gelişmesine önemli katkılar sunmuştur. Sınır Ticaretinden elde edilen gelirler yeni istihdam alanları oluşturmak ve yeni yatırımlar için sermaye olarak kullanılmıştır. Sınır Ticaretinin avantajlarından faydalanmak isteyenlerin sayısı her geçen gün artmıştır. Fakat bu durumu istismar edenler kaçakçılığı sınır ticaretine tercih etmiştir. Kaçakçılığın artması bu konuda önlemler alınması ve yeni politikalar geliştirilmesini sağlamıştır. Bölge halkı kaçakçılıktan gelir elde etmekte ve bölge kalkınmasına katkıda bulunmaktadır. Bunun için belli şartlar ve kotolar çerçevesinde sınır ticareti yapılmasına karar verilmiştir. Sınır ticareti ile bölge halkı kaçakçılıktan vazgeçmiş ve kanunlar çerçevesinde ticaret yapmış olacaktır.¹⁴¹Türkiye’de ilk olarak Sınır ticareti 1972’de Gümrük denetlenmesi açısından ele alınmıştır. Uygulamaya geçiş ise Türkiye’de 1978-1979’lu yıllarda yaşanan petrol krizi ve döviz sıkıntısından sonra petrol krizine çare bulabilmek için başlatılmıştır. Sınır Ticareti, Türkiye’de ilk olarak 1978’de Petrol krizi nedeniyle İran’la başlamıştır. İlerleyen yıllarda diğer sınır illerine komşu ülkelerle de başlamıştır. Türkiye’de sınır ticareti zamanla değişikliklere uğramıştır. Bu değişim dönemsel ihtiyaçlardan ziyade amacından sapan uygulamalar ve kaçakçılığın artmasından kaynaklanmaktadır. Doğu ve Güneydoğu illerimizde ekonomik kalkınma diğer bölgelere oranla çok düşük seviyede kalmıştır. Bölge halkının ihtiyaçlarını daha ucuz ve kolay temin edebilmeleri amacıyla, belirli tarım ve sanayi ürünlerini komşu ülkelerden sağlanması ve ihracattaki

¹⁴¹ Tahir Öğüt. a.g.e.,s.34-43; İbrahim Halil Sugözü , Melike Atay. **Sınır Kapılarının Güneydoğu Anadolu Bölgesi Ekonomisi Üzerine Etkileri Kapsamında Habur Sınır Kapısı**, TC. Kilis 7 Aralık Üniv. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi 1.Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, Bildiriler Kitabı, Kasım 2010, Kilis/Türkiye, s.59-61; Fahriye Keskin. **Türkiye-Suriye arasındaki Sınır Ticaretinin Dış Politika Boyutu**, TC. Kilis 7 Aralık Üniv. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi 1.Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, Bildiriler Kitabı, Kasım 2010, Kilis/Türkiye, s.113-115; Tunay Karakök. a.g.e., s.129-133; Mehmet Marangoz, Günel Önce, Hale Çelikkın. a.g.e., s.157-166; Osman Z. Orhan. **Sınır Ticaretinin Türkiye Ekonomisine Etkileri**, İstanbul Ticaret Odası, Ağustos 2000,Acıkar Matbacılık, İstanbul, s.64-67,82,83,90-92.

prosedürleri azaltıp ekonomik canlılık sağlamak için sınır ticareti uygulanmaya başlanmıştır. Yakın komşuluk ilişkileri, taşıma giderlerinin olmaması, ihracat ve ithalat işlemlerinde uygulanan formalitelerin bu ticarete olmaması kalkınma da önemini arttırmaktadır. Sınır ticareti iki ülke arasında muhtemel işbirlikleri için altyapı oluşturmakta, komşu ülkeler arasındaki güven, barış ve refahın artmasında önemli rol oynar. İklim koşullarının elverişsiz olması, üretim faktörlerinin yetersizliği, yeni istihdam alanlarının yetersizliği, güvenlik ve ulaşım imkânlarının yetersiz olması bölge kalkınmasını zorlaştırmaktadır. Bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi için sınır ticareti bazı şartlar ve izinlere bağlı olarak gerçekleştirilmiştir. Sınıra yakın bölgelerde oturan tacirler İl valiliğinden aldığı belge ile sınır ticareti yapma kolaylığı sağlamaktadır. Geniş bir sınıra sahip olan Güneydoğu illerimiz dış ticaretle birlikte sınır ticaretinde avantajlar yakalamıştır. Günlük ihtiyacı karşılamak için Petrol ürünleri ile başlayan sınır ticareti zamanla günlük ihtiyacın dışına çıkarak karlı bir ticaret haline gelmiştir. Akaryakıtın belirlenen limitten fazla getirilip, benzin istasyonlarında herhangi bir vergi alınmadan satılması ile bu uygulama tartışılır hale gelmiştir. İlerleyen yıllarda bu konuda önlemler alınmış, bölgede 2002 yılında ise akaryakıt ticareti tamamen yasaklanmıştır. Kalitesiz motorinin satılması haksız rekabete yol açtığı gibi araçların bozulmasına ve hasarlı hale gelmesine neden olmuştur. Kükürt oranının fazla olması da çevre kirliliğini arttırmıştır. Yasaklamayla birlikte sınır ticareti düşmüş özellikle ithalat durma noktasına gelmiştir. Bölge halkının ihtiyaçlarını karşılaması için izin verilen malların, iç bölgelere ihracatının yapılması haksız rekabete yol açmakta ve normal yollarla ticaret yapan kişi ve kurumların zarara uğramalarına neden olmaktadır. Ayrıca denetimsiz olarak bölgeye sokulan sigara, şeker gibi ürünler vergi kaybına neden olmuştur. Tüm bu olumsuzlukların yanı sıra istihdam sağlanması ve girişimciliği teşvik ederek bölge ekonomisine katkı sağlamıştır. Belirli bir tecrübe ve yeterli birikim olmadan küçük bir sermaye ile yapılabilmektedir. Sınır ticareti ülke mallarının tanınması ve yaygınlaşması sonucunda Türk mallarına talebin artmasını sağlamaktadır. Artan talep zaman içerisinde normal ihracatı da arttıracak ve gelişmesini sağlayacaktır. Ülkede döviz artışı sağlayarak bölgesel kalkınmaya destek olacaktır. Sınır ticaretinin avantajları olduğu gibi dezavantajları da vardır. Sadece Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın belirlemiş olduğu ürünlere izin verilmesi, kota sınırının olması, üçüncü menşe etiketli ürünlerin yasak olması, ticaret kapsamına girmeyen ürünlerin ithal edilememesi, sadece

sınır bölgelerde yaşayan esnaf ve tacirlere satılması ve ülkenin her tarafına ürün dolaşımının yasak olması dezavantajları arasında sayılır. Kaçakçılık, iç piyasayı bozma, güvenlik gerekçesi ve düzenli kontrol edilebilir bir sınır ticareti için Sınır Ticaret Merkezleri'nin kurulmasına karar verilmiştir. Anlaşma gereği İran'la üç sınır kapısına kurulmuştur. ¹⁴²Sınır ticareti kapsamında ticaret yapılan diğer ülkeler; Gürcistan, Bulgaristan, Suriye, Nahçıvan ve Irak'tır. Sınır ticareti yapan iller ise Ağrı, Ardahan, Gaziantep, Hakkâri, Hatay, Edirne, Iğdır, Kilis, Mardin, Şanlıurfa, Şırnak ve Van'dır. İhracatı ve ithalatı yasaklanmış ya da belli kurum ve kuruluşlara bırakılmış maddeler, ticaret politikası önlemleri kapsamındaki kota, koruma, damping ve sübvansiyona karşı vergi önlemlerine tabi ürünler ile 5201 sayılı Harp araç ve gereçleri ile silah, mühimmat ve patlayıcı madde üreten sanayi kuruluşlarının denetimi hakkında kanuna tabi ürünler sınır ticaretine konu edilemez. Petrol ve petrol ürünleri, Yerli üretim ve imalatın korunması ile ithalatta ve iç piyasada haksız rekabeti önlemek için çay, şeker, fındık, antepfıstığı, canlı hayvan, et ve et ürünleri, süt ve süt ürünleri ile Dış Ticaret Müsteşarlığınca İthalatının durdurulması gerektiği bildirilen ürünlerin ticareti yapılamaz. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığınca bazı tarım ürünleri için belirlenen hasat dönemlerinde ilgili ürünlerin sınır ticareti yapılamaz. Sınır ticareti kapsamında transit ticarete müsaade edilemez. Sınır Ticareti kapsamında 2008 yılında sadece İran'la 550 bin Dolar değerinde ithalat gerçekleşmiştir. İthalata konu olan ürünler; karpuz, kivi, hurma, patlıcan, pekmez, darı, nar ve su deposudur.2009 yılı Ocak-Ekim döneminde 1,3 milyon dolar İran, 22,870 dolar Suriye'den sınır ticareti kapsamında ithalat gerçekleşmiştir. İran'la 2009 Temmuz-Aralık döneminde 11,747 dolar hurma ve 12,000 dolar muz ithalatı gerçekleşmiştir. Sınır ticareti ile ithal edilen tarım ürünleri yerli üreticileri olumsuz etkilemiştir. Yerli ve ithal ürünlerin karıştırılarak ihraç edilmesi ve bu ürünlerin iade edilmesi tarım ihracatını olumsuz etkilemiştir. Sınırdan denetimsiz olarak geçirilen hayvanlar hayvancılık sektörüne zarar vermiş ve hayvan hastalıklarının artmasına yol açmıştır. Petrol ürünlerinin sınır ticareti kapsamında ülkeye sokulması

¹⁴² Mustafa Tan, Fuat Altundal. **Türkiye'de Sınır Ticaretinin Gelişimi ve Mevcut Durumu**, İstanbul, 2008, s.11-21,90-100; Mehmet Kara. **Ekonomik Etkileri Açısından Türkiye'deki Sınır Ticaretinin Değerlendirilmesi**, *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.7, Y.2005, S.3, s.61-77; Mehmet Özçiloğlu, M. Murat Sakar. **Sınır Ticareti Uygulaması sorunlar ve Çözüm Önerileri**, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi* (6:1) 2011, 2010, s.21-24,36-43; Rıdvan Karluk, Betül Yüce Dural. **Sınır Ticaretinin Türkiye ve Komşu Ülkelere Etkileri**, *TC. Kilis 7 Aralık Üniv. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi 1.Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, Bildiriler Kitabı*, 2010, Kilis/Türkiye, s.50-55; Fatih Mehmet Öcal, Filiz Tutar, Mehmet Vahit Eren. a.g.e., s.68-70; Betül Yüce Dural, Hülya Göktepe. a.g.e., s.229-234; Osman Z. Orhan. a.g.e., s.10-20,31-37.

devletin 2 milyar dolar düzeyinde vergi kaybetmesine neden olmuştur. Devletin vergi kaybının yanı sıra sektörde kar kaybı yaşanmıştır. Ancak Bu olumsuzluklara rağmen sınır ticareti sermaye birikimi için fırsatlar yaratmaktadır. Sınır ticareti ile getirilen Akaryakıt enflasyonla mücadelede yardımcı olmuş, piyasa fiyatlarını düzenleyici etkisi olmuştur.¹⁴³ 1996-2004 yılları arasında komşu ülkelerle sınır ticareti miktarı toplam 1 milyar 20 milyon dolar civarında olmuştur. İlk sınır ticareti Ağrı-Gürbulak sınır kapısında başlatılmıştır. Aynı yıl içerisinde Gaziantep-Ünlüpınar ve Karkamış sınır kapılarında Suriye ile sınır ticareti yapılmasına izin verilmiştir. 1986'da Hatay-Cilvegözü sınır kapısı Suriye ile 1987'de Van-Kapıköy sınır kapısı İran'la, 1988'de Hakkâri-Esendere, 1989'da Artvin-Sarp sınır kapısı, 1989'da Erzurum ilinin Ağrı-Gürbulak sınır kapısından İran'la, Artvin-Sarp sınır kapısı ile de Bağımsız Devletler Topluluğu'yla, 1990'da Kars ilinin Ağrı-Gürbulak sınır kapısından İran ve Artvin-Sarp sınır kapısından Bağımsız Devletler Topluluğu ile Sınır Ticareti yapılmasına karar verilmiştir. Aynı yıl Mardin, Hakkâri ve Şırnak illerinin Mardin-Habur sınır kapısından sınır ticareti yapılmasına izin verilmiştir. 1997 yılında Edirne ilinin Bulgaristan iline sınır ticareti yapılmasına izin verilmiş fakat daha sonra yasaklanmıştır. Sınır ticaretinin bazı bölgelerde amacından sapması, iç piyasa dengesini bozması, güvenlik, kaçakçılık gibi gerekçelerle 2000 yılında kapsamı daraltılmıştır. Yeni düzenlemelerle Suriye, İran, Irak, Nahcivan ile Türkiye arasındaki sınır ticareti yeni bir şekle kavuşturularak Sınır Ticaret Merkezleri kurulmuştur. 2011 yılında Gaziantep en fazla ithalat yapan il olmuş, bu ithalatta petrol ithalatı önemli rol oynamıştır. 2004-2010 yılları arasında en çok ihracat Irak ve Suriye, İthalatta ise Suriye ve İran ön planda olmuştur. 2011 yılında Suriye'de yaşanan gelişmeler sınır ticaretini de etkilemiş, neredeyse %80 oranında azalma yaşanmıştır.¹⁴⁴ Savaş başlamadan önce, Komşularla Sıfır Sorun Politikası, kalkan

¹⁴³ Dış Ticaret Müsteşarlığı, "Sınır Ticaretinin Uygulanmasına İlişkin Tebliğ (İHRACAT: 2009/7)" 16 Haziran 2009 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/06/20090616-9.htm>(05.05.2015); "Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı",<http://www2.tbmm.gov.tr/d23/7/7-10642c.pdf>, (05.05.2015) s.1-5; Ayşe Nur Mercan. "Sınır Ticaretinin Geliştirilmesi ve Sınırların Serbest Yerler Haline Dönüştürülmesi",Mevzuat Dergisi, S.158, Y.14, 2011, <http://mevzuatdergisi.com/2011/02a/01.htm> (11.05.2015). Sabri Azgün, Haktan Sevinç. "Van-İran Arasındaki Sınır Ticareti ve Gelişme Potansiyeli", TC. Kilis 7 Aralık Üniv. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi 1.Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, Bildiriler Kitabı, 2010, Kilis/Türkiye,s.151-154,<http://www.orgtr.org/tr/sinir-ticareti-merkezlerikurulmasına-iliskin-karar-bkk20035408>, (05.05.2015).

¹⁴⁴ Mustafa Tan, Fuat Altundal. a.g.e.,s.21-30,38,39; Mehmet Kara. a.g.e., s.61-64, 69-77; Taşkın Deniz. **Sınırlar, Sınır Ticareti ve Sınır Ticaret Merkezleri**, International Journal of Social Science Volume 6 Issue 4, p. 351-370, 2013,s.352,358-369; Osman Z. Orhan. a.g.e.,s.20-30.

kapsamdaki ticaretin tek taraflı olarak gerçekleşmesine neden olmuştur. Ayrıca izin verilmeyen sınır ticareti kaçakçılığı beraberinde getirmiştir.¹⁴⁶ Suriye sınır ticareti ile ilgili hiçbir karar almadığı için tek taraflı ithalat gerçekleşmiştir. Suriye'nin sınır ticareti uygulamasına yönelik her hangi bir uygulaması da bulunmamaktadır. Suriye'nin bu konuya önem vermemesi Türkiye'nin Suriye sınırına Sınır Ticaret Merkezi kurmasını da etkilemiştir. Suriye sınırına sınır ticaret merkezi kurulmamasında diğer önemli bir neden de iki ülke arasında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşmasıdır. Bu anlaşmayla sınır ticaretinin ve sınır ticaret merkezlerinin cazibesi ve avantajları ortadan kalkmıştır. Serbest Ticaret Anlaşmaları sınır ticaretinin yerine geçmekte, sınır ticaretinin avantajlarını ortadan kaldırmaktadır.¹⁴⁷ Sınır ticaretine gölge düşüren kaçakçılık ülke ekonomisini olumsuz etkilemektedir. Kaçakçılık önemli vergi kaybına neden olmaktadır. Vergi açısından önemli şeker, çay, akaryakıt, gıda ürünleri, canlı hayvan, cep telefonu, ilaç ve kozmetik gibi temel eşya ve ürünlerin kaçakçılığının yapılması ülkenin ekonomik güç kaybetmesine neden olur. Kayıtlı istihdam alanlarının açılmasını engellemekte ve haksız rekabet nedeniyle yerli işletmelerin zararına sebep olmaktadır. Ülkeye kaçak yollarla getirilen ürünler Doğu ve Güneydoğu Anadolu sınır illeri üzerinden ülkeye sokulmakta ve diğer illere sevk edilmektedir. Sınır illerinde kaçakçılıktan en çok PKK terör örgütü gibi suç örgütleri beslenmekte ve kaçakçılık yapanlardan da haraç alarak ciddi gelir elde etmektedir. Sınır illerine komşu ülkelerde yaşanan savaş ya da her hangi bir olumsuz durum kaçak emtianın ülkeye rahat olarak girmesine fırsat vermektedir. Elde edilen yüksek kar ve cezaların caydırıcı olmaması kaçakçılığı cazip hale getirmektedir. Halkın büyük bir kısmı da kaçakçılığı suç olarak kabul etmemekte, geçim kaynağı olarak görmekte ve bu yolla gelir elde etmeye devam etmektedir. Terör gruplarının finansmanını kesmek için kaçakçılığın önlenmesi, halkın bu konuda daha duyarlı olması gerekmektedir. Uludere'de kaçakçılık yaparken terörist sanılıp vurulan gençlerin öldürülmesi bu konunun ne kadar hassas ve önemli olduğunu bir kes daha göstermiştir. Kaçakçılığın normalleşmesi, yasal bir sınır ticareti olarak kabul edilmesinin önüne geçilmeli, devlet yeni istihdam alanları oluşturarak ve yatırım desteği sağlayarak kaçakçılığı önlemeye çalışmalıdır. Kaçak olarak ülkeye sokulan ürünlerin denetimsiz olarak piyasalarda dolaşması sağlık sorunlarına neden

¹⁴⁶ Nesli Öztürk. **Suriye Arap Cumhuriyeti**, İzmir Ticaret Odası, Dış Ekonomik İlişkiler Müdürlüğü, 2006, s.9.

¹⁴⁷ Mehmet Özçiloğlu, M. Murat Sakar. a.g.e., s.21,24.

olmaktadır.¹⁴⁸ Sınır Ticareti'ni geliştirmeye yönelik alınan kararlar maalesef istenilen kalkınmanın ve gelişimi sağlayamamıştır. Yöre halkının gelişmesini ve ekonomik refahını sağlamak amacıyla yürütülen ticaret zamanla aracılardan ve terör grupların denetimine geçmiştir. Terör gruplarının haraç ve kaçakçılıkla finansman sağlaması güvenlik endişesi taşıyan yöre halkını uzaklaştırmıştır. Sınır ticaretine hükümetin gerekli özeni göstermemesi, modern ve teknolojik tesislerin hizmete girmemesi, mevzuatta sürekli değişiklikler yapılması sıkıntılar yaşanmasına neden olmuştur. Sınır ülkelerde yaşanan savaş ve iç karışıklıkların Türkiye sınır ticaretini olumsuz etkilemiştir.¹⁴⁹

Türkiye- Suriye sınırında kayıt dışı diye nitelendirebileceğimiz önemli bir sınır ticareti bulunmaktadır. Temel ihtiyaç maddeleri başta olmak üzere, sigara, şeker gibi birçok mal karşılıklı olarak sınırdan geçmektedir. Fakat son dönemde Suriye'de yaşanan savaş ve terör örgütlerinin varlığı bu ticareti durma noktasına getirmiştir. Sınır ticaretinin durması başta Gaziantep olmak üzere Mardin ve Hatay ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Sınır ticaretinin miktarı net olarak bilmesede bölge aktörlerince Gaziantep ve Hatay için yaklaşık olarak 2 milyon dolar civarında olduğu dillendirilmektedir. Sınır ticaretinin durması, geçimini bu yolla sağlayan aileleri ekonomik dar boğaza sokmuştur.¹⁵⁰

Türkiye ile Suriye arasındaki sınır her dönemde çok geçirgen olmuştur. İki ülke arasında geçişleri sağlayan ya da mal geçişini resmi olmayan yollardan yapan gruplar bulunmaktadır. Belirli bir ücret karşılığı geçişler sağlanmaktadır. Bölgeye döşenen mayınlar ve önlemler caydırıcı olmamaktadır. Suriye iç savaşında da kaçak yollarla ülkemize girenlerin sayısı oldukça fazladır. Ayrıca Suriye iç savaşı ile sınırdan muhalif savaşçıların da giriş çıkış yaptığı ve silah kaçakçılığı yapıldığı da gündeme gelen konular arasındadır.¹⁵¹ Gaziantep sınırında silah ve mermi kaçakçılığı yapılmaktadır.

¹⁴⁸ Mehmet Özcan. “Terör ve Kaçakçılık”, Ankara Strateji Enstitüsü, Şubat 2012, <http://www.ankarastrateji.org/yazar/prof-dr-mehmet-ozcan/teror-ve-kacakcilik/> (18.05.2015); Mustafa Çöğgün. “Terörle Mücadelenin Bir Parçası Olarak Kaçakçılıkla Mücadele”, 2013, http://www.tid.web.tr/ortak_icerik/tid.web/154/9%20Mustafa%20C3%87%C3%96%C4%9E%C3%9CN.pdf (18.05.2015), s.41,44.

¹⁴⁹ Taşkın Deniz. a.g.e.,s.363.

¹⁵⁰ Veysel Ayhan. **Türkiye İle Suriye Arasındaki Krizin Gaziantep Ve Hatay Bölgesi Ekonomileri Üzerindeki Etkileri**, Uluslararası Orta Doğu Barış Araştırmaları Merkezi – IMPR Rapor No: 12, 2012, s.6.

¹⁵¹ Osman Bahadır Dinçer. **Suriyeli Mülteciler Krizi ve Türkiye Sonu Gelmeyen Misafirlik**, 2013, USAK Brookings Enstitüsü, Ankara 2013, s.11,14.

Yapılan operasyonlarda çok sayıda silah, av tüfeği, mermi, saçma, tabanca vb. araçların Suriye'den Türkiye'ye kaçak yollarla getirildiği tespit edilmiştir.¹⁵²

Gaziantep sınır ticaretinin yanı sıra ekonomik kalkınmayı hızlandırmak için Teknopark oluşturma faaliyetlerine başlamıştır. 2008 yılında faaliyete geçen Gaziantep Teknopark Güneydoğu Anadolu Bölgesinin ilk teknoparkı olma özelliğine sahiptir. Akademisyenler, işadamları ve sanayicileri buluşturmaya ve yeni katma değeri yüksek ürünler sunmaya hedeflemektedir. Gaziantep Teknoparkı'nın oluşturulmasıyla Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin ekonomik ve teknolojik alanlarda kalkınması, bölgenin dışa bağımlılığının azaltılması sağlanacaktır. İleri teknoloji ürünlerinin yurtdışına pazarlanması ile yabancı sermaye yatırımları bölge ve ülke çapında artacaktır. Teknopark bünyesinde bilişim, imalat, sanayi, elektrik-elektronik, mekatronik, tekstil, telekomünikasyon, medikalteknolojiler, çevre teknolojileri, petrokimya, gıda, biyoteknoloji ve nanoteknoloji gibi sektörler ağırlık kazanmaktadır. Teknoparklar Bölgesel kalkınmayı sağlamada önemli bir faktördür. Teknolojik üretimi artırarak ilin kendi kendine yeterliliğini sağlamaktadır. Vasıflı işgücü istihdamını ve AR-GE çalışmalarına dayalı ürün ve hizmet miktarını artırır. Bünyesinde bulunan firmaların küresel piyasalara açılmasını, Firmaların bilimsel projelere destek sağlamasını ve üniversite-sanayi işbirliği ile projelerin ürüne dönüştürülmesini sağlar. Yerli teknolojinin gelişmesiyle bölgede ekonomik gücü ve refahı artırır. İnovasyon uygulamalarının hızla yayılarak toplumda bilim-teknoloji kültürünü artırır. Bölgeler arası farklılıkların azalmasını sağlar. Teknoparkların avantajları olduğu gibi dezavantajları da bulunmaktadır. Gaziantep bölgesinde yoğunlukta olan aile şirketlerinin bünyesine dâhil edilememesi sınırlı üretime neden olur. Sunulan Ulaşım ve Tüketim ihtiyaçlarının yeterli olmaması Firmalar için caydırıcı nitelik taşımaktadır. Gaziantep Teknopark'ı konusunda toplum bilinçlendirmesinin yeterli olmaması, Teknopark bilinirlik düzeyinin az olması başvuran firmaların sayısının az olmasına neden olmaktadır. Projelerin ürüne dönüştürülmesi sırasında yönetmeliklerin fazla olması firma atılımlarını olumsuz etkilemektedir. Gaziantep Teknoparkı'na gereken önemin verilmesi halinde bölgede ve Türkiye'nin Ortadoğu pazarında söz sahibi olması kaçınılmazdır. Üniversite ve firmaların işbirliği hem bilim hem de üretim alanında

¹⁵²<http://www.haberler.com/gaziantep-te-sinir-kapisinda-kacakcilik-operasyonu-4389771-haberi/> (20.05.2015).

Gaziantep ve çevresine büyük fırsatlar sunacaktır. Üretilen ürünlerin Sınır Ticareti kapsamında ihraç edilmesi ürün miktarında artışa, maliyetlerde ise düşüşe neden olacaktır. Gaziantep Teknoparkı'na daha çok kaynak aktarılması ve yatırım yapılması halinde bölgesel kalkınma sağlanacak ve sınır ticareti artacaktır.¹⁵³

2.3.4. Gaziantep Turizm Potansiyeli

Gaziantep'in ekonomik gelişimine paralel olarak sanayi turizmi daha çok gelişmiştir. Ancak Gaziantep sanayi turizminin yanında kültür ve turizm potansiyeli ile geniş bir turizm merkezi olmaya adaydır. Bu kapsamda yapılan "sanayi turizmi", "kültür turizmi", "sağlık turizmi", "kongre ve fuar turizmi", "gastronomi turizmi" ve "üniversite turizmi" ile Antep adından söz ettirmektedir. Gaziantep'teki kurum ve kuruluşlar, kentin sanayi ve ticaret alanında geliştirilmesi için yürüttükleri çalışmaların yanında kültür, sanat ve turizmin gelişimi için de ortak akılla hareket etmektedirler. Sanayi, ticari ve turistik amaçla kente gelen ziyaretçilere rahat, güvenli ve hızlı ulaşım imkânları, konforlu konaklama tesisleri ve oteller, yöresel lezzet ve tatları sunmak, kısacası kaliteli hizmet için hep birlikte hareket etmektedirler. Yapılan çalışmalar neticesinde Gaziantep'te kültürel doku yeniden canlanmakta, müze ve konaklama tesisi sayısı her geçen gün artmakta, fuar ve kongre organizasyonları çoğalmakta, ulaşım olanakları iyileşmektedir. Ayrıca kent, açılan Suriye ve Irak resmi konsoloslukları ve artan fahri konsolosluk ile diplomasi merkezi yolunda ilerlemektedir.¹⁵⁴

Gaziantep tarihi dokusunu ve kültürel yapısını koruyarak turizm sektöründe de adından söz ettirmeyi başarmıştır. Sahip olduğu turizm potansiyeli ile yeni istihdam alanları açarak ilde sürdürülebilir kalkınmayı desteklemektedir. En eski yerleşim birimlerinden birisi olması, birçok medeniyete ev sahipliği yapması, İpek Baharat yolu güzergâhında olması, Doğu- Batı medeniyetlerinin kesişim noktasında olması ve ticaret merkezi olması Antep'in tarihi ve kültürel önemini arttırmıştır. Her milletin ya da medeniyetin kendinden bir parça bulacağı Antep, tarihi mirasını korumayı ve günümüze kadar getirmeyi başarmıştır. Sahip olduğu bu miras turizm alanında ile avantajlar

¹⁵³ Erdiñ Tutar, Nahide Küçük. **Bir Sınır Ticareti olarak Gaziantep'te Teknopark'ın Sınır Ticareti Olası Etkileri**, *TC. Kilis 7 Aralık Üniv. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi 1.Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, Bildiriler Kitabı*, 2010, s.552-554.

¹⁵⁴ <http://www.gto.org.tr/Turizm-icerik-20.html> (04.04.2015); "Gaziantep Turizm Analizi Projesi", TRC1/11/DFD/2039 Gaziantep Turizm Elçileri Derneği, <http://www.ika.org.tr/upload/yazilar/2011-DFD-Raporlari-757200.pdf> (04.04.2015), s.7-9.

sağlamaktadır. Dülük Hitit devletinin kalıntılarıyla turistik önemini korumaktadır. Arkeolojik çalışmalar Antep'in, Paleolitik Çağ' a kadar uzanan zengin bir kültürel mirasa sahip olduğunu göstermektedir. Asurlular, Persler, Romalılar, Bizanslılar, Abbasiler ve Selçuklular gibi güçlerin hâkimiyetine tanıklık etmiş olan Gaziantep'te Osmanlı İmparatorluğu döneminde inşa edilmiş olan çok sayıda cami, han, hamam ve medrese bulunmaktadır. Sahip olduğu tarihi ve kültürel değerler ile ulusal ve uluslararası bir değer katmaktadır.¹⁵⁵ Antep bulunduğu konumdan dolayı Taş Çağı'ndan günümüze kadar kesintisiz olarak yerleşim görmüştür. Yapılan araştırmalarda tarih öncesi çağlara ait yaklaşık 120 farklı arkeolojik yerleşim yeri tespit edilmiştir.

639 yılında Müslümanların eline geçmesi ile Gaziantep'in ünlü Ömeriye Camii o dönemde fethin bir sembolü olarak yapılmıştır. Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerinden Belkıs/Zeugma gibi birçok antik yerleşim alanlarının kalıntıları da günümüze kadar ulaşmıştır. Fırat Nehri'nin kıyısında yer alan Zeugma, Roma İmparatorluğu döneminde çok zenginleşmiş bir antik kenttir. Antik kentten çıkarılan bu mozaikler Gaziantep Müzesinde sergilenmektedir. Selçuklular, Memlûklular ve özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde birçok cami, mescit, han, hamam, medrese ve üstü kapalı çarşılar yapılmış, kent aynı zamanda üretim, ticaret ve el sanatları yönünden de ilerlemiştir. Günümüzde dahi bu han ve hamamlar işlevselliğini korumakta, ticaretin ve özellikle de eşine rastlanmayan zengin el sanatlarının üretildiği ve satıldığı yerler olarak faaliyetini sürdürmektedir. Zincirli Bedesten, Hüseyin Paşa Bedesteni ve Kemikli Bedesten günümüzde ticari işlevlerini sürdüren bedestenlerdir. Evliya Çelebi Gaziantep gezisinde kentte 3900 dükkân, iki bedesten olduğunu, uzun çarşı ve Saraçhane'nin üzeri örtülü dükkânlardan oluşan kapalı çarşıların olduğunu anlatır.¹⁵⁶Yapılarıyla dikkat çeken Antep Evleri; yüksek duvarlar arkasında, dış mekânlardan mümkün olduğunca soyutlanmış Hayat (Avlu)'a dönük yapılardır. En çok zaman geçirilen bu avluların yapımına önem verilmiştir. Avluların tabanları genellikle özel işlemeli taşlarla döşenmiştir. Antep evleri tarihi dokusu ve kendine has mimarisiyle bugün hala ayakta dimdik durmakta ve ziyaretçilerine ev sahipliği yapmaktadır. Gaziantep'in Araban İlçesi sınırları içerisindeki Elif, Hisar ve Hasanoğlu köylerinde üç

¹⁵⁵“Gaziantep Ticaret Borsası Stratejik Plan 2012-2015”, <http://www.gtb.org.tr/yonetim/pdf/27112014185624.pdf> (11.03.2015),s.6-8.

¹⁵⁶“Güneydoğu Anadolu Rehberi”, *Gaziantep* 27.07.2011, <http://www.guneydogumirasi.org/pdfs/gaziantep.pdf>, s.142.

adet Roma mezar anıtı yer almaktadır. M.S. 2. ya da 3. Yüzyılda yapıldığı tahmin edilen bu Anıt mezarlar Antep'in turistik değerini daha da arttırmaktadır. Tarihi Antep Camileri, kentin silüetine sağladıkları görsel katkı ile Turistik çekim merkezi haline gelmiştir. Sadece ibadethane ile sınırlı kalmayan tarihi camiler dönemin izlerini taşımakta ve tarihe tanıklık etmektedir. Kentin gelişiminin izlenmesine olanak sağlayan belgesel nitelikleri ile kentin vazgeçilmez mimari değerleridir. Bölgede 1822 tarihinde meydana gelen deprem ve özellikle de Antep Harbi sırasında kullanılan top mermileri yapılarda oldukça büyük tahribata neden olmuştur. Savaş sonrası bazı camiler ve mescitler aslına uygun olarak tekrar inşa edilmiş, tahribata uğrayanlar ise onarılmıştır. Gaziantep Savunması sırasında kentte yaklaşık 50 civarında caminin bulunduğu, fakat bunlardan bazılarının hedef alınarak yıkılması sonucu sadece 30 tanesi korunarak günümüze kadar ulaşabilmiş ve ibadete açılabilmiştir. Ömeriye Cami, Ali Nacar Cami, Boyacı Cami, Şeyh Fethullah Cami Ve Külliyesi, İhsanbey (Esenbek) Cami, Hacı Nasır Cami, Handaniye (Handan Bey) Cami, Eyüpoğlu Cami, Kılıçoğlu Cami, Ömer Şeyh Cami, Bostancı Cami, Ahmet Çelebi Cami ve sayabileceğimiz daha birçok tarihi cami ibadete açık ve aynı zamanda turistik önem taşımaktadır. Kentte dikkat çeken yapılardan biride tarihi hamamlardır. Temizlik ihtiyacına binaen yapılan hamamlar son dönemde teknolojinin gelişmesi, evde banyoların sıcak suya sahip olması ve sauna gibi yan hizmet veren mekânların açılması sonucu hamamlar ihtiyaç olmaktan çıkmıştır. Hamamlara olan talebin azalması ve bakımsızlık sonucu bu yapılar maalesef yeterince korunamamıştır. Günümüze kadar gelebilen tarihi hamamlardan bazıları, Şeyh Fethullah Hamamı, Hüseyin Paşa(Tuğlu) Hamamı, Paşa Hamamı, Keyvanbey Hamamı, İki Kapılı Hamam, Naip Hamamı, Nakıpoğlu Hamamı, Tabak Hamamı, Eski Hamam ve Pazar Hamamı'dır. Kentte ziyaret edilebilecek kaleler de mevcuttur. Bunlar; Gaziantep Kalesi, Rumkale, Araban Kalesi, Tılbaşar Kalesi'dir. Yıllara meydan okuyan bu kaleler ihtişamlarıyla şehrin güzelliğine güzellik katmaktadır. Ayakta kalan yapılardan kiliseler günümüzde farklı amaçlar için kullanılmaktadır. Kendirli Kilisesi, Aziz Bedros Kilisesi, Nizip Fevkani Kilisesi bunlardan birkaçıdır. Gaziantep tarihi ve kültürel değerlerine sahip çıkarak bu değerleri koruma altına almıştır. Yapılan birçok müzede bu değerler sergilenmektedir. Turistik açıdan önem taşıyan bu müzeler dünya çapında değere sahiptir. Gaziantep'te bulunan başlıca müzeler; Zeugma Mozaik Müzesi, Gaziantep Arkeoloji Müzesi, Hasan Süzer Etnografya Müzesi, Gaziantep

Atatürk Anı Müzesi, Gaziantep Kültür ve Tarih Müzesi, Gaziantep Savaş Müzesi, Bayazhan Kent Müzesi, Emine Göğüş Mutfak Müzesi, Gaziantep Oyuncak Müzesi, Gaziantep Atatürk Anı Müzesi, Gorgo Medusa Cam Eserler Müzesi'dir.¹⁵⁷Gaziantep sahip olduğu müze sayısı ve yeni eklenecek müzeleri ile bir müze kenti olma potansiyeline sahiptir.

Eşsiz bir damak tadı sunan Antep mutfağı, tüm dünya mutfakları arasında ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Tarih boyunca geleneklerinin ve yöresel özel damak lezzetinin zenginliğini koruyan Gaziantep Mutfağı, Gaziantep Turizmi'de önemli bir yere sahiptir.¹⁵⁸ Özellikle Antep baklavası vazgeçilmez bir tat olmaya devam etmektedir. Gaziantep Sanayi Odası'nın Avrupa Birliği'ne resmi başvurusuyla Antep Baklavası uluslararası 'Coğrafi İşaret' olarak tescillenmiştir.¹⁵⁹Gaziantep Sanayi Odası çalışmalarına hızla devam etmekte 'Antep Kutnu Kumaşı'nın tescil sürecini başlattı. GSO; ülkemizde sadece Gaziantep'te üretilen ve dokuma sanatı 16. yüzyıla uzandığı bilinen Antep Kutnu Kumaşı'nın "Coğrafi İşaretini" almak için Türk Patent Enstitüsü'ne (TPE) başvuruda bulundu.¹⁶⁰ Kültürel değerlerine sahip çıkmaya devam eden GSO 'Antep Katmeri'nin patenti için harekete geçmiştir. Antep ürünlerinde markalaşmaya devam etmektedir.

Kültürel değerlerini geleceğe taşıyarak yaşayan Gaziantep'te; Sedef Kakmacılığı, Bakırcılık, Kutnu Dokumacılığı, Aba Dokumacılığı, Yemenicilik, Antep İşi El İşlemeleri, Gümüş İşlemeciliği, Antep Kilim ve Halı Dokumacılığı, Küpçülük, Kuyumculuk, Semercilik, Zurnacılık ve Müzik Aletleri yapımı var olmaya devam etmektedir. Kültürel değerlerine sahip çıkan Antep halkı takdiri çokça hak etmektedir. El Sanatları alanında da oldukça zengin bir potansiyele sahip olan Antep cazibe merkezi olma özelliğini korumakta ve ürünlerini sunmaya devam etmektedir.¹⁶¹

Gaziantep, Kurtuluş Savaşı hatıraları, zengin tarihi ve kültürel çevresi, hizmete giren otoyolu, bölgenin ihtiyacı olan uluslararası havaalanı, GAP'ın kapısı durumundaki

¹⁵⁷ Gaziantep İli Kültür ve Turizm Müdürlüğü, "Tarihi Yapılar ve Gezilecek Yerler", Gaziantep Turizm Raporu 2012, <http://www.gaziantepturizm.gov.tr/TR,52331/tarihi-yapilar-ve-gezilecek-yerler.html> (08.05.2015).

¹⁵⁸Mustafa Gözel.a.g.e., s.25.

¹⁵⁹ "Antep Baklavasının Tescili", <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=49345&l=1> (10.05.2015).

¹⁶⁰ <http://www.gso.org.tr/?gsoHaberID=3156> (10.05.2015)

¹⁶¹"Tarihi yapılar ve gezilecek yerler", <http://www.gaziantepturizm.gov.tr/TR,52331/tarihi-yapilar-ve-gezilecek-yerler.html> (09.05.2015).

konumu, hâlâ önemini yitirmeyen tren garı ile turizm açısından dikkat çekmektedir. Leziz yemekleri, zengin el sanatları, mozaikleri, camileri, kaleleri, antik kentleri, ören yerleri, hanları, hamamları, kasterleri, türbeleri, kiliseleri, yaylaları, ovaları, gezi ve mesire yerleri, adını verdiği baklavası ve fıstığı, sanayi tesisleri, ticari canlılığı ve diğer yönleri ile turizmin son yıllarda adından söz ettirdiği önemli merkezlerden biridir.

Şehre 2011 yılında toplam 82.625bin yerli ve 69.506 bin yabancı turist Gaziantep havalimanı, İslâhiye ve Karkamış sınır kapılarından giriş yapmıştır.¹⁶²2011 yılı turizm verilerine baktığımızda; Zeugma Mozaik Müzesi 79.311 bin, Kahramanlık Panorama Müzesi 129.130 bin, Savaş Müzesi 205.406 bin, Mevlevi Müzesi 35.103 bin, Gaziantep Kültür Tarihi Müzesi 25.000 bin, Emine Göğüş Mutfak Müzesi 82.942 bin ziyaretçi ağırlamıştır. Gaziantep konaklama tesislerinin 39'u Turizm İşletme Belgesi, 56'sı Belediye Belgesi tesistir. Talepler doğrultusunda konaklama tesislerinin artırılması hedeflenmektedir.¹⁶³

Gaziantep sayısız tarihi güzelliğinin yanı sıra, doğal güzellikleri ile de önemli bir turizm merkezidir. Gaziantep il sınırları içerisinde doğa turizmi/ekoturizm potansiyeline sahip alanlar bulunmaktadır. Bunlar; Yesemek, Zeugma, Rumkale, Dülükbaba Antik Kenti, Dülükbaba Tabiat Parkı, Burç Tabiat Parkı, Erikçe Kent Ormanı, Köklüce Kanyonu, Sakçagözü şelalesi, Sarıkaya, Denizin Kuzusu Mağarası, Kuzu Yatağı Merzimen Çayı, Sofdağı, Hızırlı Yaylası, Alleben Göleti, Karkamış Taşkın Ovası Sulak Alanı, Tahtaköprü Yaban Hayatı Geliştirme Sahası, Gaffur Baba Tepesi'dir.¹⁶⁴Gaziantep il içi turizm hizmetinin yanı sıra çevre illere turlar düzenlemektedir. Gaziantep'ten Şanlıurfa'nın Birecik ve Halfeti, Adıyaman'ın Besni, Kahramanmaraş'ın Pazarcık, Osmaniye'nin Bahçe, Hatay'ın Hassa ilçeleri ve Kilis'e turlar düzenlenmekte, gezi programlarına dâhil edilmektedir.¹⁶⁵

¹⁶²Mustafa Gözel. a.g.e.,s.29,31.

¹⁶³<http://www.gto.org.tr/Turizm-icerik-20.html> (09.05.2015).

¹⁶⁴Mustafa Gözel. a.g.e.,s.47.

¹⁶⁵<http://www.gso.org.tr/Content/?gsoSyfID=177> (14.05.2015).

Tablo 25: Turizm Göstergeleri

TURİZM GÖSTERGELERİ	Yıl	Birim	Gaziantep	Türkiye	SIRA**(81 İl içinde)
Belediye Belgeli Konaklama Tesislerinde Toplam Geceleme Sayısı(Yerli+Yabancı)	2011	Adet	179.106	49.729.234	39
Belediye Belgeli Konaklama Tesislerinde Geceleme Sayısı(Yabancı)	2011	Adet	18.305	22.662.247	26
Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Toplam Geceleme Sayısı(Yerli+Yabancı)	2011	Adet	502.424	106.505.481	15
Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Geceleme Sayısı(Yabancı)	2011	Adet	101.098	78.888.865	16

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/yayinupload/katalog.pdf>

NOT:*Gösterge negatif anlam içerdiğinden bu gösterge için sıralamadaki öncelik azdan çok olana göre yapılmıştır.

**Bazı göstergeler için bir takım illerin verileri eksik olması veya gizli olması nedeniyle sıralama kimi durumlarda 81'e kadar çıkmamaktadır.

** İllerin Verileri eşit olması durumunda bu iller aynı sıra numarasını paylaşmaktadır.

Gaziantep Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en çok turist ağırlayan illerinden biridir. Her geçen gün otel sayısını arttıran il daha fazla turist ağırlamaya başlamıştır. Özellikle vizelerin kaldırılması ile Suriye'den çok fazla turist ağırlamıştır. Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Toplam Geceleme Sayısı(Yerli+Yabancı) 2011 yılında 502.424 adettir. Bu oranla 81 il içinde 15. Sırada yer almaktadır. Belediye Belgeli Konaklama Tesislerinde Toplam Geceleme Sayısı(Yerli+Yabancı) 2011 yılı verilerine göre 179.106 adettir. Bu sayı Türkiye ortalamasının çok altındadır. Belediye bölgenin en önemli turizm merkezi olmak için daha fazla yatırım yapmalı ve konaklama tesisi sayısını arttırmalıdır.

2.3.5. Gelir dağılımı

Türkiye’de 1950 yılından sonra başlayan göç hareketleri, göç veren, göç alan yerler, göç eden kişiler üzerinde derin ve farklı etkiler bırakmıştır. Sanayileşmeye bağlı olarak gerçekleşen iç göç olgusu, kırsal alanları itici, kentsel alanları cazip hale getirmiştir. Kitle iletişim ve ulaşım araçlarındaki teknolojik gelişmeler ve yenilikler iç göçe hız katmıştır. İç göçler, göç alan ve göç veren yerlerin hem fiziki yapısını hem de sosyo-ekonomik yapısını derinden etkilemiştir. Türkiye’de yaşanan iç göç hareketleri az gelişmiş, Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu, Karadeniz ve İç Anadolu Bölgelerinden gelişmiş kentlere doğru olmuştur. Güneydoğu Anadolu’nun en gelişmiş sanayi ve ticaret kenti olan Gaziantep’te bölgede en çok göç alan il olmuştur. Özellikle 1990’dan sonra yoğun olarak göç almıştır. 2000’li yıllardan sonra Gaziantep’in hızla gelişmeye devam etmesiyle göç oranı daha da artmıştır. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinden yoğun göç almıştır. Göçle beraber ilin gelir dağılımı bozulmuş, yoksul kesimin kentteki payı artmaya başlamıştır. 2011 yılında İKA’nın yaptığı bir araştırmada, Göç nüfusunun %50’den fazlası gecekonda da yaşadığı, %70’den fazlasının merkezi ısıtma sistemlerinden faydalanamadığı, %71’inin aracının olmadığı ve %80’den fazlasının tatile gidemediği tespit edilmiştir. Göç eden kişinin gelirlerinin düşük olduğu, iş bulmakta zorlandıkları ve yoksulluk sınırında yaşadıkları tespit edilmiştir.¹⁶⁶ Göçler ilde gelir dağılımı farklılıklarının oluşmasına ve beklenen yaşam kalitesinin altında yaşam sürüldüğünü göstermektedir. İlin devam eden iç göçle beraber, yeni iş imkânlarının yaratılmaması gelir dağılımı farklılıklarının devam etmesine neden olacaktır.

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yoksulluk ve gelir dağılımı eşitsizliği bulunmaktadır. 2001 Küresel kriziyle beraber artan yoksulluk ve gelir adaletsizliği daha görünür hale gelmiştir. Türkiye 2002 yılından sonra uyguladığı politikalarla gelir dağılımında iyileşme, mutlak yoksul sayısında ve yoksulluk oranında görece azalma yaşanmıştır. Sosyal içerikli politikalar, sosyal yardımlar ve sağlık alanında yapılan reformlar gelir dağılımı adaletsizliği ve yoksullukla mücadelede yardımcı olmuştur. Fakat alınan önlemler ve çalışmalar bölgeler arası gelir dağılımı eşitsizliğini ortadan kaldıramamıştır. GAP’la bölgede yatırımlar ve enerji artışı yaşanmasına rağmen insani

¹⁶⁶ Salih Öztürk, Nurcan Örgen, Ömer Cengiz Çelebi. **Gaziantep İlinin İç Göç Konusunda Mevcut Durum Analizinin (Tanı Çalışmasının) Yapılması ve Strateji Belgesinin Hazırlanması Projesi**, Gaziantep Üniversitesi, İKA, TC.. Kalınma Bakanlığı, s.10,11,62-69.

yaşam kalitesinin artırılması ve yoksulluk sınırının düşmesi gibi sosyal konularda henüz istenen gelişmeler yaşanmamıştır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin yeterince gelişmemesinde özellikle 1990'lı yıllardan sonra artan terör olayları, Irak'a uygulanan ambargonun sınır illeri ticaretine etkileri, Ortadoğu'da devam eden karışıklıkların Bölgeye olumsuz etkileri, bölgede yatırım eksikliği gibi nedenler ekonomik faaliyetleri olumsuz etkilemiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Gelir dağılımı %20'lik dilimler itibariyle incelendiğinde aldığı pay diğer bölgelere göre azdır. TÜİK tarafından 2002'den beri uygulanan İstatistikî Bölge Birimi Sınıflaması(İBBS) altında 12 bölge Düzey 1 bölge sınıflamasına göre, Türkiye'de hane halkı başına düşen eşdeğer hane halkı kullanılabilir geliri 2013 yılında ortalama olarak 13.250 TL olarak tahmin edilmiştir. İstanbul 18.248 TL'lik ortalama ile en yüksek paya sahip bölge olmuştur. Güneydoğu Anadolu Bölgesi ise 6.920 TL'lik payla en düşük eşdeğer hane halkı kullanılabilir gelirine sahiptir.¹⁶⁷

¹⁶⁷ Adem Üzümcü, Mustafa Korkat. **Türkiye'de Gelir Dağılımı Adeletsizliği ve Yolsuzlukla Mücadelede Sosyal Yardımların Gelişimi (2003-2012)**, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 5, S. 8, 2014,s.135-138,142-144; C.Erden Hephaktan, Asil Alkaya. **Türkiye'de Gelir Dağılımının Bölgesel Yönden İncelenmesi**, *Yönetim ve Ekonomi*, 2001, C. 8, S.2, Celal Bayar ÜNV. İ.İ.B.F., Manisa,s.44-46; Nilay Çabuk. a.g.e.,s.50-55.

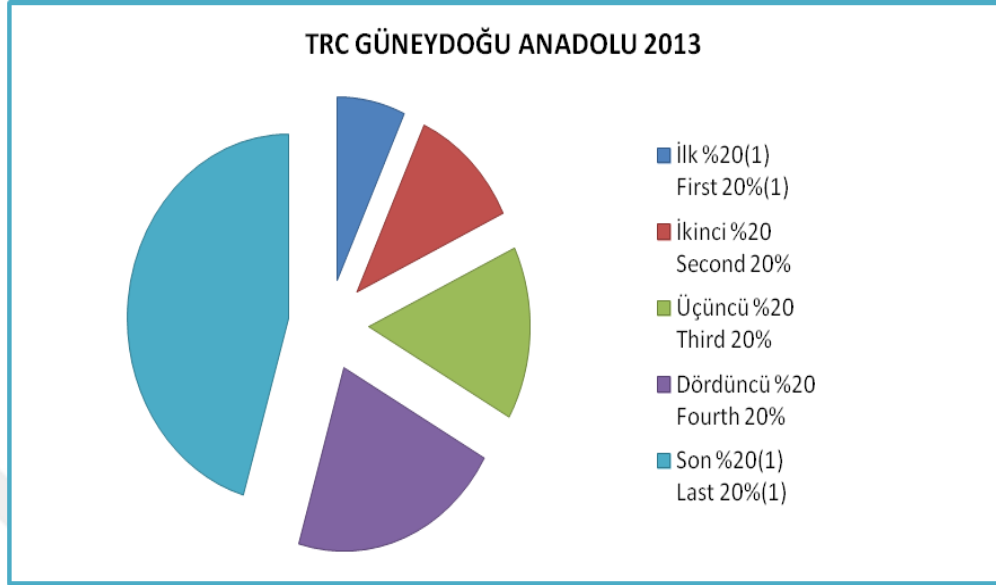
Tablo 26: Trc Güneydoğu Anadolu Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Gelirinin Bölgesel Dağılımı-(206-2013)

TRC GÜNEYDOĞU ANADOLUEŞDEĞER HANE HALKI KULLANILABİLİR GELİRİNİN BÖLGESEL DAĞILIMI-(206-2013)	
Yıllar	Ortalama(TL)
2006	2 751
2007	3 591
2008	4 193
2009	4 655
2010	5 144
2011	5 418
2012	5 870
2013	6 920

Kaynak: www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1383

Yıllara baktığımızda 2006 yılında ortalama 2751 olan ortalama eşdeğer hanehalkı kullanılabilir geliri yıllar itibariyle artarak, 2013 yılında 6920'e yükselmiştir. Bu artış bölge için olumlu görünse de hala Türkiye ortalamasının ve diğer bölgelerin çok altındadır. Bölgenin en gelişmiş sanayi ve ticaret şehri Gaziantep, yeni yatırımlar ve ticaret potansiyeli ile TRC1 bölgesinde en büyük paya sahip ildir. Gaziantep, yeni yatırımlar ve istihdam alanları oluşturarak halkın refah seviyesini ve gelir dağılımını arttıracak çalışmalara devam etmektedir. Fakat Gaziantep bölge ortalamasına her ne kadar en büyük katkıyı sağlıyorsa da tek başına Türkiye ortalamasının üstüne çıkartmaya şimdilik muktedir değildir.

Grafik 2: Eşdeğer hane halkı gelire göre %20'lik gruplar itibariyle eşdeğer hane halkı gelir dağılımı-2013(İBBS,1. Düzey)



Kaynak: www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1383

Fertler eşdeğer hane halkı kullanılabilir gelirine göre küçükten büyüğe doğru sıralanarak 5 gruba ayrıldığında; 'ilk yüzde 20'lik grup' geliri en düşük olan grubu, 'son yüzde 20'lik grup' ise geliri en yüksek olan grubu tanımlamaktadır.

Yüzde 20'lik dilimlere baktığımızda en yüksek payı %45,5'lik oranla son%20'lik kesim almaktadır. Bunu %21,3'le dördüncü%20'lik kesim, %15,3'le üçüncü %20'lik kesim, %11,1'le ikinci %20'lik kesim almaktadır. En az paya sahip olan birinci%20'lik kesim ise %6,8 oranında pay almaktadır. Bu durum Türkiye genelinde yaşanan gelir dağılımı adaletsizliğinin bölgede de yaşandığını göstermektedir.

Tablo 27: Güneydoğu Anadolu(TRC)

Güneydoğu Anadolu(TRC)	Eğitim-İlkokullarda net okullaşma oranı (%)	Gelir Dağılımı-Gini katsayısı (Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelire göre)	Yoksulluk-Yoksulluk oranı (%), [Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir medyan gelirin % 60 kriterine göre]
2006	-	0,396	22,3
2007	-	0,366	17,4
2008	-	0,395	19,7
2009	-	0,411	21,2
2010	-	0,404	20
2011	-	0,396	22,2
2012	99,45	0,375	20,1

Kaynak: <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Gosterge/?locale=tr>

Türkiye iller arası gelir dengesizliği ve kalkınmada yaşanan eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için bazı illeri öncelikli kalkınma kapsamına almıştır. Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) kalkınma teşvikleri sağlamasıyla hayata geçirilmiştir. Bu politikanın hedefine ulaşması için bölgeler arası dengesizlikleri gidermek, istihdam yaratmak, katma değeri yüksek gelişmiş teknolojileri kullanmak ve yatırımların teşviki, yönlendirilmesi ve desteklenmesi gibi hedefler belirlenmiştir. Uygulama ilk olarak 1968 yılında başlamıştır. Gaziantep Kalkınma öncelikli iller arasında yer almaktadır. İlk yıllarda bütün iller ele alınmış olsa da 1980 sonrası daha az gelişmiş illere öncelik verilmiştir. Sanayi, ticaret ve tarım alanında alt yapısı olan iller bir dönem arka planda kalmıştır. Gaziantep'te sanayi ve ticaret alt yapısı ile geri planda kalan iller arasında olmuştur. İller arasındaki gelir dağılımını azaltmayı hedefleyen proje maalesef istenilen başarıyı sağlayamamıştır. Her ilin kendi içinde sahip olduğu farklılıklar ve teşviklerin tüm iller için aynı oranda sağlanamaması önemli etkenlerdir. Yatırımların daha gelişmiş illere yapılması istenilen kalkınmayı sağlayamamıştır. Bu durum gelir dağılımında eşitsizliklerin devam etmesiyle sonuçlanmıştır. Gelir dağılımı nüfusun kalkınmış illere doğru akmasına neden olur. Nüfus hareketliliği beraberinde gelir dağılımı hareketliliği

getirir. Böylelikle kişi başına gelir göç veren illerde artarken, göç alan illerde azalarak gelir eşitsizliğinin azalmasına olanak sağlayabilir. Ancak Türkiye’de yaşanan göç hareketinin gelir dağılımını azalttığı söylenemez.¹⁶⁸

Doğu ve Güneydoğu illerinde gelir dağılımı eşitsizliğinin yaşanmasında terör olaylarının etkisi de olmuştur. Özellikle 1980- 1990 yılları arasında bu bölgede gelir düzeyi Türkiye ortalamasının çok altında kalmıştır. Yapılan araştırmalar bölgeler arası gelir farklılıklarının hala devam ettiğini göstermektedir. Daha az il seçilerek başarılı bir kalkınma sağlamak mümkün olabilir. Fakat siyasi kaygılar kalkınmada öncelik verilecek illerin sayısının artmasına neden olmaktadır. İl sayısının fazla olması yatırım desteğinin miktarının azalmasına ve göreceli olarak daha iyi olan illere yönelmeye neden olmaktadır.¹⁶⁹Büyüme ile birlikte gelir dağılımı eşitsizliğinin giderilmesi gerekmektedir. Bunu sağlamak sadece makroekonomik politika uygulamalarıyla mümkün olmamaktadır. Ülkenin üretim kapasitesi arttırılmalı ve ekonomide potansiyel bir büyüme kabiliyeti kazandırılmalıdır. Ayrıca kayıt dışı ekonomiyle etkin mücadele sağlanmalı, iktisadi faaliyetler formel ve daha kurumsal bir yapıya kavuşturulmalıdır. Tasarrufların ve mevduat düzeyinin arttırılması ve tasarrufların tabana yayılması gerekmektedir. Devlet vergi politikalarını ve sosyal nitelikli harcamaları gözden geçirerek yeni tedbirler almalıdır. Güneydoğu Sanayici ve İş Dünyası Federasyonu(GÜNSİFED) Yönetim kurulu Başkanı Mesut İş sever, İktisadi kararlar alınarak gelir eşitsizliğinin dengelenebileceğini belirtmiştir. 2002-2007 yılları arasında gelir eşitsizliğinin alınan iktisadi kararlarla azaldığını, iktisadi karar mercilerinin gelir eşitsizliğini azaltmaya yönelik daha aktif politikaları uygulamaları gerektiğini dile getirmiştir. Bu dönemde zengin ve yoksul arasındaki fark kapanmaya başlamıştır. 2007-2011 yılları arasında ise küresel ekonomik kriz, konjektörel büyüme, yapısal reformların hız kestiği ve bireysel gelir dağılımında durağan bir seyre neden olmuştur. Zengin ile yoksul arasındaki fark bu dönemde sabit kalmıştır.¹⁷⁰ Gaziantep Ekonomi Forumu’na katılan Başbakan Yardımcısı Ali Babacan, Gaziantep’in Türkiye’nin en hızlı gelişen ve ilerleyen şehri olduğunu ve bölgeye ve dünyaya örnek olduğunu belirtmiştir.

¹⁶⁸Ramazan Sarı, Aytekin Güven. **Kalkınmada Öncelikli Yörelere Uygulamasının İller Arası Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi**, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 2007, S.34, s.77-96.

¹⁶⁹Orhan Karaca. **Türkiye’de Bölgeler arası Gelir Farklılıkları: Yakınsama Var mı?** , Nisan 2004, Ankara, https://www.econstor.eu/dspace/bitstream/10419/83269/1/dp_2004-07.pdf (19.04.2015), s.1-9.

¹⁷⁰http://www.olaymedya.com/Haber/ekonomikbuyumevegelirdagilimiesitsizligiilemucadele_1404380213.html (27.05.2015).

OECD'nin 2014 yılında yayımladığı raporda Türkiye'nin gelir dağılımı en hızlı düzeldiği ülke olduğunu ifade etmiştir. Dünya Bankasına göre orta kesimin %22'den %44'e yükseldiğini, bu gelişmelerin ileriye dönük umut verici olduğunu dile getirmiştir.¹⁷¹

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ekonomik gelişme ile birlikte gelir artışı yaşanmış fakat bu gelişme bölgeyi diğer bölgelerin önüne geçirmeye yetmemiştir. Bölgede Gaziantep diğer illerden farklı olarak insani gelişme yaşamıştır. Gaziantep'te yaşanan iyileşme bölgede de kısmen yaşanmasına rağmen sıralamadaki yeri değişmemiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi hala en az gelişmiş bölge olarak alt sıradaki yerini korumaktadır. Özel sektör yatırımlarının artmaya başladığı bölgede maalesef istenen iyileşmeler tam olarak yaşanmamıştır. Türkiye'de özel sektörde ücret eşitsizliği özellikle 1980'lerden sonra imalat alt sektörlerinde ve coğrafi bölgelere ve doğu-batı ayrımına göre artmaya başlamıştır. 2000'lerde sektörlere göre eşitsizlikte bir iyileşme gözlense de bölgeler arasında eşitsizliğin artmaya devam ettiğini görmekteyiz. Kamu sektörünün payı azaldıkça gelir dağılımı eşitsizliği azalmış, özel sektör gelir dağılımı farklılığını azaltmıştır. Ortalamanın üstünde kalarak eşitsizliğe en çok katkı yapan bölgeler Marmara ve Akdeniz olurken, aynı şekilde Ege ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ücret düzeyleri ortalamanın altında seyretmiştir.¹⁷² İllerde kalkınma politikaları doğru ve zamanında uygulanmadığı zaman gelir dağılımı eşitsizlikleri devam edecektir. Gaziantep son dönemde kalkınmaya verdiği önem ve yeni yatırım projeleri ile istihdam sağlamakta ve refah seviyesini arttırmaktadır. Bölgenin en gelişmiş ili olmakla birlikte gelir dağılımı eşitsizliğinin diğer illere göre az olduğu ildir. Fakat artan göç yeni istihdam alanları yaratılmasını zorunlu kılmaktadır. Gelir dağılımı farklılığını en aza indirmek yeni iktisadi politikaların yürürlüğe konulmasıyla mümkün olacaktır.

2.3.6. İstihdam ve iş olanakları

Türkiye genç ve dinamik bir nüfusa sahiptir. Bu durum ülke için büyük bir avantajdır. Fakat bu nüfusun istihdam edilememesi ise işsizlik sorununu meydana

¹⁷¹ <http://www.haberler.com/gaziantep-ekonomi-istisare-forumu-babacan-7316664-haberi/> (26.05.2015).

¹⁷² Adem Y. Elveren. **Gelir Dağılımı Çalışmaları İçin Bir Alternatif: Texas Üniversitesi Eşitsizlik Projesi Veri Setleri**, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s.39-41; Hakan Mihci. "Güneydoğu Anadolu bölgesindeki İnsani Kalkınma Düzeyi", 2012, <http://www.tek.org.tr/dosyalar/gaziantep1.pdf> (16.05.2015), s.6-10.

getirmektedir. İşsizlik sorununu çözmek başta devletin olmak üzere, işveren kurumların ve yerel ekonomik güçlerin istihdam alanları oluşturmasına bağlıdır. Devletin girişimciliği desteklemesi ve teşvik desteği sağlaması, gelirin sermayeye dönüşmesi yeni istihdam alanlarının oluşturulması açısından büyük öneme sahiptir. Ülke genelinde iller eşit gelişmişlik seviyesinde bulunmamaktadır. Buldukları konum, diğer illerle bağlantılara sahip olması, gelişmiş karayolu ağları, liman kenti olmaları, tarihi bir birikime sahip olması, gelişmiş sanayi ve ticaret potansiyeline sahip olması gibi etkenler bu illeri diğerlerinden daha önemli kılmaktadır. Türkiye’de özellikle batı da bulunan iller doğu illerine göre daha gelişmiştir. Yerli ve yabancı yatırımcılarda risk almamak için gelişmiş illeri tercih etmiştir. Doğu illeri yeterince yatırım desteği alamamış ve maalesef geri planda kalmıştır. Mevcut siyasi sorunlar ve terör olayları da bu illere yatırım yapılmasını engellemiştir. Tarım sektörünün gerilemesi ve su sorunları insanların memleketlerinden büyük illere göç etmelerine neden olmuştur. Sanayi alanında çalışmak için topraklarını terk eden halk, doğu illerinin sürekli göç vermesini beraberinde getirmiştir. Bütün bu olumsuzluklara rağmen şanslı sayabileceğimiz birkaç doğu ilimiz bulunmaktaydı. Gaziantep Doğu Anadolu bölgemizde bulunan bu illerden biridir. Sahip olduğu tarihi miras, Ortadoğu’ya açılan kapılara yakın olması, ticarete köklü bir deneyime sahip olması, gelişmiş karayolu ağına sahip olması, en önemlisi sanayi alanında sahip olduğu işgücü potansiyeli Antep’i diğer illerin önüne geçirmiştir. Bunların yanı sıra girişimci sayısının fazla olması ve halkın yerel kalkınmaya önem vermesi ilin en önemli özelliğidir. Girişimcilerin, Türkiye ve dünya piyasalarını yakından takip etmesi, yeni istihdam alanları oluşturmasını sağlamıştır. Bölgede en gelişmiş il olası ve sanayideki gelişimi ile çevre illerden göç almıştır. Düzenli Sanayi Bölgeleri oluşturulması yeni istihdam olanakları sağlamıştır. Yeni sanayi bölgelerinin oluşturulması işgücü potansiyelini de arttırmıştır.

Yapılan araştırmalar Türkiye nüfusunun 20 yıl sonra 90 milyona yaklaşacağını göstermektedir. Nüfusun artması yeni istihdam alanlarının oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır. Yani 20 yıl içinde her yıl 700 bin kişinin istihdam edilmesi gerekmektedir. Türkiye’nin bu istihdamı gerçekleştirebilmek için 490 milyar ABD dolarına ihtiyacı olacaktır. Her yıl işgücüne katılacak genç nüfusa iş yaratabilmek için 25 milyar dolarlık yeni yatırıma ihtiyaç vardır. Türkiye kamu yatırımları yeterli olmadığı için bu istihdamın özel sektör eliyle gerçekleştirilmesi gerekir. Bu durumda özellikle yabancı

yatırımlara çok fazla ihtiyaç vardır. İç tasarrufların yetersiz olması makro ekonomik sorunlara yol açmaktadır. İhtiyaç duyulan yatırımların finansmanını sağlamak dış borç bağımlılığına yol açar. Bunun en kolay yolu dış borç almaktır. Fakat kamu maliyesine ek yük getirmeyen doğrudan yabancı yatırımlardır. Dışa açık ekonomiye sahip ülkeler yabancı yatırımlardan faydalanarak gelişmeyi hedeflemektedir. Türkiye’de kalkınmada yabancı yatırımları Cumhuriyet öncesi ve sonrasında kullanmıştır. Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgesi bu yatırımlardan en az faydalanan ikinci bölgedir. Yeterince yabancı yatırım alamamasında bürokratik engeller, endüstri bölgelerinin yetersizliği, altyapı lojistiğinin eksik olması ve şehrin yeterince tanıtılmaması gibi faktörler sayılabilir. Yabancı yatırım ortaklığına pek sıcak bakılmaması ve orta yaş nüfusun bu konuda yeterince bilgiye sahip olmaması da etken olarak gösterilebilir.¹⁷³

KOBİ kredilerinin kullanımına baktığımızda, 2011 yılında Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgesi en az paya sahiptir. 2010 yılı ile kıyaslandığında Güneydoğu Anadolu bölgesinin kredilerdeki payı azalmıştır. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde orta ölçekli işletmeler en çok kredi kullanan işletmelerdir. Sektör olarak baktığımızda sanayi sektörünün ön planda olduğunu görmekteyiz. Kredi kullanan işletmelerde istihdam oranı büyük oranda artmıştır. 2010 yılında Güneydoğu Anadolu istihdam artışının en yüksek olduğu bölgedir.¹⁷⁴

Tablo 28: Gaziantep’in Aldığı Yatırım Teşvik Belgelerinin Yıllara Göre Adet Olarak Dağılımı

Gaziantep’in Aldığı Yatırım Teşvik Belgelerinin Yıllara Göre adet olarak dağılımı												
2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
3	08	60	33	03	05	5	18	1	72	90	30	79

Kaynak: <http://gso.org.tr/userfiles/yatirim.pdf>

¹⁷³ Bülent Özkan. a.g.e.,s.109-111,225-227.

¹⁷⁴“Reel Sektör (KOBİ) Kredileri İzleme Raporu (2011)”,Haziran 2013, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü, <http://www.hazine.gov.tr/tr-TR/Rapor-Sunum-Sayfasi?mid=551&cid=51&nm=555#> (20.04.2015), s.21-36.

2001 yılında Yatırım Teşvik Belgesi sayısı çok düşüktür. 53 adet olan belge sayısı 2002 yılında iki katına çıkmıştır. 2001 yılında az olmasının sebepleri arasında ekonomik kriz ve güvensiz piyasa ortamı gösterilebilir. 2000’li yıllarda en çok teşvik aldığı yıl 2003 yılıdır. 160 teşvik belgesi alınmıştır. Sonraki yıllarda azalmaya başlayan sayı 2010 yılında 172’ye çıkmıştır. 2011 yılında 190, 2012 yılında 230 ve 2013 yılında azalarak bu sayı 179 belgeye düşmüştür.

Tablo 29: Gaziantep Yatırım Teşvik Belgelerinin Dağılımı- 2013

Gaziantep Yatırım Teşvik Belgelerinin dağılımı- 2013				
İL	Alınan belge sayısı	Sabit yatırım tutarı (milyon TL)	Öngörülen istihdam	Kişi başı yatırım tutarı(TL)
Gaziantep	179	1.842	4.937	373.101

Kaynak: <http://gso.org.tr/userfiles/yatirim.pdf>

Gaziantep Yatırım Teşvik Belgesi alan ilk 20 il içerisinde 5. Sırada yer almaktadır.2013 yılında alınan belge sayısı 179, sabit yatırım tutarı 1.842 milyon TL’dir. Yatırımlarla öngörülen istihdam 4.937 kişi, hedeflenen kişi başı yatırım tutarı ise 373.101 TL’dir.

Tablo 30: Yatırım Miktarı(TL) Ve Sağladığı İstihdam(2001-2013)

Yatırım miktarı(TL) ve Sağladığı İstihdam(2001-2013)													
Yıllar	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Sabit yatırım (milyon TL)	216	562	443	637	393	442	270	413	832	1.106	2.208	1.867	1.842
İstihdam	3.230	5.421	4.746	5.576	3.965	2.806	2.804	2.553	3.413	3.937	4.763	4.482	4.937

Kaynak: <http://gso.org.tr/userfiles/yatirim.pdf>

Yatırım miktarı artan azalan bir grafik izlemiştir. 2001 yılında sabit yatırım miktarı 216 milyon TL'den, 2002'de iki katına çıkarak 562'ye çıkmıştır. 2009 yılından sonra daha da artmıştır. En yüksek rakamlara 2011 yılında 2.208 milyon TL sabit yatırım miktarı ile ulaşmıştır. Kısmen azalarak devam eden yatırım miktarı 2013 yılında 1.842milyon TL'olmuştur.

Yatırım teşviklerinin sağladığı istihdama baktığımızda artan azalan bir grafik görmekteyiz. 2001'de 3.230 olan sayı, 2002' de artarak 5.421' e ulaşmıştır. 2005 yılında azalarak 3.965'e düşmüştür. 2009 yılına kadar sürekli bir düşüş yaşanmıştır. Bu tarihten sonra artarak devam etmiş ve 2013 yılında 4.937'e yükselmiştir. Yatırımların azalması istihdamı da etkilemektedir. Yatırım miktarının arttığı yıllarda istihdam oranında da artış gözlenmiştir. Fakat 2006 ve 2008 yıllarında yatırım miktarı artmasına rağmen istihdam da artış sağlanamamıştır. 2013 yılında ise yatırım miktarı düşmesine karşın istihdam da azalma yaşanmamış bilakis bir önceki yıla göre artış yaşanmıştır.¹⁷⁵

Tablo 31: Gaziantep'in Aldığı Yatırım Teşvik Belgelerinin Yatırım Cinsi Ve Destek Sınıfına Göre Dağılımı

Gaziantep'in aldığı yatırım teşvik belgelerinin yatırım cinsi ve destek sınıfına göre dağılımı						
Yatırım Cinsine Göre Dağılım			Destek Sınıfına Göre Dağılım			
Yıllar	Komple Yeni Yatırım	Tevsi Yatırım	Diğer	Genel Teşvik Belgesi	Bölgesel Teşvik Belgesi	
2011	92	83	15	113	77	
2012	113	90	27	92	138	
2013	77	81	21	85	94	

Kaynak: <http://gso.org.tr/userfiles/yatirim.pdf>

1.Dünya Savaşından sonra Halep'in İmparatorluk elinden çıkması, yeni Türkiye'nin sınırlarının belirlenmesi, Gaziantep ticari hayatını durma noktasına getirmiştir. İlerleyen yıllarda Halep'in işlevini sürdürebilecek bir ile ihtiyaç duyulmuştur. Halep ile yakın ilişkilere ve köklü bir geçmişe sahip olan Gaziantep bu

¹⁷⁵ <http://gso.org.tr/userfiles/yatirim.pdf> (21.04.2015).

işlevi üstlenerek bölgenin en önemli ili olmuştur. Ticaret ve sanayide parlaması ile nüfusu hızla artmaya başlamıştır. Özellikle çevre illerden işçi göçü almıştır. Bölge halkı daha uzak illere göç etmek yerine kendi topraklarına ve ailelerine yakın, kültürüne uzak olmayan bir coğrafyada yaşamayı tercih etmişlerdir. Nüfusun artması ile işgücü bol ve daha ucuz olmuştur. İşgücünün fazla olması beraberinde tüketici nüfusu da oluşturmuştur.¹⁷⁶

Cumhuriyet'in ilk yıllarında tarıma dayalı sanayi ilk sırada yer almaktadır. 1927 Sanayi Sayımı'na göre alt sektörler arasında 1117 işyerinde 5284 kişi tarım sanayinde istihdam edilmektedir. Aynı tarihte 426 işyeri ve 1282 çalışan dokuma sanayinde istihdam edilmektedir. Dokuma sanayi istihdamda ikinci sırada yer almaktadır.¹⁷⁷

1980 sonrası dönemde büyük imalat sanayine kişi başına katma değer artışı, yıllık %4,25 oranıyla Türkiye ortalamasına ulaşmıştır. Ücretle çalışan sayısı ve yarı zamanlı çalışan sayısı 60 bine ulaşmıştır. Resmi işsizlik yok denecek kadar azdır.1981 yılında Küçük Sanayi Bölgesi'nin kurulmasıyla; oto sanayi, makine imalatı, ahşap işletmeleri ve diğer imalat gruplarında 20 bine yakın insan istihdam edilmiştir. Bu altyapı Antep'te ekonomik ilerleme sağlanmıştır. 1980 yıllara gelindiğinde Antep, Türkiye'nin imalat sanayinde 1-10 çalışanı içinde, 9316 işyeri ile Adana'dan sonra ikinci sırada yer almıştır. 1980- 1996 yılları arasında Türkiye ortalamasının 4 katı kadar işletme kurulmuştur. Bu işletmelerin her birinde 100'den fazla insan istihdam edilmektedir. 2002'den sonra Antep Avrupa Birliği İş Geliştirme Merkezi (ABİGEM) , Küçük sanayinin yapılandırılması görevini üstlenmiştir. ABİGEM Aile şirketlerinin kurulmasına önem vermiş ve desteklerini bu yönde arttırmıştır. Aile şirketlerinin kurulmasıyla daha çok iş imkânı sağlanması ve istihdam alanlarının yaratılması hedeflenmiştir.¹⁷⁸ 2007-2013 dönemini kapsayan 9. Kalkınma Planında, aktif iş gücü desteklenmesi başlığı altında girişimcilik politikalarının desteklenmesine önem verilmiştir. Özellikle kırsal kesimde ve az gelişmiş bölgelerde girişimcilik desteklenmiştir. Özel sektör- devlet ortaklığı olarak geliştirilen girişimcilik anlayışı, yeni teknolojilerin kullanılması ve yenilikçiliğin gelişmesi ile Türkiye ekonomisi ve bölge ekonomisinde kalkınma sağlamıştır. Gaziantep Sanayi Odası her yıl çeşitli

¹⁷⁶Hadi Albayram. a.g.e.,s.28-29.

¹⁷⁷Celal Pekdoğan. s.28.

¹⁷⁸ Kenan Mortan, Osman S.Arolat. s.27-28.

projeler düzenleyerek girişimcilere destek sağlamaktadır. Gazi Kent Üniversitesi ve KOSGEB işbirliği ile düzenlenen ‘Girişimcilik Destek Programı’nı başarıyla tamamlayan kursiyerlere 27.000TL geri ödemesiz ve 70.000TL sıfır faizli-geri ödemeli destek sağlayarak kendi işlerini kurma imkânı sağlamaktadır. Böylelikle KOBİ’lerin sayısı artacak ve istihdam alanları açılacaktır. GSO Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren Gaziantep’in sosyo- ekonomik gelişimi ve kalkınmasında büyük rol oynamıştır. İstihdam sağlamayı hedefleyen diğer önemli bir projede BECERİ-10 projesidir. İŞKUR destekli bu proje 2009’un ikinci yarısında, mesleki eğitim verilerek 200.000 işsize mesleki eğitim verilmesi hedeflemiştir. Bu proje ÇSGB, MEB, TOBB, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi işbirliği ile hayata geçmiştir. İşgücü niteliğini arttırmak ve gelişen teknolojiye uyum sağlayacak işgücü yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Piyasa talebini karşılayacak nitelikli işgücü, işsizliğin azalmasını sağlayacaktır.¹⁷⁹

Tablo 32: İl Bazında Temel İşgücü Göstergeleri, 2013

İl Bazında Temel İşgücü Göstergeleri, 2013													
İşgücüne katılma oranı				İşsizlik oranı						İstihdam oranı			
		%95 Güven aralığı				%95 Güven aralığı				%95 Güven aralığı			
İl adı	Oran (%)	Değişim katsayısı (%)	Alt sınır	Üst sınır	Oran (%)	Değişim katsayısı (%)	Alt sınır	Üst sınır	Oran (%)	Değişim katsayısı (%)	Alt sınır	Üst sınır	
Gaziantep	6,8	1,6	5,4	8,3	6,9	6,5	6,0	7,8	3,6	1,8	2,1	45,1	

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>

TUIK 2004-2013 yılları arasındaki verileri esas alarak ‘Hane halkı İşgücü Araştırması’ yapmıştır. İlleri işgücü, istihdam ve işsizlik göstergelerine göre bölgelere ayrılmıştır. Raporda Türkiye ve 26 İstatistikî Bölge Birimi Sınıflaması (İBBS) Düzey 2 bölgesi için değerlendirmeler yapılmıştır. Gaziantep bu araştırmada TRC1 Bölgesi içinde yer almaktadır. Gaziantep ile birlikte Adıyaman ve Kilis ili bulunmaktadır.

¹⁷⁹ Mehmet Vahit Eren, Erdiñç Tutar, Filiz Tutar, Çisil Erkan. ‘‘Yerel Ekonomik Kalkınmada Girişimciliğin Rolü: Gaziantep Örneği’’, <http://www.baltalimani.com/pdf/yerelkalkinmadagazianteporneği.pdf> (12.03.2015, s.369-372).

Araştırmaya göre Türkiye nüfusunun %3,3' ünü oluşturan bu bölgede Gaziantep en etkili ildir. TRC1 bölgesi, Türkiye toplam işgücünün %2,7'sini, toplam istihdamın %2,8'ini, toplam işsizliğin %2'sini oluşturmaktadır. Bölgenin 2013 yılı istihdam oranı %42'dir. Bu oran Türkiye ortalaması olan %45,2'nin altında kalmaktadır. İşsizlik oranının Türkiye ortalaması %9,7'dir. TRC1 bölgesinin işsizlik oranı ise %7,3 ile Türkiye ortalamasının altındadır. İstihdam da en büyük pay %44,2 ile hizmet sektörüdür. Sanayi sektörünün payı % 31,9, tarım sektörünün payı ise %23,9'dur. İşgücünün işte çalışma durumuna bakıldığında ücretli, maaşlı ve yevmiyeli çalışanların sayısı yıllar itibari ile artış göstermiştir. İşveren ya da kendi hesabına çalışanların sayısı ise azalan bir orana sahiptir. Bunda teşviklerin yetersiz olması ve sermaye yokluğu önemli sebeplerdendir. Tarım alanında ise son yıllarda bir atış görünmektedir. Bu artışta kendi toprağında çalışan aile işçilerinin etkisi vardır.¹⁸⁰ Gaziantep diğer iki il içinde hiç kuşkusuz en gelişmiş olanıdır. Sanayi ve ticaret alanında bölgenin en dinamik işgücü potansiyeline sahiptir. Ekonomik değeri yüksek tarım ürünü üretmesi ile tarım alanında da diğer illere fark atmaktadır. TRC1 bölgesinin tarım ve sanayide rekabet avantajı vardır. Bu rekabet avantajı bölgesel payın artmasını sağlamıştır. Fakat bu bölge uzmanlaştığı alanda rekabet avantajını kullanamadığı için tahsis etkisi negatiftir.¹⁸¹

Evlerde yapılan imalat öncelikle hane halkının kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yaptığı imalattır. Fakat köylerde yapılan ipekli ve pamuklu dokumalar ve çadır yapımında kullanılan keçe, kilim gibi imalatlar piyasada bulunabilmektedir. Ayrıca fıstık kabuğunun çıkartılması ve iç haline getirilmesi yine evlerde yapılmaktadır. Yine tekstil sanayinin bobin sarma, masura gibi bir kısım işleri de evlerde fason olarak yapılmaktadır. Gaziantep'te en yaygın üretim atölye tipi üretimdir. Atölye tipi üretim en üst seviyeye gelmiş durumdadır. Ağır sanayiye geçiş için gerekli olan büyük bilgi ve beceri birikimini bünyesinde barındırır. Torna- tasfiye atölyeleri, demir ve profilmeleri, bakırcıları, dökümcüleri, kasacıları, kaportacıları, oto tamirhanelerini, dingil ve karoser imalatçıları ve de çeşitli makine imalatçıları atölye tipi imalatçılara örnek olarak verebiliriz. Yapılan imalatın %80'i il dışına ihraç edilmektedir.¹⁸²

¹⁸⁰ "Hanehalkı İşgücü Araştırması, Bölgesel Sonuçlar 2003-2014 Yılları", TUİK, http://www.tuik.gov.tr/jsp/duyuru/upload/yayinrapor/HIA_2013.pdf s.70-71,

¹⁸¹ Mehmet Şahin, Özge Uysal. "Türkiye'de Bölgesel İstihdamın (Pay Dönüşümü) Analizi", Kamu-İş 2013, <http://www.kamu-is.org.tr/pdf/1312.pdf> (20.05.2015), s.31.

¹⁸² Mehmet Güllü. a.g.e.,s.80-83.

Sanayide istihdam edilme oranlarına baktığımızda; Küçük Sanayi Bölgesi'nin istihdam payı çok yüksektir. Küçük işletmelerin sayısının fazla olması bunda etkilidir. Yerel sermayenin kullanılması yeterince teşvik ve yatırımın olmaması küçük işletmelerin sayısını arttırmıştır. Organize Sanayi Bölgeleri sanayide istihdam sağlayan diğer önemli merkezlerdir. Gaziantep'te bulunan KOBİ'ler teşviklerden yararlanarak çok sayıda işletme kurmuştur. GAP'ın giriş kapısı olması kente yeni avantajlar sağlayacaktır. Projenin hayata geçmesiyle ilde yeni istihdam alanları açılacak ve mevcut alanlarda kapasite artırımına gidilecektir. Tarımda yaşanacak gelişmeler ürün verimliliğini arttıracaktır. Ürünlerin işlenmesi ve dağıtımın sağlanması zincirleme olarak istihdam kapasitesinin artmasını sağlayacaktır. Karayolları kavşağında olması ve Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılan kapısı olması lojistik olarak önemini daha da arttıracaktır.¹⁸³

Gaziantep bölge illeri içinde kalkınmaya en iyi entegre olmuş ildir. İmalat sektörüne yoğunlaşarak önemli bir istihdam sağlamıştır. Başta tekstil sektörü olmak üzere, gıda, kimyasal plastik, metal- makine, otomotiv yan sanayi, inşaat yan sanayi, orman – ağaç ve kâğıt, elektronik ve deri – işlenmiş deri sektörleri ile rekabete girmiştir. Küresel ekonomide yerini alarak, Türkiye'nin Ortadoğu pazarına açılan ihracat üssü olmuştur. Ekonomik gelişmeler yeni istihdam kapıları açmıştır. Bölge iller için de iş fırsatları yaratmıştır.¹⁸⁴

Sanayide hızlı bir ilerleme kaydeden Antep 30 yılda 4 adet Organize sanayi bölgesi kurmuştur. Organize Sanayi Bölgelerinin kurulması ile 70 bin işçi istihdam edilmiştir. Her büyüme beraberinde yeni bir sanayi bölgesi kurma ihtiyacını getirmiştir. Kurulan her bölge büyük istihdam yaratmıştır. Mikro işletmeler daha az istihdam sağlarken, büyük fabrikalar istihdam sağlamada küçük işletmelerin önüne geçmektedir. Toplamda 125 bin kişinin istihdamını sağlayan bu bölge, 2002 yılında yaşanan krizle 77 bin işçi istihdam etmiştir. Fakat azalan istihdam oranı hızlı toparlanma politikalarıyla artmaya devam etmiştir.¹⁸⁵

İstihdamın sanayi bölgelerinde payına baktığımızda; 1. Organize Sanayi Bölgesi'nde 138 firma faaliyet göstermektedir. Orta ölçekli bu firmalar; tekstil, makine,

¹⁸³Birgül Uyan. a.g.e.,s.40-56.

¹⁸⁴ Özkan Yıldız. a.g.e., s. 292-294.

¹⁸⁵ Kenan Mortan, Osman S. Arolat. a.g.e., s.41,42.

metal, kimya, plastik ve gıda sektörlerinde üretim yapmaktadır. Yaklaşık olarak 20 bin işçi istihdam edilmektedir. 2. Organize sanayi bölgesinde 277 firma faaliyettedir. Firma sayısının artırılması için çalışmalar yapılmaktadır. Bölgede tekstil, kimya, plastik ve gıda sektörleri ağırlıktadır. 20.000 işçi bu bölgede istihdam edilmektedir. Gaziantep'te en fazla istihdam sağlayan tekstil sektörüdür. Tekstil, İmalat sanayindeki istihdamın yarısından fazlasını (%51.12) gerçekleştirmektedir. Ardından sıra ile Gıda, makine-teçhizat ve kimya sektörüdür. Küçük işletmeler içinde ise en fazla istihdamı gıda sektörü sağlamaktadır.¹⁸⁶

Antep aile şirketçiliğinin yaygın olduğu illerimizden biridir. Aile şirketlerinin payı Türkiye ortalamasının üstündedir. Şirketlerin %90'dan fazlası 2-7 ortaklıdır. Aile şirketlerinin sorunsuz olarak iş yapması, genç üyelere avantajlar sunmaktadır. Aile şirketlerinde istihdam edilmeleri iş sorunu yaşamalarını engellemektedir. Eğitim alan gençlerin özellikle yaz aylarında mutlaka aile şirketinde çalışması, tecrübe kazanmaları için büyük avantaj sağlamaktadır.¹⁸⁷ Aile şirketi olarak yola çıkan birçok kuruluş zamanla büyümüş ve dev holdingler meydana getirmiştir. Türkiye'nin sayılı kuruluşları ve şirketleri arasında Gaziantep firmaları da bulunmaktadır. Kendi öz gücüyle ekonomik gelişimine hız kazandıran ilin bundan sonra ki en büyük hedefi dünya piyasalarında daha aktif olmaktır. Gaziantep'ten gerçekleşen ihracatın önemli kısmı Ortadoğu ve Avrupa ülkelerine yapılmaktadır. Gaziantep'in dünya çapında ihracat yapması öncelikle yerel halk için iş imkânı yaratırken, bölge genelinde de ciddi bir istihdam merkezi olacaktır. Gaziantep serbest bölgesinin kurulmasıyla istihdam oranı artmış ve işsizlik oranı azalmıştır. Bölge kendi bünyesinde 217 kişi istihdam etmektedir. Bölgede faaliyet gösteren işletmelerin çoğu yüksek istihdam sağlayan firmalardan oluşmaktadır.¹⁸⁸

Türkiye'de kadın işgücü özellikle enformel sektörde istihdam edilmektedir. Yarı zamanlı çalışma, esnek çalışma ve düşük ücret kadın işgücünün enformel sektörde öne çıkmasına neden olmaktadır. Kırsal bölgelerde yaşayan kadınlar tarım alanlarında yoğun emek sarf etmekte fakat aile işi olduğu için herhangi bir ücret almamaktadırlar. Ücretsiz aile işçisi kapsamında çalışmaktadırlar. Tarımda yaşanan yenilikler bu alanda

¹⁸⁶ Bülent Özkan. a.g.e., s.162-165.

¹⁸⁷ Kenan Mortan, Osman S. Arolat. a.g.e., s.44, 45.

¹⁸⁸ Mehmet Güllü. a.g.e., s.81,92.

emek gücünü azaltınca kente göç sonucu sanayi alanında iş arayışı başlamıştır. Kentleşme ile birlikte kadınların işgücü içindeki payı azalmıştır. Kadınların bu alanda erkeklerle eşit şartlara sahip olmadığı ve emeklerinin karşılığını tam olarak alamadıklarını görmekteyiz. OECD'nin 2011 yılında hazırladığı raporda enformel sektörde kadın işgücünün en fazla olduğu ülkeler Hindistan, Meksika ve Türkiye olarak tespit edilmiştir. Son yıllarda gelişmekte olan ülkelerde kadınların işgücüne katılım oranları artarken Türkiye'de azalmaktadır.¹⁸⁹ İGE raporuna göre, Türkiye'de kadınların iş piyasasına katılım oranı 2010 yılında %25 iken erkeklerde bu oran %75'tir. Kadınların meclisteki payı ise %9 olarak belirtilmiştir. 2010 yılı İnsani Gelişme Raporu'na göre Türkiye 0.679 İGE değeri ile yüksek insani gelişme kategorisindedir. Bu değer Türkiye'yi 169 ülke arasından 83. sırada yer almasını sağlamıştır. 1980-2010 yılları arasında Türkiye'nin İGE değerinin 0.467'den 0.679'a yükseldiği görülmektedir. Buda %45'lik bir artış demektir.¹⁹⁰ Türkiye'nin 2013 yılındaki İGE değeri 0,759 olmuştur. Bu değerle Türkiye, yüksek insani gelişme kategorisinde yer almıştır. 187 ülke ve bölge arasında 69. olmuştur. Bu dönemin toplam artışı %53'tür. Artan bu değerler Türkiye'nin son yıllarda İGE'nde gelişmeler gösterdiği görülmektedir. 2010 yılında Yüksek insani gelişme kategorisindeki ülkeler için ortalama olan 0.717 değerinin altında kalmıştır. 2013 yılına gelindiğinde ise Yüksek insani gelişme kategorisindeki ülkeler için ortalama 0.735 olarak ölçülen ve ayrıca, Avrupa ve Orta Asya ülkelerinin 0.738'lik ortalamasının üzerinde yer almıştır. 2013 yılında mecliste kadın sayısı %14,2'dir. Kadınların işgücüne katılım oranı ise %29,4, erkeklerin oranı ise %70,8'dir. Gaziantep İş-Kur Müdürlüğü'nün hazırlamış olduğu raporda Gaziantep'in 2010 yılında işgücüne katılım oranı %42, 2011 yılında ise %44,8 olarak gerçekleşmiştir. TRC1 Bölgesi'nde 20-24 ve 25-34 yaş aralığını temsil eden genç nüfusta istikrarlı bir artış gözlenmesine rağmen TRC1 Bölgesi işgücü oranlarının %50 seviyelerinde olması işsizliğin yüksek olduğunu göstermektedir. Gaziantep'te işsizlik oranları Kilis ve Adıyaman'a göre daha düşüktür.¹⁹¹

¹⁸⁹Merve Çalhan.“Kadın İstihdamı Raporu”, İpekyolu Kalkınma Ajansı <http://www.ika.org.tr/upload/yayinlar/TRC1-Kadin-Istihdami-Raporu-501695.pdf> (01.02.2015), s.1-25.

¹⁹⁰“2010 İnsani Gelişme Raporu Türkiye”, <http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/hdr/HDR2010Türkiye.pdf> (22.03.2014), s.1-7.

¹⁹¹“2014 İnsani Gelişme Raporu Türkiye”,[http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/hdr/2014%20%C4%B0nsani%20Geli%C5%9Fme%20Raporu%20%20A%C3%A7%C4%B1klama%20Notu%20\(T%C3%BCrkiye\).pdf](http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/hdr/2014%20%C4%B0nsani%20Geli%C5%9Fme%20Raporu%20%20A%C3%A7%C4%B1klama%20Notu%20(T%C3%BCrkiye).pdf) (12.02.2015), s.1-10; Hatice Serap Özen. “T.C.

Bu gelişmeler olumlu görünse de daha radikal adımlar atılmalı ve kadının toplumdaki yeri tekrar gözden geçirilmelidir. Bu oranlar nüfusunun yarısı kadın olan Türkiye için yeterli olmamakta ve gelişmiş ülkelerin gerisinde kalmaktadır. Türkiye genelinde kadının hala yoğun olarak tarım ve hizmet sektöründe istihdam edildiği görülmektedir. Kadınların ulusal ve yerel kalkınma politikalarında kadınlara da yer verilmelidir. Gelişmekte olan ülkelerin kadın istihdamını arttırması ülke ve bölge refahına katkı sağlayacaktır.

TRC1 Bölgesini oluşturan Gaziantep, Adıyaman ve Kilis illerinde kadınların işgücüne katılım oranı, Türkiye ortalamasının çok altındadır. Çalışan kadınların yarıdan fazlası ise tarım sektöründe çalışmaktadır. Tarım dışı sektörlerde ve resmi görevlerde çalışan kadın sayısı oldukça düşüktür. TRC1 Bölgesinde iş gücüne dâhil olmayan kadın nüfusu oldukça fazladır. Bu kadınların büyük çoğunluğu ev işleri ile ilgilendikleri için istihdam dışında kalmaktadırlar. Bunu özürülü, yaşlı ve öğrenci grupları izlemektedir. Tarım sektöründe istihdam edilen kadınların oranı Gaziantep'te daha azdır. Sanayi sektörünün yoğun olduğu Gaziantep ilimizde kadının tarım sektöründe istihdamı Adıyaman ve Kilis'e göre çok azdır. Tarım sektöründe çalışanlar mevsimsel işgücü oluşturmaktadırlar. Özellikle pamuk, fıstık, zeytin ve biber üretiminde mevsimsel olarak istihdam artışı sağlamaktadırlar. Bu yüzden Gaziantep'te hizmet sektörü dışında kadın istihdam oranının düşük olduğu söylenebilir. TRC1 Bölgesinde kadınların kayıt dışı çalışma oranlarının da oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Sanayi sektöründe önemli bir yeri olan Gaziantep'in bu sektörde istihdam ettiği kadın oranı oldukça düşüktür.

Sanayi sektöründe çalışan kadın oranı Adıyaman ve Kilis illerimizden fazladır. Özellikle halı, iplik, hazır giyim gibi ilin önemli tekstil kollarında kadın istihdam oranı yüksektir. Tekstil sektörü dışında kimya, plastik, kâğıt ve gıda sektöründe de kadın istihdamı göze çarpmaktadır. Fakat kadınların çalışma şartları, izinler, ücretleri gibi konuların düzenlenmesi ve iyileştirilmesi gerekmektedir. Sanayinin öne çıkan kollarından otomotiv, makine, metal ve kimya gibi yan sektörlerde kadın istihdamı oldukça düşüktür. Gaziantep'te ücretli çalışan kadınların toplam istihdama oranı görece düşüktür. Her firma kadın istihdam ediyor görünse de bu oran beklenenin altındadır. Daha iyi işlerde istihdam edilememe sebepleri arasında yine bölgede olduğu gibi eğitim

seviyesindeki düşüklük ve firma taleplerini karşılayacak nitelikte olamama gösterilebilir. İŞKUR Gaziantep İl Müdürlüğü, 2011 yılı verilerine göre Gaziantep'te özel sektör tarafından istihdam edilen kadın sayısı, kamu kurumları tarafından istihdam edilen kadın sayısından fazladır. Gaziantep ilinde dikkat çeken diğer bir hususta yüksekokul mezunu kadınların kendi istekleri ile istihdama katılmamalarıdır.¹⁹²

Gaziantep “Marka Şehir” projesiyle Tarihi, kültürel, ekonomik ve ticari altyapısı, büyük bir potansiyeli olan kenti harekete geçirerek yeni istihdam sağlamayı amaçlamaktadır. Gaziantep ara mal üretiminde daha fazla katma değer yaratacak ve rekabet gücünü arttıracak bir yapıya kavuşacaktır. Girişimciliği ve markalaşmayı destekleyerek yatırımcıları markalaşma konusunda yönlendirecektir. Yerli ve yabancı yatırımcıları şehre çekerek marka zengini bir kent oluşturmayı hedeflemektedir. Bir yılda 50, 5 yılda 250 marka yaratarak, markalaşmayı sağlamak hedeflenmektedir. Yeni markalar, yeni girişimciler kentte istihdam artışı sağlayacaktır.¹⁹³

2.3.6.1.Engelli istihdamı

Engelli vatandaşların sadece insan hakları ihlalleri konusunda değil aynı zamanda iş hayatında sahip olduğu hakları korumak için yapılan çalışmalar devam etmektedir. Engelli vatandaşlar arasında yaratıcılık kapasitesi çok yüksek insanlar bulunmaktadır. Bunların kendi işlerini kurmaları için gereken destek ve eğitim sağlanmalıdır. KOSGEB bu çerçevede başvuran kişilere ücretsiz girişimcilik eğitimi ve proje hazırlama aşamasında ise rehberlik hizmeti sağlamaktadır. Ayrıca KOSGEB'in 70 bin liraya kadar kredi desteği sağladığı uygulama Ankara, Gaziantep, Erzurum ve İstanbul'da başlatılmıştır. Bu çalışmanın kısa sürede tüm ülkeye yayılması planlanmaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın KOSGEB ile yapmış olduğu ‘Girişimci Engel Tanımaz Protokolü’ çerçevesinde engelli girişimciliği desteklenmektedir. Bu çalışmalar toplumsal duyarlılığı arttıracak, engelli bireylere örnek olacaktır. Kamuda istihdamı teşvik etmek amacıyla Özürlü Memur Seçme Sınavı(ÖMSS) uygulamasıyla 7.746 kişilik kadro açılmıştır. Bu kadronun yaklaşık 5 bini dolmuş, açık kalan alanlarda ise gerekli şartların sağlanması ile yeni 5 bin kişilik

¹⁹²Merve Çalhan. a.g.e., s.31-52;Özkan Yıldız. **İşverenlerin Bakış Açısından Türkiye'de Kadın İstihdamı: Bir Alan Araştırması**, *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* C. 2 S. 3 2013, s.101-108.

¹⁹³<http://www.markasehir.com/siteic.php~id=&altno=14&back=false.html> (26.05.2015).

kadro açılmasına karar verilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı da 2013 yılında 46 branşta 600 engelli öğretmen kadrosu açmıştır. Diğer meslek gruplarında da istihdam olanakları için çalışmalar devam etmektedir. 2012 yılı Engelli Memur Seçme Sınavı ile 2013 yılında ataması yapılan engelli memur sayısı 10 binin üzerindedir. Bu sayı geçmiş yıllara nispeten en yüksek engelli atamasıdır. Bu sınav dünyada bir ilk olma özeliği taşımakta sınav her açıdan engelli adayların durumlarına göre hassasiyetle yapılmaktadır.¹⁹⁴

Türkiye İş Kurumu Müdürlüğü ve Türkiye Sakatlar Derneği Gaziantep Şubesi arasında engelli istihdamını arttırmak için protokol imzalanmıştır. Engelli sayısının çalışma sektöründe artırılması hedeflenmektedir. ‘Ülkeme Katkı için Engelli Değilim’ projesi adı ile başlatılan çalışma il ekonomisine ve Türkiye ekonomisine katkı sağlayacaktır. Aktif olarak üretime katılan engelli vatandaşlarımızın kendi geçimlerini sağlamak hem de özgüvenlerini arttıracak bu çalışma Gaziantep’te meyvelerini vermiştir. Gaziantep’te engelli istihdamı Türkiye ortalamasının üstünde ve %93,5 gibi bir doluluk seviyesine ulaşmıştır. Uygun çalışma koşulları altında, zorluk çekmeyecekleri alanlarda istihdam edilen vatandaşlarımız için yeni istihdam alanları oluşturmak için çalışmalar yapılmakta ve yeni anlaşmalar imzalanmaktadır. Gaziantep engelli vatandaşlarına verdiği değeri bir kez daha göstererek Türkiye ve dünyaya örnek il olmuştur. Yeni çalışmalarla engelli istihdam alanlarını arttırmaya devam etmektedir.¹⁹⁵ 2014 yılında 3 bin engelli ile görüşülmüş ve 1050 engelli iş hayatına kazandırılmıştır. İŞKUR’ a kayıtlı engelli işsizlerin %40’ından fazlası işe yerleştirilmiştir. Gaziantep’te bu başarılı proje sayesinde engelli vatandaşlarımız aile, il ve ülke ekonomilerine katkı sağlamaktadırlar.¹⁹⁶

Tüm Türkiye’de 2002 yılı itibariyle engelli kontenjanında memur olarak çalışan engelli sayısı 5.777’dir. Bu sayı 2013 yılında 32.021’ e ulaşmıştır. Yapılan yasal

¹⁹⁴“TBMM Engelli Hakları İnceleme Raporu 2013”, https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2013/raporlar/engelli_haklari_inceleme_raporu.pdf (12.05.2015).

¹⁹⁵[http://www.tsd.org.tr/haberler/421-gaziantep-te-engelliler-istihdam-edilecek\(12.04.2015\);](http://www.tsd.org.tr/haberler/421-gaziantep-te-engelliler-istihdam-edilecek(12.04.2015);)
<http://www.aktifhaber.com/gaziantep-te-engelliler-istihdam-edilecek-1095134h.htm> (25.05.2015);
<http://www.haberler.com/gaziantep-te-engelliler-istihdam-edilecek-6800830-haberi/> (25.05.2015).

¹⁹⁶<http://www.engelsizgaziantep.com/haberler.php?objID=100093> (12.04.2015).

düzenlemelerle Türkiye’de engelli işçi sayısı 89.701’ e ulaşmıştır. Gaziantep’te 2013 yılında 486 engelli memur ve 1.968 engelli işçi istihdam edilmiştir.¹⁹⁷

2.3.6.2.İşsizlik

2001 yılında yaşanan ekonomik kriz belli bir gelişme seyrine sahip olan Gaziantep için olumsuz etkiler yaratmıştır. Yerel kalkınma projeleri yoğun olarak uygulanırken kriz ekonomiyi durma noktasına getirmiştir. Atağa geçen sanayi sektörü maalesef dış girdi ihtiyacının artması ve döviz fiyatlarındaki artışla birçok tesisin kapanmasına neden olmuştur. Kriz döneminde ilde yeterince yatırım olmamış, daha önce açılan 92 tesis kapanmıştır. 10 bin insan işsiz kalmıştır. Antep’liler yaşanan krizi atlatabilmek için harekete geçmiş ve Marka Şehir Antep sloganıyla özgüven tazeleyerek, yeni bir çekim alanı oluşturmak istemiştir. Bu hareketliliğin Anadolu’nun diğer sanayi illerinde de yankı uyandırması beklenmektedir. Yeni Sanayi Odağı olarak adından söz ettirmeye ve örnek sanayi şehri olmaya devam etmektedir.¹⁹⁸ 2009 yılı işsizlik oranı Türkiye ortalamasının üstünde gerçekleşmiştir. İşgücüne katılım ve istihdam oranı ise Türkiye ortalamasının altında gerçekleşmiştir. Gaziantep ilindeki işsizlik oranının bölge ve Türkiye ortalamasının üzerinde kalmasında nüfus artış hızının büyük etkisi olmuştur. Nüfus artış oranı yeni istihdam alanları yaratılmasına rağmen yeterli olmamıştır. Bölgenin en gelişmiş ili olması sürekli göç almasını etkilemektedir.¹⁹⁹

2011 yılı AB İlerleme Raporuna göre Türkiye’de kadın istihdamını arttırmak ve kadının iş hayatında korunması için çalışmalar yürütülmektedir. Erkeklerin işgücüne katılım oranı %70, kadınların katılım oranı ise %30’un altında kalmıştır. Kadınların aktif olarak iş arama oranları erkeklerin çok gerisindedir. Buna rağmen kadın işsizlik oranı, erkek işsizlik oranının biraz üzerindedir. TRC1 Bölgesinde (Gaziantep, Adıyaman ve Kilis) kadının işgücüne katılım oranı oldukça düşüktür. Kadınların büyük bir çoğunluğu ev işleri ile meşgul olduğundan istihdama dâhil olamamaktadır. Bölgede kurumsal olmayan nüfusun, tarım dışı işsizlik oranı ülke ortalamasının altında yer almaktadır. Bu oranın ülke ortalamasının altında olmasının nedeni kadın istihdamının

¹⁹⁷ <http://www.akpartigaziantep.org.tr/tr/icraat/kamuda-engelli-istihdami-yaklasik-6-kat-artti7/7102> (10.04.2015).

¹⁹⁸ Kenan Mortan, Osman S.Arolat. a.g.e.,s.32-34.

¹⁹⁹ <http://www.investingaziantep.gov.tr/Istihdam-ve-Issizlik-icerik-75.html> (20.02.2015).

%47,2'si tarım sektöründe sağlanırken, sanayi ve hizmet sektörlerinde sağlanan kadın istihdam oranının, tarım sektörüne göre oldukça düşük olmasıdır. Kadınların tarım dışı sektörlerde istihdam edilememesi eğitim seviyelerinin oldukça düşük olmasına da bağlıdır. Kadınların eğitim seviyelerinin artırılması tarım dışı istihdam sektörlerinin kapılarını açacaktır.²⁰⁰TRC1 Bölgesi'nde işsizlik en çok 20-24 yaşa aralığında görülmektedir. Aktif işgücünün en yoğun olması gereken bu yaşa aralığında işsizliğin olması bölge için olumsuz bir durumdur. Eğitim durumunun düşük olması ve mesleki eğitimlerin yetersiz olması bu durumu tetiklemektedir. Gençlerin işe ilk yerleşmeleri ve iş tutunmalarını sağlamada eğitimler verilmektedir. İş-Kur açtığı kurslarla gençlere bu konuda yardımcı olmaya çalışmaktadır. Bu kursların etkinliğinin artırılarak devam etmesi işsizlik sorununu ortadan kaldırmada önemli bir unsur olacaktır. 2006-2010 yılları arasında işsizlik oranları TRC1 Bölgesi'nde cinsiyet ve eğitim açısından değerlendirildiğinde, erkek işsizlerin %20'sinin lise altı eğitime sahip olduğu görülmektedir. İşsizliğin en az görüldüğü eğitim seviyesi ise yükseköğretim mezunlarının yer aldığı alandır. Yükseköğretim mezunu kadınların işsizlik oranı ise %16,48'dir. Bu oran diğer eğitim alanlarına göre yüksektir. Kadınlarda eğitim seviyesi düştükçe işsizlik oranı azalmaktadır. Özellikle yükseköğretim mezunu kadınlar bölgede kalıcı bir iş bulamadığı için işsizlik oranı yükselmektedir. Bu durumda şüphesiz kadınların tarım alanlarında ya da aile işlerinde çalışmaya razı olması, yükseköğretim mezunlarının bu alanlarda çalışmayı kabul etmemesinden kaynaklanmaktadır. Bölgede işsiz erkeklerin fazla olduğu yaş aralığı 20-24 yaş, bunu 15-19 yaş aralığı takip etmektedir. 25-34 yaşa aralığının işsiz olması çeşitli sosyal sorunlara yol açmaktadır. Bölgede işsiz kadınların 20-24 yaş aralığında en yüksek işsizlik oranına sahip olduğu ve 2009 yılında yaşanan krizle zirveye çıktığı görülmektedir. İşsizlik nedenlerine göre incelendiğinde; erkekler işini kaybetme ve ilk kez iş arayanlar grubunda kadınlardan daha yüksek bir seyir izlemektedir. İşten ayrılma grubunda başa baş bir durum görülmektedir. İşini kaybeden erkeklerde, geçici bir işte çalışanların iş sürelerinin bitmesinden dolayı işsiz kalması dikkat çekicidir. Kendi isteği ile işten ayrılma kadınlarda daha sık rastlanan bir durumdur. Bu durum kadının ev, çocuk ve yaşlı bakımı gibi sorumluluklara sahip olmasından kaynaklanmaktadır. İlk kez iş arayanlarda yeni mezun grup kadın ve erkeklerde de yüksek seviyelerdedir. Gaziantep bölgenin en

²⁰⁰Merve Çalhan. a.g.e., s.13,14,31-38.

gelişmiş sanayi şehri olarak istihdam oranlarında artışa neden olmaktadır.²⁰¹ Gaziantep, Adıyaman, Kilis 2013 yılında işsizliğin azaldığı ve istihdamın arttığı illerimizdir. Bu illerdeki işsizlik oranı, Türkiye genelinin aksine 4,5 puan gerileyerek %7,3'e düşmüştür. Bu üç şehrin istihdam oranı 2012'de 631 iken 2013'te 707 bine yükselmiştir. İşsizlik oranı da 2012'de 84 binden 2013 yılında 56 bine düşmüştür.²⁰²

İş Kur Gaziantep'te, Milli Eğitim Müdürlüğü ve sivil toplum kuruluşları ile birlikte işsizliği azaltmak için mesleki eğitim konusunda çalışmalar yapmaktadır. Yapılacak araştırmalarla işsizlik potansiyelinin düşürülmesi hedeflenmektedir. İşveren ve iş arayanlar arasında iletişimin sağlanması, iş noktasında asıl beklentilerin tespit edilmesi, danışmanlık hizmetlerinin artırılması hedeflenmektedir. İş Kur'un Gaziantep'te yaptığı çalışmalar ve araştırmalar sonucunda 2014 yılında işsizlik %7'ye düşmüştür. Bu oran Türkiye ortalamasının altındadır. Gaziantep sanayisi sayesinde hızla kalkınan il, 5 organize sanayi bölgesine sahip ve 150 bin kişi istihdam edilmektedir. Gaziantep İş Kur Müdürü Sıraç Ekin, İstanbul'dan sonra iş piyasasına işçi kazandıran ikinci ilin Gaziantep olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Gaziantep'te işsizlik oranının daha düşük olabileceği fakat herkesin masa başı rahat iş aradığından oranın beklenenden daha fazla olduğuna değindi. Bölge şartları göz önüne alındığında kadın istihdamının çok düşük olduğu gözlenmektedir. Kadın istihdamı %20 civarındadır.²⁰³ 2015 yılı il istihdam kurulu toplantısında konuşan Ekin, son üç ayda 17 bin 987 kişinin İŞ-KUR'a başvurduğunu belirterek 14 bin 289'u kadın olmak üzere 60bin 932 kayıtlı işsiz olduğunu belirtmiştir.²⁰⁴ Naksan Holding yönetim kurulu üyesi ve Zirve üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanı Taner Nakıboğlu katıldığı bir programda Gaziantep'te işsizlik problemi olmadığını aksine işçi sıkıntısı çektiklerini dile getirmiştir. İş-Kur ile yürüttükleri bir projede açılan kurslara kursiyer bulamadıklarını, günlük 15 lira harcırah verildiği halde kimsenin iş sahibi olmak için gelmediğini ifade etmiştir. Gaziantep'te her şeyin olduğunu ama çalışacak insan sıkıntısı çekildiğini sözlerine eklemiştir.²⁰⁵

²⁰¹ Hatice Serap Özen. a.g.e.,s.24-29.

²⁰² "Anadolu Ajansı", <http://www.memurlar.net/haber/459812/> (21.05.2012).

²⁰³ <http://www.ihha.com.tr/haber-gaziantep-te-issizlik-orani-yuzde-7-dustu-351843/> (21.05.2015); <http://www.sabah.com.tr/guney/2014/08/04/gaziantep-te-issizlik-ortalamanin-altinda> (21.05.2015); AnadoluDüşünceGrubu, http://www.adg.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=223:gaziantep-te-stihdam (21.05.2015); http://www.olaymedya.com/Haber/gaziantep-te-issizlik-orani-yuzde-7-dustu_1398766648.html (21.05.2015).

²⁰⁴ <http://www.gaziantepdogus.com/gaziantep-te-60-bin-932-issiz-var-haber.html> (22.05.2015).

²⁰⁵ <http://www.naksan.com/gaziantep-te-isci-sikintisi-var/> (22.05.2015).

Tablo 33: Yaş Gruplarına Göre Kayıtlı İşgücü Ve İşsizler

YAŞ GRUPLARINA GÖRE KAYITLI İŞGÜCÜ VE İŞSİZLER		
Yaş grubu	Kayıtlı işgücü	Kayıtlı İşsiz
15-16	3.722	3.540
20-24	11.603	10.316
25-29	10.735	8.964
30-34	7.859	6.383
35-39	4.996	4.188
40-44	3.155	2.667
45-54	3.528	3.023
55-64	786	728
65-	92	88

Kaynak: <http://investingaziantep.gov.tr/Istihdam-ve-Issizlik-icerik-75.html>

Gaziantep’te en büyük işsizlik 20-30 yaş arasında görülmektedir. Bu yaş grubunda işsizliğin fazla olmasında yükseköğrenimin etkisi de bulunmaktadır. Ayrıca İŞ-KUR’ a kayıtlı olmayan işsizlerin de bulunduğu unutulmamalıdır. İŞ-KUR verilerine göre Kayıtlı işgücü ile kayıtlı işsiz sayısı her yaş grubunda neredeyse aynı. Bu da ilde işsizliğin yaygın olduğunu göstermektedir.

2.3.7. Gaziantep’in Bölge İlleri İle Karşılaştırılması

Türkiye’de 200’li yıllardan sonra yeni bir bölge sınıflandırması yapılmıştır. Avrupa Birliği’ne uyum sürecinde İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) yapılarak bölgesel kalkınma hedeflenmiştir. Aday ülkelerde müzakerelere başlamadan, NUTS bölgelerinin oluşturulması ve tüm istatistiksel bilgilerin bu bölgelere göre yapılması zorunlu kılınmıştır. Düzey 1, Düzey 2 ve Düzey 3 olarak sınıflandırılan bölgelerden Düzey 2 bölgeleri baz alınmaktadır. Gelişme ve kalkınma planları Düzey 2 bölgelerine göre yapılmakta ve buna göre kalkınma ajansları kurulmaktadır. Bu ajanslar

bölge potansiyelinin en iyi nasıl kullanılacağını belirlemektedir.²⁰⁶ Bölgesel ve yerel kalkınmanın sağlanması için ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi gerekmektedir. Türkiye’de 12 tane Düzey 1, 26 tane Düzey2 ve 81 tane Düzey 3 NUTS bölgesi tanımlanmıştır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi TRC olarak adlandırılmıştır.²⁰⁷ Bölge kendi içinde de üç alt bölgeye ayrılmıştır. Bunlar; Gaziantep(TRC1), Şanlıurfa(TRC2) ve Mardin(TRC3)’dir. Bölge Düzey 3’e göre ise Gaziantep(TRC11), Adıyaman(TRC12) , Kilis(TRC13), Şanlıurfa(TRC21), Diyarbakır(TRC22), Mardin(TRC31), Batman(TRC32), Şırnak(TRC33) ve Siirt(TRC34) illerinden oluşmaktadır. Dicle ve Fırat gibi iki büyük akarsuya sahip bölge, tarım açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Bölge topraklarının yaklaşık % 42’sinde tarım yapılmaktadır. En verimli tarım topraklarına Şanlıurfa sahiptir. Şanlıurfa alt bölgesinde yaratılan katma değerde tarımın payı, hizmetler sektöründen sonra ikinci sırada yer almaktadır. Bölgelere baktığımızda hizmetler sektörünün her üç alt bölgede Gayri Safi Katma Değerine katkısı %50’nin üstündedir.²⁰⁸ Gaziantep alt bölgelerinde sanayi sektörünün bölge GSKD’ne katkısı diğer bölgelerin üzerindedir. Tarım sektörü ise diğer bölgelerin altında kalmaktadır.

²⁰⁶ Barış Taş. “AB Uyum Sürecinde Türkiye İçin Yeni Bir Bölge Kavramı: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması(İBBS)”, *Sosyal Bilimler dergisi*, s.187-192.

<http://www.aku.edu.tr/aku/dosyayonetimi/sosyalbilens/dergi/VIII2/btas.pdf> (20.10.2015).

²⁰⁷ Ümran Şengül, Seyedhadi Eslemian, Miraç Eren. **Türkiye’de İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Düzey 2 Bölgelerinin Ekonomik Etkinliklerinin VZA Yöntemi ile Belirlenmesi ve Tobit Model Uygulaması**, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, C. 11, S.21,2013, s.75-79.

²⁰⁸ Munise Tuba Aktaş, Nazım Çatalbaş. **Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin Kalkınma Ve İhracat İlişkisi Üzerine Bir İnceleme**, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 2011, C. XXXI, S. II, s. 61-69.

Tablo 34: Cari Fiyatlarla Bölgesel Gayri Safi Katma Değer- İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Temel Fiyatlarla,(2010-2011)

Cari Fiyatlarla Bölgesel Gayri Safi Katma Değer- İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Temel Fiyatlarla, 2010-2011 (Milyar TL)								
İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması (Düzey 2)								
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	2010				2011			
	Tarım	Sanayi	Hizmetler	GSKD	Tarım	Sanayi	Hizmetler	GSKD
TRC1(Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	2.103.375	5.244.696	10.268.007	17.616.078	2.123.119	6.494.548	11.670.850	20.288.517
TRC2(Şanlıurfa, Diyarbakır,	5.003.365	3.461.110	11.306.176	19.770.650	5.582.836	4.421.200	13.254.212	23.258.247
TRC3(Mardin, Şırnak, Batman, Siirt)	2.434.478	3.843.367	7.181.598	13.459.443	2.744.831	4.579.954	8.566.445	15.891.229
TÜİK, Bölgesel Gayrisafi Katma Değer, 2010-2011								

Kaynak: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=116&locale=tr> (18.11.2015)

TÜİK cari fiyatlarla bölgesel gayrisafi katma değer verilerine göre Türkiye’de 2011 yılında üretilen 1.150.453.139 TL’lik GSKD’in 20.288.517 TL’sini Gaziantep alt bölgesi(TRC1), 23.258.247 TL’sini Şanlıurfa alt bölgesi(TRC2), 15.891.229 TL’sini Mardin alt bölgesi(TRC3) gerçekleştirmiştir. Şanlıurfa alt bölgesinin GSKD payının diğer bölgelerden fazla olmasında hizmetler ve tarım payının yüksek olması etkilidir. Ayrıca TRC2 bölgesinde iki ilin verilerinin alınması ve illerin gelişmişlik bakımından birbirine yakın olması ortalamanın yüksek olmasını sağlamaktadır. Gaziantep alt bölgesine baktığımızda tarım payı, TRC1 kabul edilen üç ilde de düşüktür. Gaziantep ili sanayi açısından diğer TRC1 içinde en yüksek paya sahiptir. Adıyaman ve Kilis illeri sanayi açısından Gaziantep’in çok gerisinde kalmaktadır. TRC1 içinde yer alan illerin gelişmişlik düzeylerinin de aynı olmaması ortalamanın düşük olmasına neden olmaktadır. TRC3 alt bölgesine baktığımızda hizmetler sektörünün payının diğer sektörlerden daha fazla olduğu görülmektedir. Tarım payı en düşük paya sahiptir. İklim şartları, toprak yapısı, su sorunu ve tarım alanında daha çok verim alınmasını engellemektedir. Sanayi sektörü ise istenen gelişim düzeyinde bulunmamaktadır. Bölgeler arası gelir dağılımı farklılıklarını en aza indirmek için yapılan çalışmalar maalesef yeterli olamamıştır. Yeni yerel politikalar ve yerel kalkınma hareketleri ile

daha fazla verim alınması sağlanabilir. Gaziantep gibi yerel sanayi dinamiklerini hayata geçirebilen ve markalaşma açısından yeni adımlar atabilecek olan illerin kalkınması mümkün olabilecektir. Gaziantep'in uluslararası pazar alanını genişletmesi ve yeni pazarlara açılması yerel kalkınmayı arttırmaktadır. Gaziantep'in Halep gibi gelişmiş bir ile komşu olması, sınır ticareti ve ikili ticari ilişkilerde diğer illere göre avantajlar sağlamaktadır. Gaziantep ve Halep'in tarihi bağları her iki ile de ticaret ve yatırım fırsatları sunmaktadır. Diğer TRC illerinin sınırda genellikle ilçelerle komşu olması ve Gaziantep-Halep gibi köklü bağlarının olmaması, bu iller için dezavantaj olarak görülebilir.

TRC bölgesi illerini ekonomik açıdan tek tek ele alalım;

Adıyaman ili ağırlıklı olarak tarıma dayalı bir ekonomiye sahiptir. Sanayi ikinci sırada yer almakta ve büyük, küçük ve orta ölçekli işletmeler şeklinde gelişmiştir. Sanayi işletmelerinin %28'i mikro ölçekli, %58'i küçük ölçekli, %12'si orta ölçekli, %2'si büyük ölçekli işletmelerdir. Sanayi işletmelerinin çoğunluğu il merkezinde bulunmaktadır. En önemli sanayi kolu olarak tekstil sektörü karşımıza çıkmaktadır. En fazla katma değeri tekstil sektörü meydana getirmektedir. Gıda sanayi, maden- taş ve toprağa dayalı sanayi, pamuk işleme sanayisine yönelik üretimler yapılmaktadır. Özel sektör katma değer payı kamu sektöründen fazladır. Özel sektör üretimi ile birlikte ülkemiz ham petrol üretiminin yaklaşık %28'i Adıyaman ilinde üretilmektedir. Adıyaman ticaret de ağırlıklı olarak tarıma dayalıdır. Buğday, arpa, nohut, mercimek, pamuk, iplik ve el dokuma halılar gibi ürünler üretilerek diğer illere gönderilmektedir. Temel gıda maddeleri ile dayanıklı tüketim mallarının büyük bir kısmı, başta Gaziantep ve Adana olmak üzere diğer çevre illerden karşılanmaktadır. Adıyaman ili % 0,3'lük pay ile sanayisi gelişmekte olan iller arasında yer almaktadır. İhracatında tahıl ürünleri, tekstil ürünleri ve iplik, Trikotaj ilk sıralarda yer almaktadır.

Kilis ili sanayisi de tarıma dayalı bir sanayi olarak gelişmiştir. İl tarımında önemli bir yeri olan zeytin, üzüm, buğday ve biber; aynı zamanda imalat sanayinde girdi olarak kullanılmaktadır. Ayrıca üzüm ve zeytin imalat sanayine katma değer kazandıran en önemli ürünlerdir. İlin dış ticaretinde Suriye önemli bir paya sahiptir. Suriyeli yatırımcıların ilk adreslerinden biri Kilis ilidir. İlde bulunan sanayi işletmelerinin /60'luk kısmı gıda ürünleri imalatı, % 9'luk oranı ise kimyasallar ve

kimyasal ürünler yer almaktadır. Ağaç mamulleri, çimento, torak ürünler, hububat ve baharat başlıca ihracat kalemleridir. Suriye’de yaşanan karışıklıklar il ihracatını olumsuz etkilemiştir.

Şanlıurfa ilinde bulunan işletmeler; gıda, tekstil, ağaç, mantar, kâğıt, kimya, cam, taş, metal ve makine sanayi sektörlerinde faaliyet göstermektedir. Buğday, pamuk, mercimek, fıstık gibi tarım ürünleri, tarıma dayalı sanayi ürünleri ve tekstil ürünleri ticareti yapılmaktadır. Sanayi işletmelerinin sektörel dağılımına baktığımızda, %40 gıda ürünleri ve %29 tekstil ürünleri ilk sıralarda yer almaktadır.

Diyarbakır ili ekonomisi tarım, hayvancılık, sanayi, ticaret ve hizmet sektörlerine dayalıdır. Ticaret ve sanayi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. İlde öne çıkan en önemli sektör mermer sektörüdür. İlde yapılan ihracatın %90’ını mermer sektörü oluşturmaktadır. Mermer sanayi ürünlerinin %30’u işlenmiş olarak, geri kalanı da blok olarak Uzak Doğu ülkelerine, AB ülkelerine ve Ortadoğu ülkelerine ihraç edilmektedir. Diyarbakır coğrafi konumu itibariyle, bölge illerin merkezi konumunda bulunması nedeniyle, Gaziantep gibi önemli ticari avantajlara sahiptir. Sanayi işletmelerinin %27’si gıda imalatı, % 23’ü madencilik ve taş ocakçılığı sektörlerinde faaliyet göstermektedir.

Mardin il ekonomisi tarım, hayvancılık, ticaret ve son yıllarda gelişme gösteren imalat ve küçük çaplı el sanatlarına dayanmaktadır. İlde bulunan en önemli sanayi sektörleri, çimento, polietilen boru, çelik boru, kireç gaz beton, LPG dolum, pamuk yağı, boya, fosfat, transformatör, radyatör, tekstil ve enerjidir. Mardin ilinin İran, Irak ve Suriye’ye yakın olması, ticari insan gücü potansiyelinin fazlalığı, ulaşım kolaylıkları ve güven ortamı, iç ve dış ticaret bağlantılarının artışına sebep olmuştur. İlin transit taşımacılık yolu üzerinde bulunması; Nusaybin ve Habur sınır kapısına yakın olması nedeniyle nakliyecilik sektörü oldukça gelişmiştir. Ayrıca ilin UNESCO’nun dünya kültür mirasına aday olması ve turizm sektörüne yapılan yatırımla, ilin sosyo-ekonomik ve ticari yapısına katkı sağlamaktadır. Sanayi işletmeleri sektörel dağılımına baktığımızda, ilk sırada yer alan gıda ürünleri imalatı % 36 ve kimyasallar ve kimyasal ürünlerin imalatı %16’dır.

Siirt ili ekonomisi ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Kurtalan ilçesinde bulunan çimento fabrikası ve Şirvan ilçesinde bulunan bakır cevheri üretimi ve konsantresi işletmesi dışında kalan tesisler, küçük ve orta ölçekli sanayi tesisleridir. Bu tesisler taş ve toprağa dayalı tesisler, beton üretimi, konfeksiyon, gıda ve metal imalat sektörleri olarak dağılmıştır. Ticaret ağırlıklı olarak tarım, hayvancılık ve el sanatlarına dayanmaktadır. Başlıca tarım ürünleri buğday, mercimek, arpa, nohut, fıstık, nar ve üzumdür. Elde edilen tarım ürünleri iç piyasaya ve diğer ülkelere ihraç edilmektedir. En önemli ticaret ürünleri; Siirt fıstığı, Pervari Balı, Zivzik Narıdır.

Batman il ekonomisi de bölge illeri gibi genel olarak tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Buğday, arpa, pamuk, mercimek ve mısır yetiştirilmektedir. Bazı yörelerde arıcılık yapılmaktadır. Gıda sanayi, madenlere dayalı sanayi, tekstil sanayi ve inşaat ürünleri üretimi gelişmiştir. Batman sanayisinin gelişiminde TÜPRAŞ ve Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı tesislerinin büyük payı bulunmaktadır. İlin teşvik kapsamında olması OSB’de ve diğer bölgelerde yatırımların artmasını sağlamıştır. Türkiye petrollerinde en yüksek rezervine sahip olmasına rağmen, iç ticarete istenilen başarıyı elde edememiştir.

Şırnak ilinde toplam istihdamın %20’si tarım sektöründe, % 18’i sanayi ve inşaat sektöründe, % 62’si ise hizmetler sektöründe istihdam edilmektedir. Sanayi sektöründe kömür, enerji, un ve çırçır üretimi gerçekleştirilmektedir. Şırnak ilinde ticaret, ulaştırma, haberleşme ve sanayi sektöründen sonra gelmektedir. Tarımsal ve hayvansal ürünler, inşaat malzemeleri ve ev araç gereçleri ticareti ilk sırada yer almaktadır. Sınır ili olması sebebiyle dış ticaretin payı giderek artmaktadır. Irak’tan temin edilen yakıt ticareti ilk sırada yer almaktadır. Sınır ticareti Habur sınır kapısı üzerinden gerçekleştirilmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ndeki illeri sanayi bakımından değerlendirdiğimizde %65’lik bir oranla Gaziantep ilk sırada gelmektedir. Gaziantep ilini %10’luk payla Şanlıurfa, %9 Diyarbakır, % 6 Adıyaman, %4 Batman, %3 Mardin, %1 Kilis, %1 Siirt ve %1’lik payla Şırnak ili takip etmektedir.²⁰⁹ Güneydoğu Anadolu Bölgesi illeri arasında hiç kuşkusuz en büyük sanayi ve ticaret potansiyeline sahip olan il Gaziantep’tir. Geniş bir ticari yol ağına sahip olması, ihracat

²⁰⁹ **81 il Sanayi Durum Raporu**, T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sanayi genel Müdürlüğü, Aralık 2013, Ankara, s.12-18,119-124,276-281,326-330, 366-371,415-423,448-452.

yaptığı ülke sayısını her geçen gün arttırması ili bölgede daha üst seviyelere çıkarmaktadır. Çevre illerde üretilen ürünler Gaziantep'te toplanarak işlenmekte ve buradan yurt içi ve yurt dışı pazarlara ihraç edilmektedir. Güneydoğu Anadolu illeri Gaziantep hariç sosyo-ekonomik kalkınmışlık sıralamasında son sıralarda yer almaktadırlar. Bu durumda bölge tarım potansiyelinin yeterince değerlendirilememesi, yeterli miktarda yatırım çekememesi, devlet teşviklerinin sınırlı olması gibi etmenler sayılabilir. Devlet desteği, yeni yatırım fırsatları, sanayi ve tarım alanlarında yerel kalkınma dinamiklerini harekete geçirmek, bu iller arasında oluşan gelir dağılımı eşitsizliğini daha düşük seviyelere indirecektir. Güven ortamının sağlanmasıyla da bölgeye daha çok yerli ve yabancı yatırım yapılabilecek ve turizm açısından hak ettiği konuma gelebilecektir. Ayrıca Ortadoğu pazarına olan yakınlığı yeterince değerlendirildiğinde daha büyük ihracat rakamlarına ulaşılacaktır. Diğer illerin de Gaziantep gibi yükselmesi halinde, bölgede gelir dağılımı farklılıkları en aza inecek ve ekonomik gelişme sağlanabilecektir. Ekonomik gelişmeler sadece bölge refahını değil, aynı zamanda ülke refahına da büyük katkılar sunacaktır.²¹⁰

²¹⁰ Munise Tuba Aktaş, Nazım Çatalbaş. A.g.e., s. 67-90.



III. BÖLÜM

3. TÜRKİYE VE ORTADOĞU TİCARİ İLİŞKİLERİNDE GAZİANTEP

Türkiye, Ortadoğu ülkeleri ile köklü ilişkilere sahiptir. Bölgenin en önemli ülkelerinden biri olması Türkiye'nin önemini arttırmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde birçok güçlü Arap devletini bünyesinde barındırması, halkın Osmanlı tebaası sayılması ve oluşan akrabalık bağları Türkiye- Ortadoğu ilişkilerinde rol oynamıştır. Türkiye'nin Ortadoğu'ya bakışı hiçbir zaman çıkar amaçlı olmamıştır. Ortadoğu'da barışın sağlanması için elinden gelen desteği sağlamış ve sorunların çözümü için aktif rol üstlenmiştir. Bölgede istikrar sağlanması, barışın sağlanması ve refahın egemen olması, Türkiye'nin Ortadoğu dış politikasıdır. Ortadoğu'da yaşanan her olumsuzluk maalesef yakın ilişkiler içinde olduğu Türkiye'yi de etkilemektedir. Yaşanan olumsuzluklara sessiz kalmaması ve çözüm yolları için gerekli mercilerle irtibata geçmesi, Türkiye'nin Ortadoğu'da diğer devletlerden farklı olduğunun göstergesidir. Yaşanan gelişmelerden Türkiye doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmektedir. Bölge halkları ile akrabalık ilişkileri, tarihi, kültürel ve sosyal yakınlıklar, Ortadoğu'nun sürekli Türkiye gündeminde olmasını sağlamaktadır. Bölgede istikrar ve barışın sağlanması beraberinde ekonomik kalkınmayı getirecektir. Sürdürülebilir ekonomik kalkınma Ortadoğu ülkelerinin gelişmesini sağlayacaktır.

Türkiye “ Komşu ülkelerle Sıfır Sorun” politikasıyla bölgesel bütünleşme, sosyal, kültürel ve ekonomik alanda daha güçlü ilişkiler kurmayı hedeflemiştir. Türkiye bu hedef doğrultusunda ikili ilişkiler ve çok taraflı anlaşmalarla, Ortadoğu ülkeleri ile mevcut ilişkilerini güçlendirmeyi ve işbirliğini geliştirmeye çalışmıştır. Türk- Arap İşbirliği Forumu(TAF), Türkiye- KİK Yüksek Düzeyli Stratejik Diyalogu çok taraflı platformlar olarak karşımıza çıkmaktadır. İkili düzeyde ise Irak, Suriye ve Lübnan'la Yüksek Düzeyli Stratejik Konseyleri(YDSK) Kurulmuş ve diğer bölge ülkeleriyle de benzer Konsey kurulması için çalışmalara başlanmıştır. Irak, Suriye, Lübnan ve Türkiye'yi kapsayan dördü işbirliği, ticaret, ulaştırma, enerji ve turizm sektörlerinde bölgesel istikrar sağlanması hedeflenmiştir. İkili ilişkiler, serbest ticaret anlaşmaları ve vize muafiyetleri ekonomi üzerinde çok olumlu sonuçlar doğurmuştur. Ortadoğu'ya açılan Türk firmalar ve Türkiye'de yatırım yapan Arap şirketleri karşılıklı verimlilik artışını sağlamış ve ülkelerin kalkınmasını sağlamıştır. Türkiye için Ortadoğu ne kadar önemli ise, Ortadoğu için de Türkiye o kadar önemlidir. Türkiye son dönemlerde

geliştirdiği ilişkileri istikrarlı olarak sürdürmeyi arzulamaktadır. Ortadoğu ülkelerine en üst düzeyde karşılıklı ziyaretler gerçekleştirilmiş, Mısır, Suriye, Ürdün, Lübnan, Tunus, Fas, Libya, Umman, Katar ve Bahreyn'i de kapsayan bir dizi Arap ülkesi ile Dışişleri Bakanlıkları arasında siyasi dayanışma mekanizmaları kurulmuş ve bu ilişkiler ekonomide de rakamlara yansımıştır. Bölge ile ticaret hacmi artmış ve karşılıklı yatırımlar hız kazanmıştır.²¹¹

Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelmesi bazı çevrelerce hoş karşılanmayıp, Avrupa Birliğine alternatif olarak gösterilmiştir. Fakat Türkiye'nin dış politikası çok boyutlu, çok bölgeli ve çok taraflıdır. Yıllarca Ortadoğu'ya sırtını dönen Türkiye maalesef kazançlı çıkmamıştır. Yanı başında ki devletlerle geliştiremediği ilişkiler, Avrupa, ABD ve diğer ülkelerin bu coğrafyadan faydalanmasıyla sonuçlanmıştır. Büyük bir Pazar olan Ortadoğu'dan yeterince faydalanamaması Türkiye için kayıp olmuştur. Aynı şekilde Ortadoğu ülkeleri de karşılıklı olarak bu durumdan etkilenmiş, Arap sermayesi ve yatırımları diğer ülkelere kaymıştır. Türkiye yeni dış politikası ile kaybettiği yılları telafi etmeyi ve her bölgeye her kıtaya açılmayı, küresel piyasalara daha hızlı entegre olmayı hedeflemektedir.

Türkiye yıllarca Batı'ya yüzünü dönmüş ve Ortadoğu'yu arka planda bırakmıştır. Bu durum Türkiye ve Ortadoğu ülkeleri arasında mesafeli politikalar izlenmesine neden olmuştur. Türkiye ne kadar yüzünü Batı'ya dönse de bölgede yaşanan olaylar ülkeyi yakinen etkilemektedir. Yakın zamana kadar Ortadoğu ülkelerinin Türkiye'ye bakışı pek farklı olmamıştır. Zayıf bir devlet olarak görülmesi, dünya ülkeleri karşısındaki konumu, ekonomik zayıflık gibi sorunlar, Türkiye'nin dikkate alınacak bir devlet olmadığı izlenimi yaratmıştır. Kıbrıs sorunu karşısında destek arayışı ile başlayan ilişkiler samimiyetten uzak bir şekilde sürmüştür. Asıl ilişkiler 1990 sonrası dış politikası ve Körfez krizi ve sonrasında başlamıştır. Küresel aktörlerin bu dönemde Ortadoğu'da aktif olmuş, Türkiye sadece tepkisel reaksiyonlar vermiştir. Türkiye, Soğuk Savaş sonrası barışçıl politikalar izlemiş ve 11Eylül sonrası daha aktif bir ülke olmuştur. Ortadoğu ile yakın ilişkiler kurmuş ve yaşanan gelişmelerde aktif bir aktör olmaya başlamıştır. Irak'ın Kuveyt'i işgali ile Türkiye sınırına mülteci akını olmuş, Türkiye'nin bölgeye bakışı değişmiştir. Filistin sorununa çözüm bulabileceği inancı bölgedeki rolünü arttırmıştır. AK Parti hükümeti ile

²¹¹http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-ortadogu-ile-iliskileri.tr.mfa (05.04.2014).

Ortadoğu politikaları değişmiş, yakınlaşmış, hız kazanmış ve görünür olmuştur. Arap Baharı, Türkiye-Ortadoğu ülkelerinin şekillenmesinde yeni etken olarak karşımıza çıkmıştır. Türkiye'nin halkın yanında yer aldığını gösteren tutumu mevcut iktidarlarla siyasi sorunlar yaşanmasına neden olmuştur. Türkiye'nin Ortadoğu politikasında; Yeni Osmanlılık ve Komşularla Sıfır Sorun politikasının tartışıldığı dönemde Arap Baharı'nın başlaması Türkiye açısından da büyük sarsıntılar yaratmıştır. Türkiye komşularıyla ve yakın coğrafyası ile barış içinde olmak, güven ve istikrar bölgesi oluşturmayı hedeflemekteydi. Komşularıyla ve yakın coğrafyası ile sorun yaşamaması Türkiye'nin dışa bağlı kalmasına neden olacaktır. Türkiye Ortadoğu dış politikasını hala barış çizgisinde sürdürmeyi amaçlamaktadır. Bölge halklarının sesine kulak vermeyi, bölgede istikrar ve güven ortamının yeniden oluşturulması için gereken desteği sağlamakta ve üstüne düşeni yapmaktadır. Türkiye'nin hangi ülke olursa olsun halkın yanında yer alması, halk tabanında karşılığını bulmuştur. Bölgede sevilen ve takdir edilen bir ülke haline gelmiştir. Türkiye bu tutumuyla bölgede lider ülke olabileceğini kanıtlamıştır. Kat ettiği başarılar, istikrar ve güven ortamı oluşturması rol model alınmasına neden olmuştur. Ortadoğu'da örnek ülke olarak alınabileceği dünya ülkelerince de dile getirilmiştir.²¹²

3.1. Bölgede Meydana Gelen Savaş Ve İç Karışıklıkların Bölge Ekonomisi Üzerindeki Etkileri

Dünyada yaşanan ekonomik, teknik, politik ve sosyal gelişmeler, gelişmekte olan ülkeleri, geri kalmış ülkeleri ve gelişmiş ülkeleri doğrudan etkilemektedir. Fakat bu gelişmeler her ülkede aynı oranda ve aynı doğrultuda görülmemektedir. Gelişmiş ülkeler değişimin seyrini belirlediği için diğer ülkeler kadar bu süreci sancılı geçirmemektedir. Son dönemde dünyayı en çok etkileyen teknolojik gelişmeler olmuştur. İletişim ve bilgisayar alanındaki gelişmeler dünyayı bir birine bağlamıştır. Ülke içinde haberleşme hızlanmış, dünyada yaşanan gelişmeler yakından takip edilmiştir. Kapalı toplumlar bu gelişmeler karşısında eski konumlarını koruyamaz hale gelmiştir. Değişen dünyada Ortadoğu'nun aynı kalmasını beklemek mümkün değildir. 2010 yılında Tunus'ta başlayan Arap Baharı teknoloji ve iletişim ağındaki gelişmelerle

²¹² Hasan Duran, Çağatay Özdemir. **Türk Dış Politikasına Yansımalarıyla Arap Baharı**, *Akademik İncelemeler Dergisi*, C. 7, S. 2, Y. 2012 s.181-194.

neredeysse bütün Ortadoğu ülkelerinde halk ayaklanmalarına neden oldu. 21.Yüzyılın en büyük olaylarından biri olan bu ayaklanmalara sosyal medyanın toplumsal iletişimdeki rolü büyük paya sahiptir.²¹³ Teknoloji, ekonomi, siyasi, politik alanlardaki hızlı gelişmeler Ortadoğu'da beklentiler doğurmuştur. Halk değişen dünya şartlarında haklı olarak değişimi talep etmiştir. Fakat halkın taleplerinin karşılıksız kalması iç savaşların ortaya çıkmasına ve Ortadoğu'da siyasi karışıklıkların doğmasına neden olmuştur. Yaşanan olayların şiddetle bastırılması ülkeleri yok etme noktasına getirmiştir. Siyasi karışıklık ve savaş beraberinde ekonomik sorunları doğurmuştur. Zaten fakir olan halk daha da fakirleşmiş, savaştan kaçan halk gelişmekte olan ülkelerde ya da komşu ülkelerde mülteci konumuna düşmüştür. Bahar beklentisi maalesef karşılığını bulamamıştır.

Sosyal iletişimin dünya çapında etkin olması ve hızla artması, Ortadoğu'da yaşanan gelişmelerin zamanla bölge sınırları dışına taşacağı ve küresel bir boyut kazanacağını algısı doğurmuştur. Gelişmiş ülkelerde yaşayan alt gelir gruplarının örnek alabileceği algısı bütün dünya da tedirginlik yaşatmıştır. Dünya çapında halkın taleplerine cevap verebilecek politikaların üretilmesi gerektiği bir kez daha gündeme gelmiştir. Nitekim Arap Baharı'ndan etkilenen birçok kitlesel eylem görülmüştür.²¹⁴

Tunus, Mısır, Libya, Suriye, Bahreyn, Cezayir ve Yemen'de büyük çaplı ayaklanmalar yaşanmıştır. Moritanya, Suudi Arabistan, Umman, Irak, Lübnan, Ürdün ve Fas'ta küçük çaplı olmak üzere tüm Arap Dünyasında ayaklanmalar ve çatışmalar yaşanmıştır. Suriye'de protestolar hükümetin sert tutumları karşısında iç savaşa dönüşmüş ve hala devam etmektedir. Ne zaman son bulacağı, rejimin değişip değişmeyeceği hala muallâkta olan konulardır.

Körfez Ülkeleri Arap Baharı isyanlarının kendi ülkelerine sıçrama endişesi ile bir takım politikalar izlemişlerdir. Bu politikalar uzun vadede etkili olmayan sembolik adımlardır. Körfez Ülkeleri Arap isyanlarına karşı köklü siyasi açılımlar yapmak yerine, yüzeysel ekonomik reformlar izleyerek halkı sakinleştirme yoluna gitmiştir. Siyasi olarak uyguladıkları baskı ile halkı iyice sindirme yoluna gidilmiştir. Sivil Toplum Örgütleri üzerindeki denetimler daha da arttırılmıştır. Körfez Monarşileri zamanla artan

²¹³ H. Mustafa Paksoy, **Arap Baharı'nın Sosyo-Ekonomik Etkileri: Türkiye-Suriye Karşılaştırması**, *2.Bölgesel sorunlar ve Türkiye Sempozyumu*, 1-2 Ekim 2012, [http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/Images/images/files/8\(1\).pdf](http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/Images/images/files/8(1).pdf) (20.05.2015), s.48-50.

²¹⁴ Hasan Duran, Çağatay Özdemir. a.g.e., s.184.

olaylardan bu tedbirlerle kurtulamamış ve olaylardan olumsuz etkilenmiştir. Fakat BAE ve Katar iç sorunlar yaşasa da isyanlardan kazançlı çıkan iki ülke olmuştur. İsyancı gruplara maddi ve manevi destek sağlamışlardır. İktidara karşı olarak mevcut yönetimlerin zayıflaması, BAE ve Katar'ın bölgenin en güçlü ülkeleri olarak kalmasını sağlamıştır. Katar, isyanlar kendi ülkesinde olmamasına rağmen aktif olarak olayların içinde yer almıştır. İsyancı grupları destekleyerek bölgede lider güç gibi davranmıştır. Arap Baharı süresince elindeki finansal kaynakları, siyasi ve ekonomik gücünü arttırmak ve bölgesel ve uluslararası etkisini arttırmak için kullanmıştır. Diğer kazançlı ülke BAE'dir. BAE'de ciddi bir isyan yaşanmamıştır. Ekonomik refahın yüksek seviyede olması ve yeni reformlarla halk ayaklanmaları başlamadan önlem alınmıştır. Arap Baharı sürecinde Katarın izlediği dış politikaları izlemiş fakat daha yavaş davranmıştır. Ayrıca ülke liderlerine olan yakınlığına göre tavır almıştır. Mısır'da Mübarek rejiminin yanında, Libya'da halkın yanında yer almıştır. İsyanlar boyunca Dubai diğer illere göre en güvenilir finansal şehir olmuş ve bu süreçte birçok yatırımcı için güvenilir yatırım merkezi olmuştur. Aslında baktığımızda her ülke kendi çıkarlarını önceleyerek isyanlara karşı bir tutum takınmıştır. Halkların talepleri maalesef çok da umurlarında olmamıştır. Suudi Arabistan bu süreci zenginliği ile bertaraf edebilmiştir. Ekonomik olarak yaptığı reformlar, rejime sadık ve güvendiği kişileri yönetime yerleştirmesi, güçlü bir muhalefetin olmaması ülkede isyanların etkisiz olmasını sağlamıştır.

Türkiye ile körfez ülkeleri arasında başlayan ekonomik ilişkiler Arap Baharı boyunca da devam etmiştir. Bölgede istikrarlı yapısını koruması körfez sermayesinin Türkiye'ye akmasını, Türk firmaların Körfez ülkelerinden büyük ihaleler alması karşılıklı ilişkileri daha da güçlendirmiştir. Ticari ilişkileri daha da güçlendirmek için karşılıklı vize muafiyetleri gündeme alınmıştır. Serbest ticaret anlaşmaları imzalanmış, tarihi Hicaz Demiryolu projesinin tekrar hayata geçirilmesi için çalışmalar başlatılmıştır. Ekonomik ilişkiler 2002 yılında 1,5 milyar dolar olan ticaret hacminin 2012 yılında 12 milyar dolara çıkmasını sağlamıştır.²¹⁵

²¹⁵ Muhittin Ataman, Gülşah Neslihan Demir. **Körfez Ülkelerinin Ortadoğu politikası ve Arap Baharına Bakışları**, SETAV, S.52, Ekim 2012, s.3-10,15-17,19,20,29,30; Atilla Sandıklı, Ali Semin. **Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye**, Rapor no:52 İstanbul, 2012, BİLGESAM, s.4,5.

Arap dünyasının küresel ticaretteki payı(petrol dâhil) çok azdır. Petrol çıkarıldığında ise yok denecek kadar azdır. Arap dünyasının küresel ekonomiye entegre olabilmesi için ticaret hacmini arttırması, yeniliğe açık şirketler kurması, kişisel hürriyetleri arttırması ve yabancı yatırımlar için güvenli bir ortam oluşturabilmesi gerekmektedir. Bu gelişmelerin yaşanması Arap sermayesinin ABD, AB, Türkiye ve diğer ülkelere gitmek yerine içte kalmasını sağlayacaktır. Sadece Arap sermayesi değil diğer ülkelerden de buraya sermaye akışı olacaktır. Reformların biran önce yapılması yatırımları kısa vadede gerçekleştirmeyecektir. Altyapı çalışmaları, güven ortamının oluşması ve siyasi istikrar uzun vadede gerçekleşecektir. Arap Baharı sonrası suların iyice durulması ve savaştan çıkan, altyapı ihtiyacı olan bu ülkeler kuşkusuz yatırımcıların hedefinde olacaktır.²¹⁶ Özellikle Türk inşaat firmaları bölgede savaş öncesi başladıkları projeleri bitirme ve yeni projelerde anlaşmak için bölgede aktif rol üstlenecektir. Türkiye coğrafi konumu ve komşuluk ilişkileri ile Ortadoğu’da avantajlı bir hale gelebilir. Köklü ticari ilişkilere sahip olduğu Ortadoğu ülkeleriyle yeni anlaşmalar yaparak bölgenin önemli ticaret merkezi konumuna gelebilir. Türkiye’nin bölgede güçlenmesi ekonomik avantajlar sağlamakla birlikte, Gaziantep, Kilis, Hatay gibi sınır illeri Ortadoğu pazarında güçlenecektir.

Ortadoğu’nun zengin petrol rezervleri dünyanın sürekli takipte olmasını sağlamaktadır. Yatırımlara ihtiyacı, stratejik coğrafi konumu ve küresel ticaret yollarının üzerinde bulunması bölgeyi daha da önemli hale getirmektedir. Küresel ekonomi güçleri bölgeden sağlanan petrol ve gaza bağımlıdır. Ayrıca Ortadoğu ülkeleri sanayi ve teknolojiye geride kaldıkları için Avrupa, ABD, Rusya ve diğer sanayi ülkeleri için önemli bir pazardır. Sadece küresel güç aktörleri değil, bölgede güçlenmeyi isteyen İran ve Türkiye için de önem arz etmektedir. Olayların kendi ülkelerine sıçramasından korkan Suudi Arabistan ve Kuveyt gibi ülkelerde istikrarsızlığın yayılmaması ve süreci kendi lehlerine kontrol edebilmek için çaba sarf etmektedir. Türkiye Arap Baharı ile sekteye uğrayan ve azalan İhracat payını olayların bitmesiyle tekrar arttırabilecektir. Özellikle Suriye’ye yapılan ihracat payı oldukça düşmüştür. Aynı şekilde Ortadoğu ülkelerinden yapılan ithalat miktarı da savaşla birlikte

²¹⁶Timur Kuran. “Optimist 2013”, http://econ.duke.edu/uploads/media_items/optimist-mayis2013.original.pdf (03.04.2015), s.4.

azalmıştır.²¹⁷ Sorunların kısa sürede çözümlenir olmaması bölgede istikrarsızlığın uzun bir süre daha devam edeceğini göstermektedir. Bölgede etkin olmak isteyen küresel güç odakları da gruplar arasındaki çatışmaları maalesef arttırmaktadır. Ülkeleri beklide yok olma sürecine iten bu iç savaşların taraflarla uzlaşarak kısa sürede son bulması gerekmektedir. Aksi takdirde süreç sonunda ne devlet kalır ne de millet.

Sanayinin gelişmiş olması, İnsan gücünün fazlalığı, tarihi kültürel birikim, el sanatlarının ekonomiye katkısı, STK'ların girişimciliği desteklemesi, Üniversitelerin sayısının artması, bölgede ekonomik güç olması ve dünya piyasalarına entegre olması gibi olumlu etmenler Gaziantep'te ekonomik canlılığı sağlamaktadır. Fakat sahip olduğu olumlu etmenler gibi olumsuz etmenlerde mevcuttur. Özellikle Ortadoğu bölgesinde yaşanan savaşlar ve iç karışıklıklar ekonomiyi olumsuz etkilemektedir. Ortadoğu'ya yapılan ticaret güvenliği tehlike altında bulunmaktadır. Güvenli yolların bulunması uzun zaman almakta ve bu durum ticareti olumsuz etkilemektedir. Bu ülkelerde bulunan ortaklarla iletişim sorunu yaşanması, bölgede ortaya çıkan terör gruplarının ticaret yollarını ele geçirmesi ekonomi üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır.²¹⁸

Savaş bölgede karşılıklı olarak yapılan sınır ticaretini olumsuz etkilemiştir. Küçük esnafın komşuluk ilişkilerine dayanarak yaptığı yatırımlar da bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. Özellikle turizm alanında yapılan yatırımlar durumdan daha çok etkilenmektedir. Uluslararası basında Esad rejiminin ayaklanmaları şiddetle bastırması büyük yankı uyandırmıştır. ABD ve AB Esad rejimine karşı yaptırımlar uygulamaya başlamıştır. Fakat bu yaptırımlar 2011 yılına kadar ekonomik ilişkilerde olumsuz bir sonuç doğurmamıştır.²¹⁹ 2012 yılında bir araya gelen Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Rusya ve Çin'in veto kararıyla Suriye'ye yaptırım kararı alamamıştır. Fakat uygulanan silah ambargosunun sıkılaştırılması, silah veya herhangi bir mühimmat taşıdığından şüphelenilen araçların kontrol edilmesi kararları alınmıştır. Esad yönetimine destek veren kişilerin mal varlıklarının dondurulması ve seyahat hakkının

²¹⁷ H. Mustafa Paksoy. A.g.e.,s.53-56.

²¹⁸ Mehmet Vahit Eren, Erdiñ Tutar, Filiz Tutar, Çisil Erkan. a.g.e., s.372-373.

²¹⁹ Veysel Ayhan. **Türkiye İle Suriye Arasındaki Krizin Gaziantep Ve Hatay Bölgesi Ekonomileri Üzerindeki Etkileri**, ORSAM Ankara, Rapor No: 12 Ekim – 2012,s.6-7,29-31.

engellenmesi alınan diğer kararlardır.²²⁰ AB, 2011 yılı sonlarına doğru Suriye’den petrol İthaline de yasak getirmiştir. Avrupalı şirketlerin Suriye petrol endüstrisine yatırım yapmasını yasaklamıştır. Aynı tarihlerde Suriye ana operatörleri Syriatel ve Dünya televizyonuna yaptırım uygulanmaya başlanmıştır. 2012 yılında ise yaptırımlar daha da sertleşmiştir. Listeye yeni kişiler ve kurumlar dâhil edilerek, Suriye’ye altın ve değerli metallerin ticaretine yasak getirilmiştir. Esad’ın yakın akrabalarına seyahat yasağı getirilerek mal varlıkları dondurulmuştur. Esad yönetimine destek veren birçok kuruluşa ticaret yasağı getirilmiş, AB havaalanları Suriye uçaklarına kapatılmıştır. Fakat bu yaptırımlar bile Esad yönetiminin tavrını değiştirememiş, şiddet ve iç savaş devam etmiştir. 2013 yılına gelindiğinde yaptırımların 3 ay daha uzatılması kararı alınmıştır. AB hükümetleri muhaliflere yardım amacıyla Suriye’ye uyguladıkları ham petrol ambargosunu gevşetme ve muhaliflerden petrol alma konusunda anlaşmıştır. Mali ve ekonomik yaptırımlar 1 Haziran 2014 tarihine kadar uzatılmış, mal varlığına el konulan kişi ve kurum sayısı artmıştır. 1 Haziran 2013’te süresi dolan silah ambargosu kaldırılarak muhaliflere silah yardımı yapılmasının önü açılmıştır. ABD ve AB yaptırımları sonucunda Suriye’de gündelik yaşam derinden sarsılmıştır. Hayat pahalılığı %50 oranında artmış, resmi işsizlik oranı %8’den yaptırımlar sonucu %20’lere kadar çıkmıştır. Yoksulluk sınırı yaşanan gelişmelerle iki üç katına çıkmıştır. Turizm alanında faaliyet gösteren 50 bin kişi işinden olmuş ve bu sayı her geçen gün artmıştır. Kriz ve yaptırım kararlarıyla turizm sektörü durma noktasına gelmiştir. Enerji sektörüne yönelik yaptırımlar sonunda Suriye’de işlenmiş petrol ürünleri sorunu ortaya çıkmış ve buna bağlı olarak benzin istasyonlarında uzun kuyuklar oluşmaya başlamıştır. Mutfaklık gaz fiyatı krizle birlikte 7 dolardan 20 dolara çıkmıştır. Ham petrol satışı durma noktasına gelmiştir. Günlük ham petrol üretimi 400 bin varilden 100 varile kadar düşmüştür. Kısa vadeli ödemelerde yabancı para sıkıntısı yaşanacağından ödemeler dengesinde sorunlar ortaya çıkacaktır. İhracat piyasasının %60’ı ambargo uyguladığı için ihracat hacmi büyük düşüş yaşamıştır.²²¹

²²⁰“AB Dışişleri Bakanları Suriye’ye Uygulanan Yaptırımlar”, http://ikv.org.tr/images/upload/data/files/5-ab_disisleri_bakanlari_suriye.pdf12.04.2015;<http://www.bloomberght.com/haberler/haber/1184425-suriyeye-yaptirimlara-rusya-ve-cinden-veto> (01.05.2015).

²²¹“Kronoloji: Suriye’ye AB yaptırımları, Kasım 2013”,<http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-suriyeye-ab-yaptirimlari> (15.05.2015); “AB’den Suriye’ye Yeni Yaptırımlar”, BYEGM, <http://www.byegm.gov.tr/turkce/haber/abden-suriyeye-yeni-yaptirimlar/6532> (14.05.2015); <http://www.trtturk.com/haber/abden-suriyeye-yeni-yaptirimlar-5672.html> (14.05.2015); Veysel Ayhan.

Şiddetin devam etmesi Arap Birliği ve diğer ülkelerde de yaptırım kararı alınmasına yol açmıştır. Arap Birliği Esad hükümetini ekonomik, siyasi, diplomatik bir dizi kararlarla bölgede yalnızlaştırma yoluna gitmiştir. Ayrıca Suriye'nin Arap Birliği üyelik hakları dondurulmuştur.²²² Arap Birliği'nin aldığı yaptırım kararlarını şöyle sıralayabiliriz. Suriyeli üst düzey yetkililerin Arap Ülkelerine gitmesi yasaklandı. Bu ülkelerdeki hesaplarının dondurulması, Suriye merkez Bankası ile ilişkilerin ve Suriye hükümeti ile mali işlerin durdurulmasına karar verildi. Suriye hükümetinin mali hesaplarının dondurulması, Stratejik mallar ve halkı doğrudan etkileyecek gıda maddeleri dışındaki ticaretin durdurulması, Arap ülkeleri merkez bankaları tarafından yapılan ticari destek fonlarının durdurulması, para transferleri ve tahvillerin kontrol edilmesi, Suriye'ye Arap ülkelerince yapılan yatırımların ve proje finansmanının durması, yolcu seferlerinin durdurulması gibi yaptırım kararları alınmıştır. Bu kararlar Suriye hükümetince ekonomik savaş ilanı olarak kabul edilmiştir. Dışişleri Bakanı Muallim, yaptırımların halkın çıkarlarını zedelediğini ve halkın çıkarlarını koruyacaklarını belirtmiştir.²²³

Türkiye'de Suriye ile kurduğu ekonomik ilişkileri durdurma kararı olarak bir dizi yaptırıma başvurmuştur. Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi anlaşmaları askıya alınmıştır. Halka uygulanan şiddeti destekleyen ve bunun içinde yer alan siyasi yetkililerin Türkiye seyahatleri yasaklanmıştır. Bu kişilerin ve rejimi destekleyen iş adamlarının mal varlığı dondurulmuştur. Suriye ordusuna her türlü silah ve askeri malzeme satışı yasaklanmıştır. Türkiye toprakları, hava sahası ve karasuları kullanılarak üçüncü ülkelere Suriye'ye yapılacak her türlü silah ve askeri mühimmat transferleri uluslararası hukuka uygun olarak yasaklanmıştır. Suriye Merkez Bankası ile ilişkiler durdurulmuştur. Suriye Hükümeti'nin Türkiye'deki finansal varlıkları dondurulmuştur. Suriye hükümeti ile kredi ilişkileri durdurulmuştur. Mevcut işlemler hariç, Suriye Ticaret Bankası ile işlemler durdurulmuştur. Suriye'de altyapı projelerinin finansmanı

“Arap Birliği ve Türkiye'nin Suriye'ye Yaptırım Kararı: Şam'ı Yalnızlaştırma”, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=2930> (14.05.2015).

²²² Ufuk Ulutaş. **Suriye'ye Yerli Çözüm: Arap Birliği+Türkiye**, SETAV Perspektif, Kasım 2011, <http://arsiv.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=93325&q=suriye-ye-yerli-cozum-arap-birliigi-turkiye> (15.05.2015).

²²³“Siyaset Dergisi, Aralık 2011”, <http://www.siyasetdergisi.com.tr/Haber/Arap-BirliigiSuriye%E2%80%99ye-Yaptirimlari-Onayladi-Suriye-Koseye-Sikisti/177> (15.05.2015) Veysel Ayhan. **Türkiye Ve Arap Birliği'nin Suriye'ye Yaptırım Kararları Ve Olası Sonuçları**, IMPR Rapor No:9, 2011, s.9-11; Veysel Ayhan. “Arap Birliği ve Türkiye'nin Suriye'ye Yaptırım Kararı: Şam'ı yalnızlaştırma”, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=2930> (16.05.2015).

için imzalanan Eximbank kredi anlaşması askıya alınmıştır. Devam eden süreçte Türkiye-Suriye arasında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması askıya alınmış, yaptırımlar sonucunda güzergâh olarak Suriye'nin kullanılması başta Gaziantep olmak üzere sınır bölgesindeki şirketleri olumsuz etkilemiştir. Suriye turizmi ve vize muafiyeti ile bölgeye giriş çıkış yapan ziyaretçi sayısı düşmüştür. Mültecilerin ekonomik ve sosyal etkileri yerleştikleri şehrin gelişmişlik ve demografik özelliğinin yanı sıra mültecilerin ekonomik ve demografik özelliklerine bağlı olarak değişiklikler göstermiştir.²²⁴ Suriye bu yaptırımlara aldığı yaptırım kararlarıyla karşılık vererek, Türkiye'den ithal edilen mallara dış ticaret yasası kapsamında Gümrük harçları tarifesi uygulanmasına, Gelişmekte olan köylerin imarı kapsamında, Türkiye'den Suriye'ye ithal edilen bütün Türk mallarına ürün fiyatı üzerinden %30 'u değerinde gümrük harcı alınmasına karar verilmiştir. Suriye'den Türkiye'ye giden Türkiye plakalı araçlara mazotun litresi 80 liradan satılmasına, daha önce belirtilen limitler uyarınca TIR araçlarına 600, kamyonlara 550, otobüslere 400, minibüslere 200 ve otomobillere 50 litreden fazla mazot satılmaması kararı alınmıştır. Suriye'den geçen Türkiye plakalı kamyonların ağırlığı gideceği yol mesafesiyle çarpılarak bunun %2'sinin harç olarak alınması da yaptırımlar arasında yer almaktadır.²²⁵ Türkiye'den sonra Suriye'de Serbest Ticaret Anlaşmasını askıya almış, Suriye'den geçişlerde ek gümrük harcı alınması kararı almıştır. Bu gelişmelerle iki ülke arasındaki ticaret hacmi daralmaya başlamıştır. Özellikle 2011 yılının ilk çeyreğinde ciddi düşüşler yaşanmıştır. 2011 yılı toplam ihracatında %12,6, ithalat %21 civarında daralmıştır. 2011 yılı son çeyreğindeki düşüş ise ihracatta %51,8, ithalatta %57,3 oranındadır. Savaşın devam etmesi ve iki ülke arasındaki siyasi gerilim sürmesine rağmen, 2014 yılında ihracat 2010 yılındaki seviyesine yükselmiştir.²²⁶ Suriyeli mültecilerin Türkiye'de misafir olarak kabul

²²⁴ Veysel Ayhan. **Türkiye İle Suriye Arasındaki Krizin Gaziantep Ve Hatay Bölgesi Ekonomileri Üzerindeki Etkileri**, ORSAM Ankara, IMPR Rapor No: 12 Ekim – 2012, s.30,31; “Türkiye'nin Suriye'ye Uygulayacağı Yaptırımlar”, <http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25301557/> (10.04.2015); Veysel Ayhan, **Türkiye Ve Arap Birliği'nin Suriye'ye Yaptırım Kararları Ve Olası Sonuçları**, IMPR Rapor no:9, 2011, s.10-17.

²²⁵ Veysel Ayhan. **Türkiye İle Suriye Arasındaki Krizin Gaziantep Ve Hatay Bölgesi Ekonomileri Üzerindeki Etkileri**, ORSAM Ankara– IMPR Rapor No: 12 Ekim – 2012, s.32-35; Sibel Kalemardoğlu. “Türkiye-Suriye Ticareti Durma Noktasında”, *21.yy. Türkiye Enstitüsü*, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/suriye/2011/12/13/6409/turkiye-suriye-ticareti-durma-noktasinda> (16.05.2015); Harun Öztürkler, Türkmen Göksel. **Suriyeli Mültecilerin Türkiye'ye Ekonomik Etkileri: Sentetik Bir Modellleme**, ORSAM Rapor no:196, Ocak 2015 Ankara, s.5-7.

²²⁶ <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter/portalapp/pages/content/htmlViewerUlkeler> (14.03.2015).

edilmesi diğer mültecilerden farklı olarak oturma, çalışma iznine başvurma, sağlık gibi hizmetlerden yararlanma hakkı tanınmıştır. Tanınan bu statü yerel halkın bir süre imkânlarını Suriyelilerle paylaşması anlamına gelmektedir. Fakat bu sürenin uzaması, mülteci sayısının her geçen gün artması ve en önemlisi misafirliğin süresinin belli olmaması ülkede sorunlar yaşanmasına neden olmuştur. Aynı zamanda çalışmak zorunda olan Suriyelilerin izinsiz çalıştırılması ve düşük ücret verilmesi çalışma alanında suiistimallere yol açmaktadır.

Suriye savaşı Türkiye ekonomisi için kaçınılmaz olarak olumsuz sonuçlar doğurmuştur. İki ülke arasında imzalanan anlaşmalar askıya alınmış, başlatılan projeler durmuştur. Türkiye-Suriye ticaret hacmi hedeflediği 5 milyar doların altında kalmıştır. Yaklaşık olarak Türkiye'den Suriye'ye geçiş yapan 450 bin ticari araç güvenlik tedbiri nedeniyle bölgeye girememiş ya da sınırda uzun süre beklemek zorunda kalmıştır. Rakka'da çimento fabrikası yapımı ve Asi nehri üzerine yapılması planlanan 280 milyon avroluk yatırımlar durdurulmuştur. Halep ve Şam'da Türk menşeli oteller savaş yüzünden atıl kalmış, Nacar Sanayi bölgesinde kurulan Gaziantep merkezli fabrikalar çalışamaz olmuştur. Sığınmacıların sayısı her geçen gün artınca Türkiye açısından maliyeti 3 milyar doları geçmiştir. BM' in yardımları kesmesi Türkiye'nin sığınmacı maliyetlerini daha da arttırmıştır. Sınır bölgesinde yaşanan sorunlar beraberinde kaçakçılık ve fidye gibi olumsuzlukları getirmiştir. Türkiye-Suriye arasında sınır ticareti durma noktasına gelmiş, sınır ticaretinin durması Gaziantep, Kilis, Mardin ve Hatay gibi illerimizin ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Sınır ticareti özellikle Gaziantep ve Hatay'da birçok ailenin geçim kaynağı ve il ekonomisinin önemli bir girdi kaynağıdır. Vizelerin kalkmasıyla kısa süreli ve günü birlik ziyaretlerin durması Gaziantep, Hatay, Mardin gibi sınır illerimizdeki esnafı olumsuz etkilemiştir. Karşılıklı ziyaretler her iki ülke ekonomisine canlılık getirirken yaşanan savaş otellerin boşalmasına ve esnafın gelirinin düşmesine neden olmuştur. Turizm yatırımları yarım kalmış, doğrudan yatırım yapanlar büyük zarara uğramıştır. Suriye'deki siyasi boşluk bölgede terör gruplarını doğurmuştur. Özellikle İŞİD(Irak Şam İslam Devleti) Suriye ve Irak'ta siyasi boşluktan yararlanarak büyük bir tehdit haline gelmiştir. İŞİD'in bölgede yükselişi Türkiye Ortadoğu pazarını olumsuz etkilemiş, Türkiye Ortadoğu pazarında büyük bir paya sahip olan Irak İhracatı düşüş yaşamıştır. İŞİD terör örgütünün ticaret yollarını bombalaması, ele geçirmesi ve güvenlik sebebi ile bölgeye giremeyen tırlar sınır kapılarında beklemek

zorunda kalmıştır. Uzun bekleyişler özellikle ihraç edilen gıda ürünlerinin bozulmasına ve üreticilerin zarar etmesine neden olmuştur. Irak ve Suriye üzerinden yapılan ihracat durmuştur. Bu durum sadece bölgeye ticaret yapan firmaları ve illeri değil Türkiye ekonomisinde de kayıplara neden olmuştur. Kamp bölgelerinde durmayan mülteciler büyük şehirlere yerleşmiş, şehirlerde iş bulamayan mülteciler dilencilik yapmaya başlamıştır. İş bulabilenler ise düşük ücretlere razı olduğundan, Türk işçilerden daha çok rağbet görmüşlerdir. Bu durum da işsizlik sorununu beraberinde getirmiştir. Özellikle tekstil atölyelerinde kayıt dışı Suriyeli istihdamı başlamıştır. Büyük kentlere göç eden zengin Suriyelilerin ise ev ve iş yeri satın almaları emlak sektöründe fiyatların artmasına neden olmuştur. Kiralık ev bulmak zorlaşmış ve ev fiyatları normal değerinin üstüne çıkmıştır. Suriyelilerle anlaşamayan komşular ve esnaf arasında kavgalar yaşanmıştır. Kavgaların boyutları zaman zaman ateşli silah kullanımı ya da adam yaralamaya hatta öldürmeye kadar gitmiştir. Gaziantep, Kilis ve Kahramanmaraş illerimizde Suriyeliler ve halk arasında ciddi gerilimler yaşanmıştır. İş bulamayan Suriyeli kadınlar ikinci eş olma, fuhşa zorlanma gibi olumsuz sorunlarla karşılaşmıştır. Kız çocukları küçük yaşlarda evlendirilmiştir. Sağlık sorunlarından dolayı hastanelere başvuran Suriyeliler, doktor başına düşen hasta sayısını arttırmıştır. Gaziantep ilimizde yoğun bakımların %40 Suriyeli yaralılarla dolmuştur.²²⁷Kamp dışında yaşayan Suriyeli mülteciler genel olarak kiralık mekânları tercih etmektedir. Birikimlerinin kira ödemelerini ne zamana kadar karşılayacağı bilinmemektedir. Kira ödemelerinin yapılmaması kuşkusuz ev sahipleri ile gerilime yol açacaktır. Suriyelilerin kiralık mekânları tercih etmesi kira fiyatlarının yükselmesine ve kiralık konut sıkıntısı yaşanmasına yol açmıştır. Kirası düşük olan illerde bile kira fiyatları iki üç kat artmıştır. Örneğin Kilis'te 200-300 TL arasında değişen kira bedeli 700-1000 TL'ye, İstanbul gibi

²²⁷ Celalettin Yavuz. “Suriye’deki İç Savaşın Türkiye Ekonomisine Etkileri” *Devlet dergisi* 02.01.2015, http://www.devlet.com.tr/makaleler/y3-SURIYE_IC_SAVASINDA_SIKISAN_SURIYE_TURKMENLERI.html (08.03.2015);Harun Öztürkler, Türkmen Göksel. **Suriyeli Mültecilerin Türkiye’ye Ekonomik Etkileri: Sentetik Bir Modelleme**, ORSAM Rapor no:196, Ocak 2015 Ankara, s.7-12; Zümrüt Sönmez. **Komşuda Kriz:Suriyeli Mülteciler**,İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, Aralık 2014,İstanbul, s.3-39; Oytun Orhan. **Suriye iç Savaşı’nın insani Maliyeti**, Ortadoğu Analiz ORSAM, Mart-Nisan 2014, C. 6, S. 61, s.36-39;Suna Gülfer İhlamur-Öner. **Türkiye’nin Suriyeli Mültecilere Yönelik Politikası**, Ortadoğu Analiz ORSAM, Mart-Nisan 2014, C.6 S. 61, s.42-45; Murat Erdoğan.**Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması**, Hacettepe Üniv. Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi, Kasım 2014,s.1-48; İdil Bilgiç Alpaslan. “Suriye Krizi Türkiye Ekonomisini nasıl etkiler?” Ağustos 2012, Tepav, s.1-12 http://www.tepav.org.tr/upload/files/13456307419.Suriye_Krizi_Turkiye_Ekonomisini_Nasil_Etkiler.pdf (14.03.2015).

büyükşehirlerin fakir semtlerinde ise 1400-1500 TL'ye yükselmiştir. Bu durum hane halkı gelirlerinin azaltmış, yaşam standartlarında düşmeye yol açmıştır. Türkiye'deki akrabalarının yanına yerleşen mülteciler ise hane sahibinin artan giderleri karşılamak için borçlanmasına ve ekonomik sıkıntılar yaşamasına sebep olmuştur. Türkiye'ye resmi pasaportlarıyla girenler eğitim, sağlık ve oturma iznine sahip olmakla birlikte çalışma izni de alabilecek konumdadır. Suriyeliler kayıt dışı ekonomide iş bulduklarında suiistimal ve istismarlara açık hale gelebilmektedirler. Çok az kişi düzenli bir gelire sahip olmakta ve ailelerini geçindirebilmektedir. Kamp dışında yaşayanlar gelirleri azaldığı için inşaat gibi geçici işlerde çalışmaktadır. Suriyeli çocuklar az ücrete talip oldukları için daha kolay iş bulabiliyor. Ülkede çocuk işçiliği artmaya başlamıştır. Bu durum Türkiye'de kayıt dışı ekonominin artmasına ve kaçak çalıştırmanın yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Ayrıca daha ucuz olan mülteci ücretleri yerel halkın gelirlerinin düşmesine, daha az ücrete mecburen razı olmak zorunda kalmalarına sebep olmaktadır. Bu durumu kullanan patronlar haksız rekabete yol açmakta ve yerel çalışanlarla Suriyeliler arasında sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Fakat her ne kadar yerel halk Suriyeliler yüzünden işsiz kaldığını belirtse de iş dünyası açısından bakıldığında öyle olmadığı anlaşılmaktadır. Suriyeliler yerel halkın çalışmak istemediği alanlarda çalışarak aslında vasıfsız işgücü gerektiren iş kollarında istihdam edilmektedir. Sınır illerinde işgücü açığını kapatması bölgedeki yatırım ortamına olumlu katkılar sunmuştur.

Çalışmayan ya da kamplarda kalan Suriyeliler için maliyetler sadece devletin resmi olarak açıkladığı rakamlarla sınırlı değildir. STK'lar, belediyeler ve yerel halkın desteği, ücretsiz sağlık, eğitim gibi hizmetler de dâhil edildiğinde Türkiye için maliyetler daha da artmaktadır. Aynı zamanda Suriyelilerin ihtiyaçlarını karşılamak için üretilen insani yardım malzemeleri, yerel firmaların üretimi arttırmalarına ve durumu fırsata çevirmelerine neden olmuştur. Devlet harcamalarının yanı sıra fiyat artışları enflasyon oranlarının arttırmıştır. Özellikle sınır illerimizde gıda ürünleri, ev fiyatları, kira bedelleri iki üç katına çıkmıştır. Çarpık yapılaşma artmıştır. Gaziantep, Hatay ve Kilis gibi mülteci nüfusunun fazla olduğu illerimizde artan fiyatlar yerel halk giderlerini de arttırmıştır. Sınır illerimizde enflasyon artışı ortaya çıkmıştır. Bu illerimiz de sınır ticaretinin durma noktasına gelmesi sıkıntıları daha da arttırmıştır. Fakat tüm bu olumsuzluklarla birlikte sermayesi ile gelen Suriyeliler buldukları illerde iş kurarak

ekonomik katkılar sunmuşlardır. Özellikle Mersin ve Gaziantep illeri yatırımlarda öne çıkan iller olmuştur. 2013 yılının ilk aylarında, Gaziantep, Mersin, Hatay'da 122, İstanbul ve Bursa'da 106 şirket kurmuşlardır. Türkiye'den gelen sermaye miktarının toplam 39 milyon TL olduğu tahmin edilmektedir. Bölgede ticaret hareketlenmiş, mal alışverişi ekonomik canlılık sağlamıştır. Sınır ticareti bölgede yapılan ticaretle kısmen hareketlenmiştir. Suriyeli nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak için üretim artmış, esnaf mal ve hizmet taleplerini karşılayarak kazanç elde etmiştir.²²⁸

Türkiye savaşın devam etmesi halinde giderleri karşılayamaz duruma gelebilir, BM desteğinin yetersiz kalması, vaat edilenden daha az yardım yapılması Türkiye için külfetin artmasına neden olacaktır. Dünyanın Türkiye'ye destek olması, Suriyeli mültecilere kapılarını kapatmaması gerekmektedir. Sadece Türkiye'yi takdir ederek elini taşın altına koymamak, gerçek çözümler sunmamak, istikrar ve barışı geciktirmektedir. Mülteci sayısının her geçen gün artması, artan maliyetler, kamplar dışında yaşama isteği, yerel halkın huzursuzluğu, savaşın son bulması için Türk hükümetinin yeni politikalar üretmesi gerekmektedir.

Türkiye'de resmi rakamlara göre 1,7 milyondan fazla Suriyeli mülteci bulunmaktadır. Ülkenin çeşitli yerlerinde misafir edilen mülteciler için harcanan toplam insani yardım miktarı 5,6 milyar Dolar. Uluslararası toplam yardımlar ise 356 milyon dolardır. AFAD barınma merkezlerinde, market, ısınma, güvenlik, tercümanlık, psiko-sosyal destek, ibadet, altyapı, haberleşme, itfaiye ve bankacılık hizmetleri vermektedir. Ayrıca çamaşırhane, bulaşıkhan ve duş ihtiyaçları karşılanmaktadır. Temel ihtiyaçların dışında eğitim ve mesleki kurs faaliyetleri de yürütülmektedir.²²⁹ Suriyeli sığınmacılar için kamplar Suriye-Türkiye sınırına ya da Türkiye-Suriye sınırına yakın illere kurulmuştur. Hatay beş kampla en çok kamp kurulan şehridir. Gaziantep dört, Şanlıurfa üç, Kilis iki kampla Hatay'ı izlemektedir. Diğer kentlerde birer kamp kurulmuştur.²³⁰ Kampların sınıra yakın olması mültecilerin buralara rahatlıkla ulaşmasını sağlamaktadır. Zaman zaman ülkelerine giriş çıkış yapmakta, geride kalan

²²⁸ Osman Bahadır Dinçer. a.g.e.,s.23-37; Oytun Orhan,Sabiha Senyücel Gündoğar. **Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri**, ORSAM Rapor no:195, Ocak 2015,ORSAM-TESEV,Ankara 2015, s.7-9,11-19,22-39;Oytun Orhan. **Suriye iç Savaşı'nın insani Maliyeti**, Ortadoğu Analiz ORSAM, Mart-Nisan 2014,C.6, S.61, s.36-39;Murat Erdoğan. a.g.e., ,s.1-48;İdil Bilgiç Alpaslan. a.g.e., s.1-12.

²²⁹ AFAD, <https://www.afad.gov.tr/TR/IcerikDetayl.aspx?ID=16&IcerikID=747> (12.05.2015).

²³⁰ "Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar, 2013 Saha Araştırması Sonuçları",AFAD, https://www.afad.gov.tr/Dokuman/TR/60-2013123015491-syrian-refugeesinturkey2013_baski_30.12.2013_tr.pdf (12.05.2015), s.16.

yakınlarından haber alabilmektedirler. Avantajları olduğu gibi dezavantajları da bulunmaktadır. Sınıra yakın çatışmalar kamplardan çok net duyulup, gözlemlenmektedir. Sınırı geçen mermiler, toplar güvenliği tehdit etmektedir. Sadece kamplar için değil, sınıra yakın Türk köylerini de vurmaktadır. Sınırdaki çatışmalar birçok insanın yaralanmasına hatta ölmesine neden olmuştur. Bu durumda sınırda yaşayan Türkler savaşın içine istemeden dâhil olmuş oluyor. Esad rejiminin, baskıların şiddetini arttırması sivillerin ülkeyi terk etmesine, kamplarda mülteci sayısının daha da artmasına neden olmaktadır. Kamplara yerleşmeyen mülteciler ülkenin çeşitli bölgelerine dağılmaktadır. Bu durum mülteci sayısının tam olarak tespit edilememesi ve güvenliğin sağlanamamasını beraberinde getirmektedir. Bölge halkları ile yaşanan olumsuz sorunlar ise misafirliği tartışılır hale getirmiştir. Suriye’de savaşın hala devam etmesi, mülteci sayısının artması, ülkeye kaçak yollardan giriş yapılması, kaçakçılığın artması, Türkiye için sorunlar doğurmaktadır. Türkiye’nin sınır bölgelerinin güvenliğini etkilemektedir. Savaşta yaralanan muhalifler ve mülteciler sağlık hizmetlerinden ücretsiz olarak faydalanmakta, hastaneye sevkleri Türk ekiplerce sağlanmaktadır. Bu durum hastanelerde yoğunluklara neden olmaktadır. Türk halkı kendi tedavi sıralarının uzaması, belli bir ücret ödüyor olmaları karşısında hoşnutsuzluk yaşamaktadırlar. Kamplardan hastanelere 500.000’in üzerinde hasta sevk edilmiş, Türkiye’de ameliyat edilen hasta sayısı 200.000’i aşmıştır. Sağlık Bakanlığı verilerine göre kayıtlı 35.000 Suriyeli doğumu gerçekleştirmiştir.²³¹

Türkiye mültecilere hala kapısının açık olduğunu belirttiği halde yasal olmayan yollarla giriş yapmayı tercih eden binlerce mülteci bulunmaktadır. Bu tutum maalesef Türkiye’nin iyi niyetine gölge düşürmekte, ülke içinde güvenlik ve denetim sorunu ortaya çıkarmaktadır. Türk halkının misafirperverlik ve yardım severliğini istismar eden durumların yaşanması, Suriye halkına karşı olumsuz tavır takınılmasına ve istenmemelerine neden olmaktadır. Uzayan misafirlik, yaşanan olumsuz vakalar, savaşın devam etmesi ile artan külfet maalesef Türkiye için yeni sorunlar doğuracaktır. Türk halkı ve mülteciler arasında gerilimin artmaması, Mültecilerin kamplarda toplanarak güvenliğin ve denetimin sağlanması, kayıt dışı çalıştırmalara karşı önlem alınması için çalışmalar yapılmalı ve önlemler alınmalıdır. Sınırdaki insan hakları

²³¹ Osman Bahadır Dinçer. a.g.e., s.15-18;Oytun Orhan, Sabiha Senyücel Gündoğar. **Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri**, ORSAM Rapor no:195, Ocak 2015,ORSAM-TESEV, Ankara 2015, s.7-9,11-19,22-39; Suna Gülfer Ihlamur-Öner. a.g.e., s.42-45.

gözlemcilerinin eksikliği, sınır durumunu bağımsız olarak anlatan yayın kuruluşlarının olmaması diğer eksik konulardır.

Suriye ile Türkiye arasındaki en önemli ticaret kapıları, Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılan en büyük sınır kapıları Cilvegöz ve Yayladağ'da giriş-çıkışlarda büyük düşüş yaşanmıştır. Yolcu giriş-çıkışları önceki yıllara göre düşmüştür. Suriye ile sınır illerimiz arasında karşılıklı olarak süren sınır ticareti durma noktasına gelmiştir. Gaziantep, Hatay için 2 milyon dolar olarak tahmin edilen sınır ticaretinin durması bölge ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Bu illerimiz Suriye'nin son dönemde en önemli kalem ürünlerini tedarik ederek kent ekonomisine katkı sağlıyorlardı. Sekteye uğrayan bu ticaret kent ekonomilerini de vurmuştur. Sınır kapıları bu illerin can damarıdır. Bu kapıların yeniden aktif olarak çalışmaması birçok Tüccar ve iş adamı için gelir kaybına yol açmaya devam edecektir.²³²

Suriye ile Türkiye arasındaki siyasi ilişkiler son dönemde büyük ölçüde bozulmuştur. Fakat iki ülke arasındaki ticaret her şeye rağmen devam etmiştir. Cilvegözü Sınır kapısında uzun kuyruklar oluşmasına, tırlar ülke içine rahatlıkla giremese de tüccarlar çözüm yolları geliştirmeye başlamıştır. Güvendikleri Suriyelilere malları teslim edip ülke içindeki dağıtımını sağlamaya çalışmışlardır. Aynı şekilde Suriyelilerde sınırda mallarını Türklere teslim etmişlerdir.2010 yılında zirveye ulaşan ticaret hacmi 2,3 milyon dolar olmuştur. Ticaret hacmi 2012 yılında büyük bir çöküş yaşamıştır. 2013 yılına gelindiğinde ise toparlanmaya başlayarak %60 oranında artmıştır. İki ülke arasında ne kadar siyasi sorun yaşansa da ticari ilişkiler devam etmek zorundadır. Nitekim savaşın ilk yılının bitimi ile ticaret canlanmaya başlamıştır.²³³

Suriye iç savaşının ülke ekonomisine etkilerini araştıran Suriye Siyasi Araştırmalar Merkezi Raporuna göre, 2011 yılında başlayan savaşın maliyeti 202,6 milyar Dolar'dır. Bu rakam 2010 yılı Suriye GSMH' sının dört katına eşittir. Ülke silah desteği aldığı ülkelere bağımlı hale gelmiştir. Savaşın devam etmesi ülke ekonomisinin toparlanmasını engellemekte ve GSMH'nin düşmesine neden olmaktadır. Savaş ortamından dolayı ihracat ve ithalat yapılamamakta ve ihracatın ithalatı karşılama oranı düşmektedir. 2010 yılında 82,7 olan bu oran 2014'te ciddi bir düşüş yaşayarak 29,62ya

²³² Hasan Dilan. **Suriye İç Savaşı'nın Türkiye ve Hatay'a Etkisi**, *Fusun Sayek TTB Raporları/ Kitepları-2013*, Kasım 2013, Ankara, s.72-74;Murat Erdoğan. a.g.e.,s.1-48.

²³³ Osman Bahadır Dinçer. a.g.e.,s.14,15.

gerilemiştir. Raporda ticaret açığının %42,7'ye, bütçe açığının %40,5'e ulaştığına ve kamu borç yükünün arttığına değinilmiştir. Suriye parasının değer kaybetmesi, Merkez Bankası Döviz rezervlerinin erimesine neden olmuştur. Ayrıca zengin iş adamlarının servetleriyle yurtdışına kaçması ülke ekonomisinin daha da çökmesine yol açmıştır. Ülkede fiyatlar artmış, temel ihtiyaçlar karşılanamaz hale gelmiştir. İş imkânları azalmış, maaşlar düşmüş, işsizlik oranı %57,7'ye yükselmiştir. Ülkede her beş kişiden biri fakir sınıfına dâhil olmuş ve halkın %70'i zor şartlarda hayatlarına devam etmektedir. Temel ihtiyaçlarını karşılayamayan aşırı yoksul Suriyelilerin oranı %30'dur.²³⁴

Suriye'de savaşın başladığı günden beri döviz girişi sağlanamamakta, memur maaşları ödenmemektedir. Ülke ekonomik verileri güvenilirlik arz etmemekte, gerçek ekonomik durum resmi rakamlarla belirlenmemektedir. Fakat hükümet hala ayakta durmaktadır. Şüphesiz bu durum Esad yönetiminin dış devletlerce desteklendiği düşüncesini akla getirmektedir. Ekonomisi çökmüş, güçlü bir sanayi kolu olmayan, yeterli doğal enerji kaynağına sahip olmayan ülkenin ekonomik çöküntü yaşamaması dikkat çekmektedir.

Suriye savaş başladığından beri resmi ekonomik veriler yayınlamamaktadır. Yayınlanacak olsa dahi savaş ortamında ne derece güvenilir oldukları tartışılır. Bu yüzden yayınlanan rakamlar tahminden öte gitmemektedir. Suriye iç savaşı ile petrol boru hatları tahrip olmuş ve enerji alt yapısı zarar görmüştür. Batı ülkelerinin uyguladığı yaptırımlar, enerji arama ve geliştirme konusunda Suriye'yi büyük sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. İç piyasadaki enerji ihtiyacının karşılanamaması ekonomik maliyetleri arttırmıştır. Suriye Petrol ve Doğalgaz Kaynaklar Bakanı Ekim 2012'de iç karışıklığın ülkeye doğrudan ve dolaylı olarak maliyetinin 2,9 milyar Dolara ulaştığını belirtmiştir. Bunun en önemli kısmının ABD, AB ve diğer ülkelere uygulanan yaptırımlar sonunda gerçekleştiği, diğer kısmının ise savaştan dolayı silahlı saldırılarda demiryolu, petrol boru hatları ve rafineriler hedef alındığı için gerçekleştiğini belirtmiştir. Yaşanan olayların elektrik sektörüne maliyeti 146 milyon Dolar, petrol sektörüne 70 milyon dolar olmak üzere toplam 216 milyon Dolar olmuştur. Ayrıca Akdeniz ve Avrupa için enerji alanında transit ülke olma isteği büyük zarar görmüştür.

²³⁴<http://www.aa.com.tr/tr/dunya/493155--suriyedeki-ic-savas-in-ekonomiye-zarari-202-6-milyar-dolar> (10.05.2015).

Yaşanan olaylar petrol üretimini %50 oranında düşürmüştür. Doğal gaz konusunda uygulanan yaptırımlar ülke gelirini daha da düşürmektedir. Resmi rakamlara göre tahmini büyüme rakamı 2012’de %-2,3’dur. Suriye ekonomisinin yeniden inşası için dış yardıma ihtiyacı vardır. Ülkenin yeniden inşası yapılacak maddi yardıma bağlıdır. Fakat alınacak bu yardımların ülkeyi dış yardıma bağımlı hale getirmemesi gerekmektedir. Savaşın son bulması ülkenin yeniden toparlanma sürecine girmesi, ülkeye yatırım yapacak ülkeler için de beklenen durumdur. Bölgede ticaretin, turizmin ve yatırım ortaklıklarının yeniden başlaması ekonomik çevrelerin beklentileri arasındadır.²³⁵

Suriye iç savaşı sadece halkın birbirini kırmasıyla kalmadı. Suriye topraklarında yaşayan milletleri ve Suriye komşularını da olumsuz etkiledi. Suriye topraklarında yaşayan Türkmenler, Türkiye ile Esad rejimi arasında iplerin kopmasıyla zor günler yaşamaya başladı. Türk düşmanlığı Türkmenlere karşı sert tutumlar takınılmasına neden oldu. Terör grupları bölge bütünlüğünü bozacak adımlar atmaya başladı PKK’nın Suriye kolu PYD özerklik ilan etti. Bu grupların tutumları ülkedeki kargaşayı daha da tetikledi. Bu gruplara farklı ülkelerden desteklerin sağlanması muhalefet ortamını kızıştırdı. Ülkelerin desteklediği Muhalif grubun farklı olması, Esad rejimine karşı bir birlik oluşturulamamasına neden olmuştur.²³⁶ Bölgede etnik kimliklerin farklı olması ve mezhep kavgalarının başlaması Ortadoğu bölgesini büyük bir karmaşaya ve iç savaşa sürüklemektedir. Suriye’nin karışmasıyla bölgede etkin olmaya başlayan IŞİD terör örgütü özellikle Irak ve Suriye’de büyük tehdit oluşturmaktadır. Soğuk savaş sonrası dünya gündeminden düşmeyen Irak, siyasi istikrar sağlayamamıştır. Siyasi boşluk ülkede IŞİD gibi terör örgütlerinin rahat hareket etmesine neden olmuştur. Suriye savaşıyla dünya gündeminde ikinci sıraya gerilemesine rağmen IŞİD’in ülke ve bölge güvenliğini tehdit etmesiyle tekrar birinci gündem olmuştur. IŞİD örgütünün Musul’a yönelik operasyonları, Musul, Anbar ve Selahaddin olmak üzere özellikle Sünni

²³⁵ Neslihan Vural. “Suriye Savaşı’nın Ekonomik Etkileri”, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/ekonomik-arastirmalari-merkezi/2013/09/02/7185/suriye-savasinin-ekonomik-etkileri> (14.03.2014); Oytun Orhan, Sabiha Şenyücel Gündoğar. **Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri**, ORSAM Rapor no:195, Ocak 2015,ORSAM-TESEV,Ankara 2015, s.7-9,11-19,22-39; Harun Öztürkler, Türkmen Göksel. **Suriyeli Mültecilerin Türkiye’ye Ekonomik Etkileri: Sentetik Bir Modelleme**, ORSAM Rapor no:196, Ocak 2015 Ankara, s.7-12.

²³⁶ Celalettin Yavuz. http://www.devlet.com.tr/makaleler/y3-SURIYE_IC_SAVASINDA_SIKISAN_SURIYE_TURKMENLERI.html (08.03.2015).

bölgeleri denetim altına alması, Kerkük, Diyala ve Bağdat çevresinde denetim kurması ele geçirmesi Ortadoğu'yu yeni savaflara sürüklemiştir. Irak'ta yaşanan iç karışıklık ve ülke bütünlüğünün bozulması sadece Irak'ı değil bütün Ortadoğu ülkelerini olumsuz etkileyecektir. Aynı zamanda Suudi Arabistan, Lübnan, Suriye, Ürdün, Körfez ülkeleri ile hatta Türkiye ve İran gibi komşu ülkeler için büyük tehdit oluşturacaktır. IŞİD'e karşı Irak ve Suriye ile işbirliği içinde hareket etmek ve terör gruplarının bölgede etkisiz hale getirilmesi ülkelerin ortak çıkarına hizmet edecektir.²³⁷

²³⁷ Bilgay Duman. **Irak'ta 2014 Seçimleri, IŞİD Operasyonları Ve Irak'ın Geleceği**, Orsam Rapor No: 190, Haziran 2014, Ankara, s.5-12,19-24.

3.2. Türkiye- Ortadoğu Ekonomik İlişkilerinde Gaziantep

Gaziantep 1913 yılında dokuma alanında önemli bir şehir konumundadır. Savaşın yaralarının sarılmasıyla 1933'te yine dokuma alanında zirveye ulaşmayı başarmıştır. Bu yıldan sonra Dokuma, Kimya, Tarımsal sanayi, Ağaç işleme, El sanatları alanında üretim yapmaktadır. Dokuma sektörü il ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Antep halkı il savunmasında gösterdiği başarı ve azmi, il kalkınmasında da göstererek girişimcilik örneği olmuştur.

1967 yılında Birleşmiş Milletler –UNIDO örgütü öncülüğünde ilde Küçük Sanayi Bölgesi kurulmuştur. 1800 Atölye ile üretim hedeflenmiş, ildeki potansiyel göz önünde bulundurularak bu sayı 2364'e çıkarılmıştır. Kurulan sanayi bölgesi ilde sanayi alanında hızlı bir gelişme yaşanmasını sağlamıştır. Oto sanayi, ahşap işleri, diğer imalat ve makine imalatı gruplarında 20 bine yakın insan çalışmaya başlamıştır.²³⁸

Gaziantep son on yılda hızla gelişen bölgenin en önemli illerinden biridir. 2010 yılında belirgin bir gelişme seviyesine gelmiş ve iktisadi faaliyetlerinde göze çarpan bir artış yaşamıştır. 2012'de en hızlı gelişen iller arasındadır. 2012 yılı itibari ile ihracat miktarı 5,6 milyar dolar, ithalat payı ise 5,1 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Son yıllarda dış ticaret hacmindeki büyüme bu artışta etkili olmuştur. Gaziantep üzerinden küresel piyasalara ve Ortadoğu piyasalarına yapılan ihracat il ekonomisine büyük katkı sağlamıştır. İhracatın artması bankacılık sektörünü de ilde geliştirmiş ve nakdi krediler yıllık ortalama %33 artış kaydetmiştir.²³⁹

Gaziantep'te bulunan birçok kuruluş il gelişiminde ve kalkınmasında aktif rol üstlenmiştir. Örnek Sanayi Sitesi girişinde kurulan Star Wood Yapı Market, 250 tedarikçi firma ve 60 bin civarında ürünle toptan ve perakende olarak hizmet vermektedir. ANTEPIA ilde ve bölgede sayısız konut projesi ile adından söz ettirmektedir. İpekyolu Kalkınma Ajansı KOBİ'lere destek sunarak, bölgesel kalkınma politikaları üretmektedir. Hibe destek programları uygulayarak girişimciliği arttırmayı hedeflemektedir. Dünyanın en büyük makine halısı üreticisi olan Merinos halı, yurt dışında mağazalar zinciri açmayı planlamaktadır. Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından

²³⁸ Kenan Mortan, Osman S. Arolat.a.g.e.,s.26-28.

²³⁹H. Erhan Gül, Bora Çevik. "2010 ve 2012 Verileriyle Türkiye'de İllerin Gelişmişlik Düzeyi Araştırması", Şubat 2014, Türkiye İş Bankası, https://ekonomi.isbank.com.tr/UserFiles/pdf/ar_03_2012.pdf (01.05.2014).

desteklenen merinos halı; Türk markalarının geliştirilmesi, ihracatı arttırmak ve Türk malı imajını güçlendirmeyi hedeflemiştir. Başta Amerika ve Avrupa olmak üzere, Ortadoğu ülkeleri, Rusya ve Avustralya'da mağazalar açmayı planlamaktadır. Antep'in halı üretiminde hızla yükselen diğer bir firması Angora halı, başta ihracata yönelik üretim yaparken 2006 yılından sonra iç piyasaya da yönelmeye başlamıştır. Böylelikle Pazar payını arttıran firma dünya markası olmayı başarmıştır. Üretimin %60'ını iç pazara, %40'ını başta ABD olmak üzere 20 ülkeye ihraç etmektedir. Makine halısı üretiminde zirvede olan il her geçen gün iç ve dış piyasalarda payını arttırmaya devam etmektedir. Firmaların büyümeye devam etmesi ve yeni firmaların açılması istihdamı sağlamakta ve ekonomik canlılığı arttırmaktadır.²⁴⁰

Yurt dışına yapılan doğrudan yatırımlar ülke ekonomileri için önemli sonuçlar doğurmaktadır. Elde edilen karın bir bölümünün ortaklarca ülkeye getirilmesi yolu ile döviz girişleri artar. En çok kar getirilen ülkelerin arasında Bahreyn, Irak ve İran gibi Ortadoğu ülkeleri yer almaktadır.²⁴¹

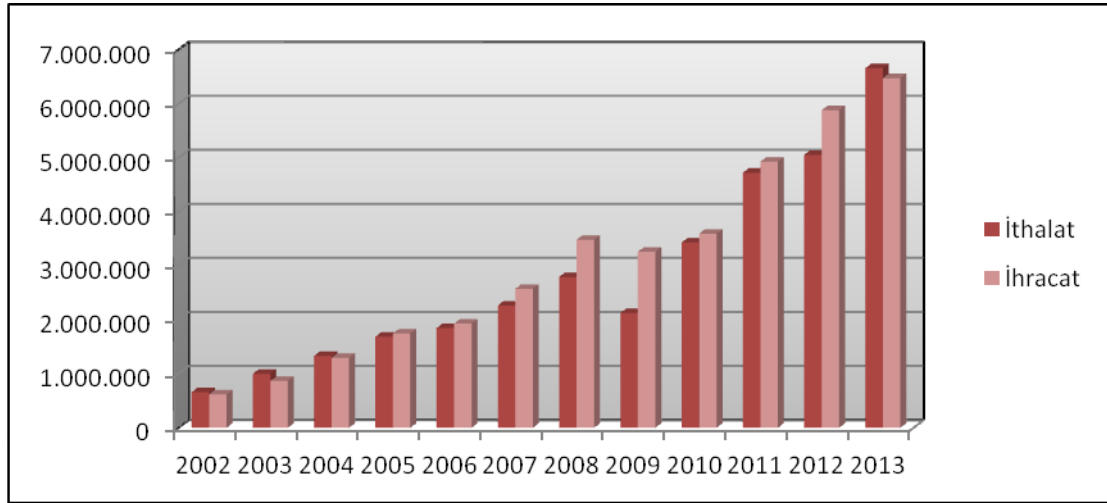
Gaziantep, özel sektörün rekabetçi bir piyasa mekanizması ile yapılandığı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki 20 ili de etkisi altında tutan önemli bir ticaret merkezidir. Yıllık ortalama 2 milyar dolara yakın ihracat payı ile Türkiye ihracatında önemli yer tutmaktadır.²⁴²

²⁴⁰ Mehmet Vahit Eren, Erdiñç Tutar, Filiz Tutar, Çisil Erkan. “Yerel Ekonomik Kalkınmada Girişimciliğin Rolü: Gaziantep Örneği”, <http://www.baltalimani.com/pdf/yerelkalkinmadagazianteporneği.pdf> (12.03.2015), s.372.

²⁴¹ “Yurtdışı Doğrudan Yatırım Raporu 2013”, *Hazine Müsteşarlığı Mali Sektörle İlişkiler Ve Kambiyo Genel Müdürlüğü*, Ekim 2014, <http://www.hazine.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fBireysel+Kat%C4%B1%C4%B1m+Sermayesi+ve+Kambiyo+Raporlar%C4%B1%2fYDYRAPORU2014.pdf> (20.04.2015), s.12,13.

²⁴² Bülent Özkan. a.g.e., s.161.

Grafik 3: Yıllara Göre Gaziantep İthalat-İhracat Payı Ve İthalatın İhracatı Karşılama Oranı(Milyar Dolar)



Kaynak : <http://gso.org.tr/userfiles/ithalat.pdf>

Gaziantep'in ihracat ve ithalat verilerine baktığımızda 2002'de 619.391 milyon dolar olan ihracat payı 2005 yılına kadar ithalatın altında kalmıştır. 2006 yılından 2012 yılına kadar artarak devam etmiş ve ithalattan daha büyük miktarlara ulaşmıştır. 2013 yılında kısmen düşen ihracat 6.472.870 milyon dolar olmuştur. 2013 yılında ithalat ise 6.657.924 milyon dolar civarındadır. İhracatın düşmesinde Ortadoğu'da yaşanan savaş ve iç karışıklıkların etkisi olmuştur. Grafiğe baktığımızda Gaziantep'in 2000'li yılların sonlarına doğru artan bir dış ticaret potansiyeline sahip olduğunu görmekteyiz. Bu istikrarlı büyüme Gaziantep'i Türkiye ekonomisinde 6. Sıraya yükseltmiştir. Yeni pazarlara açılması ve Ortadoğu'da düzenin tekrar sağlanmasıyla Gaziantep Türkiye ortalamasındaki payını daha da arttıracaktır.

Gaziantep ekonomik refahını arttırmak için gereken her adımı atmaktadır. Arazisi ve kurulup işletilmesi tamamen özel sektöre ait olan Gaziantep Serbest Bölge'sini kurmuştur. Bakanlar Kurulu Kararı ile Gaziantep Serbest Bölgesi'nin kurulması ve işletilmesi için anonim şirket olan GASBAS(Gaziantep Serbest Bölgesi Kurucu Ve İşleticisi Anonim Şirketi) yetkili kılınmıştır. Gaziantep Serbest Bölgesi birçok avantaja sahiptir. Güneydoğu Anadolu'yu batıya, Akdeniz ve Ortadoğu'ya bağlayan önemli kara ve demir yollarının merkez noktasında bulunması, Gaziantep Havaalanı'nın uluslararası niteliğe sahip olması, kente mal, hizmet ve ziyaretçi akışını hızlandırmaktadır. Gaziantep, Mersin ve İskenderun limanlarına bağlanan otoyola yakın

konumdadır. Coğrafi konumu itibari ile bölgeler arası köprü görevi görmektedir. GAP illeri içerisinde en gelişmiş ve GAP'ın giriş kapısıdır. Gaziantep'in bölge avantajlarından biri de Suriye, Irak ve diğer Ortadoğu ülkeleri ile yakın ilişkiler için olmasıdır. Özellikle Irak için tedarik merkezidir. Gaziantep Serbest Bölgesi mali ve ticari yönden de avantajlar sunmaktadır. Dövizle yapılan alışveriş firmaların işletme sermayelerini enflasyon karşısında korumaktadır. Yurt dışından bölgeye getirilen makine ve mallar için gümrük vergisi, diğer vergiler ve fon ödenmez. Gümrüksüz alanda süresiz stok tutup, talep oldukça partiler halinde varsa gümrük vergisi veya KDV'si ödenerek Türkiye'ye mal satma imkânına sahiptir. Türkiye'den Bölgeye yapılacak satışlar da ihracat sayılacağı için, Bölge kullanıcıları Türkiye'den KDV ödemeksizin mal satın alabilir. Ayrıca Bölgede faaliyet gösteren firmalar KDV, Gümrük vergisi gibi vergilerden muaf tutulmaktadır. Bölgede alım- satım, stok değerlendirme ve muhasebe konvertibilitesi dövizle sağlandığı için bölge kullanıcıları enflasyondan olumsuz etkilenmezler. Diğer önemli bir nokta da, Bölgede takas yoluyla ticaretin serbest tutulmasıdır. Bölge faaliyeti kapsamında elde edilen karlar serbest olarak istenilen ülkeye transfer edilebilir. Serbest Bölge'de faaliyet gösteren bankalardan döviz bazında düşük faizli işletme ve yatırım kredileri almakta mümkündür. Böylelikle Gaziantep Serbest Bölgesi hem Gaziantep ekonomisine getiri sağlamakta hem de ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır. GASBAS, Gümrük Müdürlüğü, İhracatçılar Birliği, Gaziantep Sanayi Odası Ticaret Odası ve Emniyet Müdürlüğü ile sürekli işbirliği içindedir. Serbest bölgede hizmet veren firmaların büyük kısmı tekstil alanında faaliyette bulunmakta ve faaliyetler çoğunlukla alım- satım şeklinde olmaktadır. Tekstil firmalarının yanı sıra cam sanayi, gıda, plastik sanayi ve dış ticaret firmaları bulunmaktadır. Serbest bölgenin kurulmasından sonra birçok yeni firma faaliyete geçmiştir. Mevcut firmalar da kapasite artırımına gitmiştir. Ayrıca ihracat oranı artmıştır. Serbest bölge firmalarının ihracat yaptığı bölgelerin başında Ortadoğu ülkeleri gelmektedir. Ardından AB ülkeleri, Rusya ve diğer ülkeler gelmektedir. Ortadoğu ile ilişkilerin yoğun olmasında coğrafi yakınlık ve Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılan kapısı olması büyük rol oynamaktadır. Gaziantep Ortadoğu'ya uzanan ticaret yollarına da yakın konumda yer almaktadır. Firmaların ithalat yaptığı ülkelerin başında Çin ve diğer Uzakdoğu ülkeleri gelmektedir. Ortadoğu ülkeleri ile ithalat çok azdır. Firmaların ithalat ve ihracat yaptığı ülkelerin farklı olması ülkeler arası ve kıtalar arası

bir köprü görevi üstlenmiş olduğunun göstergesidir. Serbest Bölge kurulması firmaların ihracat ve ithalat paylarını arttırmıştır. Gaziantep için Ortadoğu bölgesi maddi ve manevi öneme sahiptir. Akrabalık bağlarının olması, tarih boyunca devam eden ticari ve ekonomik ilişkiler bölgenin önemini muhafaza etmesini sağlamaktadır. Serbest bölgelerden en üst seviyede verim alabilmek için ağır bürokrasi ve yasal düzenlemelerin yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Firmaların kaygılarının giderilmesi verimlilik ve istihdam oranını daha da arttıracaktır.²⁴³

Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın hayata geçirdiği “ İhracata Dönük Üretim Stratejisi” ile her ilin hali hazırda ürettiği ürünleri dünya pazarlarına nasıl rekabetçi bir şekilde satacağına cevap aranmıştır. “İl İl Dış Ticaret Potansiyeli” çalışması ile bu bilincin geliştirilmesi ve pekiştirilmesi hedeflenmiştir. Her ilin üretim ve ihracat potansiyeli ortaya çıkartılarak, ticaret ve ihracat yapabilecekleri ülkeler belirlenmiştir. Her ilde güçlü sektörler ve hedef sektörler belirlenerek, dünya piyasalarında hangi ürünlerle rekabet edebilecekleri belirlenmiştir. Böylelikle yeni yatırımlara ve yeni pazarlara da açılmış olunacak, ticaret hacmi ve üretim artacaktır. İller uygun destek ve teşvik mekanizmalarıyla desteklendiğinde, illerin sanayi, ticaret, ihracat, istihdam ve ekonomik kalkınmasında ciddi yol kat edilecektir. ²⁴⁴

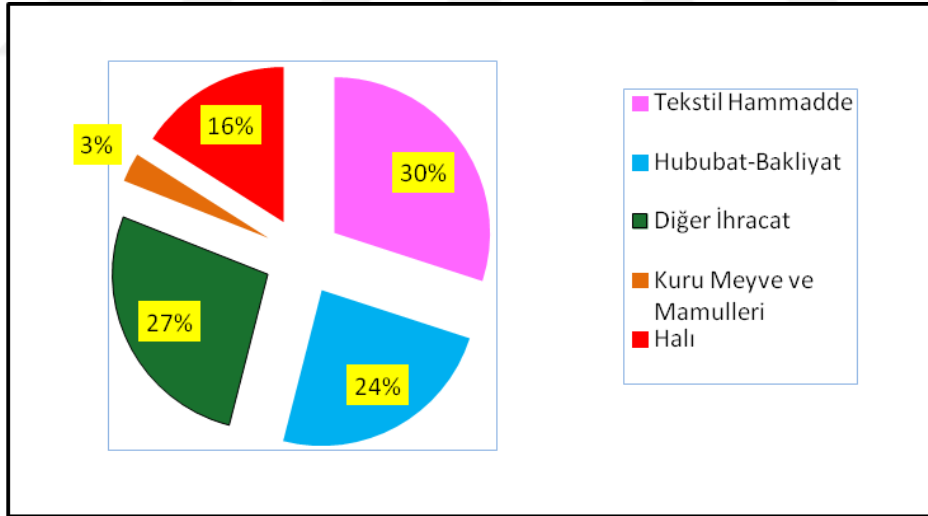
Gaziantep, sahip olduğu ticari potansiyelin farkında olarak hareket eden bir ilimizdir. Bu farkında oluşu bölgede de avantajlar sağlamaktadır. Ortadoğu'nun Ticaret Merkezi olma yolunda emin ve hızlı adımlarla ilerlemektedir. Toprak verimliliği çevre illere göre daha düşük olmasına rağmen, girişimcilik ruhu ve çalışkanlığı sanayi ve ticarete cesur adımlar atmasını sağlamaktadır. Gaziantep'in gelişmiş bir ticaret merkezi olmasında girişimcilik, ortak akıl kültürü ve coğrafi konumu önemli rol oynamaktadır. Lojistik konumu ile Ortadoğu ve bölgede önemli bir güç olma avantajı sağlamaktadır. En büyük ihracat payına sahip olduğu ülke Irak'tır. Irak, toplam ihracatın % 40'ını oluşturarak en büyük Pazar payına sahiptir. Türkiye ihracatının ise %23'ünü karşılamaktadır. Irak ile ticari ilişkilerin daha da geliştirilmesi için Türk iş adamları yatırımlar yapmaya devam etmektedir. Gaziantep hazır giyim ve iplik ihracatında da

²⁴³ Mehmet Güllü. a.g.e., s. 82-98,107-109.

²⁴⁴ “İl İl Dış Ticaret Potansiyeli”, <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/Ana%20Sayfa/Bilgi%20Merkezi/02.Ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20Ove%20Raporlar/kitapmakro.pdf;jsessionid=qbb3JnlMQrt8TLpT2fxRBrRKKgsVLJm19bDnpBLWft8CXGhNYSHb!1575871891> (04.04.2015).

önemli bir başarı yakalamıştır. Üretilen ürünler yurtiçi ve yurtdışı pazarlara ihraç edilmektedir. Fakat hazır giyim sektöründe henüz istenilen markalaşma gerçekleşmemiştir. Halı sektörü en önemli ihracat ürünüdür. Marka olarak da dünya pazarlarında yerini almış durumdadır. Dünyanın her noktasına ihracatı yapılmaktadır. Halı ihracatındaki artış ilin ve ülkenin ekonomik kalkınmasını arttırmaktadır. Gaziantep tekstil sektörü, hızlı teslimat, hedef pazarlara yakınlık, hammaddeye yakınlık, esnek üretim, güvenilirlik, köklü bir geçmişe sahip olması avantajlarına sahiptir. AR-GE çalışmaları, dış pazarlara açılma, markalaşma, tasarım, kaliteli ve sağlığa uygun ürünler üretilmesi konularında yapılacak çalışmalar sektörün daha iyi yerlere gelmesini sağlayacaktır. Gaziantep'in bölgede aktif rol oynamaya başladığı alan, şehri fuar merkezi haline getirmektir. Konumu itibari ile Ortadoğu ülkeleri için önemli bir fuar merkezi olmaya çalışmaktadır. İlde buna bağlı olarak çok sayıda konaklama, otel, altyapı, uçak seferlerinin artırılması gibi alanlarda çalışmalarını hızlandırarak fuar merkezi olma yolunda hızlı adımlar atılmıştır.²⁴⁵

Grafik 4: Gaziantep İhracatında Önemli Ürün Grupları



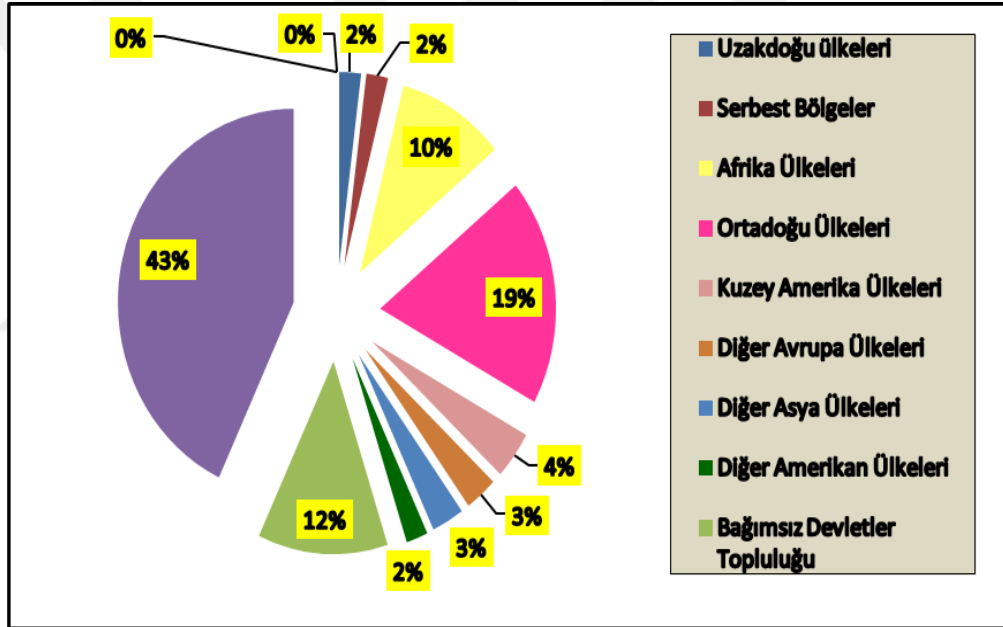
Kaynak: http://gso.org.tr/userfiles/dis_ticaret.pdf

Gaziantep ihracatında en önemli ihracat kalemi tekstil hammadde grubu oluşturmaktadır. Tekstil sanayinin ilde gelişmiş olması bu gruba bağlı ihracatı da arttırmaktadır. Türkiye halı ihracatında%70, Türkiye'nin makine halısı ihracatında ise %90'lık bir paya sahiptir. Avrupa Birliği ülkelerinden sonra en büyük pay Ortadoğu

²⁴⁵ "OTM 2014", <http://www.otm2014.com/eyupbartik.pdf> (10.03.2015).

Ülkelerine aittir. Ortadoğu ülkelerine yapılan halı ihracatı oranı %19'dur. Türkiye, dünya halı pazarında her geçen gün payını arttırmaktadır. 2014 yılında %7,3'lük bir büyüme ile Cumhuriyet tarihi rekorunu kırmıştır. Halı sektörü 2013 yılında 2 milyar 195 milyon 376 bin dolar olan halı ihracatını, 2014'te 2 milyar 354 milyon 635 bin dolara yükseltmiştir. Gaziantep halı ihracatındaki payını %7,3 arttırarak 1 milyar 605 milyon 593 bin dolara çıkarmıştır. Türkiye halı ihracatında en büyük paya sahip il olmuştur. Halı ihracatı yapılan 10 ülkeden 4'ü Ortadoğu ülkesidir. 2014 yılında en fazla halı ihracatı yapılan ülke Suudi Arabistan olmuştur. Suudi Arabistan'a yapılan halı ihracatı 371 milyon 985 bin dolardır.²⁴⁶

Grafik 5: Gaziantep'in ülke gruplarına göre ihracatı(%)



Kaynak: http://gso.org.tr/userfiles/dis_ticaret.pdf

Gaziantep dış ticaretinde Avrupa Birliği ülkelerinin payı diğer ülke gruplarından çok daha fazladır. Avrupa Birliği Ülkeleri %43'lük payla ilk sırada yer almaktadır. Avrupa Birliği Ülkelerini %19'luk payla Ortadoğu ülkeleri takip etmektedir. Bağımsız Devletler topluluğu %12, Afrika Ülkeleri %10'luk paylarıyla Gaziantep ekonomisinde önemli ülke grupları arasında yer almaktadır. Gaziantep 2013 yılında 187 farklı ülkeye ihracat yapmıştır. Bu ülkeler arasında 16 Ortadoğu ülkesi ilk altmışın içinde yer

²⁴⁶“Gaziantep Halı Sektörü”, <http://www.gaziantep.com/tr/hali-sektoru> (29.05.2015);“Gaziantep Halıcılar Odası”,http://www.halicilarodasi.com/default.asp?page=newsdetails&news_id=84 (29.05.2015).

almaktadır. Gaziantep'in Ortadoğu ihracatında 2013 yılı verilerine göre ilk sırada yakın komşusu Irak yer almaktadır. Gaziantep'in 2013 yılı toplam Irak ihracatı 2.330.118 bin dolardır. Bu miktar diğer Ortadoğu ülkelerine yapılan ihracatın kat be kat üstündedir. Irak'ı Suudi Arabistan, Libya, Suriye, Mısır ve İran takip etmektedir.

Tablo 35:2013 Yılı Gaziantep Ortadoğu İhracat Rakamları(1.000 Dolar)

2013 yılı Gaziantep Ortadoğu İhracat rakamları(1.000 dolar)		
Sıra	Ülke	Toplam
1	Irak	2.330.118
2	Suudi Arabistan	301.044
3	Libya	281.414
4	Suriye	278.267
5	Mısır	108.269
6	İran	105.426
7	B.A.E	98.427
8	İsrail	76.582
9	Tunus	46.581
10	Fas	43.715
11	Cezayir	43.322
12	Lübnan	39.494
13	Ürdün	34.718
14	Yemen	27.928
15	Kuveyt	24.180
16	Sudan	13.093

Kaynak: http://gso.org.tr/userfiles/dis_ticaret.pdf

Son dönemde dünya ekonomisinde yaşanan dalgalanmalar yaşanmaktadır. Türkiye dış ticari politikalarını belirlerken bu dalgalanmaları ve ülke potansiyelini göz önünde bulundurarak hareket etmektedir. Dünya piyasalarını yakından takip etmesi ve hızlı çözümler üretmesi Türkiye'yi başarılı kılmaktadır. Küresel ekonomide ve dış ticarete değişen dengeler yeni korumacılık akımları güçlenmiştir. Rekabet daha da acımasızlaşmıştır uluslararası piyasalarda. Türkiye bu süreçte mevcut pazarların yanı sıra yeni Pazar hedefleri oluşturarak dış ticaret hacmini arttırmayı başarmıştır. Yeni pazarlara açılmak Türkiye ekonomisini Cumhuriyet tarihindeki en büyük yükselişini gerçekleştirmesini sağlamıştır. Özellikle Brezilya ve Kanada pazarlarında büyük ihracat artışı sağlandı. İran, Suudi Arabistan, Çin, Nijerya, ABD ve Hindistan artış yaşanan diğer pazarlardır. Bu ülkelerle genel ihracat artışının üzerinde bir performans sergilenmiştir. 2011 yılında en büyük ihracat gerçekleştiren firmalar arasında 475 firma ile İstanbul ilk sırada yer almaktadır. Bunu 66 firma ile İzmir, 63 firma ile Gaziantep takip etmektedir. Gaziantep'in ihracattaki firma sayısı her geçen gün arttırmaktadır. Türkiye, Ortadoğu ve Afrika ülkelerinde inşaat sektöründe rakiplerinden önde yer almaktadır. Siyasi karışıklıkların bertaraf edilmesi yeni yatırımların kapılarını da açacaktır. Türkiye gerekli desteklerin sağlanması ve altyapı yatırımları ile Ortadoğu'da ve dünyanın her noktasında firma sayısını artırabilir. KOBİ'lere destek verilmesi ihracata yönelmelerini sağlayacaktır. Böylelikle iller bazında ve ülke genelinde ihracatçı firma sayısı ve ihracat miktarı daha da artacaktır.²⁴⁷ Osmanlı döneminde Halep vilayetleri olan Gaziantep, Hatay ve Şanlıurfa, kültürel mirasın da etkisiyle Türkiye-Suriye ilişkilerinin gelişmesinde olumlu yönde etkilenmiş şehirlerdir. İki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkiler farklı nedenlerden dolayı her dönemde aynı olmamış ve Irak'la olan ticaret ve ihracat hacmine ulaşmamıştır. Gaziantepli işadamları 2000'li yıllardan sonra gelişen ilişkilerle yeni yatırımlar için ve yeni Pazar alanları için Suriye'ye daha fazla yönelmeye başlamıştır. Suriye ile iş yapmayı bilen ve girişimciliği fırsata çeviren Gaziantep'li önemli ihracat potansiyeli geliştirmişlerdir. Suriye'de başlayan kriz bölgede olduğu gibi Türkiye'yi de siyasi, ekonomik, diplomatik ve güvenlik alanlarında doğrudan ve dolaylı olarak etkilemiştir. İki ülke arasındaki ticaretin azalması ve Suriye'ye yoğun olarak ihracat yapan sınır illerimiz bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. Krizin devam etmesi Gaziantep ve Mersin illerinde ticaret

²⁴⁷ **Ihracat**, *Dış Ticaret ve Ekonomi Dergisi*, Y.1, S. 8, İstanbul 2012, s.16-22, 56-87.

hacmini düşürmüştür. İhracatın azalmasının yanı sıra istihdam ve ekonomik durgunluk yaşanmıştır. Sadece Suriye ile ticaret ve ihracat yapan firmalar değil, Suriye üzerinden diğer Ortadoğu ülkelerine ihracat gerçekleştiren firmalar da durumdan olumsuz etkilenmiştir.²⁴⁸

Gaziantep 2010 yılında Suriye'ye en fazla ihracat yapan illerimiz arasında 6. sırada yer almaktaydı. Krizin başladığı 2011 yılında da yerini korumuştur. 2010 yılında Gaziantep'ten Suriye'ye yapılan ihracatta önemli bir artış olmuştur. Öyle ki Suriye, Gaziantep ihracatında 5. ülke konumuna gelmiştir. 2011 yılında ise krizle birlikte düşerek 7. sırada yer almıştır. Savaşla birlikte ekonomik ilişkilerde ciddi düşüş yaşanmış, yaptırımlarla birlikte %70'lere kadar gerilemiştir. 2012 yılında da krizin devam etmesiyle Suriye en çok ihracat yapılan ilk 10 ülke arasına bile girememiştir. Türkiye-Suriye arasında siyasi ve ekonomik işbirliği 2011 yılına kadar artarak devam etmiş, karşılıklı anlaşmalarla iki ülke yakın ticari ilişkilerini daha üst seviyelere taşımıştır. Fakat Esad yönetimi çıkan ayaklanmaları şiddetle bastırıp halkın taleplerine cevap vermeyince Türkiye muhaliflerin yanında yer almıştır. Türk Hükümetinin siyasi söylemlerini sertleştirmesi iki ülke yönetimi arasında gerginliği arttırmıştır. Türkiye'nin Suriyeli muhaliflere yardım etmesi, kapılarını savaştan kaçan mültecilere açması ilişkilerin daha da gerilmesine neden olmuştur. 2011 yılında Türkiye, Arap Birliği Dışişleri Bakanları toplantısı ve Türk-Arap İşbirliği Forumu'nda Suriye'ye yaptırım uygulayacağını belirtmiştir. Bu tarihten sonra iki ülke arasında karşılıklı müeyyideler ve yaptırımlar uygulanmaya başlanmıştır. İç savaş ve yaptırımların etkisiyle ticari hayat durma noktasına gelmiştir. Sadece Suriye kanadında değil Türkiye ekonomisi içinde olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Hükümet ile gerilen ilişkiler bire bir ticari ilişkilere sahip Gaziantep, Hatay, Kilis, Şanlıurfa, Mardin gibi illerimizi olumsuz etkilemiştir. Son on yılda hızla artan ilişkiler, 2,6 milyar doların üstüne çıkan ticaret hacmi ve Türk iş adamlarının Suriye'de yatırımları durma noktasına gelmiştir. Ayrıca 2012 yılı için hedeflenen 5 milyar dolar ticaret hacmi maalesef gerçekleştirilememiştir. Suriye'de bulunan, Gaziantep menşeli firmaların üretimleri durmuş ve firmaların geleceği belirsiz hale gelmiştir. Yeni yatırım yapan firmalar, yapım aşamasındaki projeler belirsizlik ve savaş yüzünden durmuştur. Gaziantep-Suriye arasında karşılıklı olarak yapılan sınır ticareti halk için önemli bir gelir kaynağı oluşturmaktaydı. Halkın büyük bir kısmı

²⁴⁸İdil Bilgiç Alpaslan. a.g.e.,s.1-12,

geçimini bu yolla sağlamakta, başta temel ihtiyaç maddeleri olmak üzere, tütün, şeker, çay gibi birçok ürünü karşılıklı olarak sınırdan geçirmekteydi. Savaş sınır ticaretini etkilemiş, sınır ticaret miktarı net olarak bilinmese de önemli bir kayıp oluşturduğu bilinmektedir. Geçimini bu yolla sağlayan aileler ekonomik sorunlar yaşamıştır. Yaptırım kararları ve krizin derinleşmesi başta Gaziantep olmak üzere sınır illerinin ticaretini etkilemiştir. Karşılıklı müeyyideler küçük esnafı da etkilemiştir. Özellikle turizm alanında yatırım yapanlar, boşalan otel sahipleri, baklavacılar, ciddi ekonomik sıkıntılarla karşılaşmıştır. Suriyeli turistlerin Türkiye'ye en çok giriş yaptıkları sınır illerinin Suriyelilerin tüm girişlerindeki payı %95'in üzerindedir. Bu kapıların kapanması turizm alanında büyük düşüş yaşanması anlamına gelmektedir.

Gaziantep-Suriye üzerinden Ortadoğu ve uluslararası pazarlara yapılan ihracat sekteye uğramıştır. Son yıllarda hızla artan ihracat payı 2012 yılında büyük düşüş yaşamıştır. Suriye'ye doğrudan yatırım yapan büyük ve küçük ölçekli toplam 150 firma bulunmaktadır. Doğrudan Suriye'ye yapılan yatırım miktarı ise 250-300 milyon dolar civarındadır. Bu yatırımlar arasında 10 büyük firmanın toplam 120-150 milyon dolar yatırımı bulunmaktadır. Savaşla birlikte bazı firmalar temel malların bir kısmını geri çekmeyi başarırken, Akteks İplik firması gibi birçok firmanın yaptığı yatırımlar Esad rejimine bağlı güçler tarafından yıkılmıştır. Diğer firmalar ise çalışmaz hale gelmiştir.²⁴⁹ Gaziantep ekonomisi yaptırımlardan ve savaştan olumsuz etkilemiş olmasına rağmen yeni Pazar alanlarına yönelerek bu olumsuz durumdan biran önce kurtulmayı başarmıştır. İhracat alanını geliştiren Gaziantep, Suriye ihracatında kaybettiği payı diğer ülkelerden karşılamayı başarmıştır. Suriye ile ticari ve ekonomik ilişkilerin 2000'li yıllardan sonra başlaması, ilişkilerin gelişme aşamasında olması kriz etkisini azaltmıştır. 2008-2010 yılları arasında ciddi yatırım girişimleri olmuştur. Fakat krizle birlikte Suriye piyasasının güvenilirliği tartışılmaya başlanmış ve iş adamları risklere karşı önlem almaya çalışmıştır. Tekrar alternatif Pazar alanlarına yönelmeye başlamışlardır.

²⁴⁹ Veysel Ayhan. **Türkiye İle Suriye Arasındaki Krizin Gaziantep Ve Hatay Bölgesi Ekonomileri Üzerindeki Etkileri**, s. 7-8,32-35,37-68 Uluslararası Orta Doğu Barış Araştırmaları Merkezi – IMPR Rapor No: 12 Ekim – 2012;Oytun Orhan, Sabiha Şenyücel Gündoğar. **Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri**, ORSAM Rapor no:195, Ocak 2015,ORSAM-TESEV,Ankara 2015, s.7-9,11-19,21-22;Harun Öztürkler, Türkmen Göksel. **Suriyeli Mültecilerin Türkiye'ye Ekonomik Etkileri: Sentetik Bir Modelleme**, ORSAM Rapor no:196, Ocak 2015 Ankara, s.7-44;Suna Gülfer Ihlamur-Öner. **Türkiye'nin Suriyeli Mültecilere Yönelik Politikası**, Ortadoğu Analiz ORSAM, Mart-Nisan 2014, C.6 S. 61, s.42-45;Seyfi Kılıç. **Suriyeli Sığınmacılar Ve Sınır İllerindeki Yansımaları**, Ortadoğu Analiz ORSAM, Mart-Nisan 2014, C. 6, S. 61, s.46-47;Murat Erdoğan. a.g.e.,s. 1-48;İdil Bilgiç Alpaslan. a.g.e., s.1-12.

Gaziantep için asıl sorun yatırım ve ihracat alanında değil, Suriye üzerinden yapılan transit ticaret riske girmiştir. Suriye üzerinden Mısır ve Suudi Arabistan'a yapılan ihracat Suriye üzerinden gerçekleştirilmekteydi. Savaşla birlikte Irak alternatif olarak düşünülse de Irak'ın güvensiz yapısı ve İŞİD gibi terör gruplarının bölgede etkin olması alternatif olarak kalıcı olamayacağını göstermiştir. Ro-Ro seferleri Gaziantep ticareti için kurtarıcı olmaya başlamıştır. Fakat Ro-Ro seferleri zaman ve maliyet olarak iş adamlarının gelirlerinin düşmesine sebep olmuştur. Ayrıca malların teslim süresi uzamıştır. Bu durum devam ettiği takdirde orta ve uzun vadede iş adamlarının karlılığı düşecek ve maliyetleri artacaktır. Gaziantep'te yatırım yapan Suriyeli firmaların sayısı artmıştır. İç savaş öncesi 60 firma GTO'na kayıtlıyken 2014 yılı ekim ayında 209'a yükselmiştir. Bu firmalar Ortadoğu ülkeleri ile olan ticaret ilişkilerine katkı sağlamaktadırlar. Ortadoğu ve Kuzey Afrika'nın 2002 yılından sonra Türkiye dış politikasında artan öneme sahip olması ekonomik ilişkilerindeki gelişmeyi de olumlu etkilemiştir. Ortadoğu ve Kuzey Afrika Türkiye ticaretinde giderek artan bir paya sahip olmuştur. Uzun dönemde özellikle Suriyeli tüccarlar yoluyla bu ülkelere ihtiyaç duydukları ürünlerin ihracatı ve uygun pazarların bulunması daha kolay olacaktır. Türk iş adamları da Suriyeli tüccarlarla birlikte bu pazarlara daha rahat açılabilirler. Özellikle Gaziantep gibi sanayi ve ticaret potansiyeli yüksek sınır illerimiz bu bölge ile daha rahat bütünleşme sağlayacaktır. Gaziantep ve diğer illerde açtıkları küçük işletmelerle üretimde ve ticarete ekonomik canlılık sağlamaktadırlar. Fakat işletmelerin çoğu kaçak olduğu için vergi ödememekte ve haksız rekabete yol açmaktadırlar. Gaziantep iş dünyası, Suriyeli mülteciler hakkında uzun vadeli çözümler üretilmesinden yana tutum sergilemektedir. İlde istikrarın bozulmaması için biran önce Suriyelilere çalışma izni verilmesi gerektiği belirtilmektedir. Ucuz işgücü olmasına rağmen bunun istismar edilmemesi ve mevcut dengenin bozularak haksız rekabetin oluşmasına fırsat tanınmaması gerektiği vurgulanmaktadır. Çalışma izni ile ildeki işgücü ihtiyacı karşılanabilir ve ekonomik kalkınma sağlanabilir. Gaziantep'te mülteciler hem üretime katılarak hem de tüketime katılarak ekonomik canlılık sağlamış bulunmaktadır. İthalat ve ihracat dengesi diğer illere göre olumlu etkilenmiştir. Suriye ile düşen ihracat artmaya başlamıştır. Enflasyon oranı Kilis ve Gaziantep'te Türkiye ortalamasının üzerinde kalarak en yüksek enflasyon artışı yaşanan iller olmalarına neden

olmuştur.²⁵⁰ Genel olarak baktığımızda ilde ekonomik etkiler henüz ciddi boyutlara ulaşmamıştır. Savaşın devam etmesi sosyal alanda yaşanabilecek olumsuzluklarla birlikte ekonomik sıkıntılar daha etkili yaşanabilir. Halk ile mülteciler arasında yaşanan olumsuzluklar genel bir 'istenmeyen halk' algısı oluşmasına ve bunun ekonomiye yansımaya neden olabilir. Gaziantep'te işadamları son yıllarda yöneldiği bu pazarı kaybetmek istememektedir.

Son yıllarda Suriye pazarı gelişmiş, sürekli büyüyen bir ihracat ve yatırım kapasitesine sahip olmuştur. Bu ekonomik gelişme doğrudan ekonomik ilişkiler içinde olan Gaziantep için de yatırım fırsatları sunmaktaydı. İlişkilerin olumlu devam etmesi halinde Gaziantep'in Suriye pazarında büyük paya sahip olacağı ve yatırımların daha da artacağı tahmin edilmektedir.

3.3. Ortadoğu İhracatı Ve Ülke İncelemeleri

Gaziantep'in doğrudan yakın ekonomik ilişkiler içinde olduğu ülkelerin başında Irak, Suriye, Libya ve Suudi Arabistan gelmektedir. Gaziantep'in daima ihracat yaptığı diğer ülkelerde ABD, Rusya, Almanya, İngiltere, Mısır ve Türki Cumhuriyetler yer almaktadır. Bunların dışında adını sıkça duymadığımız Benin, Angola, Togo, Moritanya, Brunei, Nijer, Liberya gibi ülkelere ihracatı bulunmaktadır. Tüm ülkelere ulaşma ve üretimini artırma hedefi olan ili her geçen gün emin adımlarla yoluna devam etmektedir. Bu ülkelerle gerçekleştirdiği ticari ve ekonomik ilişkiler ilin kalkınmasında büyük rol oynamaktadır. Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birlikleri(GAİB) Başkanı Abdulkadir Çıkmaz Gaziantep'in girişimcilik özelliği, 800 firma ile 173 ülkeye ihracat gerçekleştirdiğini belirtmektedir. Gaziantep'in yeni hedefi Brezilya ve Afrika ülke pazarlarına açılmaktır.²⁵¹ Gaziantep yeni hedefleri ile sadece bölgede değil dünya piyasalarında aktif olmayı amaçlamaktadır.

²⁵⁰ Veysel Ayhan. **Türkiye İle Suriye Arasındaki Krizin Gaziantep Ve Hatay Bölgesi Ekonomileri Üzerindeki Etkileri**, s.32-35,37-68;Harun Öztürkler, Türkmen Göksel. **Suriyeli Mültecilerin Türkiye'ye Ekonomik Etkileri: Sentetik Bir Modelleme**, ORSAM Rapor no:196, Ocak 2015 Ankara, s.7-35;Oytun Orhan, Sabiha Şenyücel Gündoğar. **Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri**, ORSAM Rapor no:195, Ocak 2015,ORSAM-TESEV,Ankara 2015, s.7-9,11-19,21-22;Zümrüt Sönmez.a.g.e, s.12-17;İdil Bilgiç Alpaslan. a.g.e.,tepav, s.1-12.

²⁵¹ http://www.olaymedya.com/Haber/173-ulkeye-ihracat_1394096133.html (06.05.2015).

3.3.1. Irak- Gaziantep İkili İlişkiler

Türkiye yakın komşusu Irak'ın toprak bütünlüğünü koruması, güvenlik ve istikrarın tesisi, iç barışın sağlanması, ülkenin refaha kavuşması, bölge açısından güvenlik ve refah üreten ve de komşularıyla sorunsuz ilişkilere sahip olması gibi konularda, Irak dış politikasını belirlemiştir. Körfez savaşına kadar Irak ile yıllık 5,5 milyon dolara varan ikili iş hacmi gerçekleştiren ülkemizin en yoğun ekonomik ve ticari ilişkiler içinde olduğu ülkeler arasında yer almaktadır. 1990 yılında Kuveyt'i işgali ile BM Güvenlik Konseyi denetiminde uygulanan ambargo ülkemizi de etkilemiştir. Bu uygulama ile iki ülke arasındaki ticari ve ekonomik ilişkiler durmuştur. 1996 yılında gıda karşılığı sınırlı miktarda ve 2000 yılından sonra da her hangi bir üst sınır olmadan ülkemize ve ülkemiz üzerinden diğer ülkelere petrol ihracatı devam etmiştir. 2003 yılı Irak'a yapılan askeri müdahaleden sonra ambargonun kalkması ve Irak'ın yeniden yapılanmaya başlamasıyla Türkiye- Irak ekonomik ve ticari ilişkiler tekrar artmaya başlamıştır. Irak'ın yeniden yapılanma sürecinde Türk müteahhitler büyük rol oynamıştır. Irak'a ihraç edilen malların başında bu firmaların kullandığı malzemeler, makine ve inşaat ürünleri, temel gıda ve temizlik maddeleri ile elektrik ve elektronik ürünler gelmektedir. Irak'tan Türkiye'ye ihraç edilen malların tamamına yakını petrol ve fuel oilden oluşmaktadır. Fakat terör olaylarının devam etmesi ticari ve ekonomik ilişkilerin yeterince geliştirilmesine engel olmuştur. Daha güvenli olan kuzey kısmında yoğunlaşan ilişkiler bu bölge üzerinden devam ettirilmiştir. Türk müteahhitler gerçekleştirdikleri projelerle ülke ekonomisine ciddi katkılar sağlamıştır. Güvenlik sorununun kalkmasıyla ihracat her geçen gün artmıştır.

2008 yılında iki ülke arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi (YDSK) imzalanmıştır. 2013 yılında bölgede etkinliğini arttıran DEAŞ terör örgütü ve PKK ortak tehdit olarak algılanmış ve birlikte hareket etme kararı alınmıştır. Irak'ta baş gösteren İŞİD terör örgütü de ülkeye zarar vermektedir. Ülke güvenliği, istikrarı ve ekonomisi üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Irak- Türkiye ekonomik ilişkileri yaşanan olumsuzluklara rağmen devam etmektedir. Türkiye'nin en büyük ihracat gerçekleştirdiği ülkelerin başında gelmektedir. 2014 yılında yaşanan gelişeler ekonomide olumsuz etkiler yaratmasına rağmen ticari ilişkiler devam etmektedir. Türk iş adamlarının yeniden yapılandırmada ülkede önemli rol oynadıkları ve müteahhitlik hizmetlerini üstlendikleri görülmektedir. Irak enerji kaynakları bakımından dünyanın en

zengin ülkelerinden biridir. Bu enerjinin dünya piyasalarına ulaştırılmasında, Türkiye coğrafi avantaj sağlamaktadır. Türkiye üzerinden dünya ya ihracatı gerçekleştirilmektedir. Bu alanda işbirliği geliştirme, kaynak ve güzergâh geliştirme alanında enerji güvenliğine katkı sağlamaktadır. Türkiye Irak Kürt Yönetimi ile de ilişkiler gerçekleştirmektedir. Fakat bu durum ülke bütünlüğünü bozacak yönde değildir. Türkiye her zaman Irak'ın bütünlüğünü korumasını istemektedir. Bölgede yaşayan Türkmen halkının haklarını korumada da sürekli temas halindedir.²⁵²

Gaziantep, Irak ile yakın ekonomik ilişkiler içindedir. GSO ve GTO' inin düzenlediği Uluslararası Irak Fuarları, uluslararası arenada yoğun ilgi görmüştür. 2006 yılında yapılan ilk fuara 35 ülkeden 65 bin ziyaretçi katılmıştır. Fuarlar devam ettikçe firma ve ziyaretçi sayısı artmıştır. Bir yılda ihracat hacminde yaklaşık % 100 artış sağlanmıştır. Bu gelişmeler Irak'a Suriye üzerinden bir 2. sınır kapısı açılması, sınır güvenliğinin sağlanması ve Gaziantep- Habur Otoyolu inşasının ne denli önemli olduğunu ortaya koymuştur.²⁵³

Gaziantep'in en büyük ihracat gerçekleştirdiği ülke yakın komşumuz Irak'tır. Irak ile yaptığı ihracat Türkiye ihracatında ki payının yüksek olmasını sağlamaktadır. Ayrıca Irak Gaziantep'in en çok ihracat gerçekleştirdiği Ortadoğu ülkelerinin başında gelmektedir. Gaziantep Irak ihracatı yaşanan savaşlar ve olumsuz durumlar dışında sürekli artmıştır. Bu dönemlerde ise kısmi azalmalar yaşanmıştır. 2013 yılı Gaziantep Irak ihracatı toplam 2.330.118 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. En çok ihraç edilen ürünlerin başında; Demir-Çelik, Bitkisel Yağlar, Değirmencilik Ürünleri, Dış Giyim, Pastacılık Ürünleri yer almaktadır. Ayrıca Irak'ın inşasında aktif rol alan Türk Müteahhitlerin gerekli malzemeleri Türkiye'den temin etmesi İnşaat sektör ürünlerinin ihracat payını arttırmıştır.²⁵⁴

3.3.2. Suudi Arabistan- Gaziantep İkili İlişkiler

Türkiye- Suudi Arabistan ikili ilişkileri, bölgede barışın sağlanması ve istikrarın korunması gözetilerek, karşılıklı yarar ilkesi uyarınca her alanda önemli gelişmeler kaydetmektedir. Ekonomik aktör olarak bölgenin en önemli ülkesi konumundadır. İki ülke arasındaki karşılıklı üst düzey ziyaretler ve Körfez işbirliği konseyi ile Türkiye

²⁵² “Dışişleri Bakanlığı”,<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-irak-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (04.02.2015).

²⁵³ Kenan Mortan, Osman S. Arolat. a.g.e., s.32.

²⁵⁴ http://gso.org.tr/userfiles/dis_ticaret.pdf (12.03.2015).

arasında 2008 yılında kurulan stratejik diyalog mekanizması ile ilişkiler daha da güçlenmeye başlamıştır. Ticari ilişkiler her geçen gün artmakta, karşılıklı ekonomik yatırımlar yapılmaktadır. Türk iş adamlarının bölgede ki yatırımları artmıştır. Aynı şekilde Suudi iş adamları da Türkiye'ye ilgi göstermekte ve yatırımlar gerçekleştirmektedir. Turizm alanında da her yıl bir önceki yıla göre önemli artış sağlanmıştır. 2009'da dünya genelinde yaşanan ekonomik kriz etkisiyle ticaret hacmi düşmüş olsa da 2010 yılından sonra toparlanmıştır.²⁵⁵

Gaziantep ihracatında ikinci önemli Ortadoğu ülkesidir. Son dönemde il ihracatında Suudi Arabistan'ın payı daha da artmıştır. 2012 yılında toplam 302.100 milyon dolar olan ihracat kısmen azalmıştır. 2013 yılı verilerine göre Gaziantep'in Suudi Arabistan ihracatı toplam 301.044 milyon dolardır. Gaziantep'ten Suudi Arabistan'a ihraç edilen ürünlerin başında Makine Halıları, İplikler, Pastacılık Ürünleri, Ayakkabı, Demir Dışı Metaller yer almaktadır.²⁵⁶

3.3.3. Libya- Gaziantep İkili İlişkiler

Türkiye, Libya ile tarihi ve kültürel ortak bağlara sahiptir. 1975 yılından beri Türk Müteahhitlik şirketleri ülkede faaliyette bulunmaktadır. Karşılıklı olarak uygulanan vize muafiyetleri iki ülke arasındaki ilişkileri daha da güçlendirmiştir. Arap Baharı'nın etkisiyle ülke yönetimi değişmiş, 2011 yılında Kaddafi yönetimi son bulmuştur. Türkiye halkın yanında yer almış ve yeni Libya Devletini tanıyan ilk ülkelerden biri olmuştur. Ayrıca Trablus'a elçi gönderen ilk ülke olmuştur. Libya'ya üst düzeyde gerçekleştirilen ziyaret ile haklın yanında olduğunu ve ilişkilerini istikrarlı olarak sürdürmek istediğini bir kez daha göstermiştir. Libya hükümeti de Türkiye ile ilişkilerine devam etmek istediğini ve ortak çalışmaların artırılması için Türkiye'ye üst düzey ziyaretler gerçekleştirmiştir. Türkiye yeni devletin inşası ve güvenliğinin sağlanması için gereken teknik ve eğitim desteğini vermektedir. 2014 yılında Başbakanlarca Türkiye ve Libya arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Kurulmasına İlişkin Ortak Bildiri imzalanmıştır.²⁵⁷

²⁵⁵“Dışişleri Bakanlığı”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-suudi-arabistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (04.02.2015).

²⁵⁶http://gso.org.tr/userfiles/dis_ticaret.pdf (12.04.2014).

²⁵⁷“Dışişleri Bakanlığı”,http://www.mfa.gov.tr/turkiye-libya_siyasi-iliskileri.tr.mfa (04.02.2015).

Gaziantep ihracatında büyük bir paya sahip olan Ortadoğu ülkelerinden biri de Libya'dır. Gaziantep'in 2013 yılında Libya'ya yaptığı ihracat toplam 281.414 milyon dolardır. Bu payla 2013 yılında Gaziantep'in en çok ihracat yaptığı 3. ülke olmuştur. İhracata 2012 yılına nazaran büyük bir artış yaşanmıştır. 2013 yılında en çok ihraç ettiği ürünlerin başında ise Makine Halıları, Pastacılık Ürünleri, Kimya Plastik Mamulleri, Çimento, İplikler yer almaktadır.²⁵⁸

3.3.4. Suriye- Gaziantep İkili İlişkiler

Suriye, tarım, imalat ve hizmet sektörüne dayanan karma bir ekonomiye sahiptir. Tarım, perakende tarım, perakende ticaret ve bazı hafif sanayi kolları dışında ekonominin önemli dalları devletin elindedir. Ülkede savunma harcamalarına çok büyük pay ayrılmakta, bu da ekonomik açıdan büyük külfet oluşturarak kalkınmayı yavaşlatmaktadır. Ülkede hayvancılık önemli bir yer tutmaktadır. Doğalgaz ve petrol önemli yer altı kaynaklarıdır. Irak ve Suudi Arabistan'dan gelen petrol ve doğalgaz boru hatlarının Akdeniz'e çıkış kapısını oluşturmaktadır.²⁵⁹

Türkiye'nin en uzun kara sınırına sahip olduğu Suriye ile köklü ilişkileri vardır. Sınır yakınlığı akrabalık bağlarının kurulmasına, sınır ticareti ve kültürel bağların gelişmesini sağlamıştır. Suriye ile Türkiye arasında Akçakale, Cilvegöz, Karkamış, Öncüpınar, Yayladağı, Nusaybin olmak üzere altı sınır kapısı bulunmaktadır. Özellikle 2000'li yıllardan sonra Ortadoğu ile gelişen Ticaret ve ekonomik ilişkilerle bu kapıların önemi daha da artmıştır. Türkiye'nin Ortadoğu İhracatın da yoğun olarak kullanılmıştır.²⁶⁰

Özellikle 2007 yılında yürürlüğe giren Serbest Ticaret Anlaşması(STA) sonrasında ticarete çok önemli artışlar kaydedilmiştir. Anlaşmanın olumlu etkileri iki yılda kendini göstermiş, ticaret hacmi iki katına çıkmıştır. 2009 yılında ihracattaki artışla birlikte iki ülke karşılıklı olarak kazanç elde etmiştir. 2010 yılı ihracat hacmi %29,5 oranında artarak 1,8 milyar dolara ulaşmıştır. Suriye'den yapılan ithalat ise dalgalı bir seyir izlemekle birlikte 700 milyon doların altında kalmıştır.²⁶¹ Suriye ekonomisi savaş nedeniyle 2011'den sonra yavaşlamaya ve kesintiye uğramaya

²⁵⁸ http://gso.org.tr/userfiles/dis_ticaret.pdf (04.01.2015).

²⁵⁹ Nesli Öztürk. a.g.e., s.1-11.

²⁶⁰ İdil Bilgiç Alpaslan. a.g.e.,s.9,10.

²⁶¹ <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter/portalapp/pages/content/htmlViewerUlkeler> (04.02.2015).

başlamıştır. Savaşla birlikte ABD, AB, Arap Birliği ve Türkiye'nin yaptırım uygulamasıyla ülke ekonomisi zayıflamaya başlamıştır. Petrol sektörü ve imalat sanayi durumdan en büyük zararı gören sektörler olmuştur. Bunun yanı sıra ticaret, iletişim, ulaştırma ve finans sektörleri de ciddi sorunlar yaşamıştır. Döviz rezervlerinin azalmasıyla döviz kurlarında denge bozulmuş, gelirlerin düşmesiyle bütçe açığı oluşmaya başlamıştır. İşsizlik oranı artmaya başlamıştır.²⁶²

2009 Yılında Gaziantep'te gerçekleştirilen Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi'nde iki ülke arasında siyasi, diplomatik, ekonomik, ulaştırma enerji, sağlık, eğitim, çevre, kültür, turizm, ziraat alanlarında ve askeri alanda işbirliği geliştirilmesi için kararlar alınmıştır.²⁶³

Suriye'de yaşanan olumsuzluklar maalesef Türkiye'yi de etkilemektedir. Esad hükümeti ve halk arasında yaşanan iç savaş milyonlarca insanın ölümüne ve ülkelerinden ayrılmalarına neden olmuştur. Ülkede yaşanan ekonomik tahribat miktarı ise her geçen gün daha da artmaktadır. Suriye halkına yardım elini uzatan Türkiye mültecilere kapılarını açmıştır. Türkiye'de yerlerinden edilmiş 7,6 milyon ve yardıma muhtaç 12,2 milyon sığınmacı bulunmaktadır. Savaşın devam etmesi ülkedeki tahribatın daha da artmasına neden olmaktadır.²⁶⁴ Türkiye açısından ise ihracat ve ticaret payının düşmesine, artan mülteci sayısını barındırma ve besleme sorunlarına yol açmaktadır. Özellikle yakın ilişkiler içinde olan Gaziantep, Hatay, Mardin ve Şanlıurfa gibi illerinde mültecilerle esnaf arasında sorunlar yaşandığı görülmektedir. Suriye'ye doğrudan ticaret ve ihracata sahip olan bu illerde ihracat payı da azalmaktadır. İki ülkenin ve sınır illerinin ekonomik kalkınması için en kısa sürede savaşın son bulması ve istikrarın tekrar sağlanması gerekmektedir.

Gaziantep, Suriye ekonomik ilişkilerinin geliştirilmesine önem verilmiştir.2000 yılında GSO gündeminde Suriye ilişkilerini geliştirilmesi ve Aktif Sanayi Projesi ve Marka Şehir Gaziantep Projelerinin hayat geçirilmesi bulunmaktaydı. Suriye ile ilişkilerin geliştirilmesi için 2000'de 3 ay arayla iki vizyon toplantısı yapılmıştır.

²⁶²“Suriye Ülke Bülteni”, Nisan 2014, DEİK https://www.deik.org.tr/KonseyIcerik/5624/Suriye_%C3%9CIke_B%C3%BCIteni_2014.html (13.04.2015)

²⁶³ Fahriye Keskin. **Türkiye-Suriye Arasındaki Sınır Ticaretinin Dış Politika Boyutu**, TC. Kilis 7 Aralık Üniv. İktisadi ve idari bilimler fakültesi 1.Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, Bildiriler Kitabı, Kasım 2010, Kilis/Türkiye, s.111.

²⁶⁴ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-suriye-siyasi-iliskileri-.tr.mfa> (04.02.2015).

Toplantıda vize kolaylığı sağlanması, Karakamış ve Öncüpınar sınır kapılarında bürokratik işlemlerin azaltılması, Türkiye –Suriye ikili ekonomik anlaşmaların kapsamının genişletilmesi, sınır ticaretinde tek taraflı yürütmelerin durdurulması gibi konular üzerinde durulmuştur.²⁶⁵

Kasım 2011 yılına kadar Türkiye ve Suriye ilişkilerinde herhangi bir olumsuzluk yaşanmamıştır. Arap Baharı etkilerinin Suriye’de görülmeye başlamasıyla Ankara hükümeti muhaliflerin yanında yer almıştır. Bu durum Şam hükümeti ile ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur. Hükümetlerin karşılıklı müeyyideler uygulamaya başlaması ekonomik ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Suriye’de devam eden iç savaşın etkisiyle ticari hayat durma noktasına gelmiştir. Her ne kadar Şam hükümeti bu durumdan daha çok etkilenmiş olsa da Türkiye için de olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Ticari ilişkilerin yoğun olduğu Ortadoğu ve Uzak Doğu pazarlarına Suriye kanalıyla mal ihracatı yapılmaktadır. İhracatın Suriye üzerinden gerçekleşmesi, Suriye ihracat payının yüksek olması ve Suriye’ye yapılan yatırımlar bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. Son 10 yılda artan yatırımlar ve ikili anlaşmalar durdurulmuştur. Rakka’da kurulan çimento fabrikası, Asi nehri üzerine yapılan 280 milyon Avro’luk yatırımın durması, Halep ve Şam’da yapılan Türk menşeli otellerin durumu, El- Şeyh Nacar Sanayi bölgesinde üretim yapan Gaziantep merkezli fabrikaların geleceği belirsiz hale gelmiştir. İç karışıklık ve savaş öncesi Türk yatırımcı ve yatırım sayısı her geçen gün artarken, kriz sonrası azalmaya başlamıştır. Türkiye, Suriye’de yapılan doğrudan yatırımlar arasında tutar açısından ikinci, yatırım sayısı bakımından da birinci ülkedir. Türk yatırımcıların çoğu Suriyeli ortakla çalıştıkları için yabancı yatırımcı konumunda bulunmamaktaydı. Suriye’de önde gelen Türk şirketlerinin başında Güriş’e ait iki çimento fabrikası, Dedeman Grubuna ait üç otel, Anadolu Grubu’na ait ve yatırım aşamasında olan Coca- Cola İçecek dağıtım organizasyonu, Akteks’e ait iki tekstil fabrikası ve Suriye- Türkiye Ticaret Merkezi’ne ait iki tekstil fabrikası gelmektedir. Ayrıca Şam’da Aslan Makine’ye ait bir deri makine fabrikası, Suriye’de Emsaş İnşaat, İzopoli, Mescioğlu Mühendislik, TIPC- TPAO, THY, Jet Turizm, Has Turizm, Özhan Turizm, Güney Turizm, Ortadoğu Alüminyum, Karpen, EAS Elektronik gibi Türk firmaları faaliyette bulunmaktadır. Bunların dışında Halep’te yatırım aşamasında olan

²⁶⁵ Kenan Mortan, Osman S. Arolat. a.g.e.,s.32.

plastik fabrikası gibi birçok yatırım bulunmaktadır. Bu yatırımların gerçekleştirilmesi aşamasında fizibilite çalışmaları ve hukuki süreçlerden geçme gibi giderler ödenmiştir.

Suriye'nin Gaziantep için önemi; doğrudan Suriye'ye Gaziantep üzerinden yapılan ihracat, doğrudan Suriye'ye yapılan yatırımlar, Bir güzergâh olarak Suriye üzerinden uluslararası pazarlara yapılan ihracat, sınır ticaretinin getirdiği kayıt dışı ekonomi, turizm, sağlık turizmi, karşılıklı ziyaret temeline dayanan küçük esnaf hareketlilik olarak belirtebiliriz.²⁶⁶

Milliyetçi Hareket Partisinin TBMM'ne genel görüşme talebinde; Suriye'de yaşanan savaşın sınır illeri üzerindeki olumsuz etkileri dile getirilmiştir. Son yıllarda turizm ve ticaret alanında yaşanan gelişmelerin, ortak yatırımların ve ikili ilişkilerin Hükümetin muhalifleri destekler görünümdeki tutumuyla bitme noktasına geldiği belirtilmiştir. Bu durumun Suriye ile sınırı olan Hatay, Gaziantep, Kilis, Mardin ve Şanlıurfa ekonomilerini etkilediği belirtilmiştir. İhracatında Suriye'nin önemli bir yer tuttuğu Gaziantep ihracat payı azalmıştır. İhracat taşımacılığında karayolu ağına ve sınır kapılarına sahip olan Gaziantep'te nakliye ve lojistik firmalarının zarar gördüğü belirtilmiştir. Sınır kapılarının kapatılması diğer Ortadoğu ülkeleri ile yapılan ihracatı da etkilemiş, Mısır'a yönelen ihracat yeterli olmamıştır. Suriye'nin de tek taraflı olarak Akçakale Sınır Kapısı'nı kapatması krizi daha da büyötmüştür. Vize muafiyeti ile sağlanan avantajlar durmuş ve alış veriş için günü birlik yapılan ziyaretler de esnafi olumsuz etkilediği belirtilmiştir.²⁶⁷ Fakat bu olumsuzlukları Hükümetin Suriye politikasına bağlamak doğru değildir. Hangi devlet olursa olsun, hükümetlerin tutumları ne olursa olsun savaş ortamı güvenli bir ortam sağlayamadığı için ilişkilerde durma noktasına gelmektedir. Bölgede terör gruplarının var olması ve ticaret yolları üzerinde pusu kurması, ihracatçıları ve ticaret erbabını tedirgin etmektedir. Daha temkinli olmaya sevk etmektedir. Suriye'de savaşın devam etmesi kısa bir durgunluktan sonra ticaret yeniden canlanmaya ve ihracat artmaya başlamıştır. Siyasi ortam ne kadar karışık olursa olsun sermaye ulaşacağı yere geçte olsa mutlaka ulaşmaktadır.

Suriye Gaziantep ihracatında önemli bir konuma sahip yakın komşu ülkelerin başında gelmektedir. Sınır ortaklığı ticaret ve ekonomide olumlu etkiler yaratmaktadır.

²⁶⁶ Veysel Ayhan. **Türkiye İle Suriye Arasındaki Krizin Gaziantep Ve Hatay Bölgesi Ekonomileri Üzerindeki Etkileri**- Uluslararası Orta Doğu Barış Araştırmaları Merkezi – IMPR Rapor No: 12 Ekim – 2012, s.6.

²⁶⁷ TBMM, <http://www.tbmm.gov.tr/d24/8/8-150980gen.pdf> (05.05.2015).

Gaziantep Suriye ile daha üst düzeyde ekonomik ilişkiler gerçekleştirmek istemektedir. Fakat ülkede yaşanan savaş, güven ortamı oluşmasını engellemekte ve bu planların ötelenmesine neden olmaktadır. Gaziantep'in Suriye ihracatı 2013 yılında toplam 278.267 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Suriye ihracatında en büyük paya sahip ürünlerin başında Bitkisel Yağlar, Değirmencilik Ürünleri, Kâğıt-Karton, Toprak Sanayi Ürünleri, Pastacılık Ürünleri yer almaktadır.²⁶⁸

3.3.5. Mısır- Gaziantep İkili İlişkiler

Mısır, ortak değerlere ve kültüre sahip olduğumuz bir ülkedir. Türkiye ihracatında önemli bir yere sahiptir. İki ülke arasında ticari ve ekonomik ortaklık ilişkileri yıllara dayanmaktadır. 2007 yılında imzalanan “Serbest Ticaret Anlaşması” ile Türkiye-Mısır ekonomik ve ticari ilişkiler hızla artmıştır. 2000 yılından itibaren ticaret dengesine baktığımızda Türkiye lehine dış ticaret fazlası olduğu görülmektedir.

Arap Baharı ile ülkede demokratikleşme süreci başlamış, Türkiye’de bu süreci desteklemiştir. Mısır’ın siyasi ve askeri açıdan istikrara kavuşması için her türlü destek sağlanmıştır. 2011 yılında hukuki zemini hazırlanan ve 2012 yılında 41 hukuki belge ile güçlendirilen Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi imzalanmıştır. İki ülke arasında üst düzey ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Ticari ilişkilerin artırılması hedeflenmiştir. Bu ziyaretlerde iş adamları da aktif olarak katılmış, yeni yatırımlar ve ticaret ortaklıkları için kolları sıvamıştır.

Olumlu devam eden ilişkiler 2013 yılında Muhammed Mursi’nin darbe ile görevden alınması ve tutuklanması ile olumsuz etkilenmiştir. Hükümetin Mursi’nin yanında yer aldığını açıkça gösteren tutumu yeni darbe hükümeti ile ipleri kopma noktasına getirmiştir. Türkiye Mısır ile ilişkilerini daha üst seviyelere çıkarmak isterken yaşanan bu durum ticari ve ekonomik hedeflerin düşmesine neden olmuştur. Fakat bütün bu olumsuzluklara rağmen ticari ve ekonomik ilişkiler devam etmiştir. 2013 yılında Mısır ile ikili ticaretimiz 4,8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.²⁶⁹

Mısır, Gaziantep’in ekonomik ilişkiler içinde olduğu ilk on ülkeden biridir. 2011 yılında ihracat payı fazla iken yaşanan darbe ile ihracat payı azalmıştır. Gaziantep’in

²⁶⁸ http://gso.org.tr/userfiles/dis_ticaret.pdf (05.04.2015).

²⁶⁹ http://www.mfa.gov.tr/turkiye-misir_siyasi-iliskileri-.tr.mfa (12.04.2015).

2013 yılı Mısır ihracatı 108.269 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Mısır'a ihraç ettiği ürünlerin başında Makine halıları gelmektedir. Makine halılarını kumaşlar, iplikler, karton ve kâğıt, Demir-çelikten mamuller takip etmektedir. Mısır, Gaziantep'in Ortadoğu pazarında önemli bir ortaktır. Mevcut siyasi şartların değişmesi iki ülke arasında ekonomik ilişkilerin daha da artmasını sağlayacaktır.²⁷⁰



²⁷⁰http://gso.org.tr/userfiles/dis_ticaret.pdf (22.02.2014).

SONUÇ

Dünyanın en eski medeniyetlerinin kurulduğu bölgede olan Gaziantep bugün yeni medeniyetlere ev sahipliği yapmaya devam etmektedir. Eski medeniyetlerin mirasını gün yüzüne çıkaran kent tarihi değerini ve önemini korumaktadır. Gaziantep Cumhuriyet öncesinde Halep'le iç içe geçen ekonomik yapısıyla önemli bir ticaret merkezi olmuştur. İpekyolu güzergâhında bulunması çok sayıda tüccarın uğrak merkezi olmasını sağlamıştır. Kente sık sık uğrayan tüccarlar ve kentten geçen kervanlar il ekonomisini her daim canlı tutmuştur. Cumhuriyet'in kurulmasıyla Halep'ten ayrılan Gaziantep yeni bir misyon üstlenmeye başlamıştır. Halep'in ekonomik potansiyelini alarak, Türkiye'nin Güneydoğu'daki en önemli ticaret merkezi olmaya başlamıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında geleneksel bir ekonomi izlemiş, takip eden yıllarda durağan bir büyüme ile istediği ekonomik kalkınmayı sağlayamamıştır. 1980'den sonra sanayi alanında yaptığı atılımla hızla gelişmeye başlamıştır. Sanayi kenti olmaya başlayan Gaziantep, özellikle tekstil sektörü ve halı sanayinde adından söz ettirmiştir. Girişimcilik ruhu bölge dinamikleriyle birleşerek küresel ekonomiye yönelmesini sağlamıştır. Avrupa Birliği ülkeleri başta olmak üzere Ortadoğu'ya açılmaya başlamıştır. Ortadoğu üzerinden Afrika ülkelerine kadar ulaşan bir ekonomik büyüme sağlamayı başarmıştır. Türkiye'nin ihracat ve ithalatında kilit illerden biri olmuştur. Ortadoğu ülkelerinde tekstil ürünlerinin yanı sıra inşaat sektöründe de faaliyette bulunmaktadır. Komşu ülkelerle sınır ticareti yapan Gaziantep ekonomik büyümesini her geçen gün daha da arttırmaktadır. Halep gibi gelişmiş bir ile komşu olması Gaziantep'i diğer iller karşısında avantajlı hale getirmektedir. Son dönemde Türkiye'nin ikili anlaşmalarla ticareti destekleyici adımlar atması il ekonomisine yansımıştır. Ayrıca vize muafiyet uygulaması turizm ve ticaret değerlerini arttırmıştır. Gaziantep son dönemde Suriye ve Irak olmak üzere Ortadoğu ihracatını arttırmıştır. Türkiye'nin Ortadoğu ticaret merkezi olma yolunda hızla ilerlemektedir.

Ortadoğu ülkelerinde başlayan devrim hareketleri bölgede dengelerin değişmesine neden olmuştur. Türkiye'nin sınır komşularına kadar sıçrayan ayaklanmalar bölgede istikrarı bozduğu gibi ekonomik sorunlara da neden olmuştur. Irak'ta devam eden karışıklık düzelmeden yeni iç savaşların başlaması, Ortadoğu güvenliği ve kalkınmasını engellemektedir. Siyasi istikrarsızlık anarşik grupları ortaya çıkarmakta ve diğer ülkelerle olan ilişkileri de etkilemektedir. Türkiye 2000'li yıllardan

sonra daha aktif olarak Ortadoğu pazarına yönelmiştir. Özellikle Gaziantep gibi sınır illeri Ortadoğu ülkeleri ile olan ticari ve ekonomik ilişkilerini küresel boyutta geliştirmeye başlamıştır. Bölgede yaşanan savaş ihracat ve ithalatın azalmasına, ticaret ve ekonomik dengelerin bozulmasına sebep olmuştur. Savaşın bazı ülkelerde iç savaş halini alması istikrarsızlığı tetiklemektedir. Ticaret yolları güvenliğinin sağlanamaması, ihracat ve ithalatın zamanında ve istenen miktarda yapılamaması ekonomik kayba neden olmaktadır. Petrol boru hatlarının denetiminin anarşik grupların eline geçmesi, TIR'lara zarar verilmesi, ihracat ve ithalat mallarına el konulması dış ticareti baltalamaktadır. Gaziantep'te yaşanan bu gelişmelerden olumsuz olarak etkilenmiş, özellikle karışıklıkların başladığı tarihlerde ekonomik düşüş yaşanmıştır. Alternatif ticaret yolları zaman ve maddi kayıplara neden olmuş, ticaret külfetli bir hal almıştır. Küçük çaplı firmalar terör olaylarından ve savaştan daha çok etkilenmiş, Ortadoğu pazarından ekonomik zararlar görmüşlerdir. Zamanla karışıklığın olağan bir hal alması, bulunan alternatif yollar kısmen iyileşmeler sağlamış, karışıklıkların etkisinin azalması ve bazı ülkelerde son bulması ile ekonomi tekrar hareketlenmiştir. Bu süre zarfında Gaziantep Ortadoğu pazarındaki konumunu her şeye rağmen korumayı başarmıştır. Azalan ticaret hacmi ve ihracat payı tekrar yükselmeye başlamıştır. Bölgede istikrarın tekrar sağlanması ile Gaziantep hedeflediği pazar payına ulaşacak ve Türkiye'nin Ortadoğu sanayi ve ticaret merkezi olarak bölgede adından daha sık söz ettirecektir.

Devlet desteğinin sağlanması, yerli ve yabancı yatırımcı sayısının ilde artması, bölgede daha güçlü bir ticaret merkezi olmasını sağlayacaktır. Sanayi ve ticaret alanında yapılan yatırımların yanı sıra sosyal göstergelerin iyileştirilmesi için yeni politikalar uygulanmalı, halkın refah ve eğitim seviyesi arttırılmalıdır. GAP'ın tamamlanması ile tarım alanında da atılım yapabilecek potansiyele sahip olan Gaziantep, Türkiye'de her alanda yatırım yapılabilecek eşsiz bir il olacaktır.

Ortadoğu'da dengelerin yeniden sağlanması Gaziantep ve diğer sınır illerinin kalkınmasını hızlandıracaktır. Ortadoğu pazarına yakın olmanın avantajını iyi değerlendiren iller bölgeler arası gelir dağılımını azaltacaktır. İl ekonomik kalkınması Türkiye kalkınmasına da doğrudan yansıtacaktır. Karşılıklı yatırımlar istihdam sağlayacak ve yerel kalkınma gerçekleşecektir. Gaziantep tüm olumsuzluklara rağmen Ortadoğu pazarında etkin olmaya devam etmekte ve Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılan ticaret merkezi olmayı hedeflemektedir.

KAYNAKÇA

1. Ansiklopediler

- Çam, Nusret. “Gaziantep”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.13, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, Y.1996.
- Özdeğer, Hüseyin. “Gaziantep”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.13, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, Y.1996.
- Tuncel, Metin. “Gaziantep”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.13, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, Y.1996.

2. Basılı Kaynaklar

- Aktaş, Munise Tuba, Nazım Çatalbaş. **Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Kalkınma Ve İhracat İlişkisi Üzerine Bir İnceleme**, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 2011, C. XXXI, S. II.
- Albayram, Hadi. **Gelişimi Yapısı ve Sorunlarıyla Gaziantep Sanayi**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 2004.
- Ataman, Muhittin, Gülşah Neslihan Demir. **Körfez Ülkelerinin Ortadoğu politikası ve Arap Baharına Bakışları**, SETAV, S.52, Ekim 2012.
- Bilgiç, Muammer. **Gaziantep'te Sanayi'nin Gelişmesinde Coğrafi Konumunun Önemi**, Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, 2013.
- Deniz, Taşkın. **Sınırlar, Sınır Ticareti ve Sınır Ticaret Merkezleri**, *International Journal of Social Science* Volume 6 Issue 4, p. 351-370, 2013.
- Dilan, Hasan. **Suriye İç Savaşı'nın Türkiye ve Hatay'a Etkisi**, *Fusun Sayek TTB Raporları/ Kitepları-2013*, Kasım 2013, Ankara.

- Dinçer, Osman Bahadır. **Suriyeli Mülteciler Krizi ve Türkiye Sonu Gelmeyen Misafirlik**, 2013, USAK Brookings Enstitüsü, Ankara 2013.
- Doğan, Mehmet, Şemsettin Can Kaya. **Gaziantep**, Gaziantep, 1997.
- Erdoğan, Murat. **Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması**, Hacettepe Ün. Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi, Kasım 2014.
- Güllü, Mehmet. **Serbest Bölgeler Ve Gaziantep Serbest Bölgesi'nin Yöre Ve Ülke Ekonomisine Katkıları**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, 2008.
- Güllülü, Uğur, Burcu Candan, Şükrü Yapraklı, Kerem Karabulut. **Gürbulak Sınır Kapısından Geçiş Yapan Kişilerin Bu Kapıdan Gerçekleştirilen Sınır Ticaretinin Boyutları İle İlgili Bilgi, Düşünce Ve Tutumları Üzerine Bir Araştırma**, Erzurum 2006.
- Gültekin, Mehmet Nuri. **Ta Ezelden Taşkıdır Antep**, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 2011.
- Kayalı, Bülent. **Uluslararası İş bölümü ve Gaziantep Tekstil Sektörü**, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010
- Koroğlu, İlkey. **131 No'lu Gaziantep Şer'i ye Sicilinin H.(1182-1196) Değerlendirilmesi**, Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2009.
- Mortan, Kenan, Osman S. Arolat. **Gaziantep Ekonomisine Bakış**, İstanbul, Heyamola Yayınları, 2009.
- Orhan, Osman Z. **Sınır Ticaretinin Türkiye Ekonomisine Etkileri**, İstanbul Ticaret Odası, Ağustos 2000, Acar Matbaacılık, İstanbul.
- Özdeğer, Hüseyin. **Onaltıncı Asırda Ayıntab Livası**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1938.
- Özkan, Bülent. **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Belirleyen Faktörler: İşletme Ve İşveren Profili Açısından Gaziantep İli**

- Örneği**, Dumlupınar Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kütahya 2005.
- Özsabuncuoğlu, İsmail, H. Arif Özsağır, A.Atilla Uğur. **Son Dönem Gaziantep Ekonomisi**, *Cumhuriyetinin 75. Yılına Armağan*, Gaziantep Üniversitesi Vakfı Kültür Yayınları, 1999.
- Öztürk, Nesli. **Suriye Arap Cumhuriyeti**, İzmir Ticaret Odası, Dış Ekonomik İlişkiler Müdürlüğü, 2006.
- Pekdoğan, Celal. **Gaziantep Ticaret Odası'nın Yüzyılı(1898-1998)**, Gaziantep, 1999.
- Solmaz, Mehmet. **Atatürk Gaziantep'te: Mektuplar, Belgeler, Fotoğraflar, Anılar, Nüfus Tescili: Gaziantep'in Adası ve Hemşehrisi** 4. Basım, Gaziantep: İlke Matbaacılık Kuyumculuk İnş. San. Tic. Ltd. Şti., 2013.
- Solmaz, Mehmet, Hulusi Yetkin. **Gaziantep Çevre İncelemesi**, Gaziantep Kültür Derneği Yay., Gaziantep, 1969.
- Sönmez, Zümrüt. **Komşuda Kriz: Suriyeli Mülteciler**, İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, Aralık 2014, İstanbul.
- Şavk, Ülkü Çelik. **Sorularla Evliya Çelebi**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, II. Basım, 2011.
- Şengül, Ümran, Seyedhadi Eslemian, Miraç Eren. **Türkiye'de İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Düzey 2 Bölgelerinin Ekonomik Etkinliklerinin VZA Yöntemi ile Belirlenmesi ve Tobit Model Uygulaması**, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, C. 11, S.21,2013.
- Uyan, Birgül. **Bölgesel Gelişme Dinamikleri: Gaziantep İlinde Yerel Ekonomik Gelişmeyi Etkileyen Faktörler**, Çukurova Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adana, 2009.

3. Süreli Yayınlar

- Ayhan, Veysel. **Türkiye İle Suriye Arasındaki Krizin Gaziantep Ve Hatay Bölgesi Ekonomileri Üzerindeki Etkileri**, ORSAM Ankara, Rapor No: 12 Ekim – 2012.

- Ayhan, Veysel. **Türkiye Ve Arap Birliği'nin Suriye'ye Yaptırım Kararları Ve Olası Sonuçları**, IMPR Rapor No:9, 2011.
- Azgün, Sabri, Hakten Sevinç. "Van-İran Arasındaki Sınır Ticareti ve Gelişme Potansiyeli", TC. Kilis 7 Aralık Üniv. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi 1.Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, Bildiriler Kitabı, 2010, Kilis/Türkiye
- Çabuk, Nilay. **Güneydoğu Anadolu'da Yoksulluğun Sosyal Göstergeleri**, Ankara Üniv. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, 43,2(2003).
- Çelik, Mehmet Ali, Ali Ekber Gülersoy. **Güneydoğu Anadolu Projesinin Harran Ovası Tarımsal Yapısında Meydana Getirdiği Değişimlerin Uzaktan Algılama İle İncelenmesi**, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, S. 28,C. 6, 2013.
- Demir, Ekrem. **Güneydoğu Anadolu Projesi'nin Ülke Ekonomisine Katkısı ve Bölge Yerleşim Alanlarına Etkisi**, GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 23, S. 3 (2003) Gaziantep 2003.
- Orhan, Oytun, Sabiha Senyücel Gündoğar. **Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri**, ORSAM Rapor no:195, Ocak 2015,ORSAM-TESEV, Ankara 2015.
- Duman, Bilgay. **Irak'ta 2014 Seçimleri, IŞİD Operasyonları Ve Irak'ın Geleceği**, Orsam Rapor No: 190, Haziran 2014, Ankara.
- Duran, Hasan, Çağatay Özdemir. **Türk Dış Politikasına Yansımalarıyla Arap Baharı**, *Akademik İncelemeler Dergisi*, C. 7, S. 2, Y. 2012.
- Duymuş, H. Hande. **Anadolu Mezopotamya Sınırlarında Ticari Bir Kent: Zeugma**, TC. Kilis 7 Aralık Üniv. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi 1.Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, Bildiriler Kitabı, Kasım 2010, Kilis/Türkiye.
- Elveren, Âdem Y. **Gelir Dağılımı Çalışmaları İçin Bir Alternatif: Texas Üniversitesi Eşitsizlik Projesi Veri Setleri**, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.

- Geniş, Şerife, Emin Baki Adaş. “**Gaziantep Kent Nüfusunun Demografik Ve Sosyo-Ekonomik Yapısı: Saha Araştırmasından Notlar**”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011 10(1).
- Hephaktan, C.Erden, Asil Alkaya. **Türkiye’de Gelir Dağılımının Bölgesel Yönden İncelenmesi**, Yönetim ve Ekonomi, 2001, C. 8, S.2, Celal Bayar ÜNV. İ.İ.B.F., Manisa.
- Ihlamur-Öner, Suna Gülfer. **Türkiye’nin Suriyeli Mültecilere Yönelik Politikası**, Ortadoğu Analiz ORSAM, Mart-Nisan 2014, C.6 S. 61.
- Kara, Mehmet. **Ekonomik Etkileri Açısından Türkiye’deki Sınır Ticaretinin Değerlendirilmesi**, *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.7, Y.2005, S.3.
- Karaca, Orhan. **Türkiye’de Bölgeler arası Gelir Farklılıkları: Yakınsama Var mı?**, Nisan 2004, Ankara,
- Karakök, Tunay. **1980 Sonrası Türkiye-Suriye Sınır Ticareti**, TC. Kilis 7 Aralık Üniv. İktisadi ve idari bilimler fakültesi 1.Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, Bildiriler Kitabı, Kasım 2010, Kilis/Türkiye.
- Karlık, Rıdvan. Betül Yüce Dural. **Sınır Ticaretinin Türkiye ve Komşu Ülkelere Etkileri**, *TC. Kilis 7 Aralık Üniv. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi 1.Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, Bildiriler Kitabı*, 2010, Kilis/Türkiye.
- Keskin, Fahriye. **Türkiye-Suriye Arasındaki Sınır Ticaretinin Dış Politika Boyutu**, TC. Kilis 7 Aralık Üniv. İktisadi ve idari bilimler fakültesi 1.Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, Bildiriler Kitabı, Kasım 2010, Kilis/Türkiye.
- Kılıç, Seyfi. **Suriyeli Sığınmacılar Ve Sınır İllerindeki Yansımaları**, Ortadoğu Analiz ORSAM, Mart-Nisan 2014, C. 6, S. 61.
- Kılıç, İbrahim, Sinan Saraçlı, Sıdıka Kolukısaoglu. “**Sosyo-Ekonomik Göstergeler Bakımından İllerin Bölgesel Bazda Benzerliklerinin Çok Değişkenli Analizler ile İncelenmesi**”, *İstatistikçiler Dergisi* S.4, 2011,

- <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/jssa/article/viewFile/5000047728/5000045056> (11.02.2015).
- Kök, Sabahat Bayrak. **Küresel Baskılar Karşısında Geçerli Bir Üstünlük Yönelimi Olarak Yabancı Sermaye Ve Yabancı Sermayeye Yönelik Bakışın KOBİ'lerde Karşılaştırmalı Bir Analizi-I**, *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, S.7, 2014,Konya.
- Marangoz, Mehmet; Günal Önce; Hale Çelikkan. **Yerel Kalkınma ve Göç: Gaziantep Örneği**, *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S.1, Kasım 2010, Kilis/Türkiye.
- Mercan; Ayşe Nur. "Sınır Ticaretinin Geliştirilmesi ve Sınırların Serbest Yerler Haline Dönüştürülmesi",*Mevzuat Dergisi*, S.158, Y.14, 2011, <http://mevzuatdergisi.com/2011/02a/01.htm> (11.05.2015).
- Mıhçı, Hakan. "Güneydoğu Anadolu bölgesindeki İnsani Kalkınma Düzeyi", 2012, <http://www.tek.org.tr/dosyalar/gaziantep1.pdf> (16.05.2015).
- Orhan, Oytun, Sabiha Şenyücel Gündoğar. **Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri**, ORSAM Rapor no:195, Ocak 2015,ORSAM-TESEV, Ankara 2015.
- Orhan, Oytun. **Suriye iç Savaşı'nın insani Maliyeti**, Ortadoğu Analiz ORSAM, Mart-Nisan 2014, C. 6, S. 61.
- Öcal, Fatih Mehmet, Filiz Tutar, Mehmet Vahit Eren. **Türkiye ile Suriye arasındaki Sınır Ticaretinin Ülke Ekonomilerine Etkileri**, TC. Kilis 7 Aralık Üniv. İktisadi ve idari bilimler fakültesi 1.Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, Bildiriler Kitabı, Kasım 2010, Kilis/Türkiye.
- Öğüt, Tahir. **Milli Sınırların Oluşum Sürecinde Güneydoğu Anadolu'da Kaçakçılık Sorunu ile Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Raporu ve Değerlendirilmesi**, *TC. Kilis 7 Aralık Üniv. İktisadi ve idari bilimler fakültesi 1.Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, Bildiriler Kitabı*, Kasım 2010, Kilis/Türkiye.

- Özçiloğlu, Mehmet, M. Murat Sakar. **Sınır Ticareti Uygulaması sorunlar ve Çözüm Önerileri**, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi* (6:1) 2011, 2010.
- Özen, Hatice Serap. “T.C. İpekyolu Kalkınma Ajansı Trc1 Bölgesi (Gaziantep, Adıyaman, Kilis) İstihdam Raporu”, <http://www.ika.org.tr/upload/yayinlar/TRC1-Istihdam-Raporu-311229.pdf> (21.05.2015).
- Özkılınç, Ahmet, Ali Coşkun, Abdullah Sivridağ, Murat Yüzbaşıoğlu. **373 Numaralı ‘Ayntâb Livâsı Mufassal Tahrir Defteri (950/1543)**,9,Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı yayınları, 2000.
- Öztürk, Salih Nurcan Örgen, Ömer Cengiz Çelebi. **Gaziantep İlinin İç Göç Konusunda Mevcut Durum Analizinin (Tanı Çalışmasının) Yapılması ve Strateji Belgesinin Hazırlanması Projesi**, Gazikent Üniversitesi, İKA, TC.. Kalkınma Bakanlığı.
- Öztürkler, Harun, Türkmen Göksel. **Suriyeli Mültecilerin Türkiye’ye Ekonomik Etkileri: Sentetik Bir Modelleme**, ORSAM Rapor no:196, Ocak 2015 Ankara.
- Paksoy, H. Mustafa. **Arap Baharı’nın Sosyo-Ekonomik Etkileri: Türkiye-Suriye Karşılaştırması**, 2.*Bölgesel sorunlar ve Türkiye Sempozyumu*,1-2 Ekim 2012, [http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/Images/images/files/8\(1\).pdf](http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/Images/images/files/8(1).pdf) (20.05.2015).
- Sarı, Ramazan, AYTEKİN GÜVEN. **Kalkınmada Öncelikli Yörelere Uygulamasının İller Arası Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi**, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 2007, S.34.
- Sandıklı, Atilla; Ali SEMİN. **Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye**, Rapor no:52 İstanbul, 2012,BİLGESAM.
- Söylemez, S. Alev, Gülen Elmas Arslan, Gülşen Erenler Çakar, Sibel Kalaycıoğlu, Levin Özgen. “Gaziantep Sanayisi ve Dinamikleri”,

- Türkiye Ekonomi Kurumu, Eylül 2012, www.tek.org.tr/dosyalar/gaziantep2.pdf (05.04.2014).
- Sugözü, İbrahim Halil , Melike Atay. **Sınır Kapılarının Güneydoğu Anadolu Bölgesi Ekonomisi Üzerine Etkileri Kapsamında Habur Sınır Kapısı**, TC. Kilis 7 Aralık Üniv. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi 1.Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, Bildiriler Kitabı, Kasım 2010, Kilis/Türkiye.
- Tan, Mustafa, Fuat Altundal. **Türkiye’de Sınır Ticaretinin Gelişimi ve Mevcut Durumu**, İstanbul, 2008.
- Tutar, Erdinç, Nahide Küçük. **Bir Sınır Ticareti olarak Gaziantep’te Teknopark’ın Sınır Ticaretine Olası Etkileri**, TC. Kilis 7 Aralık Üniv. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi 1.Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, Bildiriler Kitabı, 2010.
- Üzümcü, Adem, Mustafa Korkat. **Türkiye’de Gelir Dağılımı Adaletsizliği ve Yolsuzlukla Mücadelede Sosyal Yardımların Gelişimi (2003-2012)**, Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 5, S. 8, 2014.
- Yıldız, Özkan. **İşverenlerin Bakış Açısından Türkiye’de Kadın İstihdamı: Bir Alan Araştırması**, Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi C. 2 S. 3 2013.
- İhracat, Dış Ticaret ve Ekonomi Dergisi**, Y.1, S. 8, İstanbul 2012.
- 81 İl Sanayi Durum Raporu**, T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sanayi genel Müdürlüğü, Aralık 2013, Ankara,

4. İnternet Kaynakları

- Alpaslan, İdil Bilgiç. “Suriye Krizi Türkiye Ekonomisini nasıl etkiler?” Ağustos 2012, Tepav, http://www.tepav.org.tr/upload/files/13456307419.Suriye_Krizi_Turkiye_Ekonomisini_Nasil_Etkilerpdf (14.03.2015).
- Ay, Yavuz Selim. “Gaziantep’te Planlamaya Genel Bakış”, Türkiye Mühendislik Haberleri, 2001/5, s. 415,

- http://www.imo.org.tr/resimler/dosya_ekler/ac69f7859bd1512_ek.pdf?dergi=178 (15.12.2014).
- Ayhan, Veysel. “Arap Birliği ve Türkiye’nin Suriye’ye Yaptırım Kararı: Şam’ı Yalnızlaştırma”, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=2930> (14.05.2015).
- Benek, Sedat. “Ortaya Çıkışı, Gelişme Seyri ve Bölgeye Etkileri Bakımından Güneydoğu Anadolu Projesi(GAP)”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/998/12142.pdf> (15.12.2014).
- Can, Metin. “Sabah Gazetesi, Aralık 2010”, http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2010/12/06/sinirsiz_zenginlik_13_ilde (.22.05.2015).
- Çakan, Barış. “GSO Ocak Ayı Meclis Toplantısı Yapıldı”, 18.01.2012, <http://www.gso.org.tr/?gsoHaberID=2527> (01.03.2014).
- Çalhan, Merve. “Kadın İstihdamı Raporu”, İpekyolu Kalkınma Ajansı <http://www.ika.org.tr/upload/yayinlar/TRC1-Kadin-Istihdami-Raporu-501695.pdf> (01.02.2015).
- Çöğün, Mustafa. “Terörle Mücadelenin Bir Parçası Olarak Kaçakçılıkla Mücadele”,2013, http://www.tid.web.tr/ortak_icerik/tid.web/154/9%20Mustafa%20%C3%87%C3%96%C4%9EG%C3%9CN.pdf (18.05.2015).
- Çullu, Mehmet Ali, Mehmet Açıkgöz. “Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)’nın Tarımsal Kalkınmaya Etkileri”, http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/5ba7c3bbe8402a4_ek.pdf (11.02.2015).
- Eren, Mehmet Vahit, Erdinç Tutar, Filiz Tutar, Çisil Erkan. “Yerel Ekonomik Kalkınmada Girişimciliğın Rolü: Gaziantep Örneği”, <http://www.baltalimani.com/pdf/yerelkalkinmadagazianteporneği.pdf> (12.03.2015).
- Gökçe, Birsen. “Bir Bölgesel Dönüşüm Projesi Olarak GAP: GAP’ın Dünü ve Bugüne Etkileri”, VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Ekim 2009,“Toplumsal Dönüşümler ve Sosyolojik Yaklaşımlar”,

- Sosyoloji Derneği, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
http://www.sosyolojiderneği.org.tr/kutuphane/icerik/Gokce_birsen.pdf (10.03.2015).
- Gözel, Mustafa (Proje Koor.). “Ulaşım”, *Gaziantep İlinde Doğa Turizmi Master Planı 2013-2023*, <http://gaziantep.ormansu.gov.tr/Gaziantep/Files/belgeler/GAZ%C4%B0ANTEP%20DO%C4%9EA%20TUR%C4%B0ZM%C4%B0%20MASTER%20PLANI-%202013.03.2013.pdf>, (22.03.2015).
- Gül, H. Erhan, Bora Çevik. “2010 ve 2012 Verileriyle Türkiye’de İllerin Gelişmişlik Düzeyi Araştırması”, Şubat 2014, Türkiye İş Bankası, https://ekonomi.isbank.com.tr/UserFiles/pdf/ar_03_2012.pdf (01.05.2014).
- Gür, Nurullah. “Doğrudan Yabancı Yatırımların Yerli Şirketler Üzerine Etkileri”, MÜSİAD Araştırma Raporları:90, İstanbul 2014, http://www.musiad.org.tr/F/Root/burcu2014/Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar%20Yay%C4%B1n/Pdf/Ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20Raporlar%C4%B1/90Dogrudan_Yabanci_Yatirimlar.pdf , (24.04.2015).
- Güzel, Ahmet. “Gaziantep’te Sanayi’nin Gelişmesinde Coğrafi Konumunun Önemi”, <http://www.yatirimymm.com/makale-gaziantepin-turkiye-ekonomisindeki-yeri.html> (22.03.2015).
- Halis, Muhsin. “Yabancı Girişimciliği Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma”, Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi, S.12, Y.9, Haziran, 2007, <http://dergi.kmu.edu.tr/userfiles/file/haziran2007/24.pdf> (25.04.2014).
- Kalemdaroğlu, Sibel. “Türkiye-Suriye Ticareti Durma Noktasında”, *21.yy. Türkiye Enstitüsü*, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/suriye/2011/12/13/6409/turkiye-suriye-ticareti-durma-noktasinda> (16.05.2015).
- Kuran, Timur. “Optimist 2013”, http://econ.duke.edu/uploads/media/items/optimist-mayis2013_original.pdf (03.04.2015).

- Özcan, Mehmet. “Terör ve Kaçakçılık”, Ankara Strateji Enstitüsü, Şubat 2012, <http://www.ankarastrateji.org/yazar/prof-dr-mehmet-ozcan/teror-ve-kacakcilik/> (18.05.2015).
- Özcan, Kıvılcım Metin, Ümit Özlale. “GAP Bölgesi Gelir Dağılımı”, Türkiye Ekonomi Kurumu, Haziran 2012, <http://www.tek.org.tr/dosyalar/gap9.pdf> 1(9.05.2015).
- Şahin, Mehmet, Özge Uysal. “Türkiye’de Bölgesel İstihdamın (Pay Dönüşümü)Analizi”, Kamu-İş 2013,<http://www.kamu-is.org.tr/pdf/1312.pdf> (20.05.2015).
- Şimşek, Mehmet. “Maliye Bakanı Sayın Mehmet Şimşek’in Konuşma Metni”,23.07.2009,[http://www.maliye.gov.tr/BakanKonusmalariArsiv/Gaziantep%20Sanayi%20Odasinda%20Yapti%C4%9Fi%20Konusma%20\(23.07.2009\).pdf](http://www.maliye.gov.tr/BakanKonusmalariArsiv/Gaziantep%20Sanayi%20Odasinda%20Yapti%C4%9Fi%20Konusma%20(23.07.2009).pdf) (30.03.2015).
- Taş, Barış. AB Uyum Sürecinde Türkiye İçin Yeni Bir Bölge Kavramı: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması(İBBS), *Sosyal Bilimler dergisi*, <http://www.aku.edu.tr/aku/dosyayonetimi/sosyalbilens/dergi/VIII2/btas.pdf>
- Ulutaş, Ufuk. Suriye'ye Yerli Çözüm: Arap Birliği+Türkiye, SETAV Perspektif, Kasım 2011, <http://arsiv.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=93325&q=suriye-ye-yerli-cozum-arap-birligi-turkiye> (15.05.2015).
- Vural, Neslihan. “Suriye Savaşı’nın Ekonomik Etkileri”, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/ekonomikarastirmalarimerkezi/2013/09/02/7185/suriye-savasinin-ekonomik-etkileri> (14.03.2014).
- Yavuz, Celalettin. “Suriye’deki İç Savaşın Türkiye Ekonomisine Etkileri” *Devlet dergisi* 02.01.2015, http://www.devlet.com.tr/makaleler/y3SURIYE_IC_SAVASINDA_SIKISAN_SURIYE_TURKMENLERI.html (08.03.2015).
- Yıldırım, Metin, İbrahim Örnek. “Walth Whitman Rostow’un Kalkınma Aşamaları Yaklaşımına Göre Gaziantep Ekonomisinin

- İncelenmesi”, Eylül 2012, Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları, <http://www.tek.org.tr/dosyalar/gaziantep3.pdf> (20.02.2015).
- Yıldız , Özkan.“GAP illerinde Sosyal ve Ekonomik Dönüşüm” *Ege Akademik Bakış*, 2008, http://www.onlinedergi.com/MakaleDosyalari/51/PDF2008_1_16.pdf (19.04.2015).
- “2010 İnsani Gelişme Raporu Türkiye”, <http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/hdr/HDR2010Turkiye.pdf> (22.03.2014).
- “2014 İnsani Gelişme Raporu Türkiye”, [http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/hdr/2014%20%C4%B0nsani%20Geli%20C5%9Fme%20Raporu%20%20A%C3%A7%C4%B1klama%20Notu%20\(T%C3%BCrkiye\).pdf](http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/hdr/2014%20%C4%B0nsani%20Geli%20C5%9Fme%20Raporu%20%20A%C3%A7%C4%B1klama%20Notu%20(T%C3%BCrkiye).pdf)(12.02.2015).
- “AB’den Suriye’ye Yeni Yatırımlar”, BYEGM, <http://www.byegm.gov.tr/turkce/haber/abdensuryeyeyenyapirimlar/6532> (14.05.2015).
- “Anadolu Ajansı”, <http://www.memurlar.net/haber/459812/> (21.05.2012).
- “Antep Baklavasının Tescili”, <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=49345&l=1> (10.05.2015).
- “Dışişleri Bakanlığı”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-suudi-arabistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (04.02.2015).
- “Gaziantep Coğrafi Konum” Gaziantep Üniversitesi, http://www.gantep.edu.tr/static2/?static_ID=20256199 (12.01.2015).
- “Gaziantep Dış Ticaret Rakamları”, http://gso.org.tr/userfiles/dis_ticaret.pdf (19.04.2015).
- “Gaziantep Ekonomisi” www.gto.org.tr/upload/.../Gaziantep-Ekonomisi---Turkce-673679.ppt (19.04.2015).

“Gaziantep Halı Sektörü”, <http://www.gaziantep.com/tr/hali-sektoru> (29.05.2015).

“Gaziantep Halıcılar Odası”, http://www.halicilarodasi.com/default.asp?page=newsdetails&news_id=84 (29.05.2015).

“Gaziantep Tarihçesi” <http://www.gaziantep.gov.tr/ilimizin-tarihcesi> (23.01.2015).

“Gaziantep Ticaret Borsası Stratejik Plan 2012-2015”, <http://www.gtb.org.tr/yonetim/pdf/27112014185624.pdf> (11.03.2015).

“İl İl Dış Ticaret Potansiyeli”, <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/Ana%20Sayfa/Bilgi%20Merkezi/02.Ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20ve%20Raporlar/kitapmakro.pdf;jessionid=qbb3JnlMQRt8TLpT2fxRBrRKKgsVLJm19bDnpBLWft8CXGhNYSHb!1575871891> (04.04.2015).

“İller Yatırım Kataloğu”, www.tdv.org.tr/illerkatalog/illerkatalog.pdf (22.03.2015).

“Kronoloji: Suriye'ye AB yaptırımları, Kasım 2013”, <http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-suriyeye-ab-yaptirimlari> (15.05.2015).

“OTM 2014”, <http://www.otm2014.com/eyupbartik.pdf> (10.03.2015).

“Reel Sektör (KOBİ) Kredileri İzleme Raporu (2011)”, Haziran 2013, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü, <http://www.hazine.gov.tr/tr-TR/Rapor-Sunum-Sayfasi?mid=551&cid=51&nm=555#> (20.04.2015).

“Siyaset Dergisi, Aralık 2011”, <http://www.siyasetdergisi.com.tr/Haber/Arap-BirligiSuriye%E2%80%99ye-Yaptirimlari-Onayladi-Suriye-Koseye-Sikisti/177> (15.05.2015)

“TBMM Engelli Hakları İnceleme Raporu 2013”,
https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2013/raporlar/engelli_haklari_inceleme_raporu.pdf (12.05.2015).

“Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar, 2013 Saha Araştırması Sonuçları”, AFAD, https://www.afad.gov.tr/Dokuman/TR/60-2013123015491syrianrefugeesinturkey2013_baski_30.12.2013_tr.pdf (12.05.2015).

“Türkiye’nin Suriye’ye Uygulayacağı Yaptırımlar”,
<http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25301557/> (10.04.2015).

“Yatırım Teşvik İstatistikleri”,
<http://gso.org.tr/userfiles/yatirim.pdf>, (21.04.2015).

“Yurtdışı Doğrudan Yatırım Raporu 2013”, *Hazine Müsteşarlığı Mali Sektörle İlişkiler Ve Kambiyo Genel Müdürlüğü*, Ekim 2014,
<http://www.hazine.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fBireysel+Kat%C4%B1%C4%B1m+Sermayesi+ve+Kambiy o+Raporlar%C4%B1%2fYDYRAPORU 2014.pdf> (20.04.2015).

“2012 Yılı Gaziantep İl Çevre Durum Raporu, Gaziantep 2013”, T.C. Gaziantep Valiliği Çevre Ve Şehircilik İl Müdürlüğü,
[http://www.csb.gov.tr/db/ced/eduardosya/Gaziantep_icdr2012\(1\).pdf](http://www.csb.gov.tr/db/ced/eduardosya/Gaziantep_icdr2012(1).pdf) (28.02.2015).

“AB Dışişleri Bakanları Suriye’ye Uygulanan Yaptırımlar”,
http://ikv.org.tr/images/upload/data/files/5ab_disisleri_bakanlari_suriye.pdf 12.04.2015; <http://www.bloomberght.com/haberler/haber/1184425-suriyeye-yaptirimlara-rusya-ve-cinden-veto> (01.05.2015).

“Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı”,
<http://www2.tbmm.gov.tr/d23/7/7-10642c.pdf>, (05.05.2015).

“Dünyanın 7 Harikasından Biri Gaziantep”,
<http://www.gto.org.tr/Ekonomi-icerik-19.html> (30.03.2015); “*Ekovizyon 2014*”, [http://www.gso.org.tr/userfiles/file/Sayfalar/ekovizyon2014\(1\).pdf](http://www.gso.org.tr/userfiles/file/Sayfalar/ekovizyon2014(1).pdf) (25.03.2015).

“Dünyanın En Eski Şehri”,
www.egelisesi.k12.tr/dosyalar/editor/file/n.pdf (10.06.2015).

“Ekovizyon 2013”,
<http://www.gso.org.tr/userFiles/File/Sayfalar/Ekovizyon2013.pdf>
(21.04.2015).

“Gaziantep’in Ekonomik ve Sosyal Göstergeleri 2014”,
<http://www.gso.org.tr/userfiles/file/Sayfalar/ekovizyon2014.pdf> ,
(15.03.2015).

“Gaziantep İli Sosyal Göstergeler”, <http://www.tuik.gov.tr>
(12.06.2014).

“Gaziantep İli Tarımsal Yatırım Rehberi”,
https://www.tarim.gov.tr/SGB/TARYAT/Belgeler/il_yatirim_rehberleri/gaziantep.pdf (22.02. 2015).

“Gaziantep Sanayi”, <http://investingaziantep.gov.tr/Sanayi-icerik-72.html>, (04.03.2015).

“Gaziantep Tarımsal Yapı”,
http://www.gaziantep.gov.tr/ortak_icerik/gaziantep/tarim.pdf, (07.01.2015).

“Gaziantep Tarihi”,
http://www.gantep.edu.tr/static2/?static_ID=20256197
(26.03.2015).

“Gaziantep Turizm Analizi Projesi”, TRC1/11/DFD/2039
Gaziantep Turizm Elçileri Derneği,
<http://www.ika.org.tr/upload/yazilar/2011-DFD-Raporlari-757200.pdf> (04.04.2015).

“Girişimcilik, Haziran 2014”, TOBB
<http://www.tobb.org.tr/TOBBKadinGirisimcilerKurulu/Documents/Bulten/Girisimcilik%20-%20Haziran%202014.pdf>
(30.03.2015).

“Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)’nin Dünü Bugünü Yarını”,
Akademik Bakış Dergisi

“Hanehalkı İşgücü Araştırması, Bölgesel Sonuçlar 2003-2014 Yılları”,TUIK,http://www.tuik.gov.tr/jsp/duyuru/upload/yayinrapor/HIA_2013.pdf .

“İl İl Dış Ticaret Potansiyeli”, Ekonomi Bakanlığı,<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/Ana%20Sayfa/Bilgi%20Merkezi/02.Ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20ve%20Raporlar/kitapmakro.pdf;jsessionid=qbb3JnlMQrt8TLpTxRBrRKKgsVLJm19bDnpBLWft8CXGhNYSHb!1575871891> (09.05.2015).

“İlimiz Afetsellik Dosyası: 2011”,TC. *Gaziantep Valiliği İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü*,
<http://www.gaziantepkentkonseyi.org.tr/dosyalar/dosyalar/pfdz4o5.pdf> , (23.04.2013).

“İller Yatırım Kataloğu”, *Gaziantep*, s.417-421,
<http://www.tdv.org.tr/illerkatalog/illerkatalog.pdf> (25.03.2015) .

“Rakamlarla Gaziantep 2012”,
<http://www.gaziantep.gov.tr/kurumlar/gaziantep.gov.tr/siteg/document/gaziantep%20sosyo-ekonomik%20gosterge%202013.pdf>
(12.06.2014).

“Seçilmiş göstergelerle Gaziantep,2012”,[http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/GAZI ANTEP.pdf](http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/GAZIANTEP.pdf) (05.02.2015) .

“Suriye Ülke Bülteni”, Nisan 2014, DEİK
https://www.deik.org.tr/KonseyIcerik/5624/Suriye_%C3%9ClkeB%C3%BClteni_2014.html (13.04.2015) .

“Tarihi yapılar ve gezilecek yerler”,
<http://www.gaziantepturizm.gov.tr/TR,52331/tarihi-yapilar-ve-gezilecek-yerler.html> (09.05.2015).

“Ulaşan Erişen Türkiye 2014, Demiryolu Sektörü”,
http://www.ubak.gov.tr/BLSM_WIYS/UBAK/tr/dokuman_ust_menu/projeler_faaliyetler/20130319_101534_204_1_64.pdf (18.04.2015).

“Ulaşım”, Gaziantep Sanayi Odası, <http://www.gso.org.tr/Content/?gsoSyfID=173> (08.03.2015).

“Ulaşım”, *Gaziantep Ticaret Odası*, <http://www.gto.org.tr/Ulasim-icerik-18.html> (18.03.2015).

AFAD, <https://www.afad.gov.tr/TR/IcerikDetay1.aspx?ID=16&IcerikID=747> (12.05.2015).

Dış Ticaret Müsteşarlığı, “Sınır Ticaretinin Uygulanmasına İlişkin Tebliğ (İHRACAT: 2009/7)” 16 Haziran 2009 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/06/200906169.htm> (05.05.2015).

Doğan Haber Ajansı, “Babacan: Doğrudan Yabancı Yatırımlar Büyüme için Güçlü Unsur”, <http://www.mynet.com/tv/babacan-dogrudan-yabanci-yatirimlar-buyume-icin-guclu-unsur-vid-3325855/> (04.05.2015) .

Gaziantep İli Kültür ve Turizm Müdürlüğü, “Tarihi Yapılar ve Gezilecek Yerler”, Gaziantep Turizm Raporu 2012, <http://www.gaziantepturizm.gov.tr/TR,52331/tarihi-yapilar-ve-gezilecekyerler.html> (08.05.2015).

Güneydoğu Anadolu Rehberi, *Gaziantep 27.07.2011*, <http://www.guneydogumirasi.org/pdfs/gaziantep.pdf>, (05.04.2014).

Haz. Çev. ve Planlama Şube Müdürlüğü, “Coğrafi Kapsam”, *Gaziantep İl Çevre Durum Raporu 2011*, <http://www.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/gaziantepicdr2011.pdf> , (15.02.2015).

http://www.adg.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=223:gaziantep-te-stihdam (21.05.2015).

http://gso.org.tr/userfiles/dis_ticaret.pdf (04.01.2015).

<http://www.aa.com.tr/tr/dunya/493155--suriyedeki-ic-savasin-ekonomiye-zarari-202-6-milyar-dolar> (10.05.2015).

<http://www.akpartigaziantep.org.tr/tr/icraat/kamuda-engelli-istihdami-yaklasik-6-kat-artti7/7102> (10.04.2015).

<http://www.aktifhaber.com/gaziantep-te-engelliler-istihdam-edilecek-1095134h.htm> (25.05.2015).

<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter/portlap/p/pages/content/htmlViewerUlkelere> (14.03.2015).

<http://www.engelsizgaziantep.com/haberler.php?objID=100093> (12.04.2015).

<http://www.gaziantep.dhmi.gov.tr/havaalanlari/sayfa.aspx?hv=12&mnu=129#.VQn0QlWsWZw> (20.03.2015).

<http://www.gaziantep-bld.gov.tr/haber-690-buyuksehir-belediyesi-ile-tcdd-arasinda-gaziray-protokolu-imzalandi.html> (11.02.2015).

<http://www.gaziantepdogus.com/gaziantep-te-60-bin-932-issiz-var-haber.html> (22.05.2015).

<http://www.gso.org.tr/?gsoHaberID=3156> (10.05.2015).

<http://www.gso.org.tr/Content/?gsoSyfID=177> (14.05.2015).

<http://www.gto.org.tr/Ekonomi-icerik-19.html> (25.03.2015).

<http://www.gto.org.tr/GTO-Hakkinda-icerik-2.html> (17.04.2015).

<http://www.gto.org.tr/Turizm-icerik-20.html> (04.04.2015).

<http://www.haberler.com/gaziantep-ekonomi-istisare-forumu-babacan-7316664-haberi/> (26.05.2015).

<http://www.haberler.com/gaziantep-te-engelliler-istihdam-edilecek-6800830-haberi/> (25.05.2015).

<http://www.ihacom.tr/haber-gaziantep-te-issizlik-orani-yuzde-7-dustu-351843/> (21.05.2015).

<http://www.ika.org.tr/upload/yayinlar/TRC1-Istihdam-Raporu-311229.pdf> (21.05.2015).

<http://www.investingaziantep.gov.tr/Istihdam-ve-Issizlik-icerik-75.html> (20.02.2015).

<http://www.markasehir.com/siteic.php?id=&altno=14&back=false.html> (26.05.2015).

http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-ortadogu-ile-iliskileri.tr.mfa (05.04.2014).

<http://www.naksan.com/gaziantep-te-isci-sikintisi-var/>

(22.05.2015).

http://www.olaymedya.com/Haber/ekonomikbuyumevegelirdagili-miesitsizligiilemucadele_1404380213.html (27.05.2015).

http://www.ormansu.gov.tr/osb/haberduyuru/guncelhaber/150105/T%C3%BCrkiye%E2%80%99nin_Prestij_Projeleri_Gap_Kop_Dap_ve_Tragep_%C4%B0le_Milli_Ekonomiye_Y%C4%B1lda_10_8_Milyar_Dolar_Katk%C4%B1_Sa%C4%9Flanacak%E2%80%A6.aspx?sflang=tr, (15.03.2015).

<http://www.sabah.com.tr/guney/2014/08/04/gaziantep-te-issizlik-ortalamanin-altinda> (21.05.2015).

<http://www.tcdd.gov.tr/home/detail/?id=1263> (11.02.2015).

<http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-ihracat-rakamlari-tablolar.html> (26.03.2015).

<http://www.trtturk.com/haber/abden-suriyeye-yeni-yapirimlar-5672.html> (14.05.2015).

<http://www.tsd.org.tr/haberler/421-gaziantep-te-engelliler-stihdam-edilecek>(12.04.2015).

<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (16.03.2015).

https://www.econstor.eu/dspace/bitstream/10419/83269/1/dp_2004-07.pdf (19.04.2015).

TBMM, <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/8/8-150980gen.pdf> (05.05.2015).